

Letopis
MATICE SLOVENSKE

za

leto 1881.

Vredil

dr. Janez vitez Bleiweis-Trsteniški.

Založila in na svetlo dala

MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani, 1882.

Natisnili J. Elaznikovi nasledniki.

D143

Č/661

E 9003963

OBSEG.

Stran

1. Rudolfi Habsburški in dežela Kranjska. Zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics	I
2. Lessingova in Šekspirova sodba o Židih. Spisal prof. Janko Pajk	1
3. Nestor in ustanovljenje ruske države. Spisal Ivan Verhovec	36
4. Starost Slovanov v Evropi. Spisal J. Šuman.	61
5. Staroslovansko prašanje. Spisal J. Šuman.	71
6. Nekibe. Zgodovinski romantičen obraz. Spisal L. Gorenjec	87
7. Ujetnika v Kavkazu. Povest. V francoščini spisal Xavier de Maistre. Prosto prevèl Fr. Orthaber	113
8. Petrus Paulus Vergerius in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem prelaganji sv. pisma. Spisal prof. Fr. Hubad	130
9. Običaji slovanski. Spisal prof. Fran Hubad	146
10. Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovski. Spisal J. Navratil	158
11. Črtice o gospodarstvenih razmérah Zjedinjenih držav. Spisal Ivan Verhovec	177
12. Sava. Zemljepisni obrazec, spisal Davorin Valenčak	193
13. Donesek zgodovini slovenskega knjigoznanstva. Spisal Gašpar Križnik	200
14. Dvé nemški pesni Koseskega. Poroča Jos. Cimperman	292
15. Bibliografija slovenska. Sestavil Ivan Temšić	209
16. Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“ za 1881. leto	224
17. Dr. Janez vitez Bleiweis-Trsteniški	244
18. Imenik Matičnih udov leta 1881	253

Rudolfi Habsburški

in

dežela Kranjska.

Zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics. ¹⁾

Predgovor.

Presvitlo ime Rudolf, katero je nosil prvi cesar hiše Habsburške in ki je nosi v današnjih dneh zopet nádejepolni cesarjevič Avstrijski, presvitlo ime Rudolf kot vladarsko ime je izlasti z našo deželo in ljudstvom združeno v mnogoterem znamenitem oziru.

¹⁾ Ko je lani 17. dne aprila meseca „Matica Slovenska“ imela svoj letni zbor, sem kot društvu predsednik odprl zborove obravnave z nagovorom, katerega konec se je glasil takó:

„V malo dneh slavila bode Avstrija vsa in z domovino našo slovensko tudi Ljubljana svatbo presvitlega cesarjeviča Rudolfa, ki se je pred nekaterimi dnevi takó ljubeznjivo obnašal do zastopnikov slovenskih občin v Trstu in Sežani, da so nam vsem srca kipelala v veliki radosti, ko smo prihodnjega svojega vladarja čuli govoriti slovanski. O svečanostih, ki jih bodo veselemu godu na čast obhajala tudi druga národna društva, ne more zaostati „Matica“ naša in bode po svoji skromni moči storila, kar literarno društvo storiti more: zapisala bode — kakor je v lanskem „Letopisu“ storila z encikliko papeža Leona XIII. Slovanom takó milo — v svoj letošnji „Letopis“ zgodovinsko imeitni dan **10. maja 1881.**, ko bode naš cesarjevič v ljubezni podal svojo róko svitli kraljevi nevesti Stefaniji. Popolno sem prepričan, da Vi vsi, častiti gospodje, ste o tem namenu z menoj edinih misli, zato Vas pozivljam, da se v potrjenje mojih besedi vzdignete s sedežev svojih in z manoj zakličete: Slava, slava presvitlemu cesarjeviču in njega prihodnji sopregi!“ In navdušeni slava-klici so zveneli po dvorani, potrjujevaje moj predlog, da se Avstriji slavno zgodovinski dan zapiše v „Matični letopis“ za l. 1881. Naprosil sem potem našega cenjenega zgodovinarja gosp. pl. Radicsa, naj nam napiše zgodovinski članek o presvitlih Rudolfih Habsburških, ki ga na prvem mestu „Letopisa“ letošnjega podajamo spoštovanim čitateljem svojim v prevodu gosp. Jos. Cimpermanovem.

Dr. Jan. Bleiweis.

Za našo Avstrijo in vse nje dežele preveseli in važni dogodek poroke presvitlega cesarjeviča nadvojvode Rudolfa s presvitlo princesinjo Stefanijo nam daje radosen povod, da pogledamo v zgodovine liste in pokažemo, koliko se imajo Kranjska in nje stanovniki zahvaljevati presvitlim knezom iz hiše Habsburške, ki so nosili ime Rudolf.

Bodoče leto 1882. bode 600 let, kar je cesar Rudolf I. (1282. l.) svojim sinovom podelil tudi Kranjsko in „Slovensko pokrajino“ („windische Mark“) in tem načinom končno in stanovito svoji državi pridobil važnega faktorja za daljni razvoj današnje vevlasti Avstrije.

Od tega, vednega spomina vrednega leta sti trdno združeni Kranjska in pokrajina z Avstrijo, kar se je že skušalo doseči 1276. l., ko se je bil odpovedal Otokar Kranjski in pokrajini; od tačas so Habsburški presvitli knezi po svoji očétnji milosti neprestano skrbeli za našo deželo, in ime Rudolf se svetlika kakor zvezda v vrsti vladarjev te staro-slavne hiše, kadar koli je bilo gledati na srečo in prospéh našega ljudstva in naše dežele.

Za Rudolfom I. je bil posebno Rudolf IV. „ustanovitelj,“ kateri, sam bivajóč v deželi in zunaj nje je redno spomínal se stanovnikov Kranjskih, skazujóč jim izvedne milosti.

Rudolf IV. je sklical 1360. l. v Ljubljani kongres, v katerem je z množico duhovnih in posvetnih knezov obravnaval razmere med svojo državo in Italijo. Ta uredba ima svetovno-zgodovinsk pomen.

Kakor v tem knežjem zboru, takó je obračal Rudolf IV. svojo pozornost prej in pozneje brez prestanka na važne oživljajóče razmere naše dežele in „bele Ljubljane“ posebe, ter je vedno trudoljubívo skušal, da jih prestvari deželi in čim dlje tem bolj razvijajóčemu se stolnemu mestu na dóbro.

L. 1364. (leto dni pred smrtjo) izpremenil je náslov „gospod Kranjske“ („Herr von Krain“) v náslov „vojvoda Kranjski.“

Cesar Rudolf II., čegaver stolno mesto je bila „zlata Praga,“ je vsegdar milostivo slušal želje in prošnje, s katerimi so zdaj in zdaj v hudih časih prihajali pred

njega prestol poslaníki „einer Ehrsamben Landschafft des Herzogthumbs Krain.“ On je tudi pomílostil našo dežêlo, katero so Habsburžani vedno posebno odlikávali, z „zlato-pečátnim poveljem“, ¹⁾ v katerem je hvaležni cesar s toplimi besedami najodličnejšega priznanja poudarjal in pohvalil nepozabljivo národno junaško dejanje slavne bitke pri Sisku, ki so je zvršili naši pradedje v 22. dan meseca junija 1592. l. borêč se proti „déd-nemu sovražniku krščanstva.“

A razven cesarjev Rudolfa I. in Rudolfa II., ter vojvode Rudolfa IV., so bili tudi vojvoda Rudolf II., cesarja Rudolfa I. sin, in Rudolf III., sin Albrehta I., ki so bili z našo dežêlo in z ljudstvom v zgodovinsko spomina vrednih dotikah.

Obrnimo pôgled na svoje dní!

Več je, nego li sam slúčaj, da prav v tem hipu, ko je mogočna Avstrija, katere prijaznosti zopet in mnogostranski iščejo države Evropske, storila korák v dosego najoddaljenejših smotrov, da dokaže in razširi svojo svetovno-zgodovinsko misijo kot ljudstva združujóča in ljudstva spravljajóča država, da prav sedaj, pravimo, zopet staro-slavnemu, z ljubeznijo ljudstev utrjenemu prestolu Habsburškemu ima biti naslednik z nóva Rudolf, čegaver izredne sposobnosti in krepósti so naródom Avstrijskim poroštvo srečne bodočnosti.

Nánj kakor tudi na njega presvitlo mladóstno soprogo se jednako drugim naródom Avstrijskim tudi vsegdar zvesti slovenski národ v dežêli Kranjski ozira z isto zvestôbo in ljubeznijo, katero je presvitlemu in ljubljenu cesarju Fran Josipu I. in obče čislani cesarici kraljici Elizabeti skazoval, in kakor njima uže od nekđaj tudi vsem presvitlim pradedom Habsburške hiše.

V Ljubljani, v dan sv. Cirila in Metodija 1881. l.

Pisatelj.

¹⁾ Staroslovenski slôve také „Die goldene Bulle.“

Cesar Rudolf I.

Vtolažen je strašni kervavi prepír
Brezvladniga časa, na svetu je mir;
Vladarju so v rokah osode,
Zgubila grozo sta jeklo in meč,
Slaboten in miren ne trese se več,
Močnejšiga sužen de bude.

J. Koseski.

(„Grof Habsburški.“)

Konec je bilo „brezvladnemu času“ in na cesarski prestol povzdigneni grof Rudolf Habsburški je bil sedaj mož, čegaver vérnosti in posvetnim krepóstim se je sv. Rimsko kraljevstvo v vseh svojih delih imelo zahvaljevati o početku nove srečnejše dóbe.

V 3. dan decembra meseca 1276. leta je proglasil Rudolf na Dunaji mir po dežéli za Avstrijo, Štajersko, Koroško in Kranjsko zaradi končane vojske proti Otokarju iz Českega, katera se je bila pričela 24. dné meseca junija istega leta.¹⁾

To je bila prva zapisana trdnôba imenovanim deželam, katera se je proglasila po prejšnjem sklepanji in enoglasnem izreku državnih knezov, stanov, ministrov in plemenitašev.

Temu pismu glavna vsebina so določbe, tičóce se povračila o kvari, napravljeni po vojski, nova osnova starega pravnega redú, kolikor ga je po teh deželah bil zmédel kralj Otokar, določbe o meščanskem in kriminalnem pravu, odprava na nóvo postavljenih mítnic, colnîne itd.

Konec tej listini slóve:

„Vse drugo imajo po pravu in po navadi doslé v deželah potrjeni, po slobóščinah in pravicah duhovenskih in posvetnih knezov, baronov, gospodov in drugih razsojati dotični sodníki na podlagi pravnega redú, in mi najstrože zapovedujemo sodníkom dežél, da vse to izvršé, ako se hočejo odtegniti naši ostri kazni.“

¹⁾ Ves tekst se číta v Mucharjevi „Geschichte der Steiermark“ V. str. 382–385.

Nemogoče nam je, spuščati se v podrobnosti o upravi Avstrijskih dežel po kralju Rudolphi, o čemer je v svojem obširnem izvrstnem delu „König Rudolf und seine Zeit“ vestno pisal učenj zgodovinar J. E. Kopp,¹⁾ ter takó narisal zanimivo sliko.

Vendar, kar se tiče naše dežele in ljudstva, hočemo tú posneti.

Iz 1277. l. imamo tri dotične listine.

V 24. dan meseca januarja istega leta izročá Rudolf grad Mihovo za 600 mark srebrá grofu Albrehtu iz Gorice²⁾ in grof Meinhard iz Tirolskega, brat Albrehtu, je prevzel pri kralji poroštvo.³⁾ Pozneje bomo videli, kakó sta se oba omenjana grofa za Rudolfa, oziroma za državo v bóji z Otokarjem potezala v končno pridobljenje Kranjske.

Duhovni knezi, ki so se zbirali vkrog Rudolfa, skrbeli so, kakor Kopp iz listín dokazuje, po eni strani za blagostanje svojih cerkvá, a po drugi ne manj za dušno srečo svojih vérníkov.

Ena najlepših in najpopularnejših domačih tradicij Habsburžanov je ona, ki poroča o pobožnem Rudolfu, kakó je srečal duhovnika sè sv. popotnico in mu ponižno ponudil svojega konja, da prebrède potok — in ta Rudolf, vidèč gorečnost duhovnih knezov za uredbo državnih razmér, skazoval se je tudi njim volján, kjer in kolikor mu je bilo mogoče.

Škof Brižínski na Bavorskem imel je, kakor znano, velika posestva na Gorenjskem in Dolenjskem (v Loki in na Hrvatskem Brodi), zató vidimo, kakó kralj Rudolf v obrambo imovine in pravic Brižínških cerkvá po Kranjskem opomina svojih uradnikov po naši deželi, naj nobenim načinom ne kratijo škofovih pravic, (na Dunaji 4. dné februvarja meseca 1277. l.);⁴⁾ tudi nekoliko let pozneje (ddo. Dunaj 20. dné majnika meseca 1280. l.) naroča grofu Meinhardu iz Tirolskega, naj škofu Brižínskemu pri njega deželni sodnji v Loki ne dela nikakoršnih ovér.⁵⁾

Za blagostanje duhovenskih hiš — teh pravih mest naobraženosti — skrbel je Rudolf kakor sploh po vseh svojih deželah, takó tudi med nami Sloveni.

V 14. dan marcija meseca 1277. l. (na Dunaji) potrjuje Rudolf benediktinskemu samostanu v Gornjem Gradu na Štajerskem, (sedaj dotacijska graščina škofijstva Ljubljan-

¹⁾ „Die Geschichten von der Wiederherstellung und dem Verfall des hl. römischen Reiches. I. Band. König Rudolf und seine Zeit.“ str. 171. in dalje.

²⁾ Liehnowsky, „Regesten“ 378.

³⁾ ibid. 460.

⁴⁾ Meichelbeck, „Frising.“ II. 80.

⁵⁾ Böhmer, „Regesten Rud.“ 545.

skega), mnogo njega pravic in privilegij, katere potrditi ga je prosil omenjani samostan.

Med njimi se je imenovalo tudi darilo Ulriha iz Koroške in Kranjske, kateri je 1260. leta poklonil neko hišo v Ljubljani s kopéljo vred samostanu v Gornjem Gradu.

Tekst dotične listine nahajamo — pravi Orožen ¹⁾ — v potrdilnem pismu Rudolfa I.

In nje izvedamo, da je vojvoda Ulrich podaril samostanu Gornjegraškemu hišo s kopéljo vred s popolno slobóščino, da ima samostan biti popolnem prost davkov, cestarine in caríne, kakor tudi čuvajev na mestnih zidéh. Dalje je določil, da ima imeti samostan to hišo v Ljubljani také prostó, kakor hišo v Kamniku, katero mu je podaril bil knez iz Meranije. Da bi redóvni bratje Gornjegraški tem pridnejše molili zánj, za njega žene in sina izveličanje, pokloni jim vojvoda (Ulrich Koroški), in — pristavljamo še — potrdi kralj Rudolf posestvo treh hiš v Selu (okraj Poréber na Kranjskem) z vsemi onimi pravicami, kakor onih osem bivališč, katere je bil podaril vojvoda uže prej.

A kakor je kralj Rudolf na dóbro svoji državi nositeljci naobraženosti, duhovščini, na vse strani se skazoval volján in vdan, ravno také je pozival jo v velicih stiskah, izlasti v svojem bóji proti Otokarju, na izdatno materijalno pomoč.

Kronistu Klosterneuburškemu se zdí davek, katerega je Rudolf razpisal 1277. l., zeló težak, ²⁾ a kakor se je uže omenjalo, bil je ta davek iz državnih ozirov sila potreben, da se je mogla vzdržavati vojska proti Otokarju.

„Cenílo in davek,“ razpisana po kralju Rudolfu 1277 l. za svoje Avstrijske dežéle, raztezala sta se na vse pristáve (od vsake po 60 denarij), na kóčarje, (de area po 12 den.), na mline, (po 30 denarij), na njive, (vsak „mansus“ po 30 den.), na vinógrade, („de jugero vinearum“ po 30 den.), na desetíno, dá, tudi na vsak plug (po 60 vinarjev.)

Do škofov pa se je obrnil kralj Rudolf za privoljenje, da bi pri njih dominikalnih posestvih kakor tudi pri gradéh, njih sodnjski oblasti podložnih samostanov in cerkev po Avstriji, Štajerski, Koroški in Kranjski, ter v „pokrájinah“ (marchiarum) smel iskati „primerne pomoči.“

Prvo stopinjo za utemeljenje svoje domače oblasti v deželah na nóvo pridobljenih je storil kralj Rudolf s tem, da se je pri cerkvenih knezih oglasil za podelitev ónega duhovskega ali

¹⁾ „Das Benedictinerstift Oberburg. Von Ignaz Orožen. Marburg 1876.“ str. 40.

²⁾ „Chronicon „Claustroneoburgense“ pri Pertzi „Monumenta“ I. a. 1277.“ „Hoc anno imposuit Rudolfus rex exactiones gravissimas toti Austriae.“

cerkvenega fevda, kateremu so bili iz davnih časov užtítniki vojvode Štajerski, Avstrijski in Koroški in kateri je bil izpraznen po mirovnem sklepu 21. dné novembra 1276. l. V nekako vračilo za velike žrtve kapiteljev v bóji z Otokarjem je izpremenil kralj Rudolf mnogokater duhovsk fevd v alodijalno in mensalno posestvo. Za tó so prepustili cerkveni knezi vse druge fevde sinovom Rudolfovim: Albrehtu, Rudolfu in Hartmanu, ter njih moškim naslednikom. Takó je 15. dné maja meseca 1277. l. škof Konrad Brižinski vse fevde svoje cerkve v Avstriji, na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, ki so jih prej imeli Avstrijski deželni knezi, izročil Rudolfovim sinovom. ¹⁾

Povedati mi je še, kakó so Rudolfovi zvesti zavezniki iztrgali Kranjsko s Štajersko in Koroško vred Otokarju, ki je sila nerad dal iz rok gospodarstvo po teh deželah.

Otokar se je izgovarjal, da ne more teh dežel pustiti, ker jih je imel 24 let bona fide v oblasti in jih je tudi branil proti Ogom.

A Rudolf pošlje grofa Meinharda iz Tirolskega in grofa Albrehta iz Gorice, kakor poroča Valvazor, ²⁾ „welche ihm mit ihren Truppen nämlich Graf Albrecht von Görz mit 150, Graf Meinhard von Tirol aber mit 300 Mann zugezogen waren, in mehr gedachte Länder Steyer, Kärnthen und Krain mit einigen Völkern, um dieselbe einzunehmen und wiederum ans Römische Reich zu bringen. Wozu“ — nadaljuje naš domači zgodovinar z vso drastiko svoje pisave — „es dann gar wenig Zwangs brauchte bey denen, die ohnedem von dem tyrannischen Joch des Ottokar erlöst zu seyn wünschten. Ja! sie begaben mit solchem Ernst und Eifer sich in des Kaisers Gehorsam, dass jedwedee dieser Herzogthümer mit einer gewissen Anzal Kriegsvölker die kaiserliche Armee verstärkte. Aber König Ottokars Kriegsmacht ward dennoch ungleich stärker und nahm sehr zu sowol als seine Bosheit.“

V tem, ko je kralj Rudolf dalje mirno obračal svojo delavnost na utrjenje Habsburške domače oblasti in na skupnost dežel, zdaj združenih pod njegovim žézlom, ukrepal je Otokar, čegaver ponosni, visokoleteči duh ni mogel zabiti svojega ponižanja, kakó li bi z nóva s trte zvil bój s Habsburžanom iz z njegovimi zavezniki.

V 31. dan oktobra meseca 1277. l. je odpovedal kralju Rudolfu mir — Rudolf je vzprijel pozív na boj in hitro zbral vojsko, h kateri je prišlo iz Kranjskega 200 bojnikov; ³⁾ tudi istih 300 móž, ki jih je grof Meinhard iz Tirolskega privédel Habsburžanu, je bilo baje da največ Kranjcev. Kakor znano, je v 26. dan avgusta meseca 1278. l. med Rudolfom in

¹⁾ Zahn, „Codex Frisingensis,“ šte. 327 str. 348.

²⁾ „Ehre des Herzogthums Krain“ X. str. 230.

³⁾ Valvazor X. str. 16, XV. 300, 302, 307.

Otokarjem na Morávski ravni (Marchfeld) bil odločilen bóji ki se je završil z Otokarjevo smrtjo. V tem bóji so stali Kranjc, v tretjem izmed štirih oddelkov, katere je bil napravil Rudolf iz svoje vojske, in bojevali so se naši vojaki pod poveljništvom svojega Habsburškega deželnega kneza, ter zmagali z bojnim krikom: „Kristus, Rim in Rimsko kraljevstvo vsak dan!“

Takó so zvesto in pošteno pripomogli k slavi omenjanega sijajnega dne na Morávski ravni, katerega zgodovinarji po vsi pravici imenujejo „rojstveni dan Habsburške Avstrije.“

V jeseni prihodnjega leta 1279. je prišel kralj Rudolf prvič, kar je bil gospod Avstrijskim kneževinam, na Štajersko ¹⁾ in po slovesnem vzprijemu v Gradci, odšel je v Júdinov Grad (Judenburg.) Ker mu ni bilo mogoče obiskati Koroške, Kranjske in pokrájine, zato je pozval plemenitnike Koroške in Kranjske v Júdinov Grad, kjer so ti se mu poklonili, ter mu prisegli zvestôbo; ²⁾ potem je postavil za te dezele posebne uradnike in načelnika jim je dal grofa Meinharda Tirolskega.

Malo prej, nego je Rudolf šel na svoje potovanje po Štajerski, napravil je oporoko Filip Koroški, ki mu je bil Rudolf v fevd izročil Koroško in Kranjsko, katerih kneževin posestva pa dejanski zaradi prepirov z Otokarjem ni mogel nastopiti, in zapustil je mesto Ljubljano cerkvi v Ogleju. ³⁾

Omenjali smo, da je bil postavil Rudolf grofa Meinharda Tirolskega načelnika uradnikom po Kranjski.

Tega tasta svojemu prvorojenemu sinu Albrehtu si je pridobil Rudolf tem bolj, ker je namerjal, da se v zakon vzameta Neža, hči njega starejšega svaka grofa Albrehta Hohenburškega, in Meinhardov drugi sin Albreht, in mu je kralj 1200 mark srebrá za dóto nakazal na Kranjsko, a grof je za slúčaj, ako se zakon ne sklene, obljubil, da pusti prosto zastavno vsoto. ⁴⁾

V poslednji dan svojega bivanja v Júdinovem Gradu, kjer je vzprijemal poklonstvo, je Rudolf tudi z Ulrihom, grofom Heunburškim, in z njega soprogo Nežo, hčercj Gertrude Babenberške, sklenil za našo deželo in posebno za naše ljudstvo zeló važno pogodbo.

Grof Heunburški in njega soproga sta se namreč odpovedala vsem pravicam, katere je ona po svojih stariših in po

¹⁾ Kopp, l. c. I. str. 337 in dalje.

²⁾ „Anno Domini 1279 rex reversus in Austriam Styriam Iustravit, ubique Karinthianos et Carniolanos alloquitur. Et fidelitate ab eis recepta . . .“ Böhmer, „Font. rer. Germ.“ I. 312.

³⁾ „Laibacum ecclesiae Aquilegiensi disposuit et fratris donationem ratificavit.“ Joh. Victoriensis 314 in: Anonym. Leobicensis 855 A.

⁴⁾ Listina grofova iz Dunaja 19. dne meseca majnika 1281. l. — Kopp, l. c. I. 338, opomuja 4.

svojega očeta brati, ter kot vdova Koroškega vojvode Ulriha imela v Avstriji, na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, nje soprog pa na alode v teh deželah, in sicer oba za vsoto 6000 mark srebra.¹⁾

„Vrnivši se na Dunaj“ — pravi Dimitz²⁾ — „skazoval je Rudolf najlepšo pravico deželskega gospodarja, da je poplačeval svoje zveste podložnike.“

Poleg drugih je bil škof Krški, katerega je Rudolf za važno pomoč v boji proti Otokarju skušal poplatiti, in sicer je kralj menil, da to stori najbolje tem načinom, ako škofu odkaze dohodnino v takó zvani „Slovenski pokrájini“ (na Dolenjskem), kar je znašalo v po tedanji veljavi „54 Mark Pfennige.“

Ta nakaznica, katere izvirnik se hrani v Krškem, je 23. dné marcija meseca 1280. l. pisana in določuje takó-le: „Für 25 Mark Pfennige den Markt in „Nazzenfuz“ (Mokronog) mit dem Thurm, dem Gericht und der Vogtei daselbst und mit den Gerichten und der Vogtei in „Visnach“ (Višnje) und in Valchenburch und für 29 Mark Pfennige 54 Bauerngüter in „Weichsen“ (Višnja gora) mit dem Gerichte, der Vogtei und dem Forstrechte.“

Kralj Rudolf je sedaj uže malo ne pet let živel po Avstrijskih deželah, ter je ustanovil najvažnejše razmere za bodočnost.

Ker so ga sedaj nujna opravila pozivala v kraljevstvo, proglasil je pred svojim odhodom iz Dunaja koncem meseca majnika (po 24. dnevu majnika meseca 1281. l.) svojega prvorojenega sina Albrehta državnim poglavarjem na Avstrijskem, Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, ukazal teh dežel stanovom priséci mu zvestobo in pokorščino, dodál mu poleg porótnih svétnikov dežel nekatero izkušene, po največ Avtrijske plemenitaše, ter je slovesno obljubil, da jim bode s privoljenjem volilnega kneza v bodočem državnem zboru dal vojvodo v vladarja.³⁾

A to se je moglo zgoditi še le v poznejšem državnem zboru.

Drugi državni zbor, ki je bil 6. dné julija meseca 1281. l. v Nürnbergu, veljal je uredbi splošnega, zatorej tudi na Kranjsko in Slovensko pokrájino razširjajočega se mirú po deželi, a še le 27. dné decembra meseca 1282. l. v državnem zboru v Avgzburgu posrečilo se je kralju Rudolfu videti svojo željo vresničeno, ko je s pritrdilom volilnega kneza svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu podéлил Avstrijo, Štajersko, Kranjsko in Slovensko pokrájino, ter ja vzprijel v broj državnih knezov.

¹⁾ Dimitz, „Geschichte Krains,“ I. 204.

²⁾ l. c.

³⁾ Muchar, „Geschichte des Herzogthums Steiermark“ 5. str. 440.

Od tega hipa do danes je neločljivo združena usoda Kranjske dežele s Habsburško cesarsko rodovino.

Poleg truda Albrehtovega, slobóščine in pravice hišam božjim, mestam in deželnim gospodom po Avstriji, Koroški in Kranjski obdržati ali množiti, a tudi, kar je bilo deželnega in knežjega, ohraniti ali zopet dobiti nazaj, bilo je, kakor smo dejali, očetu kralju Rudolfu vedna skrb, da bi vojvodstvu Avstrijo in Štajersko in ž njima združene dežele mogel pustiti v dedščino svojim sinovom. ¹⁾

Prvi korak, katerega je storil v ta namen, bilo je podeljevanje fevdov škofom, in ker je Rudolf to delo vedno nadaljeval, moglo se je pótler naravnim potem izvršiti imenovanje Albrehta v kraljevega namestnika, in da se je najlepše „začelilo vse poslopje,“ nasledovala je temu podelitev fevdov kraljevskim sinovom.

V 25. dan septembra meseca 1282. l. (feria sexta ante festum beati Michaelis proxima) imel je kralj Rudolf v Bopardu državni shod, kjer je poleg mnogih knezov, grofov, gospodov in državljanov, kateri niso bili prej prisegli, z nadškofom Henrikom Trierskim in Palatinatskim grofom Ludovikom nad Renom prisegel na mir po deželi tudi nadškof Siegfrid Kolinski. ²⁾

Da pokaže kralju svojo brezuvétno vdanost, je dal Siegfrid, sv. Rimskega kraljevstva nadkancelar, po Italiji svoje dovoljenje, da Rudolf kako kneževino, katero si izberei, z vsem kar spada k nji, izvzemši samó cesarstvo in državo, kadar ga je volja lahko podarí in podelí svojim sinovom (27. dne meseca julija 1282. l.)

Štiri tedne potem je razglasil tudi vojvoda Janez Saksoski, sv. Rimskega kraljevstva „Marschalk“, svoje pritrdilo, da smé kralj svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu dežele Avstrijo, Štajersko, Koroško, Kranjsko in pokrájino podeliti v fevd, in prav v isti dan sta tudi vojvoda Albreht Saksoski in Oto Brandenburški napravila svoja privolilna pisma enake vsebine. ³⁾

Mesec dni potem, ko se je bilo sešlo v Bopardu v daljnje prisezanje na mir po deželi in za uredbo drugih stvari mnogo knezov in gospodov, naznanil je nadškof Werner iz Monguncije v očito znamenje dosedanje in bodoče zvestobe svojo prosto voljo: „dass König Rudolf die vorgenannten fünf Fürstenthümer, welche er nach langer Veräusserung und Entfremdung vom Reiche mit vielem Schweisse und Blute wieder in die Gewalt desselben zurückgebracht habe, seinen beiden Söhnen, die in den

¹⁾ Kopp, l. e. I. 498 in dalje.

²⁾ Pertz, „Monum.“ IV. 440.

³⁾ Kopp, l. e. I. 500.

gedachten Landen billig zu ehren seien, sobald er nur wolle verleihen möge.“ (22. dné septembra meseca 1282. l.¹⁾) Ravno to izjavo sta do besede na tanko ponavljala v isti dan nadškof Henrik Trierski in Palatinatski grof Ludovik nad Renom.

Rimski kralj Rudolf I., kateri je imel, izvzemši nepozabljivo izgubo svojega sina Hartmana, vedno srečo v vseh stvaréh, naznanil je tudi kralju Edvardu Angleškemu, da bode povzdignil svoja sinova v kneza in jima podéлил omejnena vojvodstva in dežéle.

V državni zbor v Avgzburg, kjer se je imela izvršiti in se je izvršila toliko zaželena podelitev, (27. dné decembra meseca 1282. l.), prišlo je mnogo duhovnih in svetnih knezov in poleg drugih tudi grof Meinhard Tirolski.²⁾

Kralj Rudolf je od prvega dné svoje povzdige skazoval zvestim svojim podložnikom mnogo dobrot, a nasproti tudi nikakor ni prikrival svojega namena, povzdigniti svoj rod. „Wenn des römischen Reiches Lenker als Schöpfer der Gesetze durch das bürgerliche Gesetz nicht gebunden werde und der König auf der Höhe seiner Würde über die Gesetze und Rechte gestellt sei, so habe er dagegen den gebieterischen Forderungen des natürlichen Gesetzes, dessen Herrschaft sich überall und gegen alle unabweisbar geltend mache, zur Abtragung einer heiligen Schuld willig sein Haupt gebeugt. Darum und mit freier und ausdrücklicher Zustimmung der Reichsfürsten, welche das Recht den römischen König zu wálen nach altem Herkommen besitzen, gebe er die Fürstenthümer oder Herzogthümer Oesterreich, Steyer, Krain, und die Mark mit allen Ehren, Rechten, Freiheiten und Zugehör, wie sie die Herzoge Leutold und Friedrich von Oesterreich und Steyer besessen sowie mit allem, was in den genannten Ländern König Ottokar von Böhmen auf rechtmässige Weise erworben habe, seinen Söhnen Albrecht und Rudolf zu Lehen.“

Za tó izjavo Rudolfovo je prišlo na vrsto slovesno izročilo dežélnih zastáv vojvodom³⁾ in takó tudi belomodro-rudeče dežélné zastáve vojvodstva Kranjskega.

Kralj Rudolf je vzprijel sedaj svoja sinova v broj državnih knezov in jima je dal knežje pravice za njih dežéle, oná pa sta mu prisegla zvestôbo in pokorščino.

Potem je poslal vsem grofom, slobodnim, vitezom, vojnim služnikom, zvestim podložnikom, in vazalom (comitibus, nobilibus, ministerialibus, militibus, clientibus et vasallis) po Avstriji in

¹⁾ Kopp, l. e. I. 501.

²⁾ Ibid. l. e. I. 501. opomnja 5.

³⁾ Ibid. l. e. I. 502.

drugih deželah naznanilo, da je kneževine podelil svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu, in ko sta neposredno prisegla njemu in državi, tudi kraljevi ukaz, odslé obema vojvodoma kot svojima gospodoma skazovati zvestôbo in pokorščino.¹⁾

Kakor radovoljno pa so plemenitaši in občine Avstrijske ter Štajerske in ž njima združenih dežel, Kranjske in Slovenske pokrájine, hoteli stopiti izpod obrambe državnega poglavarja pod svojega kneza, prav takó teškó in nevarno se jim je zdelo, biti podložnim dvojni vladi. Poslali so zatorej deputacijo, pri kateri je bil tudi Ulrih Kapeller, do Rimskega kralja z iskreno prošnjo, naj bi smeli biti pokorni samemu Albrehtu kot svojemu gospodu.

Kralj Rudolf, kateri je pri skupni podelitvi fevdov svojima sinovoma z obéh izrečnim pritrdilom pridržal si brezuvétno oblast o vsaki daljni naredbi, se ni oziral toliko na korist svojih otrók, nego li na enoglasno željo dežel, in spominajóč se zveste vdanosti, katera se mu je skazovala od prvega nastopa kneževín, ukrenil je, da bi se v bodoče nikakor ne kalfl njih mir, naslednje določilo:

Albreht in njega moški nasledniki imajo omenjane kneževine in gospódstva, ki so se bila njemu in njega bratu Rudolfu skupno podelila, v bodoče imeti sami, vendar takó, da, ako kralj Rudolf v naslednjih štírih letih svojega sina Rudolfa ne oskrbi s kakim kraljevstvom ali s kako kneževino, ima potem Albreht (ali njegovi moški nasledniki) izplatiti Rudolfu vsoto, katero določi kralj. Listína je datovana v Rheinfeldnu 1. dné junija meseca 1283. l.²⁾

Izročila sta tudi sinova Albreht in Rudolf, ter ž njima najimenoitnejši gospodje³⁾ kralju prošnjo, da bi potrdil sam in dobil tudi potrdilo volflnih knezov za vsa od „ajdovskih“ (na Kranjskem staroslovenskih deželnih knezov) in od starih krščanskih Rimskih cesarjev in kraljev njihju deželam podeljenih pisem, ker sta oná nova gospoda, pisma pa so popolna in nepokvarjena.

Kralj Rudolf je pisma potrdil in vse v njih omenjane slobóčine in milosti, katere imata uživati njega sinova in njihju dedíci in nasledniki, kakor da so njim podeljene, in sicer po vseh dezelah, katere imata sedaj ali se v bodoče še pridobé.⁴⁾

Uže 11. dné julija meseca 1283. l. so prisegli tudi stanoví Avstrijski, Štajerski, Kranjski in pokrájinski, da hoté

¹⁾ Kopp, l. e. I. 503. opomnja 3.

²⁾ Ibid. l. e. I. 505. opomnja 7.

³⁾ Meliores terrarum suarum.

⁴⁾ V Rheinfeldnu 11. dné junija meseca 1283. l. — Kopp, l. e. I. 507. opomnja 3.

se ravnati po omenjanem hišnem rédu dné 1. junija meseca 1283. l., po katerem je imel vojvoda Albreht sam brez udeležbe svojega brata Rudolfa biti vladar imenovanim deželam. ¹⁾

Dan 1. februvarja meseca 1286. l. je bil zopet za Kranjsko in pokrájino znamenit dan v najvišjem pomenu besede.

Kralj Rudolf, ko sta bila njega sina Albreht in Rudolf vojvodstvo Koroško izročila njemu, podelil je to vojvodstvo grofu Meinhardu Tirolskemu, „in Erwägung der vom Grafen bis dahin geleisteten grossen Dienste und künftiger noch grösserer, sowie in Erwägung des weiteren Umstandes, dass, wenn die Zal der Reichsfürsten sich mehre, das römische Reich selbst an Stärke und Zierde gewinne.“ Vendar v darílno pismo grofu Meinhardu se je postavila izrečna opomba, da s tem darílom novemu vojvodi Koroškemu nikakor ni dana pravica črez Kranjsko in Slovensko (sploh „vindiško“ nazivano) pokrájino, nego, da imajo te dežele tudi v bodoče biti svojina vojvodi Albrehtu Avstrijskemu in njega naslednikom. ²⁾

Za Kranjsko reprezentuje ta listína kralja Rudolfa s svojo določbo dejanje eminentno državno-pravnega pomena, kajti še le s to listíno se je pretrgala starodavna zveza s Koroško, katera se je spoznala kot svojína Avstrijskih vójevod.

Rudolf II.,

sin cesarja Rudolfa I. in brat Albrehtu, kateri, kakor smo videli v prejšnjem oddelku, je s prva bil skupno s svojim bratom Albrehtom vojvoda Avstrijski, Štajerski, Kranjski in Slovenski pokrájini, a je leto potem na prošnjo dežel po hišnem redu Rudolfovem l. dné junija meseca 1283. l. odstranjen bil od vlade teh dežel, nazival se je vendar še v bodoče „Herr von Krain und auf der March.“

Ta náslov nahajamo še po listínah Rudolfovih v l. 1286. in 1288. (Umrí je 1289. l. aprila meseca v Pragi.)

V 12. dan marcija meseca 1286. l. je namreč izdal listíno, (v Brézah), kateri uvod slóve: „Nos Rudolfus dei gracia Avstrie et Stirie dux Karniole et Marchie dominus . . .“ ³⁾

¹⁾ Böhmer, „Fontes etc.“ I. str. 316—318.

²⁾ Kopp, l. e. I. 516.

³⁾ Sedaj v arhivu v Sigmaringnu. Cfr. Kopp, l. e. II/, 899 (štev. 18.)

In v 20. dan junija meseca 1288. l. izdal je „apud Lopum“ listino, v kateri se tudi naziva „Austrie et Stirie dux Karniole et Marchie dominus.“¹⁾

To je dokaz, da mu je ostal náslov za te dežêle.

Vojvoda Rudolf III.

prvorojeni sin Albrehtov imenuje se 1298. l. vladar Avstrijski, Štajerski, Kranjski in pokrâjine.

Ko je namreč prvi Habsburžan Rudolf I., „véliki cesar in dobri človek,“ kakor ga po pravici nazivlje zgodovina, umrl (1291. l.), dal si je njega sin Albreht (1292. l.) po kralju Adolfu Nasavskem podeliti v fevd Avstrijo, Štajersko, Kranjsko in Slovensko pokrâjino, in ko je Nasavec po Albrehtu izgubil življenje in kraljevstvo, ter je Rudolfa I. sin sêl na cesarski prestol, podaril je 21. dné novembra meseca 1298. l. z enoglasnim privoljenjem volilnih knezov svojim sinovom Rudolfu (III.), Frideriku in Leopoldu v fevd vojvodstva Avstrijo in Štajersko, Kranjsko, Slovensko pokrâjino in Portenau.

Vladarja tem dežêlam postavil je svojega prvorojenca Rudolfa (III.)²⁾

Iz dní vladanja Rudolfa III. naši dežêli imamo poročilo, da so mu grof Meinhard Tirolski in njega bratje graščino Kostanjevico (Landestrost) na Dolenjskem „in še več drugih graščin“ zastavili, da so laže zmogli troške, ki so jih imeli v bóji z Benečani.³⁾

Prihodnje leto 1306. so Rudolfa III., ko je bil z orožjem premagal Henrika Koroškega poželenje po kroni Česke, kronali v kralja Čehom.

Da bi si pridobil vsa srca Čehov, vzal je Rudolf v zakon kralja Vaclava vdovo Elizabeto, ki jo je častil ves národ Česki.

Toda umrl je uže 1307. l. še le v 23. letu svoje dôbe, kakor pripovedujejo nekateri pisatelji, ker se je bil preobjêdel sadja, a kakor trdijo drugi, za otróvom.

Njega soproga Elizabeta, sedaj vdova dveh kraljev, ubégnila je pod obrambo svojega tasta Albrehta, kateremu je izročila vse svoje graščine — med njimi najbrž tudi zastavljeno graščino Kostanjevško.⁴⁾

¹⁾ Državni arhiv v Lucernu. Cfr. Kopp, l. c. II/, 735 (štev. 31.)

²⁾ Muchar, „Geschichte der Steiermark,“ VI. str. 130, 131.

³⁾ Valvazor, l. c. XI. knjiga str. 331 (Landstrass.)

⁴⁾ Függer, „Spiegel der Ehren des Erzhauses Oesterreich,“ 221, 224, 231—33.

Vojvoda Rudolf IV., „ustanovitelj.“

„— Vsa slava in vsa
moč kneževine oprta
je na trdno ustanovljeno
srečo podložnikov.“

Rudolf IV. 1)

„Jedenfalls wird man Rudolf IV., wenn man sein ganzes Wirken mit unbefangenen Auge übersieht, den hervorragendsten Fürsten seiner Zeit, den vorzüglichsten Regenten Oesterreichs beizuzählen nicht umhin können.“ — V te jedrovrte besede je životopisec „ustanovitelj“, učeni univerzni profesor dr. Huber združil svojo sodbo o vojvodi Rudolfu IV., ki je, navzlic kratki dóbi, katera je bila odločena njegovemu pozemeljskemu delovanju, vendar storil za Avstrijo toliko in takó važnega.

Saj je ta presvitli knez iz Habsburškega rodú samó v staročasitem stolnem mestu Dunajskem zapustil dva neminljiva spomenika svojega pozemeljskega bivanja: Dunajsko univerzo in sv. Štefana cerkev. Ako je ustanovil z univerzo mesto učenosti, katero je po skrbni gojitvi posameznih poznejših knezov lepó se razvélo, je tudi drugo delo za mnogo človeških rodóv storilo Dunaj v središče različnim umétnostim, katerih zahtevata zidanje in olepšava takšne veličastne stolne cerkve.

Pridobljenje Tirolske hiši Avstrijski, katero je sam pričel, je še doživel — če tudi mu je bilo vzeti slovó od svetá v najlepših letih, 1365. l., staremu 26 lét — in utrdil si je oblast nad njim z diplomatsko sprétnostjo, kakor tudi z umnim upotrebljevanjem orožja.

Združenju Goriških posestev z Avstrijskimi deželámi je on vsaj pot prokrčil, in skóro po njega smrti 1374. l. je pripala Avstrijskim vojvodom njih ona polovica, kateri gospodar je bil grof Albreht.

Tudi združenje Avstrijskih, Ceskih in Ogerskih dežel, zatorej stvarítev Avstrijskega cesarstva, je vendar v necem zmislú delo Rudolfovo. „Denn“ — piše Huber — „wenn auch am Ende ganz andere Factoren für das Gelingen massgebend waren, so ist es doch Rudolfs Verdienst, dass der Gedanke überhaupt auftauchte und von Rudolfs IV. Zeit an blieb dieser Gedanke auch fortwährend lebendig und strebte nach Realisirung, bis er in der That verwirklicht wurde.“²⁾

In posebe naši deželi Kranjski je Rudolf IV., kakor nam poročati kroniki Kranjske in stolnega mesta, storil toliko

1) „Cum igitur omnis gloria sive potentia principatus in subditorum consistat solidata fortunis.“ — „Geschichte Herzog Rudolf IV. von Oesterreich.“ Von dr. Alf. Huber. Innsbruck 1865. str. 114. opomnja 2.

2) l. c. str. 154.

znamenitega, da mu je za vselej zagotovljen „zlat list“ v naši zgodovini.

On je sklical prvi véliki kongres knezov naši v Ljubljani, on je, spoznavajóč prevažno pozicijo proti vztoku, ustanóvil mesto Rudolfovo, in te dve deli úže sti dovolj, ohraniti mu čestit in stalen spomenik v srcih naše dežéle stanovnikov.

Ljubljanski kongres 1460 l., in ustanóvitev mesta „Rudolfovo“, ti dati sami bi úže zadostovali zgodovinopiscu in rodoljubu, da bi postavil knezu, kateri je sprožil misel o obéh, spomenik aere perennius!

Toda poleg tega, koliko obilico podrobností nam podajejo za kratke dóbe njega vlade njega skrbni ukazi in naredbe za Kranjsko in nje stanovnike!

Delavnost Rudolfa IV. v oskrbnístvu svojih dežel obračala se je v enaki meri na Kranjsko, in kakor je v sedmih letih svoje vlade obiskaval vse svoje dežéle, takó je tudi našo Kranjsko oziroma stolno mesto Ljubljano doletela odlika njegovega obiska.

Januarja meseca 1360. l. je prišel Rudolf iz Dunaja v Gradec (29. dné januarja meseca), kjer se je mudil do 26. dné februarja, kakor svedóčijo listíne.

Tú v Gradci je potrdil deputaciji dežéle Kranjske, ki se je bila, pozdraviti ga v stolnem mestu Štajerske, njemu naproti pripeljala, privilegije Kranjske dežéle in Ljubljanskega mesta¹⁾, takó isto samostanu Zatiškemu na Dolenjskem in kartuzijanom v Bistri njih privilegije;²⁾ opata Petra Zatiškega je imenoval Rudolf svojim dvornim kaplanom.³⁾

Ker je bila njega srčna želja, da bi mesta in trgi vedno bolj cvetéli in se razvijali, odstranil je takó isto na Kranjskem vsako zapreko brzemu razvoju, ter je prepovedal tudi ob času svojega bivanja v Gradci za v bodoče (v četrtek po pepelnici 1360. l.) še le na nóvo postavljeni nedeljski sejem v Št. Vidi pri Zatičini. Dotična listína, ki jo hrani „Privilegienbuch“ mesta Ljubljanskega pod števil. 34, slóve takó-le:

„Wir Rudolf vom Gottes gnaden Herzog ze Oesterreich, ze Steyer vnnnd ze Kerndten Entbieten vnnserm getrewen lieben Leutolden von Stadteck vnnserm Hauptmann in Chrafn vnnser gnad vnnnd alles gut. Wir haben vernomen, dass zu Sand Veit an der March neulich aufkommen sei ein Sunntag Marcht der vnnsern Stetten vnnnd Märchten anderswo in dem Landt vnnnd auch vns an vnnsern Mauten schedlich sey. Darumb empfelhen

¹⁾ Richter, „Geschichte der Stadt Laibach.“ — Klun, „Archiv“ 2. 3. str. 205.

²⁾ Ibid. — Huber l. c. (für Freudnitz) str. 188. (6. dné februarja meseca 1360. l.)

³⁾ Primeri moj spis: „Die Gegenábte Albert und Peter von Sittich“ str. 24.

wir dir ernstlich vnnnd wellen, dass du denselben Sunntag Marcht vnnnd alle andern Sunntag Märchte an dem Lande, die vns vnnsern Stetten, Märchten vnd Mauthen schedlich sein, erlegest vnnnd abnemest vnnnd sie verrufest genzlich von vnnsern wegen mit Vrkhundt dieses briefs. Geben ze Graez an dem Pfnstag nach dem Aschtag Nach Christus gepurd dreyzehenhundert Jar vnd darnach in dem Sechzigisten Jar.“

V 24. dan marcija meseca 1360. l. lehkó dokažemo, da je bil v Celji, kajti tam je kartuzijanom v Jurijevev kloštru ta dan podpisal neko listino, in nekoliko dni potem, najbrž uže pred 27. dném marcija meseca, je prišel v Ljubljano na uže omenjani knežji kongres.

Dné 27. marcija meseca v Ljubljani je podpisal Rudolf IV. listino križevniški hiši v Ljubljani, t. j. potrdilo pravic tukajšnje križevniške redovne hiše, in na tej listini nahajamo kot svedoke podpisano dolgo vrsto odličnih duhovnikov, posvetnih knezov in drugih velikašev.

Tú čitamo imena:

Ludovik, patrijarh Oglejski, Ortolf, nadškof Solnogradski in legat Rimskega prestola, Pavel, škof Brižinski, ¹⁾ Gotfried, škof Pasovski, Janez, potrjeni škof Krški, nadvojvode kancelarij, škof Ulrih Säbenski (Briksenski, ²⁾ škof Ludovik Chiemseeški, škof Peter Lavantinski, dalje imena posvetnih knezov: mejni grof Meinhard Brandenburški, vojvoda na *zgoranjem Bavorskem in grof Tirolski, svak vojvodi Rudolfu IV., potem ime njega strijcev, Palatinatskih grofov na Koroškem Meinharda in Henrika, grofa Goriškega, imena: grof Oton Ortenburški, grofa Ulrih in Herman Celjski, grof Janez Pfannberški, stotnik na Koroškem, Friderik in Konrad, „Auffensteinca“, Friderik Wallseeški iz Štajerske, Eberhard Wallseeški, stotnik nad Anižo, Rudolf Liechtensteinski, komornik v Štajerji, Friderik, Ulrih in Oton Stubenberški, Leopold pl. Stadteck, stotnik na Kranjskem, in Rudolf, njega brat, Janez Cärss Rauheneski, Herman Landenberški, deželni maršal v Avstriji, Henrik Höggenberški, dvorni upravnik, Wilgraim Streym, dvorni maršal, Kunrich Crunn, dvorni točár, Albreht Ottensteiner, nadkuhar, Albreht Schenk, ključár, Viljem Schenk Liebenberški, starejšina.

Ta slovesni shod visócih duhovnih in posvetnih knezov in dostojanstvenikov je imel, kakor se je uže poudarjalo, eminentno političen, državno-praven namen, t. j. posvétovanje o uredbi Oglejskega patrijarhata in razmér z Benetkami, kakó bi se dobila Tirolska, kakó bi se dala združiti Goriška posestva z

¹⁾ Gospodar Loki.

²⁾ Gospodar Bledu.

Avstrijskimi deželami in napósled, kakó bi se „utrdil Avstrijski vpliv v zgornji Italiji“, ¹⁾ oziroma, kakó bi móči bilo dobiti trdno stališče ob južnih Alpah, katerih poslednjih dveh daleč merečih smotrov mu, se vé, ni bilo dano doseči.

A kar je končno dosegel on ali njega bližnji nasledniki na Tirolskem in v Gorici, je vsekako visóke pomembe in za vselej ostane znamenito, da je Ljubljanski kongres 1360. l. igral tú takó važen in odločilen nálog.

S tem kongresom je bilo združeno tudi dédno poklonstvo na Kranjskem, ki se je vršilo v dnéh od 27. marcija meseca do 3. aprila, in tačas je Rudolf IV. bival v Ljubljani. ²⁾

Pred tem poklonstvom Kranjcev se je med 12.—18. dnevom marcija meseca vršilo poklonstvo Korošcev na Gospesvétskem polji po staroslovenskem običaji „secundum morem incolarum“ (izročitev fevda po kmetu). ³⁾

Za časa svojega bivanja v Ljubljani od 27. dne marcija meseca do 3. aprila (incl.) izdal je Rudolf IV. naslednje listine: 27/3 za križevniško hišo v Ljubljani, 28/3 za kartuzijane v Bistri, ki jim je potrdil privilegije o gozdéh in eksekucijo gózdnih pravic, katere jim je bil podelil Henrik, kralj Česki in vojvoda Koroški 1317. l. (v Ljubljani 9. dné septembra meseca; in katere sta potrdila tudi vojvoda Albreht in Oton (oča in strijc) 1337. l., 1/4 za Bistričane in 3/4 za Otona in Rudolfa, grofa Ortenburška, ⁴⁾ katerima je podelil v fevd polovico turna v Polhovem Gradcu.

Ne dolgo potem, ko se je bil od knežjega kongresa v Ljubljani vrnil na Dunaj, izdal je Ljubljanec se tičóče milostno in fevdno pismo Dankwartu Zellenpergerju o dvéh koléh pri mlinu na Poljanah ob Ljubljani. ⁵⁾

Tri leta pozneje (1363. l.) imamo od njega listine grofoma Auerspergoma (Ivanu in njega bratu) ddo. Dunaj 22. dné majnika meseca in iz Bolzan 10. dné septembra meseca.

Ko je Rudolf IV. na vzpómrad 1364. l. iz Dunaja črez Prago potoval k cesarju, svojemu tastu, v Budišin, ter je tam osobno vzprijel poklonstveno pismo Lužičkih mést za slučaj, ako bi izmrl Luksemburški rod, tedaj je, po Huberjevih mislih, najbrž dobil še cesarjevo pritrdílo, da si je Rudolf poslé pridéval tudi za svojo deželo Kranjsko naslov vojvode.

¹⁾ Huber, l. c. 152.

²⁾ Dotične listine ima Huber l. c. 189 (štév. 203 — 207.)

³⁾ Huber l. c. 189 (štév. 198.)

⁴⁾ Huber l. c. 189 (štév. 203, 204 in 206.)

⁵⁾ ddo. Dunaj 9. dné junija meseca 1360. l. — Huber l. c. p. 190 (štév. 218.).

V neki listini 12. dne aprila meseca 1364. l. imenuje se pa Rudolf še „Herr zu Krain“, v tem ko mu uže 8. dne majnika meseca 1364. l. mejni grofi Brandenburški dajejo naslov „Herzog zu Krain“. ¹⁾

Nekatere mesece pred svojo prerano smrtjo pa je Rudolf IV. „ustanovitelj“ završil ono ustanovo v oziru Kranjske, katera je njega ime v imeni prijetnega Dolenjskega mesteca Rudolfovo uvekovitila v naši deželi.

V 7. dan aprila meseca 1365. l. je namreč izdal Rudolf IV. na Dunaji ustanovno pismo mesta Rudolfovega, katero Valvazor v svoji „Ehre des Herzogthums Crain“ III. p. 480, po izvirniku navaja.

Kraj, na katerem se je povzdignilo novo Rudolfovo, dobil je vojvoda Rudolf od cistercijskega samostana Zatiškega v zaméno.

Dobil je v zaméno od opata Petra kraj (vas) Gradec (gradič, potem 11 kmetij v Ločini, 9 v spodnji, eden málin v drugi, in 9 kmetij v tretji vasi Bršljinu, 26 kmetij v Štefanji vasi v (Trebenjski fari), na Pristavi, v Slovenji vasi, Roženpergu, na Brôdi, in v Bršljinu, in za desetino v Laniščem, (Šmarijski fari), katero naj daje 81 kmetij, vsaka po dva snôpa, a tretji snôp se dajaj tamošnjemu vikarju. ²⁾

To novo mesto, ki se je krstilo po presvitem knezu iz staroslavne hiše Habsburške, je bilo poleg tega, da sta v njem hitro dobila trgovstvo in življenje vsega Dolenjskega svoje središče, tudi uže po prvem stoletji svoje ustanovitve važna bran proti divjajočim Osmanom (1469. l.) in je to še dolgo ostalo.

Kakor se je opomnilo, je Rudolf živel le še nekatere mesece potem, ko je bil ustanovil Rudolfovo; umrl je 27. dne julija meseca 1365. l. v Milanu, kjer mu je bil idóčemu v boj proti patrijarhu Oglejskemu in proti Francu Kararskemu (Carrara) pripravil Barnaba Visconti slovesen vzprijem.

Viscontiju je bil namreč Rudolf IV. poleg zaveznika tudi brat njega hčere soprogu, vojvodi Leopoldu Avstrijskemu, kateri je ravno po posredovanji Rudolfovem vzel v zakon lepo hčer Viscontijevo, vojvodinjo Virido.

Ta vojvodinja Virida je prišla kakor pri svoji možitvi, takó po smrti svojega soproga (ki je padel, kar je znano, v bitki pri Sempachu 1386. l.) v dotiko s Kranjsko, kjer tudi leži pokopana v Zatiški cerkvi.

Ko se je možila, jej je nje svak Rudolf dal zavarovanje na 100.000 gold., katere jej je nakazal na Kranjsko, ³⁾ kjer

¹⁾ Huber l. c. 120. Opomnja 3.

²⁾ Glej moj spis: „Gegenábte von Sittich“ p. 24. in dalje.

³⁾ Huber l. c. 214 (šteev. 605.)

je tudi, vdova, stanovala v Št. Lambertski graščini pri Zatičini in 30 let (do 1425. l.) tú živela v blagoslov samostana.¹⁾

Da je Rudolf svojo svakinjo s svojim zavarovanjem uje dóti 100.000 gold. v zlati, ki jo je prinesla soboj, napotil ravno na Kranjsko in sicer, kakor čitamo v Lichnovskem.²⁾ na mesto in trdnjavo Ljubljano, Kranj in Kamnik, to dokazuje zopet Rudolfov visóki politični razum.

Lichnowsky piše, da je Rudolf dal v nasprotno dóto „diese südlichsten Besitzungen gewiss nicht ohne die Absicht, theils sie als nahe gelegen annehmbarer zu machen, theils sie vor den benachbarten (italijanskimi) Feinden (s tem) um so eher sichern zu können“,³⁾ kajti tem načinom so bili Viscontiji še bolj navezani, obračati svoje interese na Avstrijo in da se le-tá vzdrži na jugu.

S čemer si je pa Rudolf IV. kakor v vsem Avstrijskem cesarstvu, takó v naši domovini kot „ustanovitelj“ do danes in ako Bog hoče, še za bodoče veke zagotovil stanovit in sijajen spomin, to je, da je 1365. l. ustanóvil Dunajsko univerzo — **Alma mater Viennensis** — kjer je tekom stoletij toliko različnih sinov našega ljudstva, vsega slovenskega naróda, vzprijemalo humanitarno svojo izobrazenost.

Malo let potem uže, ko so se bile dobro odprle vse štiri fakultete Dunajske univerze (1385. l.), nahajamo rojáka Leonharda de Carniola, doktorja sv. pisma, delujočega na teologični fakulteti te univerze,⁴⁾ za katerim pridejo najprej na vrsto v 15. veku magistri in doktorji: Andreas de Labaco (1431. l.)⁵⁾, Michael de Krainburg (1446. l.)⁶⁾ Gregorius de Krainburg (1448. l.)⁷⁾ in Christophorus de Carniola. (1458. l.)⁸⁾

Takoj po utemeljitvi univerze 1366. l. vštevali so se studentje iz Kranjskega Avstrijskemu naródu te visóke šole, katera je obsezala razven téga še trí „naróde“, Saksonski, Češki in Ogerski, in v tej prvi dóbi so imele národnosti odliko pred fakultetami.⁹⁾

O Dunajski univerzi pišeta pozneje dva odlična Kranjca, in sicer Schönleben svoje „Sexagena Doctorum Viennensium“,

¹⁾ Glej: „Gegenübe von Sittich“ p. 30 in dalje.

²⁾ IV. Reg. štev. 670.

³⁾ IV. p. 83.

⁴⁾ Aschbach, „Geschichte der Wiener Universität.“ (Festschrift). Wien. 1865 p. 614.

⁵⁾ Ibid. p. 597.

⁶⁾ Ibid. p. 616.

⁷⁾ Ibid. p. 603.

⁸⁾ Ibid. p. 599.

⁹⁾ Ibid. p. 33.

in P. Ernest Apfaltrerer S. J. svoje: „Scriptores antiquiss. ac celeberrimae Universitatis Viennensis ordine chronologico propo-
siti.“ (1740. l.)

Koliko bogato nadarjenih sinov našega naroda je za prej imenovanimi možmi 14. in 15. stoletja na univerzi cesarskega stolnega mesta še poučevalo kot izvrstni profesorji in visoko čislani od dijakov vseh narodnosti, to nabrojiti trebalo bi posebne knjižice!

Cesar Rudolf II.

„Slab in nestalen“ imenujejo mnogi zgodovinopisci značaj razvnetega čestitelja múz, ki je bil tudi sam umeteljnik, Rudolfa II.

Da tudi ta svetli potomec Habsburške hiše nikakor ne zasluži te površne sodbe, razvida se kakor iz mnogih drugih potéz tudi iz podrobnosti njega razmér do naše dežele in našega ljudstva.

Ako bi cesar Rudolf II. za našo deželo ne bil storil družega, nego da jej je dal „zlatopečátno povelje“ in da v njem največjega narodnega dejanja slovenskega ljudstva v novejši zgodovini, slavnega in vednega spomina vrednega vdeleževanja o premagi Turkov pri Sisku 1592. l. omenja načinom, častnim za deželo in ljudstvo, ako, pravimo, bi cesar Rudolf II. Kranjski in nje stanovnikom ne bil storil ničesar družega, njega v zgodovini umetelnosti in v kroniki svoje ljubljene „zlate Prage“ večno nepozabljivo ime moralo bi se lesketáti v naši kroniki še poznim rodóvom.

Vendar še drugače je skazoval svojo očétnjo milost naši deželi.

Eno prvih znamenitih déel cesarja Rudolfa II. (1576 — 1612. l.) v blagostanje stanovnikov ne le drugih, nego tudi naše dežele je bilo, da je vladarja notranji Avstriji (Štajerske, Koroške in Kranjske) nadvojvodo Karla Štajerskega „nagovarjal“ in ga „prosil,“ „die Administration und Versorgung der Crabatischen, Windischen (Slovenischen) und Meergrenzen mit gewissen Conditionen zu übernehmen, (1577), da solches sonst der Kayserlichen Majestät als regierenden König in Ungarn zustand, ¹⁾ aber um so vieles besser und nachhaltiger vom Centrum der innerösterreichischen Lande und mit Zuhilfenahme der erprobten Streitkräfte aus den windischen (slovenischen) Landestheilen geschehen konnte.“

Res, prav iz istega časa (1578. l.) imamo krasno spričevalo nadvojvode Karla za naše ljudstvo in njega srčnost.

¹⁾ Valvazor l. c. III. 347, po nemem rokopisu iz arhiva „der krain. Landschaft“.

Vojvoda je namreč zahteval to leto nekoliko mladih ljudi za topničarstvo, z dostavkom, „weil die Krainer sich allezeit, wie ihm aus eigener Erfahrung bekannt wäre, tapfer und ritterlich vor allen andern gehalten hätten.“¹⁾

Ta tehtovita pohvala enega Habsburžana zvenela je tija do ponosnega kraljevega gradú na Pražkem Hradčinu in je našla, kakor sem uže opomnil, svoj še vedno živahni odmev v slobodilnem pismu Rudolfa II., o katerem še obširno govorim.

Ako je pa Rudolf II. z veseljem priznaval junštvo slovenskega naróda proti dédnemu sovražniku krščanstva, ga je vendar malo veselilo nadlégovanje protestantske lige v notranji Avstriji, katera mu s svojimi pritožbami ni dala mirú celó v državnih zborih, zatorej se nam ni čuditi, da je občutljivi vladár nekoč (1582. l.) pred deputacijo luterskega plemstva iz Kranjskega, kateri je bil v Avgzburgu odrekel avdijenco, a ki mu je navzlic temu pred njega sôbo izročila prošnjo, „povesil obraz,“ (t. j., da je ni pogledal,) ter da jej je pisal slab odlók.²⁾

Ne manj ostró in ne manj pravično je razsrjeni cesar ravnal z istimi Luterani, kadar so po smrti Karla nadvojvode-vladarja notranji Avstriji nadaljevali svojo opozicijo „in religiosis“ takó daleč, da mu niso hteli priséči.

Ko je nadvojvoda Karol umrl, je bil namreč za njim na vladarstvo pozvani prvorojeni sin Ferdinand (poznejši cesar Ferdinand II.) še malolet, zaradi tega je cesar Rudolf II. svojega brata Ferdinanda in njega svaka vojvodo Viljema Bavorskega postavil njemu jeroba. Cesar Rudolf je potrdil skrivne svétnike umršega kneza in je izročil njega vdovi vladarstvo. Jeroba pak sta postavila vladarja nadvojvodo Ernsta.

Takó se je videlo vse dobro uréjeno, a luterski stanovi Kranjske, Koroške in Štajerske, ki so bili vedno v konspiraciji med soboj, menili so, da je prišel pravi čas, ko jim bode móči z agitacijo in drzno opozicijo prisiliti še daljnih koncésij v vérskih stvaréh, tem bolj, ako jih spojé z „obrambo mej,“ kar so vedno stavili za uvét privolitvam, tíočim se vérskih stvari.

Izjavili so v očitnem deželnem zboru, da bodo odrekli vladarju poklonstvo, ako se ne bode ustrézalo njih daljnji vérski slobodi. Tudi so ukrenli, da pošljejo cesarju pismo, v katerem mu pojasnijo vse razmere, „naj se bere, ali ne.“³⁾

V tem pa so se pridružili stanovi Štajerske Kranjcem s poročilom, da so ukrenli prav v isti stvari odpraviti poslancev do cesarja v Prago, in to isto zahtevajo tudi od stanov Kranjske.

¹⁾ Valvazor l. c. p. 348.

²⁾ Dimitz, „Geschichte Krains“ III. p. 94.

³⁾ Dimitz, „Geschichte Krains“ III. p. 241.

Takoj se je vzprijel ta predlog in 1. dné junija meseca 1591. l. so bili poslanci treh dežel (Štajerske, Koroške in Kranjske) uže v Pragi.

Poslanci so imeli 12. dné junija prvo avdijenco pri cesarji Rudolfu II., kateri je zahteve dežel najprej izročil v prevdarek sojerobom in bratu Ferdinandu na Tirolskem. Vdova vojvodinja je odločno branila cesarju, naj nikar ne potrди vérskega pomirja, katero se je izsílilo nje soprogu nadvojvodi Karlu.

Nadvojvoda Ferdinand ravno takó ni hotel čuti o kaki koncésiji, poslancem naj se izreče ostra graja, ter se jim opomni, da cesar pričakuje od novega deželnega zbora izpolnitve dédne dolžnosti. Nadvojvoda Ernest je dejál, ako hoče cesar privoliti stanovom „toleranco“ v tem zmyslu, da si za časa nadvojvodine vlade koncésije nadvojvode Karla ohranijo svojo veljavo, treba postaviti trden jéz napórom stanóv.

V 2. dan avgusta meseca so naznanili poslanci skrivnim svétnikom, da uže tri mesece oprézujejo v Pragi na odlók v tem, ko je meja v nevarnosti (sic!).

Dné 4. oktobra meseca je nadvojvoda Ernest pisal cesarju, ako ne bode móči, hitro sklicati deželnih zborov, se je bati, da spoštovanje in pokorščina do gospódske v vérskih in politíčnih stvaréh vedno bolj pojemlje, katoliška vera čim dlje tem bolj peša, in tudi deželnim vladarjem prihaja vladanje vedno težje.

Toda v tem, ko je rómal ta dopis v Prago, pozval je cesar poslancaev k sebi.

Ko jim je izrekel svojo nezadovoljnost o odpovédanem poklonstvu, ter izrazil svojo nádejo, da opusté v prvem deželnem zboru vse „difikultacije“ in po svoji dolžnosti skažejo poklonstvo, povedal jim je tudi — dobreaga srcá, kakor vsi Habsburžani — najostane, kar se tiče vérske stvari, vse, kakor je določil nadvojvoda Karol, in pod istimi uvéti.

V tej točki zatorej se je oméčil dobrotstni cesar, a nikakor ne, kar se tiče vprašanja o obliki prisega pri poklonstvu, kajti srdit je odbil željo stanóv, da bi nadvojvoda Ernest prisegel po protestantski šegi.

„Wo in aller Welt“ — vzkliknil je cesar — „ist es denn üblich, dass der Schwörende nicht nach eigenem Affekt und Willen, sondern nach demjenigen sich zu richten habe, dem geschworen werde?“¹⁾

Cesarjevi izjavi sta se odločno uprla vojvoda Ernest in Ferdinand Tirolski, prvi izlasti da bi se vzprijelo vérsko pomirje med dežélske pravice, kakor so zahtevali stanóvi, nadvojvoda Ferdinand pa je óčitno izrekel, da cesarjeva koncésija bode le utrjevala trmo in nepokorščino.

¹⁾ Hurter, „Geschichte Ferdinand II. und seiner Eltern“ II. 440 — 444, 446.

Ko so tudi poslanci stanóv odgovorili na cesarsko izjavo in zastoj prosili o slobodi vérski določnejšega poročstva, zapustili so Prago početkom decembra meseca.

Mislím, za katere so poslanci vedeli pridobiti tudi cesarja, da je namreč nadvojvoda Karol meščanstvu po mestih privolil vérsko slobodo, upirali so se najprej nadvojvodinja vdova, in nadvojvoda Ernest je pisal (16. dné decembra meseca 1591. l.) cesarju: „Die Religion sei weder in den Städten noch in den Märkten vom Erzherzog Karl freigegeben worden, vielmehr habe derselbe den Bürgern Theilnahme an den Religionsübungen der Landleute ausdrücklich untersagt. Die Bewilligung freier Religionsübung für die Städte und Märkte würde die Austilgung der katholischen Religion in den drei Landen unausbleiblich zur Folge haben.“

Stanóvi Kranjske so 24. dné marcija meseca 1592. l. nadvojvodi, oziroma njega namestnikom in deželnim komisarjem Janezu Tavčarju, škofu Ljubljanskemu, in deželnemu poglavarju v notranji Avstriji, deželnemu oskrbníku grofu Wolfu Thurnu in opatu Lavrenciju Zatiškemu prisegli zvestóbo po obliki, katero so sestavili sami, in na evangelije.

Komisarji pa so v nadvojvode imeni nasproti prisegli po stari katoliški šegi.

Leto dni in tri mesece po tem poklonstvu novemu vladarju nadvojvodi Ernestu, kateremu je bil cesar Rudolf kot državnemu glavarju izročil tudi mejno brambo proti Osmanom po smrti nadvojvode Karla, razširjala se je po vsem krščanskem svetu vesela novica o sijajni zmagi mejne vojske proti Osmanom pri Sisku v praznik sv. Ahacija (22. dné junija meseca 1592. l.) in vse je pelo in vriskalo o pripóvedí vélicega junaškega dejanja osobito slovenskih bojníkov, kateri so si pod vodstvom svojih tedaj národno mislečih voditeljev pribóрили glavni del zasluge v slavni dan bója pri Sisku!

Tú mi ni mesta in tudi da se ne odtégnem predaleč od svojega predmeta, ne morem spuščati se v podrobnosti različnih poročíl o tem bóji, nego opozárjam samó prijatelje domače zgodovine na tega, v naši povestnici véčno znamenitega bója obsírni popis, katerega sem pred dvajsetími leti izdál v posebni tiskovíni.¹⁾

Vendar naj se tú iz poznejših preiskáv, oziroma slučajnih najdeb v c. kr. dvorni biblijoteki Dunajski, kjer se hrani lep zvéženj poročíl o bóji pri Sisku, navajajo nekatere karakteristične,

¹⁾ Glej: „Die Schlacht von Sissek. Eine Denkschrift. Laibach 1861. (J. Blasnik)“ — Tiskovíni je priložéna faksimilovana slika tega bója, posneta po sliki v deželnem muzeji.

posebno Rudolfa in Kranjske tičóče se date, da bode vsa slika popolnejša.

Izlasti je treba z ozirom na vprašanje, katero je vzbudil mojega zeló čislanelega kolege dr. Z wíedinek-Südenhorsta spis: „Ruprecht von Eggenberg“, (Gradec 1878), in ki se suče o tem: gre li prvaštva venec o bóji pri Sisku Eggenbergerju ali Andreju Auerspergu, odločno poudarjati, kar se čita v ces. poročilu iz Prage 3. dné avgusta meseca 1593. l.: „der jüngsten Victorihalber geben allein mehrentheils so mit und darbei gewest dem Herren von Auersperg die Ehr.“¹⁾

Večina onih bojničkov zatorej, ki je bila v bóji, daje Auerspergu spričevalo, da je on razložil boj, Auersperg s svojci, t. j. s slovenskimi bojniki iz Kranjske.

Auersperg sam konstatuje v pismu iz Dunaja 3. dné julija meseca 1593. l.: „Das windische (slovensko) Kriegsvolk hat den ersten Angriff gethan“ i. t. d.

V istem pismu naznanja, da se je po zmagi našel tudi meč, katerega je Turški cesar prej bil poklonil Hasan paši, „das wirdet man“ — pravi vojskovodja — „samt seinem des abgelebten Bassa Kopf der Röm. Kays. Maj. (cesarju Rudolfu) heraus schicken.“²⁾

Cesar Rudolf je bil velikanske zmage pri Sisku neizrečno vesel.

⁶⁾ Ko mu je sél prinesel poročilo o srečnem konci bója, ukazal je, naj se mu podari zlata veržica, vredna 190 krón (319 gold. 12 kr.).

In kakor smo uže omenjali s početka, se je cesar Rudolf visócih zaslug slovenskega ljudstva o zmagi pri Sisku najčastnejšim načinom spomínal za vse čase v „zlatopečátnem povelji“, katero je podelil naši dežéli Kranjski 3. dné decembra meseca 1593. l.

To je také važen dél Kranjskih dežélskih pravic, da je tú vse priobčimo po izvirniku.

Vsebína mu je:

„Des Herzogthumbs Crain Röm: Kaysers Rudolph: des andern Confirmation einer Ersamen Landschafft in Crain vnd dero angerihten Herrschaften von Windisch March vnd Isterreich etc, Freyheiten.

¹⁾ Rokopis e. k. dvorne biblijoteke na Dunaji.

²⁾ Rokopis e. k. dvorne biblijoteke na Dunaji.

Wir Rvdolph der Ander, von Gottes Gnaden Erwehlt Römischer Kayser zu allen zeiten Mehrer des Reichs in Germanien, zu Hungern, Behaimb, Dalmatien, Croatien vnd Sclauonien etc. König Ertzhertzog zu Osterreich, Hertzog zu Burgundi, zu Braband, zu Steyr, zu Khärndten, zu Crain, zu Lutzenburg, zu Würtemberg ober vnd nider Schlesien Fürst zu Schwaben Marggraun des heiligen Römischen Reichs, zu Burgund, zu Marhern ober vnd nieder Laussnitz, Gefürster Graue zu Habspurg, zu Tyrol, zu Pfiertdt, zu Khyburg vnd zu Görtz etc. Landgraue in Elsäsz, Herr auff der Windischen March, zu Portenaw vnd zu Salins etc. Bekhennen öffentlich mit disem Brieff vnd thuen khundt aller meniglich, dass vns die Ehrwürdigen Edlen, Ehrsamem, Geistlichen vnser andächtigen vnd lieben getrewen N. die Stände gemainer Landschafft des Herzogthumbs Crain vnd desselben angehörigen Herrschafftten Windischmarch, Möttling, Ysterreich vnd Carsst vnderschiedliche Freyheiten Landshandvesten und Confirmationes, so Ihnen von weyland vnsern löblichen Vorfahren Römischen Khaysern vnd Königen vnd Ihren gewesten Herrn vnd Landsfürsten seliger Gedächtnuss mitgetheilt vnd gegeben worden in glaubwürdigem Schein fürbringen lassen, so von wort zu wort hernach geschriben stehen vnd also lauten etc.

Vnd haben uns darauff vnderthenigst gebetten, das wir obgeschribne Freyheiten, Landtshandvesten vnd Confirmationes alles Ihres Inhalts zu bestatten und zu erneuern genediglichen geruechten Des haben wir angesehen solch Ihr gemainer Landschafft des Herzogthumbs Crain demüetig zimlich Bitte auch die getrewen gehorsamen vnd nutzlichen Dienste so Ihre Vordern vnd Sie, von vndencklichen Zeiten hero, vnsern Vorfahren vns vnd dem gantzen löblichen Hauss Osterreich Ihren gewesten regierenden Herrn vnd Landsfürsten Sonderlich auch erst nechst verschines Jahr (1593. 22. Juni) wider dem Erbfeind vnser Christlichen Namens vnd Glaubens den Türken in seinen jüngsten Frid- vnd Einbruch mit Darstreckung Ihrer Leib vnd Güetter in manigfaltig weg williglich gethan vnd bewiesen, noch tägliches thuen vnd in khünfftig zeit wolthuen mögen vnd sollen, vnd darumb auch besondern Kayserlichen Gnaden für vns selbst als Römische Kayser dann als Obrister Gerhab dises vnd anderer weiland vnsern lieben Vettters vnd Fürsten Ertzherzog Carls seligen hinterlassener Fürstenthumb vnd Lande auch an statt vnserer Contutorn mit wolbedachten Muth, guettem Rath vnd rechten wissen, vorberüeter gemainer Landschafft in Crain vnd derselben angehörigen Herrschafftten Privilegia Landtshandvesten, Landesfürstliche Befreyungen vnd Confirmationes in allem vnd jedlichen Ihren Artieln, Puncten, Cleuseln, Worten, Innhaltungen, Mainungen vnd Begriffungen

auss Kayserlicher vnd Gerhablicher Macht vnd Gewalt, gnediglich erneuert, Confirmirt vnd bestaettet. Thuen das auch hiemit wissentlich in Crafft dits Briefs was wir daran von Rechts vnd Billigkeit wegen zu Confirmiren zu bestaetten vnd zu erneuern haben Confirmiren bestaetten vnd erneuern sollen vnd mögen Vnd mainen setzen vnd woellen das mehr angeregte Privilegia Landtshandvesten, Khayserliche vnd Landtsfürstliche Befreyungen vnd Confirmationes in allem vnd jeglichen Ihren Articeln, Puncten, Cleuseln, Worten, Innhaltungen, Mainungen vnd Begriffungen in Ewig zeit kräfttig vnd mächtig sein stätt vest vnd vnverbrüchlich gehalten vnd volzogen werden vnd vor ernandte Ein Ersame Landtschaft des Herzogthumbs Crain, wie auch dessen angehörigen Herrschaften Ihre Erben vnd Nachkommen sich derselben aller vnder jeder beruebiclich gebrauchen, geniessen vnd gänzlich darbey bleiben sollen vnd mögen von allermeniglich vnverhindert darwider auch weder von uns oder jemandts anderen was fürgenommen, gehandelt oder gethan werden solle in kheinerley weise Gnedigist vnd vngefehrlich. Vnd gebieten darauff allen vnd jeden Churfürsten, Fürsten, Geistlichen vnd Weltlichen, Prälaten, Grauen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Landtmarschalcken, Landtsauptleuthen, Hauptleuthen, Landtvögten, Vitzdomben, Vögten, Pflegern, Verwesern, Amdtleuthen, Landtrichten, Schulthaiszen, Burgermeistern, Richtern, Rhäten, Burgern, Gemainden vnd sonst allen andern vnsern vnd des Reichs vnserer Khönigreiche Erblichen Fürstenthumb und Landen, Vnderthanen vnd Getreuen in was Würdern, Standt oder Wesen die sein ernstlich vnd vestiglich mit disem Brieff vnd wöllen, dass Sie oft gedachte ein Ersame Landtschaft des Herzogthumbs Crain auch desselben angehörige Herrschaften Ihre Erben vnd Nachkommen bey allen vnd jeden obeerleibten Ihren Priuilegien Landtshandvesten, Khayserlichen vnd Landtsfürstlichen Begnadungen vnd Confirmationen, wie auch dieser vnserer Bestättigung geruhiglich bleiben, derselben freuen, nützen, niessen, vnd gebrauchen lassen, darwider nicht dringen beschweren hindern oder jrren vnd also hierin nicht vngehorsamb erscheinen, noch solches jemandts andern zu thun gestatten in khein weise noch weg als lieb einem jeden seyn vnser schwere Vngnad vnd Straff vnd darzue ein Penn Nemblich hundert Markh löttiges Goldes zuuermeiden, die ein jeder so oft er freuentlich hiewider thaete vns halb in vnser Khayserliche Camer vnd den andern halben theil vielbemelter Landtschaft in Crain Ihren Erben vnd Nachkommen, so hiewider belaidigt wurden vnnachlässlich zu bezahlen verfallen sein solln. Das meinen wir ernstlich. Mit Vrkhvndt diss Briefs mit vnserer Khayserlichen anhangenden gulden Bull vnd Handzaichen verfertigt. Der geben ist auff vnsern Khöniglichen Schloss zu Prag den dritten Tag dess Monats Decembris Nach Christi vnser lieben Herrn vnd Seligmachers Geburt ein

tausent fünfhundert vnd im drey vnd neuntzigisten Vnserer Reiche
dess Römischen im neunzehenden des Hungerischen im zwei vnd
zwaitzigsten vnd des Böhaimischen auch im neunzehenden
Jahren.

Rudolphus

Wolffgangus Archi-Episc. Mog. etc.

Ad mandatum Sac. Caesareae Maiestatis proprium etc.

Jo. W. Freimondt etc. J. Enghofer etc.

Regist. F echlin.“

Štiri leta potem je nastopil Ferdinand, sin nadvojvode
K a r l a, svojo dedščino in je vzprijel 1597. l. poklonstvo Kranjske,
ter prisegel na pravice in slobodščine deželne.

Zdaj je odvezel cesarju tudi najtežjo skrb, t. j. skrb za dušno
izveličanje njega vladi izročeni dežel v notranji Avstriji (Šta-
jerske, Koroške in Kranjske), kjer je s pomočjo odličnih cerkvenih
knezov, kakeršen je na Kranjskem bil izvrstni škof T o m a ž
C h r ö n, ravno takó odločno kakor uspešno zvršil „protirefor-
macijo“.

Cesarju Rudolfu II. ni bilo treba dalje skrbeti za usodo
svojih dežel, ki jih je imela v oblasti „močna rōka“, in zdaj se
tudi niso drznile več deputacije Luteranov prihajati z neresnič-
nimi poročili na cesarski dvor v Pragi, ter si dovoljevati „slo-
bodščin“, katere jim na nobenem listu deželne pravice niso bile
zaznamovane in zapisane.

Ko je cesar Rudolf II. umrl (1612. l.), tožnost o izgubi
tega takó dobrostnega kakor umetelnosti ljubečega vladarja po
deželi Kranjski ni bila majhna, in v tedanjih beležkah škofa
T o m a ž a C h r ö n a in drugih vrstnikov se poroča, da so se v
stolnem mestu Ljubljani in tudi po drugih krajih dežele brale
slovesne črne maše v spomin na mrtvega cesarja. ¹⁾

Umeteljniški duh razširjal se je iz Praškega kraljevega
dvora, tega pravega in resničnega mecena umetelnosti, kakor
po vseh drugih Avstrijskih deželah takó tudi na Kranjskem in še
dan danes se nahajajo po naših gradéh mnogoteri dokazi o lju-
bezni do umetelnosti Rudolfinske dōbe, dá, celó v stólnem
mestu Ljubljanskem in sicer v prvi vrsti v zbirkah Njega svit-
losti kneza K a r l o s a A u e r s p e r g a v knežjem dvoru, katerim
začetnik je bil grof Dietrih A u e r s p e r g, oča „prvemu knezu“
J a n e z u W e i k h a r d u in grofu Engelbertu A u e r s p e r g u.

Takó ostaja tudi Rudolfa II. spomin na Kranjskem živ
in visóko cenjen vse bodoče veke.

¹⁾ Rokopis stolnega kapiteljskega arhiva. — Koledar škofa Chröna.

Lessingova in Šekspirova sodba o Židih.

Spisal prof. Janko Pajk.

„Wie? oder wär' es wirklich so, dass selbst
Der Besto seines Volkes seinem Volke
Nicht ganz entfliehen kann?“ („Nathan“ II. 3).

Predgovor.

Teškó, da je mišljenje in usoda evropskih naródo^v s povestnico katerega družega azijatskega naróda v ožji zvezi, nego z židovsko. Tega nam ne dokazuje samó razvoj krščanstva, katero je — vsaj s historičnega pogleda — kakor Lessing méni,

„Postávljeno na židovstvo“ („Nathan“ IV. 4),

ampak to nam svedóči tudi današnja kulturna povestnica, katera je — ne z malega déla — prinešena z vedno bolj rastočim vplivanjem židovskega elementa.

Kdor položenje Židov, kakeršno je še pred kakim stoletjem bilo, z današnjim njih stanjem primérja, mora se začuditi, da je tolika razlika mogoča bila. Sicer na borski je židovski zlat úže davno pred Kristom (n. pr. v Rimu) veljal za prvega, in skóro potém tudi v vseh poznejših časih in na vseh velikih trgoviščih zapada, — ali, da bode ta národni živelj kedaj tudi v duševno hrano kristijanov se takó globoko vmešal, takó, da mu bodo n. pr. največi listovi Evrope ne samó pristopni, ampak celó podložni, česar takega se še niti sredi minolega veka nikdo ni nadejal. V teku enega samega stoletja tedaj je ta židovski vpliv, posebno v duševnem življenji Nemcev, takó prevladal, da se ga je ravno imenovani národ, ki v kulturnem

oziru svojo glavo takó ponosno vzdiguje in se je vsled svojega državnega zedinjenja ménil vseh nevarnosti za svojo vsestransko samostalnost varnega, na ravnost prestrašil. Odtod današnji besni njegov upor proti židovstvu. —

Jaz bi si preobširen in meje navadnih sestavkov presezajoč nálog nakladal, ko bi o vsem različnem vplivanji židovstva hotel tú razpravljati. Literatura o tem predmetu je takó velikanska, da bi več nego enega uma in dvojih rók trebalo, jo preobladati.¹⁾ Zató se omejujem na prav majhen okrožek, bolje rekoč, na kotiček, kjer mislim mogočno židovstvo zasledovati. Moj namen namreč je: pokazati, na kaki način sta dva mogočna in velika pesnika židovstvo naslikala, in to eden izmed klasičnih pesnikov nemških: G. E. Lessing, in drugi, brez dvoma največi dramatik ne samó angleški, ampak vsega sedanjega človeštva: W. Shakespeare. Poizkušal pa bodem vrhu tega pokazati, kakó sta ta dva velika misleca Zide ne samó po vunanjski popisala, ampak kakóvo sta si tudi osobno mnenje o njih delala.

Ravno slednje bi utegnilo za naš čas svojo zanimivost imeti in celó nekoliko praktične veljave; kajti je sodba takih dveh veleumov, bodi-si da nam ugaja, bodi-si da tudi ne ugaja, vsekako preišljevanja vredna. Takó bi tedaj z naslednjimi vrsticami menda pripomogel, da bi se „židovsko vprašanje“, katero zdaj učeni svet protresa, tudi v nas Slovencih razjasnilo. Ker se ta razprava drži samó znanstvenega pota, ter ne zahaja v aréno politike niti socializma, smela bi ona kot majhna priprava k olajševanju samostalnega sóda o Židih služiti. In jedino kot taka priprava, ne kot razrešitev gornjega vprašanja, naj se ona smatra! —

V Brnu 8. svečana l. 1881.

¹⁾ Naj samó mimogredé omenim, da o židovskih razmerah — razve neštevilnih dnevnikov in knjig — tudi posebni strokovni časopisi poročajo, n. pr. „Allgemeine Zeitung des Judenthums“; „Das jüdische Litteraturblatt“; „Revue des études juives“ l. dr.

I.

Lessingova sodba o Židih.

O židovstvu Lessing najobširneje govori v dveh dramatičnih igrah. Prva, eno izmed mladostnih in prvih njegovih del, se imenuje:

„Die Juden. Ein Lustspiel in einem Aufzuge. Verfertiget im Jahre 1749. (Zuerst gedruckt im 4. Theile der Schriften, 1754).“¹⁾

Druga, eno najslavnejših Lessingovih del, je:

„Nathan der Weise. Ein dramatisches Gedicht, in fünf Aufzügen. 1779.“²⁾ —

Ako letni številki obeh iger primerjamo, vidimo, da je prva l. 1749, druga l. 1779 spisana, slednja torej za 30 let pozneje. Če starost Lessingovo v ozir vzamemo, najdemo, da je prvo onih iger zložil kot 20letni mladenič, drugo kot 50letni mož. Te dóbi življenja tú s tega vzroka navajam, ker se bode pozneje razvidelo, da je Lessingova sodba o Židih s početka kakor pozneje, torej smemo reči, ves čas njegovega delovanja in mišljenja, neizpremenjena ostala.

Naj o tej priliki, ko o Lessingovih letih govorim, še životopis tega, za nemško, pa tudi za druge literature³⁾ znamenitega možá podám. —

1. Lessingov životopis.

„Gar Mancher dünkt sich ein Lessing und ist doch nur ein Thersites.“

(H. Hettner, „Gesch. d. deut. Liter.“ II. knj. 1864, str. 486).

Gotthold Ephraim Lessing se je porodil 22. janv. l. 1729 v Kamencu na zgornjem Lužickem, ker je njegov oča,

¹⁾ glej Lachmannove izdaje Lessingovih spisov I. zvezek l. 1853.

²⁾ glej Lachmannove izdaje II. zvezek l. 1853.

³⁾ Cim bolj literarno - povestnično delavnost našega Preširna pre-mišljujem, tem bolj se mi vidi, da je naš „France“ gledé krčenja pota i. dr. okolnosti, Lessingu bil podoben.

mož ne navadne bogoslovske učenosti, pastor bil.⁴⁾ Pohajal je s prva šolo svojega rojstvenega mesta, pozneje (l. 1741) je bil v kneževsko šolo v Mešno (Meissen) dan. Tú se je posebno staroklasičnih jezikov učil in s posebnim veseljem Theophrasta, Plauta in Terenciija čital, ki so takrat „ves njegov svet“ bili.⁵⁾ V viših razredih se je tudi z matematiko marljivo pečal in v nemški poeziji poizkuse delal. Takó je prevajal in posnemal Anakreonta; takó je tudi narisal načrt svoje vesele igre: „Der junge Gelehrte.“ Jeseni l. 1746 se je podal v Leipzig, kjer bi se naj bil po želji roditeljev učil bogoslovja. Prve mesece je res jako skromno živel, pri samih knjigah in v premišljevanjih. Ali ni dolgo časa trajalo, ko je uvidel, „da bi ga knjige res da mogle učenega storiti, nikakor pa ne pravega človeka“. Zahajati je jel med součence, učil se zaradi večje telesne spretnosti plesanja, mečevanja in telovadbe, iskal družeb, „da bi se pravemu načinu življenja privadil“, položil resnobne knjige za nekoliko časa na stran in čital vesele igre, o katerih piše, da so mu bile v veliko uslugo. Glavna njih usluga mu je bila ta, da je začel samega sebe iz njih spoznavati.

Med bližnje prijatelje je štel nekega Christloba Mylius, nekoliko lehkomišelnega in razkošnega, pa duhovitega moža, za več let od njega staršega. K tem, ki so mu bili bližnji znanci, štel je tudi nekatere gledališčne igralce. Vendar pa, kolikor je tudi prosteje živel, razuzdanosti se je vselej izogibal. Tudi nikakor ni zanemarjal svoje znanstvene izobrazbe. Predavanja vseučiliščna res da ni redno pohajal; — sej še ni mogel do trdne odločbe gledé svojih strokovnih studi priti; — samó pri modroslovskih vajah, katere je Kästner vodil, vztrajal je od konca do kraja. Izmed drugih vseučiliščnih profesorjev sta še Ernesti in Christ, za katerih predavanja se je nekoliko živahneje zanimal, vzbudno in uspešno ná-nj delovala. Toliko marljuje se je učil domá, posebno nemških spisov Wolffovih.⁶⁾

⁴⁾ Rodbina Lessingova se je bila s stárine s Češkega na Lužičko preselila vsled 30letne vojske, ko so bili evangelični prognani. Takó pripoveduje imenitni, nedavno umrlí malar Lessing, sinovec pesnikov, sin enega mlajših bratov pesnikovih. Ali je Lessing bil rodóm Slovan, v to vprašanje se ne spuščam. „Wendov“ Lessing v svojih malih igrah večkrat omenja, n. pr. v „Der junge Gelehrte“ i. dr.

⁵⁾ Takó si psihologično tolmačimo, kakó je Lessing postal „oča“ novejšje nemške dramatike. Da ima prvo bavljenje ali prvo duševno zanimanje za kaki predmet glavni vpliv na smoter vsega življenja, to je izkustveno dokazana istina, katero nam posebno životopisi velikih mož potrjujejo. — Čudovito, da se je tudi Šekspirov duh s čítanjem Seneke, Plauta in Terenca za dramatiko vnel! In te pesnike je Šekspir v originalu čítal, tedaj ni takó neuk bil, kakor nekóji krivo menijo.

⁶⁾ Christ. Wolff je prvi učil filozofijo po nemški; bil je Leibnizer naslednik in Kantov prednik v modroslovji; glavni zastopnik takó zvane „nemške filozofije“ v prvi polovici minolega stoletja. Živel je med l. 1679—1754 in učiteljeval v Halleji in Marburgu.

Bogoslovja ni se držal; ljubezen do matematičnih in prirodoslovskih nauk, katero je iz Mešna semkaj prinesel, pomnoževala je družba z Myliusom. Na zadnje se je odločil od bogoslovja popolnoma k medicini prestopiti; pa ker njegovi roditelji tega niso odobraval, obetal jim je, da bode poleg medicine še drugim šolskim predmetom zvest ostal.

Kot pisatelj je prvič nastopil v dveh od Myliusa osnovanih listih: „Ermunterungen zum Vergnügen des Gemüths“ (l. 1746—48) in „Der Naturforscher“ (l. 1747—48). Vidi se, ko da je slednji list od Lessinga samega bil izdavan. Njegovi doneski v obeh listih so obstajali v kratkih lyričnih in napisnih (epigramnih) člankih in v veseli igri: „Damon oder die wahre Freundschaft“.

Čisto posebne važnosti za njegovo bodočo pisateljsko delatnost imele so razmere, v katere je uže sedaj v Leipzigu stopil z glediščem, katero je pod vodstvom gospé Neuberice še v polnem cvetu stalo. Ta Neuberica je Lessinga v prvič in naravnost za nemško glediščno pisateljstvo pridobila. Ona je Lessingovo igro: „Der junge Gelehrte“, katero je v Leipzigu popolnoma izdelal, januarja l. 1748 na odru prikazala in nje pisatelja kot „teatraličen veleum“ pozdravila. Takó je Lessing prišel s to gospó in nekimi izvrstnimi člani njenega društva, namreč z vrlim Kochom, v prijateljsko občevanje. Kar je dramatičnemu pesniku treba, tega bi se on nikdar ne bil iz samih knjig naučil; a iz igranja teh umetelnikov in iz občevanja z njimi se je tega dobro naučil.

Med tem pak so Lessingovi roditelji zvedeli za njegovo življenje in občevanje, in so bili malo zadovoljni z njim. Početkoma l. 1748 ga je oča domov pozval. Se vé da se je skóro prepričal, da njegov sin svojega časa ni potratil in da je bolji, nego novice o njem raznesene. O veliki noči se je torej Lessing v Leipzig povrnil, a vendar ni več dolgo tam ostal. Propad in razpad Neuberičnega društva, Myliusov odhod v Berolin, in denarne stiske, vse to ga je napotilo, da je šel za svojim prijateljem v Berolin. Potujoč je v Wittenbergu zbolel in se z očetovim dovoljenjem odločil tam ostati, kjer se je avgusta l. 1748 kot učence medicine vpisal. Ali skóro je izpremenil svojo namero in se podal v Berolin, kamor je še koncem istega ali početkom naslednjega leta prišel. V Berolinu se mu je prvi čas jako tesno godilo; samó Mylius mu je bil v podporo. Z njegovo pomočjo je delal polagoma znanstva in si pridobival pripomočkov življenja.

Iz njegove pisateljske delavnosti, s kojo si je živež prisluzeval, in iz studi s tem delovanjem zvezanih, naraslo je tú in potem v Wittenbergu kakor prozaično, takó tudi njegovo kritično in učeno pisanje. Iz leipzigskih razmér je bilo se uže njegovo pesnikovanje izkalilo. Takó je tudi z veliko

marljivostjo prevajal iz španskega jezika, iznahajal in izdeloval več veselih iger, ¹⁾ načrtal razpravo o starinskih „pantomimah“, osnoval z Myliusom četrtletni časopis: „Beiträge zur Historie und Aufnahme des Theaters“, katerega je še pred koncem l. 1749 prvi zvezek na svetlo prišel, in je potem l. 1751, februarja meseca prevzel uredovanje učenih člankov časnika: „Vossische Zeitung“ in njegove „priloge“. Tudi je istega l. 1751 prvo zbirko svojih drobnih pesni objavil.

Proti koncu ravno tega leta je šel v Wittenberg. Tú je bil skôro neprestano v vseučilišni knjižnici, kjer je s poznavanjem novih knjig svoje znanosti razširjeval. Bavil se je tú s prva s povestnico učenih mož, posebno reformacijske dôle, pri čemer mu je slovar Bayleov ²⁾ v vidno razvijanje njegovega duhá služil. Tú se je tudi bavil z rimskimi pesniki, posebno z Martialom in Horacem. Sad teh učenj so bili njegovi spisi „Rettungen“ ³⁾ in njegovi „epigrami“.

Proletja 1752 postal je „magister“ (doktor) medicine in se je proti koncu istega leta zopet v Berlin povrnil. Brž potem je izdal prva dva dela svojih spisov („Kleinigkeiten“). L. 1754 je prišel njegov spis „Vademecum für den Herrn S. G. Lange“ ⁴⁾ na svetlo, po kojem je prvič v učenem svetu postal obče znan in ob enem spoštovan kakor tudi strahovit. Istega leta je počel tudi „theatralische Bibliothek“ izdajati, kot neko nadaljevanje doneskov: „Beiträge zur Historie und Aufnahme des Theaters.“

Da bi svojo „meščansko žaloiгро“ (bürgerliches Trauerspiel) „Miss Sara Sampson“ mirneje izdelati mogel, podal se je aprila meseca l. 1755 na več tednov v Potsdam. Oktobra l. 1755 je zopet šel v Leipzig, gotovo tudi nekoliko privabljen po Kochovem gledališčnem društvu. Tú so mu prvič prišle Goldonijeve ⁵⁾ vesele igre v roke. S temi igrami se je dobro seznanil, kar je na razvoj njegove komike velik vpliv imelo.

Zdaj se mu ponudi prilika, nekoliko po širokem svetu se ogledati. Maja meseca l. 1756 je nastopil kot izpremljevalec nekoga bogatega mladenča potovanje v severno Nemčijo, odtod

¹⁾ istega leta 1749 tedaj tudi gore omenjano igro: „Die Juden“, o kateri bode pozneje natanjji govor.

²⁾ Filozof Pierre Bayle — porej. l. 1647, umrl l. 1705 — je spisal „historično-kritični slovar“, ki je imel velikanski vpliv na vrstnike.

³⁾ Ti spisi so l. 1754 v III. delu Lessingovih del („Schriften“) bili izdani; gl. Lachmannove izdaje IV. zv. —

⁴⁾ Pastor Samuel Gotthold Lange je bil osnovelec in vodja nekega domorodnega društva za jezik, pesništvo in govornišstvo, na zadnje pastor in šolski nadzornik; živel je l. 1711—1781. — V omenjenem „Vademecumu“ Lessing na strahoviti, pa popolnoma pravični način šiba Langejev prevod Horaciovih pesni. Prim. ta spis v III. zv. Lachmannove izdaje l. 1853, str. 409 konca zvezka.

⁵⁾ Goldoni je bil znamenit gledališni pisatelj benečanski.

v Hollandijo, odkoder je hotel najpreje na Angleško potovati. Ali vojska je to potovanje pretrgala; uže 1. oktobra istega leta je Lessing zopet bil v Leipzigu, in zopet je moral, da si živeža priskrbljuje, pisateljvati, namreč na nemško prevajati. Poleg tega se je z veliko gorečnostjo lotil staronemških poezij in staronemškega jezika. K temu so mu dale Gleimove ¹⁾ vojaške pesni („Kriegslieder“) povod. Tudi se je zdaj prvič globlje v modroslovsko preiskavanje umetelnosti spustil. Posebno si je izbral nauk o tragediji za predmet in je o njem živalno dopisoval z Nikolajem in Mendelssohnom. ²⁾

L. 1757 je prišel Kleist v Leipzig, kjer je največ z Lessingom občeval. Maja naslednjega leta je Lessing tretjič v Berlinu se preselil. L. 1759 je izdal svoje v prozi spisane basni: „Fabeln“ z razpravo o basni, s kojo se je uže v Leipzigu resno bavil, in tudi tragedijo „Philotas“. ³⁾ V to dōbo spada tudi popis Sofoklejevega življenja, kolikor je ta popis njegov, in pa popis Diderotovega gledišča, l. 1760 natisnenega. Odsle je Diderot imel glavni vpliv na Lessingovo dramatično pesnikovanje in njegove nazore o drami.

Koncem l. 1760, brž potem ko je bil za člana berlinske akademije izbran, šel je za tajnika generalu Tauenzienu v Vratislavo, kjer je ta general bil za poglavarja, in ga je dve leti pozneje izpremljal do obsedenja mesta Schweidnitz. Medčasoma svojega bivanja v Vratislavi je živel z večine v vojaških krogih, v mnogih zabavah in strastno udan igri. Tiskati tu ni nič dāl. Vendar pak je poleg vsega tega mnogo in globoko se učil. Bavil se je s filozofijo Spinoze, ⁴⁾ začel svoje učenje sv. očkakov (patristike) in je spisal prvi del „Laokoon“. Tudi je tukaj, uže l. 1763, izdelal po večem igro „Minna von Barnhelm“, katera je še le štiri leta pozneje izišla.

Po zaključku miru vzel je Lessing odpust in je zapustil l. 1765 o veliki noči Vratislavo, ter se v četrtič v Berlinu podal, kjer je svoja začeta dela izgotavljal.

Naslednjega leta (1766) bil je v Hamburg poklican, da bi sodeloval pri društvu, katero je hotelo „nemško narodno gledišče“ osnovati. Lessing je vzprijel ta klic in je Berlinu v

¹⁾ Gleim je v njih vzbujal vojaški duh Nemecev za časa sedemletne (pruske) vojske.

²⁾ Nikolai je bil imeniten pisatelj, založnik in knjigar v Berlinu. Njemu ima ondajnja nemška literatura mnogo svoje razširjenosti zahvaliti. — Žid Moses Mendelssohn, o kojem pozneje več povem, je bil modroslovski pisatelj in ob enem bogat trgovec Lessingove dōbe.

³⁾ Ta kratka igra, polna ognja, življenja in blagega mladeniškega duha bi bila izmed vseh Lessingovih del najpreje dobrega slovenskega prevoditelja vredna.

⁴⁾ Baruch Spinoza, porojen l. 1632 v Amsterdamu, umrl l. 1677 v Haagu, — Žid —, bil je eden izmed največjih modroslovcev. Najimunitnejše njegovo, globoko premišljeno delo, je „Ethika“, ki pa obsega vse glavne vrste modroslovja.

sušci l. 1767 zapustil. Uže 22. aprila je naznanil izhajanje svoje „Dramaturgie“, katera je od 1. maja počela po lističih izhajati. — Ali nadéje, katere je gledé preroda nemške glediščne umetelnosti stavil v hamburško podvzetje, splavale so mu po vodi. Isto takó se je godilo nadéjam, katere je stavil v svoje udeleženje pri nekem knjigarskem in knjigotiskarskem podvzetji. Ob enem se je vnel prepir med njim in Klotzem, iz kojega so prirastli: „Briefe antiquarischen Inhalts“ (l. 1768. 69) in razprava: „Wie die Alten den Tod gebildet“ (l. 1769).

Uže je iz nevolje, katera se ga je vsled teh nevezgod polastila, hotel v Italijo oditi, da bi v Rimu se naselil in studiral, ko je bil koncem l. 1769 na željó in prizadetje dedovnega princa braunschweigskega kot dvorski svétnik in vojvodski knjižničar v Wolfenbüttel pozvan.¹⁾ Spomladi l. 1770 je nastopil svojo službo in ne dolgo potém je uže neko srečno najdenje naznanil, razodevši v knjižnici neki rokopis dela Tourskega Berengariususa, koje je za cerkveno povestnico velevažno. Upanja, ki so se l. 1771 pokazala, da bi v Beč mógel priti, prešla so skóro.²⁾

V Wolfenbüttelnu se je čutil zapuščenega in nezadovoljnega, duševno kakor tudi telesno. Vendar je bil marljiv; l. 1772 je izvršil tragedijo: „Emilia Galotti“, in od l. 1773 počenši je izdaval: „Beiträge zur Literatur aus den Schätzen der herzogl. Bibliothek zu Wolfenbüttel.“

L. 1775 je prek Berolina in Draždán potoval v Beč, kjer se je princ Leopold braunschweigski z njim sešel in ga za izpremlevalca na potovanje v Italijo s seboj vzel. To potovanje je trajalo samó nekaj čez pol leta.

Vrnivši se domov je vzprijel navidezno jako ugodno pozvanje v Mannheim. Ni ga hotel z lahko odvrniti; ali ko je l. 1777 tija potoval, prepričal se je brž, da ponudbe niso bile iskrene, in ostalo je pri starem.

Spis: „Fragmente des wolfenbüttelschen Ungeannten“ (H. S. Reimarusa v Hamburgu), ki so bili v Beitráge dejani, in so v bogoslovskih krogih toliko hrupa učinili, zamotali so Lessinga v prepire, posebno s hamburškim glavnim pastorjem: Johannom Melhijorjem Goezejem.³⁾ S temi

¹⁾ Lessingova služba je znašala, v sedanjem pruskem denarji računajoč, okolo 3000 tolarjev na leto, tedaj ni bila borna, ako se oni časi pomislijo. Lessing je torej v dobro plačo prišel, ko bi ga hamburški dolgovi ne bili gubili, katers je pa do zadnjega poplačal. Odtod se razumé ona béda, na katero se v svojih pismih toliko potožuje, o čemer spodaj več.

²⁾ Lessing je bil v Beči visoko cenjen. Njegove igre so se z velikim veseljem tam poslušale. Tudi je bil velik čestitelj cesarja Jožefa in pa Bečanov.

³⁾ Goeze se je porodil l. 1717, bil od l. 1755 pastor v Hamburgu, umrl l. 1786, kot glavni zagovornik stare „pravoslavne“ protest. stranke.

prepiri je imel v zadnjih letih svojega življenja glavni pōsel. Oni so mu tudi njegove razmere k braunschweigski vladi za nekoliko časa obtežili in ogrenili. Ali ravno spisi te dōbe pripadajo k njegovim „mojsterskim delom“, namreč „Anti-Goeze“ (l. 1778), „Nathan der Weise“ (l. 1779) in „Erziehung des Menschen-geschlechts“ (l. 1780).

Med temi prepiri je Lessing izgubil svojo ženo, ki mu je po kratkem zakonu v otročji postelji umrla. Ta nesreča ga je silno pobila. Jel je bolehati, duševno in telesno vidno hirati, in ko se je v Braunschweigu mēnil ozdraviti, zatekla ga je tam smrt 15. dnē feb. l. 1781. —

To je kratek životopis Lessingov, skōro nespremenjeno posnet pa A. Kobersteinu.¹⁾ Jaz sem ga sem postavil iz dveh vzrokov: prvič, ker nam kaže duševni razvitek ženijalnega pesnika, ki je bil sposoben, svojo sodbo o Židih izrehati, drugič, in ta vzrok leži v naših slovenskih okolnostih, ker bode menda mnogim s tem životopisom mnogokrat v nasih listih omenjanega nemškega klasika vstreženo. Da bodo tudi naslednje vrstice po tem životopisu bolj razumljive, naj še samō povrhu omenim. S temi razlogi, menim, da sem primernost tega životopisa dokazal.

2. O vsebini in o značajih v Lessingovi igri: „Die Juden“.

Dejanje te igre se vrši na posestvu nekega barona, nekje na selu. Dva lopova, birič in župan, našemana kot Žida — odtod menda imē igri, če ne zavolj splošnega mnenja, katero se v njej o Židih izrazuje²⁾ — napadeta nedaleč od neke grajščine lastnega gospodarja, nekega barona. Jako značajno za povestnico onega časa, v katerem se dejanje igre vrši, je to, da lastna dva podložnika svojega gospodarja, ki je ob enem njih deželni oblastnik, napadeta, znamenje bližajočega se društvenega prevrata, v katerem so podložniki vstali zoper svoje gospodarje. Mimo prijaše na osličku neki Žid, — Lessing ga imenuje pōtnika („Reisender“) — s svojim slugo. Žid užuga lopova in reši gospo-

¹⁾ prim. August Koberstein's: „Gesch. d. deut. Nation.-Literatur.“ 5. umgearb. Aufl. von Karl Bartsch, I. Theil. Leipzig 1872. str. 111—116. Na str. 116 podaje A. K. svoje vire, iz katerih je gore stoječi životopis zajel. — Vse opombice, katere se v mojem nekoliko skrajšanem posnetku nahajajo, so od mene pristavljene in zložene.

²⁾ Nekateri nemški pisatelji to igro na ravnost „Der Jude“ imenujejo, katero imē se z nje vsebino prav dobro vjema (prim. Hettnerja v dotičnem gore omenjenem delu str. 539 in večkrat). Lessing sam jo „Die Juden“ imenuje, kadar se ná-njo sklicuje.

darja, ki ga vesel vêde v svojo grajščino. Tú se grajska mlada hči v Žida mahoma zaljubi — to hčer je Lessing kot jako preprosto in naivno devojkó naslikal — in ga hoče po vsi sili za možá vzeti. Po neki tobačnici, katero je birič bil Židu ukradel in baronovi hišni podaril, pride zločinstvo napada na svetlo. Birič, opravičujoč se proti Židu s tem, da hoče svoje „prazne“ žepe pokazati, v katerih ni tobačnice, privleče iz nekega žepa dve židovski bradi, kateri potnik brž spozna kot oni našemancev. Takó mu je baron, ki je za svoje domače lupeže zvedel, še enkrat hvalo dolžen in bi jo Židu od srca rad z roko svoje hčere in z veliko doto poplačal. Žid je v velikih zadregah vidêč, da je njegova sreča zavoljo njegove národnosti nemogoča in ker se ne bi rad Žida izdal; kajti niti njegov sluga ne vé za njegovo národnost, in je, ko so ga za gospoda popraševali, v laži povedal, da je Žid neki zlahtnik, ki bi bil vsled dvoboja iz Hollandije ubežal. Na zadnje Žid vidi, da ni druge rešitve, nego da svoje židovstvo izpové. Iznenadejanje vseh — razve zaljubljene hčere — je veliko. Se vé da, ženitev se razdere, a velikoduštvu Žida se končno glasna slava od vseh strani zapoje. —

Pred vsem nas v tej igri značaj Žida zanima. Lessing ga je z vsemi lepimi lastnostmi, ki se možu pristojajo, obdaril. Žid je bogat; on sam pravi o sebi: „Bog mojih očetov mi je več dal, nego potrebujem“ (22. nastop). Židov obraz ima samó lepe in blagost kažoče črte. „Baron“ o njem pravi: „Ne, da bi bil poznavatelj obrazov („Physiognomie“), ali reči moram, da še nisem nikdar našel takó odkritosrčnega, velikodušnega in prijaznega obraza, nego je Vaš.“ (6. nastop). Žid je tudi rad odaren. Sluga njegov Kristof, pravi o svojem gospodu: „Primaruha! najde se še vendar Židov, ki niso Židi. Vi ste pridren mož!“ (22. nast.). Sploh Lessingov Žid je vzor in vzgled vsem Židom. Baron pravi: „O kakó častitljivi bi bili Židi, ko bi vsi Vam bili podobni!“ (22. nast.). Med blagostmi, katere Lessing svojemu Židu pripisuje, so sledeče najvažnejše. Žida vodi jedino človekoljubje; on pravi: „Vaša zahvalnost je preobilo plačilo temu, kar sem storil. Občno človekoljubje me je k temu zavezalo. Bila mi je dolžnost“ (v 2. nast.). Plemeniti duh, ki Lessingovega Žida navdaja, izrazuje se v sledečih njegovih besedah: „To, kar smo temu gospodu [baronu] storili, izgubiva ime dobrote, brž ko bi najmanjšo zahvalo od tega pričakovali. Jaz bi se ne bil niti smel dati semkaj voditi [v grajščino]. Ugodnost, da sem meni neznanemu brez vsega namena pomagal, je uže sama na sebi velika.“ (4. nast.). In baron sodi o njem: „Jaz občudujem Vašo človekoljubnost, kakor tudi Vašo velikodušnost“ (21. nast.). Ko mu baron vse svoje imetje ponuja, pravi Žid: „V povračilo ne prosim drugega, nego da o mojem národu v prihodnje manj ostro in manj občno sodite“ (v 22. nast.). Skóro pretirana je Židova nežnost, ko se opotavlja biriču pritrđiti, da sta tolovaja hotela barona ubiti: Krumm (birič):

„Oh! gotovo sta ga [gospoda] hotela ubiti, ta brezbožneža!“ — Potnik: „Tega ravno ne bi hotel trditi, bojé se, da jima preveč krivice ne storim“ (v 2. nast.). — In vendar ju je Žid sam prognal, da ne bi zločinstva izvršila!! Enako prebojazljivo-pravično se Žid obnaša v 5. nast., ker se skôraj boji razšemana lopova baronu objaviti: — Taka nežnost je torej pravičnosti nasprotna.

Brez dvoma je značaj tega Žida precej pretiran. Ko bi ne vedeli, da Lessing v vseh svojih igráh rad pretirava, da namreč blage ljudi blažneje in velikodušneje dela, kakor je po našem sedanjem okusu dovoljeno, — menil bi človek, da je to hvaljenje Žida ironično. Ali na kaj takega ne smemo misliti; vzroki bodo pozneje povedani. Samó enega naj uže takoj omenim: Lessingov Žid je bogat, učen mož, ki celó en del knjižnice na oslu s seboj nosi, in je tudi kos filozofa, ki po svetu potuje, da človeštvu dobrote deli. Zató moramo misliti, da je Lessing njegovo hvalo v resnem smislu povedal. —

Važni so izreki te igre o židovskem značaju sploh. Takih izrekov navaja Lessing na dveh mestih, pa vedno v tesni zvezi z dejanjem in ne brez efekta, ki ga doseže za nasprotjem osób, one sodbe izrekajočih. Na prvem mestu so prosti, neizobraženi ljudje, ki svoj žolč na Žide izlivajo. Potnik [Žid]: „Vaš gospod hoče vedno trditi, da so Židje bili, ki so . . . [barona napadli].“ Krumm: „Da, da! to čisto za gotovo verjamem, da so bili Židje. Vi menda tega brezbožnega ljuda še ne poznate. Kolikor jih je, izvzemši niti enega samega, vsi so sleparji, tatjé in razbojniki. Zató pa so tudi ljudstvo, katero je ljubi Bog prokrel. Jaz bi ne smel kralj biti; niti enega samega ne bi pustil živega . . . Oh! moj ljubi gospod! ako hočete srečo in blagoslov na svetu imeti, izogibajte se Židov huje, nego same kuge!“ Potnik: „Bog dal, da bi to samó govoricá prostega ljudstva bila!“ (v 3. nast.). — V kakošnem položnji so ondaj Židje bili, značijo besede Krištofa, sluga, ko se je Žid dal spoznati: „Kaj? Vi ste Žid in ste se upali, poštenega kristijana v službo vzeti? Vi bi bili morali meni služiti! Takó bi po sv. pismu prav bilo. Primaruha! Vi ste v meni vse kristijanstvo razžalili . . . Nikar ne menite, da Vas bodem dalje izpremljeval! Še zatožiti Vas hočem po vrhu!“ (22. nast.). — Strah Židov, da se mu ne bi kaj pripetilo ali da menda ne bi brez sluga ostal, priča tudi to, da je svojemu slugi zamolčal svojo národnost in véro, ko ga je v službo vzel in mu to tudi pozneje skrbno zakrival.

Ali Žid se je skóro prepričal, da ne samó prosto ljudstvo, ampak tudi viši stanovi ó Židih enako mislijo. V pogovoru z njim pravi baron, predno je še vedel za vero svojega rešitelja: . . . „Národ ki samó na dobiček gre, malo vprašuje, ali ga po pravici ali krivici, po zvijači ali po sili pridobiva. Tudi se vidi, da je k barantanji ali po nemški rekoč, k slepariji stvarjeno. Uljudnost, svobodnost, podvzetnost, zamolčljivost so lastnosti, katere bi jih delale čestitljive, ko jih

ne bi le preveč nam v nesrečo obračali. Židje so mi uže dosta kvare in sitnob napravili:“ [Pripoveda o dveh menicah, potem nadaljuje:] „O! to so najzlobnejši, najpodlejši ljudje. . . . In ali ni res, da uže njih obrazi so brž taki, da so nam zoprni? Zdi se, da hlímbenost, slabo vest, sebičnost, sleparstvo in krivo prisego prav jasno iz njih oči čítaš.“ (6. nast.). —

V takem položaji, kakor je tú narisan, so Židje še sredi minolega stoletja živelí. Da so isti predsodki, katere tú baron navaja, celó v znanstvenih krogih prevladali, previdimo iz neke kritike o tej igri, katero Lessing sam navaja.¹⁾ V listu: „Götttingsche Anzeigen gelehrter Sachen“ l. 1754 pravi neki recenzent (Michaëlis) med drugim: . . . „Jako neverjetno je, da bi v narodu, ki ima taka načela, tak način življenja in tako vzgojo [kakor Židje] mogel takó plemenit značaj [kakor je Lessingov Žid] sam sebe izobraziti. . . . Pa tudi srednja čednost in poštenost se v tem narodu takó redkoma nahaja, da peščica vzgledov med njim črtenja proti njemu ne more takó pomanjšati, nego bi bilo želeti. Pri nravstvenih načelih, katerih se je, če ne vse, vendar pak največi njih število navzelo, je tudi splošna ali navadna poštenost jedva možna, posebno ker skôro ves ta narod od trgovine živeti mora, katera k sleparstvu več prilik in izkušnjav daje, nego kateri drugi posel življenja.“ —

Iz izrekanja takih načel, od strani takó učenih ljudi lahko sodimo, kakovega mnenja in ravnanja je prosto ljudstvo nasproti Židom bilo. Prav živahno nam to njega ravnanje opisuje uže gore omenjani židovski filozof Mozes Mendelssohn,²⁾ ki piše: „Tukaj, v tej takó zvani tolerantni deželi [Prusiji] živim vendar takó stisnen, ter po pravi toleranci od vseh strani takó omejen, da bivam zaradi svojih otrok ves dan v svilni fabriki [v Berolinu] zaklenen. Včasih se po večerih izprehajam z rod-bino. „Ata!“ vpraša me ljuba nedolžnost, „kaj pa kliče oni fant tam-le za nami? Zakaj mečejo kamenje za nami? Kaj pa smo jim storili?“ — „Ali veš, ljubi ata,“ pravi drugi moj otrok, „vedno nas zasledujejo po ulicah in nas psujejo: Židje! Židje! — Ali je to sramota v ljudeh, Žid biti?“ — Oh! jaz povešam oči in vzdihujem sam v sebi: Ljudje! ljudje! Kam ste zašli?“³⁾ In na nekem drugem mestu piše isti Mendelssohn: „Sramota in zaničevanje sta temu, ki ja ne zasluži, včasih hujsi nego smrt, in oboje zasleduje spoznovalca židovstva po vseh potih. Od vseh državnih časti odstranjeni, na eno najnižih stopinj potisnjeni,

¹⁾ v 4. delu svojih spisov, natisnenem v Lachmannovi izdaji v IV. zv. 1854, str. 260 sl.

²⁾ porojen 6. sept. l. 1729 v Dessavi (tedaj istega l. kakor Lessing) in umrl 4. janv. 1786 v Berolinu, kot posestnik svilne fabrike.

³⁾ citat iz M. Mendelssohna pri Hettnerji „Gesch. deut. d. Lit.“ II. knj. str. 240—441.

kar teh stopinj stanove izobraženega življenja razločuje, ne moremo nadarjenosti in sposobnosti, katere nam je mati priroda v takó obilni meri kakor vsem drugim svojim otrokom podarila, razvijati in uporabljevati, niti na korist svojih bližnjih obračati. Kjer vse ljubezni polna toleranca vlada, tam se ona oziroma na nas najmanj izvršuje; kjer umetelnosti iz znanosti cvetó, moramo mi v barbarstvu zaostajati; skrbí se za večje obljudjenje držav, a nas samé stiskajo, da se ne bi pomnožili. Karkoli je mogoče, vse se poizkuša, samó, da bi nas v nekoristne državljane prestvarjali, in potem se nam sponaša, da nismo dovolj koristni.“¹⁾

Znano je iz povestnice, da je Friderik Veliki, kralj pruski, v svojih deželah zaukazal toleranco vseh veroizpovedani brez razlike, in to z reskriptom 22. julija l. 1740, v katerem stojé besede: „Vere se morajo vse trpeti („tollerirt werden“) in državni pravnik mora samó na to paziti, da nobena nobeni kvare ne dela; kajti tukaj mora vsak po svojem načinu („Façon“) izveličan biti.“ In v „načrtu občnega zakonika za pruske države“ je bil š, ki se je glasil: „Vsak stanovnik države [pruske] naj popolno versko in obredno svobodo uživa.“ Ta načrt pa je l. 1794 postal veljavni zakon, po smrti Friderikovi. Tudi je obée znano, da je skóro ob ístem času nemški cesar in ob enem avstrijski vladar Jožef Drugi l. 1782 izdal židovsko pismo („Juden-Patent“), po kojem je zaničevane Žide k človečnosti in svobodnosti povzdignil. — Vendar pak vsa ta pisma in vse te zakonite svobodnosti niso Židov črtenja in sovraženja obranila, kar Mendelssohnove pritožbe in ravno ta igra Lessingova najbolj dokazuje. —

Ali vrnimo se k glavni osobi Lessingovih „Židov“, k blagemu in učenemu potniku Židu, ter čujmo, kakó se on nasproti neugodnim okolnostim in predsodkom svojega časa brani!

Pred vsem naj opomnim, da se ta Žid svoje národnosti nikakor ne sramuje. Ako je o njej molčal in jo slugi zakrival, delal je to iz pametnih vzrokov, katere mu vsakdo pritrđi, sej je védel, s kakimi okolnostmi in ljudmi se je imel boriti. Vendar pak ne zatajuje svoje vere, kadar vidi, da čast in odkritosrčnost to od njega tirjati. V 22. nastopu, kjer se sam daje spoznati, naravnost pravi: „Jaz sem Žid!“ Izmed vseh, ki se zdaj začudijo, edina hči, baronessa, ne prihaja iz ravnotežja, ampak pristavlja: „E no! kaj pa to dé?“ — Tudi molčal ni ta Žid, kadar je šlo na njegovo národnost, ampak se je moško, če ravno dostojno branil, kakor n. pr. v samogovoru v 2. nastopu: „Kadar Žid slepari, tedaj ga je med devetimi krati menda sedemkrat kristijan k temu prisilil. Jaz dvomim, ali se more mnogo kristijanov hvaliti, da so z Židi odkritosreóno ravnali, in potem se čudijo, če jim ti zlob z zlím vračajo?! . . . Imata li vernost in poštenost med dvema národnostima vladati, treba je, da obe

¹⁾ pri Hettnerji str. 243.

v enaki meri k temu pripomagati. . . . Ali kakó tedaj, če bi pri eni to za versko čast in menda celó za zaslužno delo veljalo, drugo národnost proganjati?!“ — In proti baronu pravi (v 6. nast.): „Da Vam resnico povem: jaz nisem prijatelj občnih sodov o národih. . . . Jaz bi mislil, da se v vseh národih takó dobrih kakor hudobnih duš nahaja. . . .“ In na konci igre odvrne Žid baronu, ki je željo izrekel, da bi vsi Židi bili taki, kakor potnik: „In kakó ljubeznivi bi bili kristijani, ko bi vsi take lastnosti imeli kakor Vi.“ — Gotovo prevelik poklon baronu, ki ni nič bolje sodil o Židih, nego druga kristijanska druhal, kakor se je Žid ravno preje o kristijanah izrazil! —

Ako sedaj vsebino vse igre in posebno protigovore gledé Židov premislimo, lahko verjamemo, da Lessingov namen ni drug, nego da Žide nasproti kristijanom opravičuje in brani, ko da bi hotel v igri in dejanjih dokazati resnico: Mi kristijani sami smo krivi, da so Židje taki. Izpremenimo svoje ravnanje proti njim, in vidimo, da bodo taki, kakor je moj vzorni Žid, ki ima vse one lepe lastnosti! —

S to igro je Lessing, kot pravi „glediščni veleúm“, segel v življenje svojega časa, ter se polastil višega predmeta, nego so ondaj v igrah navadni bili, predmeta društveno-národnega. Takó mlad pisatelj — tedaj dvajsetletni mladenič — si je upal na oder postaviti reprezentanta takó zaničevanega národa, kakeršni so ondaj Židje bili! Samó živahno dejanje in zanimivi razplet igre je mogel takó opolzli predmet vzdržati, da ni ali padel, ali pa celó nevoljo občinstva vzbudil. Take drznosti se je mogel podstopiti jedino pisatelj, ki je o pravičnosti in nrvstvenosti svojega predmeta prepričan bil. Ali je Lessinga pri tem vodila bolj sympathija do Židov ali samó pravična nevolja zaradi nekristijanskega postopanja kristijanov, to se ne dá čisto jasno razsoditi; meni se slednje vidi verjetneje. Vendar razsodbo o tem naj si delajo čitatelji iz naslednjih sódeb ondajnega časa o tej igri in iz Lessingovega zagovarjanja!

Lessing nam sám o teh sodbah, katere so bile pohvalne, poroča in to, kakor sem uže gore omenil, v 3. in 4. delu svojih „spisov“. Göttingenski uže omenjani kritik (Michaelis) ¹⁾ takó-le o tej igri sodi: „Namen te veseloigre je neki jako resni moralni nauk, namreč ta: pokazati nesmiselnost in nepraviečnost črtenja in zaničevanja, katero večidel Židom izkazujemo. Ne dá se torej ta veseloigra čitati, da ne bi človeku neka druga z enakim namenom pisana povest o nekem poštenem Židu, katera povest stoji v gospoda Gellerta „Švedski grofici“, prišla na pamet. Pri čitanji obeh pak nam je vselej ono ugodnost, katero smo takó obilo občutili, nekaj kalilo, kar hočemo, bódi-si zaradi

¹⁾ Michaelis je bil učen v orijentaliskih jezikih, živeč ondaj v Göttingenu, in pisatelj o stari zavezi. Zató se je menda za to igro posebno zanimal, ker je o Židih toliko zadržavala.

bodočega popravljenja izmišljeni te vrste, na znanje dati. Neznani „potnik“ je na vse strani takó popolnoma dober, blagodušen, takó skrbljiv, da ne bi menda svojemu bližnjemu krivice storil in ga po neopravičenih sumnjah razžalil, ter takó izobražen, da sicer ni nemožno, ali vendar pak preneverjetno, da bi v národu takih načel, takega načina življenja in take vzgoje, kateri národ mora vsled slabega postopanja kristijanov le preveč s sovraštvom, ali vsaj z mrzkostjo na kristijane napolnjen biti, mogel se takó blagi duh takó rekoč sam od sebe izobraziti. Ta neverjetnost nam pa ugodnost tem bolj kali, čem bolj si želimo, da bi ona blaga in lepa podoba resničnost in bitnost imela. Pa tudi srednja čednost itd.“¹⁾

Na to sodbo si je Lessing prizadeval, na učeni in duhoviti način svojega vzornega Žida zagovarjati. Glavni protidokazi Lessingovi so naslednji. Ako so okolnosti, v katerih Židje vzdihujejo, krive, pravi Lessing, da se taki značaji med Židi prikazati ne morejo, „kaj je pōtem k temu več treba, nego bogastva? A stoj, tudi prave porabe bogastva je k temu treba. Naj pa se zdaj pogleda, ali nisem oboje značaju svojega Žida dodal? On je bogat; on čita, in celó na potovanji ni brez knjíg. Zdaj se mi naj pové, ali je še res, da bi se moj Žid ne mogel sam izobraziti?“²⁾ Drugi razlog Lessingov je ta, da se taki Židje res najdejo, kakor je oni v igri. „Se vé da,“ pravi Lessing, „mora se Žide bolje poznati, nego po malovrednih druhalih, ki se klatijo po letenskih sejméh.“³⁾ In na to priobčuje anonymno pismo (Mos. Mendelssohnovo), pisano prijatelju Židu (dr. Gumperzu, tajniku Maupertuisovemu), v katerem se židovstvo na temu možu lastni duha polni način brani in zagovarja. V tem dolgem zagovoru⁴⁾ se kristijanom sponaša nepoznanje Židov in blagih lastnosti tega národa: „Naj se pomisli, kakó se Židi z mrzkostjo obračajo od pomorov; kakó so milosrčni proti vsem ljudem, kakó dobrotljivi proti ubožcem obeh národnosti; mogel bi še mnogo dostaviti o njih marljivosti, o njih čudoviti zmernosti, o svetosti njih zakonov.“ In na konci pravi to pismo: „Jaz omilujem tega, ki more takšno občno obsojenje brez groze čitati [kakeršno je v „Göttingenskih naznanilih“]. — Pisma, katero je Gumperz odpisal, Lessing ne priobčuje, ker se mu zdí „s preveliko gorkostjo pisano“, ter pravi samó, da bi taka dva moža, kakor omenjana, „v svojem národu našla več posnemalcev, ko bi mu kristijani pripuščali,

¹⁾ „Karje Michaelis dalje,“ pravi, „bilo je uže gore navedeno;“ gl. Lachmannove izdaje zv. IV., str. 260—261. Da se še dandanšnji enake sodbe učenih ljudi o Židih tu pa tam čujejo, je čitateljem novín znano. Učenjak E. Dühring n. pr. bi še danes vse Žide pokončal, ko bi mogel, a skladatelj Richard Wagner bi vse krstil, ko bi se krstiti dali. —

²⁾ gl. Lachmann. IV. str. 262.

³⁾ ib. str. 262—63.

⁴⁾ gl. Lachmann. IV. zv. str. 263—66.

glavo nekoliko bolj povzdigniti.“ V daljnje dokazovanje se Lessing ne spušča. —

Uže zgoraj sem neko mesto omenil, na katerem Lessing pravi, da Židov kristijani „bliže ne poznajo.“ Iz tega smemo sklepati, da jih je Lessing na ravnost opazoval in se zá-nje zanimal. To moje zaključevanje potrjujejo njegove besede v „predgovoru“ k 3. in 4. delu „spisov.“ Tam Lessing piše: „Druga veseloigra, katera se v 4. delu nahaja, se imenuje „Die Juden“. Bila je proizvod jako resnega preišljevanja sramotnega tlačenja, pod katerim mora vzdihovati ljudstvo, katero naj bi kristijani z nekako spoštljivostjo opazovali. Iz njega, menim, je nekdam toliko junakov in prorokov nastalo, in zdaj se dvomi, ali bi se eden poštenjak med njimi našel? Moje hrepenenje po gledišči je bilo ondam toliko, da se je vse, kar mi je prišlo v glavo, izpremenjalo v komedijo. Zató sem brž naumil poizkusiti, kakóv učinek bi to na odru napravilo, ko bi se ljudstvu krepost tam pokazala, kjer je ono celé ne pričakuje.“¹⁾

Po teh pojasnilih, menim, lahko sklepamo opazke o imenovani igri ter preidemo k drugi, katero smo uže gore napovedali.

3. Postanek in vsebina igre: „Nathan der Weise.“

Načrt te igre je, kakor se vidi, mnogo let pred nje izgotavljenjem uže bil napravljen. Iz Lessingovih pisem se to prav določno razvida. V pismu svojemu bratu Karolu G. Lessingu (11. avg. l. 1778) pravi pesnik: „... Jaz sem minolo noč imel smešno sanjo. Pred mnogimi leti sem enkrat dramo načrtal, katere vsebina ima neko podobnost z mojimi današnjimi prepiri, na koje ondam pač niti v snú mislil nisem. Ako ti in Mozes [Mendelssohn] prihrdita, potem dam reč po podpisnih naročbah natisniti, in ti lahko tú sledeče naznanilo čim preje tem bolje kake stokratí daš na osmerki ponatiskati, in je razglasiš, kolikor in kamor se tebi potrebno zdí. Jaz sicer ne bi rad, da bi se pravo zadržavanje moje naznanjene igre prerano zvedelo, vendar, ako hočeta ti in Mozes ta zapopadek zvedeti, poiščita v „Decameroneji“ Boccaccijevem mesto: „Giornata I. Nov. III. Melchisedech Giudeo.“ Jaz menim, da sem k njemu prav zanimivo epizodo iznašel, in da se bode vse jako dobro dalo čitati. . . .“ —²⁾

„Epizoda“ je ravno dejanje drame „Nathana“ in takó rekoč okvir, v koji je glavna misel, po Boccacciju posneta in

¹⁾ gl. Laehmanna IV str. 6.

²⁾ gl. Laehmanna XII. 2. zv. 1857, str. 613.

predelana, dejana. Misel Boccaccijeve povesti pa je ta-le: Saladin, mogočni vladar iztoka, predlaga nekemu bogatemu Židu, od katerega želi denarja dobiti, vprašanje, katero trojih ver ima za pravo: židovsko, saracensko ali krščansko. Žid se vprašanja izogne z bistroumnno priliko. V neki rodbini je bila stara postava, pravi, da dedščina in prednost vedno onemu sinu pripadati, kateremu oča pri svoji smrti izroči prstan, kateri je šel od roda do roda. Nekdaj pa je neki oča svoje tri sinove s takó enako ljubeznijo ljubil, da je od nekega spretnega mojstra dal še dva druga prstana napraviti, ki sta bila od pravega nerazločna. Sedaj je vsaki sin trdil, da ima pravi prstan, in vendar ni se dal prepír razrešiti. — To priliko Boccaccijevo je Lessing v svoj namen porabil. ¹⁾

„Prepíri“, kojih Lessing v gornjem pismu omenja, so zgoraj v životopísu bili navedeni. Bile so to namreč razpre o verskih in biblijskih rečeh z raznimi bogoslovci, posebno s hamburškim pastorm Goezejem. Sploh je bil Lessing gorke in še pregorke krví, in brez prepírov skóraj ni mogel živeti. Nemški učenjaki ga sicer zagovarjajo v tem, rekoč, „da je bil verski in filozofični osvoboditelj Nemcev;“ ²⁾ ali trditi se sme, da so mu ti prepíri po nepotrebi ogranili in skrajšali življenje, in da je Lessing mnogo časa potratil z njimi, ko bi bil lahko lepo literaturo še z več deli obogatil. Vendar pak je eno najlepših Lessingovih del ravno sredi teh, čitatelju ne posebno vsečnih, borb nastalo, namreč „Nathan“. Hettner po pravici pravi, in pisma Lessingova to glasno potrjujejo, kakó je „med najtežavnějšími zadregami, med še živo bolestjo po izgubi svoje ljubljene žene in sredi težkih skrbí za vsakdanji živež“ „ta poezija v neverjetno kratkem času, nekaj več nego v četririh mesecih bila izvršena.“ ³⁾ Da so ga te borbe tudi z ministerstvom neugodno zaplele, je bilo uže gore omenjano. V pismu 20. oktobra l. 1778 Lessing bratu Karolu piše, da mu je ministerstvo [braunschweigsko] prepovedalo, „da ne sme tudi druge, izven dežele, dati kaj v natis, kar ne bi bil preje njemu v presodbo poslal.“ „Ali“, pristavlja Lessing, „jaz tega ne storim, naj iz tega bode kar hoče.“ ⁴⁾ Res je bil „Nathan“ prvič v Berolinu natisnen l. 1779, potem ko ga je pesnik začel 14. nov. l. 1778 „verzifikovati.“ ⁵⁾

¹⁾ gl. H. Hettnerja „Gesch. d. deutsch. Literatur“ II. knj. 1864 str. 539–40.

²⁾ prim. Hettnerja l. c. str. 538.

³⁾ ib. str. 538.

⁴⁾ pri Lachmannu XII. 2. zv. str. 617.

⁵⁾ prim. Lachmannu II. zv. str. 600. Metrum „Nathana“ je peterostopni jambus, nova méra v nemški dramatici. Lessing jo je najbrž po angleških dramah posnel, v katere jo je nekoliko časa pred Šekspirom, Marlowe uvel. Takó je torej Lessing tudi čisto novo vrsto dramatične oblike z „Nathanom“ Nemcem stvaril! Lessing je tudi prvi Šekspirovo visoko ceno Nemcem pokazal.

To delo je meseca maja l. 1779 uže bilo dokončano takó, da je istega meseca romal podpisnikom in knjigotrčcem v roké. Igra sama, v izvirniku prozaično spisana, je uže tri leta preje bila dovršena, kakor Lessing bratu piše 7. nov. l. 1778. ¹⁾

Naj še o postanku in namenu te znamenite igre nekoliko pojasnil tú podajem, predno preidem k nje vsebini. Uže 20. okt. l. 1778 piše bratu Karolu: „Svet je mojega [tedaj uže naznanjenega] Nathana želečen, in se od njega boji, ne vem česa. Ali, ljubi brate, tudi ti imaš čisto krive nazore o njem. On ne bode nikakor satirična igra, kot da bi hotel jaz bojišče s porogljivim posmehom zapustiti. Ali on bode takó ganača igra, kakršno sem kedaj napravil.“ ²⁾ Rokopis — verzifikovani — je pošiljal pesniku Ramlerju in M. Mendelssohnu v pregled in popravo (prim. pismo bratu l. dec. l. 1778), in oba sta mu pridno pošiljala svoje opazke, kojih se je tudi redno držal, kar na več mestih svojih pisem sam izpoveda. Ramler je bolj rythmično, Mozes bolj stvarno stran te igre presojeval. Takó je Lessing med tiskanjem „Nathana“ v poetično obliko predelaval, kar je njemu, kakor sam pravi, laže bilo, nego v prozi pisati: „Moja proza, piše, me je od nekđaj več časa stala, nego verzi.“ ³⁾ V kakih skrbéh je bil med tem duševno trudečim delom za denar, katerega bode tisek stal, kaže nam pismo bratu 16. sušca l. 1779, v katerem piše: „Jaz niti ne vém, koliko podpisnikov imaš ti, niti koliko jih ima Voss [tiskar v Berlinu]. Na zadnje še Voss ne more niti toliko imeti, da bi se samó onih 300 tolarjev g. M. W-u. v Leipzigu od njega moglo poplačati. To bi zá-me lepa bila! Kajti sem M. W-u. menico na štiri mesece podpisal, za katero bi me potem prijel, predno sem kaj preskrbel zá-njo. Ti ne verjameš, kakó me to skrbi, in čudo bi ne bilo, če se mojemu delo ne bí poznalo, s kakošnim nemirom je spisujem.“ ⁴⁾ Poleg tega mučila ga je misel, kakó bode njegovo delo od občinstva vzprijeto: „Toliko časa“ [„pet mesecev“], pravi, „žalibože! ukvarjal sem se uže z njim. In kdo vé, kakó še bode vzprijeto.“ ⁵⁾ Ta sum in strah sta Lessinga izpremljala do zadnje ure življenja. V pismu 19. dec. l. 1780 se M. Mendelssohnu pritožuje: „In res, ljubi prijatelj, jaz takega pisemca [kakršno mi je dr. Flies pisal] od časa do časa jako silno potrebujem, ako nočeš, da postanem ves čemerem. Ne verjamem, da

¹⁾ gl. Lachmanna XII. 2. zv. str. 620.

²⁾ ib. (idem.) str. 617.

³⁾ ib. str. 621.

⁴⁾ ib. str. 631; prim. še pismo sestri, v kojem pravi: „Pa ko bi ti vedela, v kakih skrbéh sem od smrti svoje žene živel, in kako borno („kümmerlich“) sem moral živeti, gotovo bí imela usmiljenje z mano.“ (28. dec. l. 1778). — Zadrega, v kojih je L. živel, prihajale so največ od tod, ker se je v Hamburgu bil močno zadolžil, katere dolgove je v Wolfenbüttelnu plačeval in tudi srečno doplačal, česar sem uže gore omenjal.

⁵⁾ ib. str. 633.

me poznate kot človeka, ki je pohvale lakomen. Ali mrzlot a, katero svet nekojim ljudem rad izkazuje, ker mu uže v ničém ne morejo ugajati, je, če prav ne morilna, vendar pak otrpajoča.“¹⁾ — Zató je bil za vsako pravično in pošteno vzprietje „Nathana“ hvaležen, kakor kaže pismo Campeju (6. nov. l. 1779), v katerem pravi: „Priznanje Vašega zadovoljstva, predragi prijatelj, došlo mi je ravno v trenutji, v kojem mi takošno zadovoljstvo začina polagoma jako potrebno postajati. Tem bolj Vam se zá-nje zahvaljujem.“ — Lessingova bojazen zavoljo „Nathana“ prihajala je največ od tod, ker si je bil svest, da je ta drama nastala sredi gore navédenih bojev, da bi zatorej ne bila gledé na poezijo in umetelnost menda siromašno dete njegove muze. Tudi se je bal, da ne bi se temu otročetu menda starikavost njegovega roditelja znala na lici. Zato piše (18. maja l. 1779 Jakobi ju): „Nathan je sin njegove [pesnikove] nastopajoče starosti; njemu je polemika pomogla na dan.“²⁾ In v pismu Geblerju (13. avg. l. 1779) pravi: „Moja najnovejša igra ... je sad bolj polemike nego genija.“³⁾ — Tudi ni imel upanja, da „Nathan“ kedaj pride na glediščni oder: „Mogoče“, pravi on, „da bi moj Nathan sploh malo utisa napravil, ko bi prišel na oder, kar se pač nikoli ne bode zgodilo. Dovolj, če se dá z zanimanjem čitati.“⁴⁾ —

Kakó se je mož prevaril v vseh svojih bojaznih, to vé vsak iz povestnice nemške književnosti. „Poleg Goethejevega „Fausta“ je „Nathan“ najlastnejša nemška poezija.“⁵⁾ In vseh onih skrbi in stisek, katere so Lessinga med pisanjem mučile, v njegovi poeziji zastonj zasleduješ. Jasno nebó, čista, nedolžna duša prikazuje se ti iz nje, kjer koli situacijo v tem oziru presojuješ. Ali preidimo k dejanju in značajem igre same! —

Ta drama spada med one, ki se s čudovitimi spoznavanji končujejo, katere zató Nemci „Erkennungs-dramen“ imenujejo. Če hočemo pri dejanji bolj na osóbe, nego na motive (napótk e) gledati, tedaj bi teškó bilo razsoditi, ali je bolj krščanska rejenka, z imenom Reccha, po pravem Bleda Filneška („Blanda von Filneck“), katero neki Žid v Jeruzalemu („Nathan“) kot svojega otroka vzgoji, središče dejanja, ali pa židovski nje rednik, imenovani Nathan sam. Na slednje je pač Lessing sam mislil, ker je igri dal naslov: „Nathan der Weise“ („Modri Nathan“). Pod to krinko se prikazuje občinstvu neki židovsko-kristijanski svobodnomislec kot nositelj drame. Drama pa imá očitvidno zapletko treh verskih izpovedani: mozajičnega, kristijanskega in mozlimskega, in to na miroljubni in spravljivi način razrešiti.

¹⁾ ib. str. 667.

²⁾ ib. str. 640.

³⁾ ib. str. 643.

⁴⁾ ib. str. 636.

⁵⁾ pravi Hettner na str. 541.

Prepir in nasprotstvo teh vér in osóbnih interesov se raztáplja v „vodi čiste človekoljubnosti,“ bolj na tanko rekoč: „v vodi neke občno-človečanske filozofije“. Ta zapletka je vtelesjena v treh osobah: v Židu Nathanu, kateremu je priroda vrhu modrosti še bogastvo in pametnost privrgla; v osobi kristijana templarja, ki se na zadnje kot neki mezeg germansko-perzijske krvi („Leu von Filneck“) razkrije; in muzulmana Saladina, velikega vladarja Saracenom. Poleg tega se vije dejanje ob niti neke krščanske devojke, uže omenjane Bleda (Recche), s katero vzpored tečejo vloge. Daje, krščanske Bledine vzgojevateljice, potem „klosterskega brata“ z imenom „Bonafides“, ki je svoj konjeniški plašč zamenil z meniško suknjo, patrijarha jeruzalemskega, in princesinje Sittah, sestre Saladinove, neke uže ocvéle, ali jako blage in duhovite device. Templar, v tem ko je Nathan iz doma, reši Reccho iz plameneče Židove hiše. To znanstvo, kratko sicer, ali tem „gorkéje“, imelo bi se — po šegi gledališčne umetelnosti — s pravilno ženitvijo končati. Ali — ravno o pravem času — izpremeniti se ulogi obeh zaljubljenecv v brata in sestro, in to po nekej knjižici, katero je Saladinov umirajoči brat Assad v poznejšega „klosterskega brata“, ondaj še konjenika roké položil. Takó Žid izgubi svojo krščansko rejenko, Saladin pa najde oba otroka svojega ljubljenelega brata Assada — kateremu je templar v vsem podoben, zavoljo česar je bil preje Saladin templarja ohranil živega — patrijarh pa izgubi židovsko žrtvo, Nathana, ki je bil v nevarnosti, da bi življenje moral pustiti, ker je krščanskega otroka kot svojega si vzgojil. —

To je ona v kratkem povedana „epizoda“, katero je Lessing izumel, da glavno misel, ono Boccaccijevo povest, v njo okviri. Vrhunec pa doseza ta drama v tretjem dejanji. „Toleranca verska“, to se sme jedro te igre in Lessingovega verskega naziranja imenovati. V pogovoru s Saladinom, ki želí od Žida prednost in jedino resničnost ene onih treh vér zvedeti, pravi Nathan, potem ko one tri vere trem enakim prstanom povesti primérja:

„ Moj svét je ta: vas vsak
 Štvar smatraj, kakeršna v resnici je.
 Imá-li vsak svoj prstan od očéta,
 Potém naj vsakemu njegóv veljá
 Za pravega! — Zató
 Posnémaj óčino neskvárjeno in
 Predsódkov svóobodno ljubezen vsak!“ („Nathan“ III. 7.)

Da je ta toleranca v Lessingovo vérsko prepričanje spadala, potrjuje on sam, pišoč: „Nathanovo mišljenje o starih danih („positive“) vérah je od nekđaj moje bilo.“¹⁾ Vsa igra ima

¹⁾ gl. Lachmannove izdaje XII. 1. zv. str. 163.

se zatorej za nekakov veliki spomenik Lessingovega verskega izpovedanja smatrati. —

Utis „Nathana“ pri vrstnikih je v obče bil velik, mnogo veči, nego si ga je pesnik pričakoval. Da je Lessingovo delovanje sploh pozornost Židov vzbudilo, to se lahko samo ob sebi verjame. Vemo za gotovo, da so oni s posebnim navdušenjem njegove slednje spise vzprijemali. Se vé da sovražniki Lessingovi — in teh ni malo število bilo — so to stvar brž sprevračali in jo na svoj mlin prevajali. Lessing sam poroča o teh lažeh, kakor da bi mu Židi bili denarja v dar pošiljali. V pismu 25. feb. l. 1780 piše bratu (Karolu): „Ob onih tisoč zlatih, katere so mi neki Amsterdamski Židovje v dar poslali, si pač uže slišal. Ali pôlo, katero je moj pastorek, ki je ravno v Beči bival, ko je ta laž tam še nova bila, dal nasproti temu tiskati, si teškó da videl. Jaz jo torej tú prilagam.“¹⁾ Ta dar so mu neki zavoljo tega hoteli pokloniti, ker je Reimarusove „Fragmente“ objavil.²⁾ Da bi Lessing kedaj bil plačilo za svojo versko svobodomiselnost vzprijel ali vzel, se nikakor ne da in ne sme trditi. — Ali preidimo sedaj k opisovanju značaja Nathanovega!

4. Kakó je Lessing Žida „Nathana“ narisal.

Po svoji navadi je Lessing tudi Žida Nathana z vsemi dobrimi in blagimi človeškimi lastnostmi obsipal, kakor sploh vse blage značaje v svojih igráh. Pri vsi strogosti, pri vsi, da takó pravim, bojevitosti Lessing vendar povsod v svojih igráh in spisih blago značajnost, da! celó nekako otročjo dobrotljivost in nedolžnost pokazuje. Vse borbe življenja, vsi podrti upi, vse neštevilne učene razpre temu možu niso srcá popačile. In lep, celó sijajen dokaz tega je igra „Nathan“, ker ona uže blizu mejnika stoji, do katerega je imelo Lessingovo življenje doteči.

Žid Nathan je gledé na svoj glavni utis, ki ga v čitatelji vzbuja, sama krotkost, poštenost, velikodušnost, neka vzvišena slika blagega človeka. Takoj v početku igre pravi kristijanka Daja o njem:

„Kdo dvomi, Nathan, kákor da vi niste
Poštenost in velikodušnost sama?“ (I. 1.)

Uže njegov glas sam ovaja njegovo milobo, in Reccha pravi:

„Velblódi óče mojega glej tam!
Poslušni! to njegov je mili glas!“ (I. 1.)

¹⁾ gl. Lachmannovo izd. XII. 2. zv. str. 650.

²⁾ gl. Lessingovo pismo Elizi Reimarus — 22. jun. l. 1780.

Svojo rejénko ljubi, da bi vse svoje imetje dal nje rešitelju, templarju:

„Ve ste mu dále vsaj za zdaj, kolikor
Šem vama zapustil? mu dále vse?
Obrêkle več mu? mnogo več?“ (I. 1.)

Daja, ki ima o značaji Židovem kompetentno sôdbo, pravi o njem:

„Pred vsem pak bi
Ga národ dôbrega smel zvati, ker
Ni môč si misliti, kak dober je.“ (I. 6.)

To potrjuje Al-Hafi, njegov znanec, ki pravi:

„Samó za tó ne posojuje
Da more vselej dáti komu.“ (II. 2.)

Ko so mu kristijani križarji ženo s sedmimi otroci poklali, ni se kristijanom maščeval, ampak jim velikodušno prizanesel. Zató pravi kloštérski brat:

„Nathan! Nathan!
Vi ste kristján! Za Bôga da, kristján!“ (IV. 4.)

Ali ta dobrota Nathanova ni slepa, menda samó neka mehkodeušnost ali celó slabôst; on je tudi previden in moder, po lastnem premišljevanji in izkušnji, ne po knjigah, torej nekakov praktičen modrijan.

Daja pravi njemu:

„Vi ste tak' dobri, poleg pa poredni.“ (II. 1.)

Derviš pravi o njem:

„Al' nisem vgánil, da dobróta Vaša
Previdna tak' je, kak' previdnost modra?“ (II. 3.)

Da Nathan svét t. j. ljudí dobro pozná, svedočijo njegove besede:

„Al-Hafi, glej, da skôro
V puščávo svojo prideš, ker bojím se,
Da ravno med človeštvom biti človek
Pozábil ne bi!“ (II. 3.)

Reccha pravi o tej modrosti Nathanovi:

„Moj oča knjižne
Ne ljubi učenôsti hládne, ki
Se z známenji brez čuta v mozeg vtiska.“ (V. 6.)

Nathan torej, po Lessingovem smislu, ni nikakor učenjak v pravem pomenu, ampak prirodno-moder človek, Žid sicer po svojem verskem izpovedanji, ali bolj človekoljub nego določni verski izpovedovalec. To déla, da se njegov židovski značaj, ki pa mu je vendar najbolj lasten, skriva za prividno modrijanskim ali pa celó kristijanskim licem. Na vsaki náčin je Nathan v verskem oziru bolj framazon (Freimaurer) nego Žid ali pa kristijan. To mešanico njegovega „značaja“ — ako se smem tú tega izraza posluževati — kažejo naslednja mesta.

Nathan sam o sebi pravi:

„In vendar sem le Žid . . .“ (I. 1)

„Sultan,
Jaz sem Žid.“ (III. 5)

Vendar pak noče biti pravoslavni, trdi Žid:

„Takó-le ves
Vkorénjen biti Žid, nikám ne kaže;
Nikákov Žid pa, vendar tudi ne.“ (III. 6)

Zató je Žid po vnanjem, po duhu pa samó človek-
koljub ali pa modrijan.

Daja pravi o njem:

„Kot kneza národ ga njegov časti!“ (I. 6)

Tudi je bogat in prekanjen trgovec kakor Židje sploh:

Derviš: „ . . . Posóдите,
Vzemite si obrésti, kar Vam drago!“

Nathan: „Obrésti tudi od obrest — obrestí?“

Derviš: „Se vé da!“

Nathan: „Da
Glavnica je napósled sam obrést! —“ (II. 3)

Sittah pravi o njem:

„Njegóv je Bog mu vseh dobrót svetá
Najmanjše dal in ravno tak' največe.“ (II. 2)

Ostró ga opisuje Al-Hafi:

„On je
Se vé da tudi Žid, pa kólikor
Ni mnogo Židov . . . izvrsten
Nič v slabem manje, nego v dobrem.“ (II. 2)

Še ostreje sodi o njegovem dvojnem nravu templar:

„Kák Žid!
In ki ne hoče biti, nego Žid!“ (III. 7)

In zopet isti:

„Jaz bodem za tem volkom židovskim
V kožuhu modrijánskem pse nahujskal.“ (IV. 4)

Da ima Nathan poleg svojega židovskega značaja res nekaj — ne smemo reči kristijanskega — temveč občečlovečanskega, bolje rekoč v véri indiferentnega, kažejo naslednje črtice njegóve.

Al-Hafi: „Kristján in Žid
In Mózlím ino Parsi, vse mu je enáko.“ (II. 2)

In Nathan sam pravi:

„Sta li kristján in Žid prej Žid in krst
Ko človek?“ (II. 5),

kar v dejanji s tem potrjuje, da Recche v „nobeni véri ne vzgojí“ (IV. 2). Da Lessingov „Nathan“ res ni ne Žid ne kristijan, ampak framazon, kaže tudi to, ker niti v večno živ-

ljenje ne veruje (I. 2.), niti v angelje (ib.), ter človeku neomejeno moralno voljo prisojuje (I. 3.). —

Iz teh Židu pripisanih značajnih črtic je razvidno, da je Lessing, kakor je uže gore bilo omenjano, hotel framazóna ali, kakor nam on sam Nathanov značaj tolmači, samega sebe gledé vérstva narisati. Čudovito je samó to, da je krinko Žida, ne kakega mlačnega kristijana — kakeršnih bi laže več bilo najti, nego takih Židov — porabil. Napotilo ga je k temu najbrž to, ker se dejanje vrši v razburjenih križarskih vojskah, v katerih je pač le Žid, nikakor pa ne kristijan k takemu indiferentizmu mogel naklonjen biti; kajti so Židje ondaj stali vmes med dvema nasprotnikoma: mozlinstvom in kristijanstvom. Da bi pa takega Žida tem živeje mogel naslikati, mislil je brž ko ne na svojega vrstnika in prijatelja: Žida M. Mendelssohna. Akoravno je tedaj mišljenje Nathanovo le Lessingovo lastno, vendar je prav lahko imel pesnik — gledé na obéno židovsko sliko — Mendelssohna v mislih. Mendelssohnovo podobo in svoje lastno mišljenje, to dvoje se je v Lessingovi glavi zlilo v eno celoto, iz katere je postal vzor Žida Nathana. —

Ako „Nathana“ in „potnika“ v igri „Die Juden“ primerjamo, brž veliko sorodnost in podobnost obeh značajev opazimo. Obá sta velikodušna, krotka, radodarna, modrijana, bogatina, svobodomiselná, človekoljuba — ali pri vsem tem vendar „Žida“ gledé na svoje veroizpovedanje in na národnost, ter se kot taka tudi čutita. Edini razloček med obema bi menda ta bil, da je „potnik“ književnik, učenjak, a Nathan prirodni modrijan, modrijan po „milosti Božji.“ Iz tega smemo sklepati, da Nathan ni nikakova originalna osoba Lessingova, ampak samó ponatis prve, za trideset let mlajše njegove židovske slike: „Potnika“.

5. Lessingovo osobno mnenje o Židih in židovstvu.

Lessingu se v novejšem času ravno kakor pred poldrugim stoletjem očita, da v imenovanih dveh igrah Žide neprimerno povišuje, da! v Nathanu celó nad kristijane in muzulmane postavlja, torej jim neko veljavnost pripisuje, katere ne zaslužujejo. Zgodilo se je v minolih dneh, ko to pišem, da se pesniku Lessingu — obóžanemu in v nebó kovanemu nemškemu klasiku Lessingu! — zavoljo teh iger venec z glave snema! Se vé da z druge strani ne manjka nasprotnikov takemu početju, móž, ki pesniku ravno omenjani dve igri, posebno pa „Nathana“, štejejo v največo zaslugo. In to niso menda Židje, ki so zdaj sredi tega nasprotnega vpitja prav modro omolknili, ampak sijajniki na nemškem učenem obzorji, možje, katerih imena

slujo v deveto deželo: n. pr. Mommsen in Virchow. V naj-novejšem času se je tudi odbor v Berlinu osnoval za stavljenje spomenika Lessingovega; v njem se najiminitnejše osebe nemške literature štejejo med ude.

Sredi tega nasprotovanja misli je menda za nas — ki se z nemško književnostjo nič manj ne bavimo, nego z lastno — koristno, da si ogledamo vzroke, zavoljo katerih se Lessingu zgoraj omenjana pristranost za Žide podtika. Se viši oziri pa, ki nas pri tem preiskovanji vodijo, so ti: ali Lessing stoji v tej zadevi na popolni visočini nepristranske kritike, ali pa je stopil menda s svojega občečlovečanskega in idealnega stališča doli v krvjó oskrunjeno aréno gladijatorskih borb verskega strankarstva. In zaradi razrešenja tega vprašanja sem to delo najbolj podvzel. Pokazalo se bode potem, ali je Lessingov duh, kakor na polji literarne kritike, také tudi v obziru národnosti in vére še starega spoštovanja dostojen. —

Mi smo glavni osobi obéh iger, „Židov“ namreč in „Nathana“, natanje opisali in primérjali, ter našli, da ste to res vzorni osobi, kakeršnih bi menda med Židi teškó bilo najti. Ta dvom se vsakemu čitatelju vsiljuje, kakor se je uže pred 130 leti Göttingenskemu kritiku. Ali, vprašam, sme se pesniku zabranjevati, vzvišene osebe predstavljati, ter jih z vsemi lastnostmi vzora olepšavati? — Pesnikom menda smemo to pravico dopuščati, če jo uže povestničarjem prepovedujemo, ker bi potem istina trpela. Židov blagega značaja gotovo nikdar ni manjkalo, kar svet Žide pozná.

Povestnica starega zakona nas tega prepričuje in tudi zgodovina poznejših vekov. Učenih, dobrodelnih, velikodušnih Židov vé povestnica Španije, Italije, Anglije i. dr. dežel imenovati. Ako pa je to resnica, potem se Lessingu sme pritrđiti in dovoliti, da take Žide tudi na odru z vzornim sijajem ovenčuje. Saj zadnje ni drugo, nego podtikanje nekoliko viših „koturnov“ in pokrivanje z nekoliko višimi „lasuljami“. —

Zdaj pa nastaja drugo resno vprašanje: ali Lessing res kje pravi, ali komu to besedo na jezik polaga, da so vsi Židje táki, kakor „potnik“ in „Nathan“, ali vsaj večina njih? — Takega mesta človek zastonj išče. Tudi bi to čudna logika bila, pripisovati Lessingovima igrama ta-le skrivni zaključek: „Potnik“ in „Nathan“ sta Žida velikodušna, modra, človekoljubna i. t. d. — ergo so vsi Židje takovi! — Čitatelj, ali glediščno občinstvo recimo, ki bi si take sklepe delalo, pač ni bilo po Lessingovem idealu, pa tudi razuma in zdrave pameti ne bi imelo, ako bi také sodilo. — Da pa bi menda Lessing sam take zaključke (recte: logične pogrěške) bil delal, na kaj takega bi mislil samó tak, ki Lessingovih spisov in posebno ostre njegove logike ne pozná. — Ne! Lessing ni niti očito Žide vse ali z večine také — vzorne hotel imenovati, nitj mogel

takih laskavih nazorov o njih imeti. — Kjer o njih v obče, kot o ljudstvu govori, tam povsod dvoje nasprotnih mneni, pro in contra, navaja, kar se v „Židih“ na jako rezki in tipavni način godi. —

Ko bi Lessingova namera bila, Žide na vsak način in po vsej ceni zagovarjati, potem bi ne bil smel njih slabih lastnosti razodevati, ampak bi jih bil skrbno zakrival. Takó bi delal pristranski človek, kakor n. pr. oča dela, ki slabosti svojih otrok pred svetom zatajuje, da ne bi sumnje ljudem vzbujal. Kakó pa temu nasprotno dela Lessing! Uže to je znamenje, da mu ni za Židov zagovarjanje à tout prix, ali pa celó na kvaro istini!

Da pa je Lessing o nekotih Židom čisto posebno lastnih slabostih bil prepričan, ki so takó rekoč židovski gréhi, to se vidi iz več mest „Nathana“. Jako krepko se templar o Židih izrazuje:

„Žid je Žid“ (I. 6.).

In da je to bilo Lessingovo pravo mnenje, kaže njegovo opisovanje Židov.

Da so Židi radodarni, pa samo iz bahatosti, je bilo uže gore omenjano (prim. „Nathan“ II. 2.). Zopet pravi templar o njih:

„Bogatéjši Žid
Nikdár mi ne veljá za boljšega“ (II. 5.).

Da so na svojo véro ponosni in zavoljo tega ošabni, svedóči to mesto:

„Kakó? ko bi to ljudstvo, ne értél,
Ampák zaničeval zarád' ponosa,
Ki ga kristjánom, mózlimom izróča:
Da Bog njégov edin je pravi Bog!“ (II. 5.)

In celó Nathan ni brez nekotih občežidovskih moralnih madežev. Al-Hafi pravi o njem, da je „med vsemi Židi v slabem nič manj nego v dobrem odličen.“ (II. 2.) Nравstvena načela, koja Nathan pred Saladinom zagovarja, so precej sebična, kajti Žid pravi, da „pameten je samó ta, ki zna za svoj dóbišek.“ (III. 5.)

Iz takih mest smemo sklepati, da Lessing ni bil slep nasproti moralnim slabostim židovskega národa, ampak da jih je bolje poznaval, nego ti, „ki jih vidijo in poznajo samó na letenskih sejméh.“ —

Ali, odvrnilo se bode, Lessing je Nathana, Žida, nad kristijana templarja in nad možlima Saladina postavil, torej Žide hotel povišati, ali pa vsaj židovsko véro više povzdigniti, nego kristijansko! — Tú smo prišli do mesta, pri katerem res moramo nekoliko pritrditi, pa ne vsega. Pred vsem gledé židovske vere! „Kloštérski brat“ (Bonafides) pravi:

„In ni kristijanstvo vse na židovstvo
Postávljeno?“ (IV. 4.)

V daljnem govoru še pravi, „da je naš Gospod sam Žid bil.“ Ker Lessing temu „bratu“ še več svojih nazorov v uhó narekuje, smé se za gotovo misliti, da je zgornji stavek o razméri krščanstva in židovstva, tudi njegovo prepričanje bilo. ¹⁾ To se v resnici ne dá tajiti. Ali kaj sledi iz tega sorodstva ali predstva? — Vendar ne večja veljavnost židovstva?! — Slava, ki gre sinu, vendar ni očetova ali dedova slava, čeravno sta je ta dva oba deležna. Da pa Lessing zavoljo tega historičnega razvitka obeh vér židovstvo ni više cenil, nego kristijanstvo niti zatorej za tega del Žide pred kristijane postavljaj, to najjasneje kaže njegova prilika o prstanih in tem podobnih treh vérah. Res ni Lessing kristijanstvo nad židovstvo postavljaj, pa tudi zadnjega ne nad prvo, ampak vse tri vére si vzpored, eno poleg druge mislil. Marsikomu se bode to ravnanje po pravici nekoliko čudno zdelo — meni se vsaj vidi — da je Lessing povestično in moralno veljavo in veliko prednost krščanstva v resnici prezrl —; ali, naj si bode z njim zadovoljen ali ne, tega vsaj ne sme Lessingu očitati, da je on krščanstvo pod židovstvo déval, torej pretirani obožatelj židovstva bil. In samo proti slednjemu ga moram tú braniti, namreč kot da bi Lessing bil prijatelj ali pristanec židovski. Kaj takega trditi, se pravi tendenco „Nathana“ prezirati ali pa ne poznavati. Tendenca pa je očita: namreč pesnikovo proglašenje vérske tolerance, one tolerance, katero ste ondaj dve državi zakonitim pótem pripravljali, pruska in avstrijska. Kdor pa toleranco proglašaj, nobene vere ne postavlja za vrhovno. Lessing torej nikakor ni zagovornik židovske prevage, ne verske, ne národne, ne denarske, ne kulturne. V „Nathanu“ on celó nasprotno načelo zagovarja: „Židje! ne bodite ošabni; Vaša véra postavljaj se z mlajšima dvema, krščansko in mozlímsko, v eno vrsto!“ V „Židih“ pa pravi: „Kristijani! ne pritiskajte Židov, ako hočete, da Vas oni ne bodo nadlegovali!“ —

In takó se ločim od obeh iger s prepričanjem, da Lessing stoji na vrhunci prosvete svojega časa, da ni Židov iz ljubezni do njih, ampak do človeštva sploh, kojega so dél, zagovarjal, in da tega ni delal zavoljo kakih bodi prednosti, katere bi Židje pred drugimi národi imeli, ali pa celó iz posebne ljubezni ali privrženosti židovstvu, ampak samó iz visokih svojih človekoljubnih načel — vreden svojega blagega spomina!

¹⁾ Zanimivo utegne biti zvedeti, da je ravno to mesto bilo predmet javnega govora proti Lessingu, češ, da je L. prezrl, da monotheizem Židov ni njih izvirna last, ampak indíškega in parsiskega izmisleka. Ali s historičnega t. j. časovnega posledka ima L. prav: krščanstvo je neposredno sledilo židovstvu. Pis.

II.

Šekspirova sodba o Židih.

Ker smo sedaj sodbo enega največih duhov klasične dobe nemške književnosti posneli, zdí se mi prilično in predmetu prikladno, še o sôdu enega največih dramatikov vseh časov, Šekspira, gledé na Žide nekoliko spregovoriti, in obé sodbi primerjati. Zató naj podám kratek životopis Šekspirov in potem njegov popis Žida Šejloka v igri „Trgovec beneški.“

1. Šekspirov životopis.

Šekspirovo življenje je sicer uže toliko krati in takó na vse strani popisano, da bi skóro nepotrebno bilo, še o njem posebe in znovič pripovedovati. Ako to vendar storim in — prav na kratko — delam zaradi symmetrije, ker sem Lessingovo, nič manj znano, življenje popisal. Nekaj pa — da odkritosrčno govorim — napotilo me je tudi to, ker v naši literaturi še o ničém ni preveč povedano. Tudi nima vsak čitatelj Mayerjevega ali Piererjevega „Conversationsleksika“ ali kakega si bodi „Naučnega slovnika“ pri roki, katerega poleg mnogih drugih potrebnih del vedno še kot Židje v puščavi „obljubljene dežele“ pričakujemo. Naj torej prav najpotrebnejše o Šekspirovem življenji povem, ker itak svet nima preveč gotovih vesti o njem. Vidi se, ko da je Šekspirovo življenje — osobljeno ali personifikovano — hotelo potomcem reči: „Iščite bolj pesnikove ideje, nego njegovega življenja sledove razumevati; prebirajte njegova dela in zadovoljajte se z njimi, a ne preiskujte sicer navadnega teka pesnikovega življenja!“ — Naj torej tú nekoliko životopisnih vestic zadostéva! —

William Shakespeare (tudi Shakspere pisan) se je porodil 23. aprila l. 1564 v Stratfordu za reko Avon v provinciji angleški Warwickshire, in je ravno tam umrl 23. aprila (torej na svoj rojstveni god) l. 1616, 52 let star. Njegov oca je tržil z volno, bil je volnar, in ob enem rokavičar,¹⁾ kar naj bi bil tudi mladi William postal. Ali dovršivši svoje šole²⁾ postal je raji pisar pri nekem odvetniku. Uže l. 1582 se je oženil, tedaj kot osemnajstletni mladenič, ter l. 1585 uže imel trojico otrok; prvega: Suzano, katero je ljubil nad vse, in dvojčka:

¹⁾ po drugih poročilih svobodni posestnik, s početka imovit, za pesnikove mladosti pa siromašen.

²⁾ prim. gore opombico o Lessingovih mladostnih studijah.

Judith in Hammet. K sreči je bila njegova žena bogatega kmeta hči. Vidi se, da je tudi Šekspir po — ne bolj na tanko znanih — dogodbah kmétoval. Ker je lordu Tomažu Lucyju v lov zahajal in zasačen bil, moral bi v ostro kazen priti. Da se kazni odtegne, zbežal je iz Anglije l. 1586 ali 87 (kot 23letni mož) ter bojè z igralci glediščnimi Hollandijo, Nemčijo, južno Evropo, namreč tudi Italijo, prepotoval.¹⁾ Za kazen je gospodu Lucyju, ki je bil kriv njegovega neprostoVOLjnega potovanja, neko satirično-komično ballado posvétil, katere početek se je še ohranil.

L. 1589 ga najdemo kot „četrtdelnega“ delničarja pri „Blackfriarstheatru“ v Londonu, in l. 1591 (torej 27leten) je boje izdal in na odru prikazal prvo svojo igro: „Obá žlahtnika Veroneška.“

Časopisna vrsta vseh njegovih dram črez l. 1597 ni znana. Gotovo pa je, da je te igre spisoval za svoji gledišči, t. j. za ono gledišče, pri kojem je bil delničar četrtime vsega imetka in dohodka, in za neko drugo novo gledišče.

Da je bil imovit, vidi se poleg gore povedanega tudi iz tega, ker je za kralja Jakoba I. dobil dovoljenje, novo gledišče postaviti, in to v družbi z dvema delničarjema. Tú je dal mnogo svojih iger na odru prikazati. Igral je tudi sam, toda le v majhnih ulogah, n. pr. duhá v „Hamletu.“

L. 1612 (kot 48letni mož) se je utegnil gledišču in javnemu življenju, ter povrnil v svoj rojstveni kraj. Tam je nakupoval njive in posestva, ter imovit živel s svojo hčerjo Suzano. Ko je ravno tam tudi umrl, pokopali so ga v cerkvi pod korom. L. 1741 je dobil v Westminsterški opatinski cerkvi svoj spomenik. —

To je kratek popis Šekspirovega življenja, ki je dovolj skromno bilo in nam je v mnogih točkah čisto nerazumljivo po svojih zvezah, v kar pa se tú ne bodem spuščal.

Šekspir je pravi stvarnik angleške klasične drame. Posebno v opisovanji človeških strasti je nepresegljiv slikar. Istino, katero modroslovci zastonj iščejo dognati, načrtal je on v velikanskih slikah in v živih značajih. Naj sem postavim nekoliko vrstic iz sodbe, katero sem o Šekspirovih igrah uže na drugem mestu bolj na drobno izrekel.²⁾ „Občudovanja vredna so ona mesta o Šekspiru, kjer svoje misli o življenji in njega borbah izrazuje. Menda ni nobeden pesnik o tem globljejših misli in tajnosti razkril, nego on. Starogrški tragiki: Sofoklej pred vsemi (Evripid je zofist) so tudi globoko mislili o človeški usodi, a vendar ne takó temeljito, kakor Šekspir; kajti oni so v vsem, kar je človeškega, iskali edino nit „usode“, one skrivne,

¹⁾ Ta dōba njegovega življenja je polna basni.

²⁾ V „Zori“ l. 1877 str. 242—44.

celó nad bogovi vladajoče roke, kateri se vse bivajoče mora umikati in pokorjevati. Šekspir pa se postavlja v središče človeškega mišljenja in čuvstvovanja, ter iz njega izvaja vse človeško blágo in gorjé. On veruje v pravičnost, v ono „némezis“, kateri zapade človeški greh v kazen in pravično poplačó z nevzgodó; ali on človeku daje tudi moč in na izbiro, njej zaodstevati ali pak nje strahovito nezadovoljnost vzbujati. Starogrški tragiki jej dajejo nadvlado nad človekom, torej bolj vunanjim vplivom, koji so nepremakljivi, Šekspir pa polaga človeško srečo na človeka samega dlan, češ, izberi si! In takó je utisek Šekspirovih dram globlji in mogočnejši; kajti straši — pa tudi oblažuje — nas misel: ti sam si svoje sreče kováč! Tuji nad-sili se upogibati ne bi bila naša krivda; greh pa, koji storimo, peče nas tem bolj, ker je naša krivda, ne zaslepljenje od drugod.“¹⁾ O drugih lastnostih Šekspirove muze se lahko primerja ono isto gore navedeno mesto v „Zori“.

Šekspir je zevsema 37 iger napisal, in to povestničnih, žalostnih in veselih. K slednjim spada „Trgovec beneški“ („The Merchant of Venice“) spisan l. 1597 (torej, ko je pesnik 33 let štel in pri največi moči bil). Razven tega je napisal povésti in lyričnih poezí (med temi svoje sonéte).

2. Kakó je Šekspir Žida Šejloka narisal.

O igri „Trgovec beneški“ sem svoj čas precej na drobno govoril, takó, da se mi zdí nepotrebno, povedano tú ponavljati. Čitatelj, kateremu vsebina imenovane Šekspirove drame ni znana, naj blagovoli, v „Zore“ l. 1877. poiskati (str. 259 i. sl.) Značaj Žida sem tam s sledečimi besedami opisal: „Šejloka opisovati pravi se kvintesenca židovstva v besedah izrazovati; kajti Šejlok je pravi Žid od pete do glave, nič nego Žid, roteč se za edinega bogá, kojega razve Jehove pozna: denarja. „Dober“ mož mu je „premožen“ mož. Ljudem je malo verovati; to je njegovo načelo. Kristijane érti nad vse; rad z njimi kupčuje in trguje, ali nikdar ne bi z njimi oboval, še manj pa mólil. Duh svinjine mu je najzopernejši duh svetá; človek mu je manj vreden, nego žival; en funt človeškega mesá, koliko velja manj in je manj vreden, nego eden funt „ovnine, govédine ali kozlovine“! Množenje kapitala mu je največe veselje. Izvor in početek lihvarstva (vuherništva) išče v sv. pismu, v povesti o Jakobovi službi pri Labanu, ki je pisane kozličice in ovčice dobil za plačilo. Ta pi-

¹⁾ Ta sodba o Šekspiru se popolnoma vjema z ono, koje Hettner: „Gesch. d. deut. Literat.“ II. knj. 1864. str. 551 izreka, katere knjige jaz ondaj (l. 1877) nisem še poznal.

sana žival, to so mu obresti, kojih ondaj ni jemal kristijan, Žid pa živel o njih. Iz samega srda na kupca Antonija, ki mu je sponašal lihvarjenje, tirja zdaj ono pogodbo o enem funtu mesa iz njegovega telesa. V tej tirjatvi je ves ogenj Židove jeze na kristijane in posebe na Antonija izražen. „Dobiček“ pa je po Židovem „blagoslov“, „ako ga človek ne krade.“

„To so Šejlokova človekoljubna načela! Glejmo, kakó jih izvršuje! Povabljen je h kristijanom na večerjo. Prav za prav mu po onih načelih ne bi bilo dovoljeno tija iti; ali „srd na „kristijane ga vendar goni, da jim pomaga skóro na nič priti!“

„Sicer pa je Šejlok fanatičen Žid, ki na vso moč brani svoje „sveto ljudstvo“. On črti krivico, ki se godí Židom, zaničevanim po vsem svetu. Po njegovem je Žid v vsem enak kristijanu, razven v pravici, katere ne uživa. Zató pa, ker je sovražen, mora tudi on sovražiti, in to tem huje, ker drugega sredstva k maščevanju nima.“

„Na onem mestu, kjer Šejlok židovstvo zagovarja, je Šekspir na klasičen način apologijo židovstva napisal: „Jaz sem Žid“ — pravi Šejlok —; „ali Žid nima oči? nima li Žid rók, organov, članov, čutov, čuvstev, strasti? Ali ga ne hrani ista hrana, ne vrazuje isto orožje? ni li istim boleznim podvržen, z istimi leki izlečljiv, od istega poletja ogrevan in od iste zime hlajen kakor kristijan? Kadar nas bódete, ali ne krvavimo? kadar nas ščegečete, ali se ne smejimo? kadar nas zastrupujete, ali ne mremo? in kadar nas žalite, ne bi li se maščevali? — Kadar Žid stori krivico kristijanu, kaj je njegova ponižnost? — Maščevanje! — Kadar kristijan stori krivico Židu, kaj naj bode njegova potrpljivost po kristijanskih vzgledih? — Hej! maščevanje! — Da, hudóbo, koje nas učite vi, hočem delati; in slabo bi bilo, ko ne bi prekosil svojih mojstrov! (III. 1.)“

„Ko Šejlok zvé pobég svoje hčere, brž jo prekolne; raji bi jo mrtvo videl, nego da — ne, ker mu sramoto dela — ampak ker je ušla z njegovimi zlati in zlahtnim kamenjem. „O mojih dve tisoči zlatov, in mojih dragocenih, dragocenih kamenov! Raji bi, da mi moja hči leží mrtva pred nogami, a z zlahtnim kamenjem v ušesih! Raji bi, da mi na odru leží hči pred nogami, a zlati v nje trugi!“

„Ko zvé za Antonijevo nesrečo, da se mu je ladja potopila, zakliče: „Hvala Bogú! hvala Bogú! — Ali pa je res! je li to res?“ — Ko čuje, da je Antonijo pri konci, pravi: „O kakó me to veselí! Jaz ga hočem mučiti, jaz razpinati! O kakó me to veselí!“ In na zadnje o Antoniji pravi: „Idi, Tubal, najmi biriča štirinajst dni poprej! Jaz hočem Antonijevo srcé imeti, ako mi on zapade; kajti ako tega ni več v Benetkah, potem lahko trgujem in kupujem, kakor mi drago.“ —

„V teh besedah je hijenska krvoželjnost Židova izražena.“

„Neizmeren srd in neutemeljena krvoželjnost je torej, ki Šejloka také silno nagiblje. Na vprašanje, zakaj Antonija také zasleduje, odgovarja: „Vzroka ne vém povedati, niti ga imam; jaz vem samó za ukorenjeni mi srd, za globoko zopernost na njega.“ —

„Kakó krvoželjen je Žid, pokazuje v onem ogromnem prizoru pred sôdom (IV. 1.). Pogodba plačilna naj bi se izvršila od besede do oesede. Ravno iz srca naj bi se vzel oni funt mesá. Žid ima uže nož in vago pripravljeno, on bi strahoviti izvršil, ko bi više pravice, občeločevčanske pravice ne bilo, ki je nad vsemi zapisanimi pravicami svetá. Konec sodbe je znan. Žid je iznenadejan, obupan, ukročen, udan, pobit in pomendrán. Samó eno željo še ima: „Prosim dopuščenja, naj smem oditi. Meni je slabo; pošljite písmo za menoj; vse podpišem!“ — To so slednje njegove besede. Takó pade z visokih misli, kdor ne računi s človeštvom, kdor meni, da je sam na svetu, komur ni nič sveto razven lastni jaz in prid. Pahlen kot angelj napuha zvrne se iz svoje pravne domišljenosti v brezdnó obupa, v spoznanje samega sebe, sprevidevši, da je vse prazno, razven edine dobre vesti.“¹⁾

3. Razlika med „Nathanom“ in „Šejlokom“, med Lessingovim in Šekspirovim predstavljenjem Židov.

Takoj na prvi pogled se vidi rezka razlika med obema Židoma. Nathan je krotek in mil — Šejlok strasten in krvočlen; Nathan moder in dobrotljiv, pa poleg pameten — Šejlok samó pameten, brez vse modrosti in dobrotljivosti; Nathan je radodaren — Šejlok skopúh in lihvár; Nathan kristijanom prizanesljiv, čeravno so mu zló učinili, ter rodbino pokončali — Šejlok jim priseza maščevanje in večni srd, samó, ker so se mu porogávali (III. 1.); Nathan je sploh vzgled čednosti, na pol kristijan — Šejlok je nečloveška pošast, huji ko zver; prim. III. 2, kjer Salerijo o njem pravi: „Nikdar nisem stvari poznal, ki bi podobo človeško nosila, také hudobne in poželjive, človeka pogubiti;“ prim. še IV. 1, kjer dože o Židu pravi: „kot skala trd nasprotnik, nečlovečnik, nepristopen smiljenju, pust in prazen najmanjše usmiljenosti.“ —

Iz teh lastnosti obeh Židov je jasno, da sta si obá ravno nasprotstvena. Vidi se očito, da je Lessing Žide narisal, kakeršnih se med živimi gotovo najmanj nahaja in kakeršne si je blagi genij njegovega časa v daljnji bodočnosti predstavljal ali pa, bolje rekoč, kakeršnih so si filantrópi Lessingove

¹⁾ prim. „Zore“ letnik 1877 str. 355—56.

dôbe želeli — a Šekspir je ravno z nasprotnega stališča Žide naslikal, táke, kakeršnih je ondaj z večine bilo najti, kakeršni so lazili ondaj ob borsah londonskih, amsterdamskih in beneških, potlačeni moralno, a polni srda na tlačitelje, kar je čisto prirodno in naravno bilo.

Če se vprašamo, katera slika Židom popolnoma pristaje, reči moramo, da gotovo nobena obeh. Povprek računajoč ne najdemo med Židi menda ne Nathanov ne Šejlokov, Nathanov ne, ker bi prečednostni bili, Šejlokov ne, ker bi ti prezavrženi in prehudobni bili, da bi se upali na beli svet brez bojazni za svojo kožo. Po mislih in čutilih pa bi se menda več Šejlokov našlo nego Nathanov. Tudi eden razlog še temu mnenju pritrjuje: Židi, če tudi Lessingove dôbe, (ko so uže več svobôde uživali), gotovo niso vzroka imeli, kristijanom táko ljubezen gojiti, ter hudo z dobrim jim povračati, ker jih je krščanski svet vendar le zaničeval in sovražil — a k sovraženju in črtenju na kristijane so Židi vselej, posebno za Šekspirove dôbe, dosta in predosta razlogov imeli. Zatorej je mnogo verjetnejši značaj Šejlokov, nego pa Nathanov. Z dramatičnega — t. j. umetelnega ozira pa Šejlok mnogo bolje ugaja, nego Nathan. Šejloka gledališčni obiskovalci brez vsega tolmačenja, pretiravanja, dokazovanja, takó rekoč naravnost, instinktivno razumevajo, ker se pesnikovo naziranje Židov z nazori ljudstva neposredno sklada — Nathan pak je idealna osoba, katera na oder postavljena vedno pesnikove pomoči in podpore potrebuje, da ne sklizne in da v mnenji občinstva verjetna ostane. Zatô je moral Lessing „Nathana“ z vsemi čednostmi nalepšati, da bi gledalec pozabil, da ima Žida pred seboj. In na zadnje je občinstvo vendar-le „Nathanu“, enemu Židu, svoje nagnenje podarilo, in to pesniku ne Židom na ljubo. Ko bi Lessing svojega Žida ne bil takó visoko nad zemljo povzdignil in takó rekoč v oblake posadil, ter s sijajem idealnosti obdal, svet ne bi bil tega značaja nikdar odobril. Móral ga je torej nekako razžiditi, kar sam pripoznava: „Takó nekako ukorenjen biti Žid („Stockjude“), nikám ne kaže; In celó ne biti Žid, še manj“ (III. 5.). In takó je iz Žida v resnici napravil „židovskega volka v filozofičnem ovčjem kožuhu“, kakor v ulogi „templarja“ Lessing sam o njem šalivo opazuje (IV. 4.). Kar pa je samó umeteljno, v umetelnosti manj ugaja, nego kar je umeteljno in ob enem naravno. Gledalec in čitatelj bodeta torej vselej na stran Šekspirovega korenitega Žida stopila in z njim nekako sympathizovala, čeravno je „nečlovečnik“ in „krvoločnik“, samó, ker se jima bode naravnéji zdel. —

Ali kakor sta pesnika Žide na čisto nasprotni način predstavljala, vendar sta si obá v eni zadevi čudovito roke podajala, namreč v obrambi Židov. Da je Lessing pri sestavljanji „Židov“ imel to naméro, sem uže gore dokazal in z njegovimi last-

nimi besedami utrdil. O tem torej tú ni treba daljšega dokazovanja. Ali tudi Šekspir, ki je pravo pošast Žida naslikal, enako namero ovaja. Kdo ni pri čitanji „Trgovca“ III. 1. občutil, da tú veliki pesnik Žide zagovarja? Iz Šejlokovih besed: „Jaz sem Žid. Ali nima Žid oči i. t. d.“ doní glasneje, nego iz vseh tolerančnih zakonov nauk: „Kristijani! kdo je te židovske popačenosti bolj kriv, nego mi sami?“¹⁾ — Šejlok menda ima popolnoma prav, kadar pravi: „Hudobo, katere me učite Vi, hočem jaz storiti, in slaba bi bila, ko ne bi tega nauka znal poboljšati!“ Stisek („Action“) provzrokuje protistisek („Gegenaction“), star prirodoslovski nauk, ki v vsem stvarjenji veljá. In ne vzbuja li Žid Šejlok usmiljenja, ko na zadnje, vsega imetja slečen, pred nami stoji, ter pravi:

„Vzemite mi življenje,
Pomočke vzemši mi, od kih živim“ (IV. 1),

in ko napósled pristavlja svoje zadnje besede: „Prosim dovoljenja, naj odidem. Meni ni dobro“ (ib.). Usmiljenje, pravim, vzbuja pri vsem tem Žid, ker vidimo, da je njegovo krivično obnašanje v mnogem oziru vendar le sad naopačnega kristijanskega obnašanja z Židi, Šejlok torej nekakova žrtva tega védenja. Ali nas vse to ne spomina Lessingove tendence v „Židih“ izražene? —

Vidim z nekakim zadostjenjem, da se s to mojo prej na svobodni način dobito sodbo tudi slavnoznani Friderik Bodenstein sklada, kar sem še le po zgoraj dovršenem delu uvidel. Tudi Bodenstein v Šekspirovem „Trgovci“ vidi nekakovo predhodništvo Lessingovega „Nathana“. On piše: „V Šejloku protestuje pesnik proti verskemu proganjanju. . . Za Šekspirove dôle je veljalo zaničevanje židovstva in njega spoznavalcev še za znamenje dobrega, krščanskega mišljenja, in trebalo je ne malo pogumnosti, stiskane také krepkó zagovarjati, kakor je to Šekspir storil, ki je kristijanskim zelotom dokazoval, da so oni sami to zlò pospešili, dá, celó nekoliko proizvéli ono zlò, katero zdaj v židovstvu zasledujejo. . . . Dôba za „Nathana“ še ni bila napočila.“²⁾ — —

Takó sta tedaj dva velika pesnika dveh velikih naródiv o Židih sodila. Povestnica naših dní mora pokazati, ali sta s svo-

¹⁾ Jaz samó navajam misli imenovanih dveh pesnikov, ter nimam volje, v prosojanje teh misli, namreč: ali so res le kristijani židovskih nečednosti krivi, se spuščati. Vsekako pa bi zanimivo bilo preiskavati, ali vzrok židovskim (ne prelepim) pravom in značajem edine v obnašanji kristijanov tiel, in nima li menda še več činiteljev: véra, národnost, njih brezdomovinstvo i. t. d., vpliv na posebnosti Židov. To sem hotel — me salvandi gratia — s svoje strani opomniti.

Pis.

²⁾ glej: „Shakespeare's Frauencharaktere“ von Friedrich Bodenstein. Berlin 1874 str. 228 in 232.

jima čudovito skladajočima se končnima sodbama po pravem pōti hodila ali ne. Ako sta bila pravi izraz narodnega svojega genija, ki gleda v daljšo bodočnost, potēm bode sedanji in prihodnji njiju narodni zárod imel še le dokazati, ali je teh svojih veleumov vredni potomec. Razrešenje židovskega vprašanja — ako se komu še nerazrešeno vidi — bode tako prikazen znamenovalo. —

V polemike z nasprotnimi prosojevalci židovskega vprašanja n. pr. z E. Dühringom, Richard Mayrjem i. dr. se navlašč nisem hotel spuščati.

Nestor in ustanovljenje ruske države.

Spisal Ivan Verhovec.

I.

Varijagi.

O malokaterih srednjeveških kronikah se je potrosilo toliko duhovitosti in marljivosti, kakor nad Nestorjevo. Malokateri pisatelji so se napadali s toliko strastjo, a tudi malokateri brnili s toliko ljubeznijo. Iz obeh narodov, germanskega in slovanskega, zbirali so se vkrog njega prijatelji in sovražniki. Največ so ga sovražno prijemali od slovanske strani, dasi tudi mu je prirastel marsikak duhovit prijatelj in se z vso ljubeznijo zánj potezal. Prvi pomisleki proti Nestorjevemu poročilu o ustanovljenji ruske vevlasti so se jeli uže v minolem stoletji gibati, a kolikor bolj se je jel najnovejši čas z zgodovinskimi vprašanji baviti, tem pogosteje so se oglašali Nestorjevi nasprotniki. Največji vihar pak se je dvignil proti njemu in pa zánj 1859. l. Dejáli bi skôro, neštevilno knjig, brošur in znanstvenih sestavkov provzročilo je le to vprašanje, ki si je prislužilo ime Varangomahija.¹⁾ Nekateri ruski pisatelji se tudi sedaj še ne morejo sprijazniti z znanstvenimi rezultati, ki jih je Varangomahija prinesla na dan, vsekako pak se je Nestorjeva resnicoljubnost od vseh strani nedvomna izkazala.

Njegovo poročilo sega od danes nad tisoč let nazaj. Ko se je bližala frankovska veljava proti koncu 9. stoletja svojemu zatonu, pomagal si je na tihem, toda z vso odločnostjo, na evropskem séverju mladi čvrsti normanski národ na noge. Domovina so mu bile pokrájine zapadnega in sévernega bregú Baltiškega Morja. Evropa dotlé skôraj ni vedela zánj, da živi, a zatrepetala je, ko se je jel kazati v vsi svoji staroveški môči in mladi divjosti. Normanski Skandinavci so se zdeli Evropi kakor iz grobóv ustali junaki uže davno minolih časov, katerih

¹⁾ Literaturo nje sestavil je Kunik v „Dorus Caspia“ str. 279—284, 409—418.

so se le še pravljice in národne pesmi spomínati vedele. Taki, ko te nove prikazni iz séverja, bili so junaki ljudskega preseljevanja pred štiri sto leti. Poganstvo, ki se je sicer po Evropi úže davno križu umeknilo, pokazalo se je prestrašeni Evropi zdajci zopet takó, kakor pred stoletji. Stara poganska božanstva, Odin, Thor, Freyr, Walküre itd., ki so bila evropskim naródom po večjem úže malo ne popolnoma iz spomina úšla, stopila so zopet v vsi svoji divjosti pred začudeni svet od séverja dolí. Brez prehoda prestopili so Skandinavci iz starega veka v novi mladi svet evropski.

Normanska moč je pričela po sloveči bravalski bitki 730. l. poganjati iz svojih kali, ter v kratkem objela z vso ljutostjo evropske države. Kakó so shajali Skandinavci doslé — na ta slučaj je legel gost mrak, ki ga skóraj ne bode razsvetliti. Najbrž so imeli mirne čase med soboj, dasi tudi se v tem niso odvadili sukati meča. Nerodovita, pusta in skalnata domovina pak je bila krepkemu, svobodi in vojskíni slavi udanemu naródu od dné do dné tesnejša. Jela je pehati svoje sinove vun med svet za kóscem kruha. Najstareji sin je ostal doma pri hiši, drugim je bilo iti na tuje. A German si ni znal kruha pridelati in príslužiti, nego z orožjem. Kakó se vodi plug po polji, kakó reže brazda in žanje žito, bilo mu je neznano. Takrat so poznali Skandinavci to blagoslovljeno vedo takó malo, kakor drugi germanski predniki, ki so tekar od Rimljana ali Slovana se je priučili. Drugi germanski naródi po Evropi so se takrat privadili úže mirnega življenja, Skandinavec pak se je še ponašal s svojo divjostjo in grozovitostjo. Orožje mu je bilo edín ponos; najslavnejši junaki so celó bogove tajili, ter se ne zanašali na nikogar, nego na svojo moč.

Takó so šli iz pretesne domovine z mečem si kruha služiti. Ob morji stanujoči bili so s tem elementom dobro seznanjeni, zato so se spustili najprvo ob zapadnih bregéh Evrope, vzboljševati si svoje stanje, toda na tak način, ki se je le v njih, sicer nikjer drugé zval poštenim. Bili so razbojniki in morski lopovi. To se jim ni zdelo nepošteno. Pač, v enem slučaju! Oni četi namreč, ki se je pripravljala na odhod, moral se je izbrati kak junak kraljeve rodovine za vodnika in naj si je bil tudi še dečak. Obilo kraljevih dečkov je bilo načelnikov najslavnejšim junakom. Pod tacimi uvéti je bilo plenjenje dovoljeno in pošteno. Običaj je tirjal takó strogo tacega morského kralja, da so ravnali Skandinavci s četo, če so jo srečali kje na morji brez kraljevega vodnika na čelu, kakor z navadnimi lopóvi. Čuditi se ni temu pojmu o poštenosti, ko se celó mnogo rahleje čutečim Grkom Homerjevih dní morsko plenjenje ni zdelo krivično ali nepošteno. Iz Baltiškega Morja podali so se Normani skóro v Nemško Morje. Bogata nemška mesta, kjer je bilo zánje toliko plena in toliko ljudstva, nad katerim jim je bilo móči poskušati

svojo divjost, izvabila so jih brzo skozi Canal la Manche na vse evropske bregove. Tú so jemali soboj, kar se je dalo doseči; morili pak so, kar je bilo živečega, izvzemši domače živali. V sužnost niso marali ljudi soboj vlačiti. O njih krutosti naj nam priča normanski običaj, da niso nikogar možem prištevali, kdor se ni mogel vsaj z enim na bojišči ubitim nasprotnikom izkazati. Celó otroci niso vzprijeli nikogar med-se, ter ga ne pustili preje k svojim igram, dôkler ni kake zverjadi pobil. V svoji domovini, domá na Skandinavskem so tujce gostoljubno vzprijemali, na tujem pak jim je bil vsakdo, kogar so srečali, eo ipso sovražnik, ki so ga morali na vsak način pobiti. Takó jim je ukazoval običaj v vseh razmerah.

S tem groznim naródom se je poskusil prvi Karól Vélikí. Delal mu je obilo preglávic. Saksonske vojske bi bil mnogo preje končal, da se niso Saksi v enomer na Normane naslanjali. Normanske pestí so čutili slovanski Obodričani, ko je prihrul Gottfrid nánje ter jim njih kneza obesil. Na Angleško so planili 787. l. in 844. l. zajeli so francoski Rouen, zatem Nantes; 845. l. plenili so v Parizu in Bordeauxu in 860. l. razsajali so v Trieru. Po Renu doli prišli so s svojimi malimi čolnici tija do Moguncije. Vedno huje so pritiskali na Franke in Karol III. se jim 880. l. ni mogel drugače ubraniti, nego da si je odkupil mir s pokrájino, po njih pozneje Normandíjo imenovano. Vrhú tega jim je moral še dovoliti, da so Pariz oplenili. Strah je šel pred njimi, kamor so se zasukali. Ob enem, ko so si delale nekatere normanske čete Vikingov (takó so se zvali namreč po svoje) tabore po francoskih cerkvah, plenile so druge po Španskem, Laškem in Grškem. Celó nad Afričanskim obrežjem so se poskušali. Atlantsko in Srednjezemsko Morje je bilo napolnjeno z normanskim strahom, dá, celó do Grönlandije in v séverno Ameriko dovéla jih je njih nenasitljiva plenaželjnost. V tem, ko so bili nekateri na poti po plen, romali so drugi z blagom, ki so ga si bili napolnili sami ali njih znanci in sorodniki, po Nemškem in Francoskem na prádaj.

Mimo zapadne Evrope spuščali pak so se drugi curki proti iztoku. Nadeli so si ime Varijagov. Ti so sílili globočeje v pokrájine, ko Vikingi na zapadu. Popustili so svoje čolnice, preromali vso sedanjo Rušijo povprek, ter došli tem potem celó do Carigrada, kjer so se srečali z Vikingi, došlimi po Atlantskem in Srednje-zemskem Morji tija kaj. V Atenah se je ohranil še kamenit spomenik nánje, ko so tod mimo veslali. Na onem velikanskem levu, ki so ga privéli Benečani za časa križarskih vojsk iz Atenske luke Pireja v Benetke, vdolbene so normanske rune, ki jih pak učenjaki neki več ne morejo čitati. Starost jih je do dobra razglodala, da so skóro nezaznatne. V devetem stoletju so bile raztrošene normanske trume po vsi Rusiji.

Po ostankih, izkopanih ob ruskem obrežji Baltiškega Morja, se smé misliti, kakor trdijo izvedenci, da so bili Skandinavci uže stoletja prej v ozki zvezi z pomorskimi naródi Rusije. Mogoče je, da se je kdaj ta vez pretrgala, da so Skandinavci nekoliko časa izostali, o tem se bode spravilo teškó kaj gotovega na dan, gotovo pak je, da so se jeli vsipati konec osmega in početku devetega stoletja obili Normani in Varijagi na Rusko. To stran so zvali Austerweg, Ostroveg, Ostrograd. V skandinavskih národnih pripovedkah, ki se jih je največ v Islandiji ohranilo, je zabeleženih mnogo spomínov na dežele ónstran Baltiškega Morja.

Navzlic obilemu zlu in nesrečam, ki so jih Vikingi in Varijagi evropskim narodom prizadevali, vé jim pak človečanski napredek hvalo, ker so bili ustanovitelji mnogih še danes cvetočih držav. Normanskega početka je mimo domačih, švedske, norveške in danske, angleška država, ustanovljena na novij močnih podlagah po Viljemu Zmagovitemu. Normandijo ustanovil je Gangerolf, in v Italiji ustanovili so Normani kraljevstvo obéh Sicilij. V vrsti teh normanskih ustanov nahaja se tudi Ruska, o kateri početkom dvanajstega stoletja umrši sloveči slovanski kronist Nestor takó-le pripoveduje:

„L. 859. prišli so Varijagi od onstran morja tirjat dánj od Čudov in Slovanov, Merov, Vesov in Krivičanov. Kazari pak so vzprijemali dánj od Poljanov, Severjanov in Vjatičev 862. l. pak so pogнали ti naródi Varijage preko morja, ter jim niso dalje hlapčevali; pričeli so se sami vladati, a ni je bilo pravice med njimi, zádruga uprla se je zádrugi, ter se pretepala druga z drugo. In dejáli so si: „Poiščimo si kneza, ki naj nas vlada in nam pravico dela.“ In šli so preko morja k Varijagom, k **Rusom**, ker takó so se zvali ti Varijagi, drugi pak **Svieni** (Svedj), drugi zopet **Nurmani**, drugi **Anglijani**, drugi **Goti**. Čudi, Slovani, Krivičani in Vesi so dejali Rusom: Naša dežela je velika in bogata, a ni ga redú notri. Pridite zatorej in knežujte in gospodarite nam. In izvolili so se trije bratje z njih zádrugami. Ti so vzeli vse Ruse soboj, ter prišli; in najstareji **Rurik** se je ustanovil v Novgorodu, in drugi **Sinej** ob Belem Jezeru, in tretji **Truvor** v Izborskem. In Rusija, Novgorodčani, zvali so se po teh Varijagih. To so Novgorodčani varijaške krovi, prej pak so bili Slovani. — Dve leti zatem je **Sinej** umrl in njegova brata **Truvor** in **Rurik** vzprijela sta njegovo knežijo, ter razdelila mesta svojcem, temu **Polock**, onemu **Rostov**, tretjemu **Belo Jezero**.“¹⁾

Takó poroča Nestor préprosto o pričetku ruskega carstva. Jasneje se skóraj dá teškó poročati, vendar pak je nastal prav za teh vrstic voljo med učenjaki po Ruskem in Skandinavskem hud vihár, čegaver poslednji valóvi se neki še do danes

1) „Chronica Nestoris editit Miklosich. Vindobonae 1860.“

niso polégli. Predno pak se seznanimo z vsebino prepíra, oglejmo si Rusíjo, kakeršna je bila takrat, namreč 862. l. in kaki naródi so se kretali po tej šíróki zemlji.

II.

Etnografski razgled Rusíje 862. l.

Zemljevid ruski je bil takrat dôkaj šarovit. Mnogobrojni naródi in narodíci indogermanskega in mongolskega plemena poiskali so si v pokrájinah, ki so počasi steknile se v mogočno rusko velevlast, svojo domovíno. Najbolj mnogobrojen je bil se vé da a) **Slovanski národ**. Kdaj so Slovani, ločivši se od obče azijske domovine človeškega rodú, priromali tijkaj, tega se človeški um ne vé uže spominati. Starega veka naródi, ki bi se bili lehkó brigali za Slovane, so se ogíbalí sévernih obál Črnega Morja; ogíbalí so se jih Grki in Rimljani, izvzemši nekaterih grških nasélbin iz Mileta, ki jih je potiskala žeja po srebru in zlatu v té kraje. A tudi ti ljudje so se zanimali za té kraje iz zgolj trgovskih nagibov. Sicer so o njih popolnoma molčali. Grki so bili na to stran grozni aristokrati; vsak Negrk jim je bil barbar, od Bogá in ljudí zapuščen, pol-človek, ki je zaslužil k večjem grško zaničevanje, če uže sicer to ní bilo preveč častí. Rimljan se je ozrl pač dlje na okolo, a za ljudstva ob svojih mejah se je zanimal le tedaj, če je bilo upati, da se jim bode dal morebiti rimski jarem na pleča obesiti. Stari vek sploh ní imel nikacega etnografskega razúma. Konzuli in senat več století celó Keltov od Grmanov niso ločiti znali, dôkler niso čútili pri Noreji in Aquae Sextiae, da germanski vdarci vse drugače pekó, nego keltski. Odslé se je Rimljan pričel tudi za Germane brigati, a kar je bilo mimo teh naródom družih po Evropi, metal jih je v en koš s Sarmati in Sciti. V starem veku pred Kristom se ní spominal ní eden pisatelj Slovanov. Prvi Slované omenjajoč rimski pisatelj je stareji Plinij, umrl 79 let po Kristovem rojstvu, a mož sam ne vé, kam naj bi jih uvrstil. Pomaga si s tem, da pravi, da onstran Visle stanujejo neki Sarmati, Hiri, Skiri in tudi *Venedi*.¹⁾ Nekako takó se je godilo tudi Tacitu, ki se ne odloči rad, kakšno ljudstvo so Slovani, a napósled jih príslanja Germanom, češ, da so njih navade in njih obíčaji germanskim takó zeló podobni. Tudi on jih zóve *Venede*. To ime se je Slovanov odslé prijelo, ter se jih držalo ves srednji vek, in nekateri Nemci še danes ne morejo zabiti, da smo „Windische“.

¹⁾ Plinius, „Hist. nat. IV. 14.“: „Quidam haec habitari ad Vistulam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hiris tradunt.“

Oddaljeni od središča evropske naobraženosti, také daleč od Italije in zapadne Evrope zaostali so Slovani za družimi naródi. Nekoliko korakov dalje stopili so v napredku, ko so se jeli z ljudskim preseljevanjem čez Vislo in Karpate pomikati. Zapadne naróde vzprijela je naobraženost človečanstva pod svoje krilo, iztočni Slovani pak so ostali še dlje brez vsake koli zveze z nazobraženim svetom. Po ljudskem preseljevanji so kakor od tal izginili. Noben pisatelj se jih ne spomina, prvi, ki zine zopet o njih, je Nestor, ali vsaj listine, ki jih je imel pred soboj. Sredi devetega stoletja so bili iztočni Slovani, kakor je bila Slovanom tudi sicer sploh navada, razcepljeni v mnogo malih rodóv in zádrug, ki so se klale in teple med soboj, kar Nestor navlašče povdarja. Najmogočnejša slovanska pokrajina na Ruskem je bila novgorodska ob Ilmenskem Jezeru. Nje južni mejači so bili Krivičani okolo Smolenska in ob izvórih Volginih, in od tod proti zapadu, ob Duni Poločani, ki jim je bil Polock stolica. Se niže dolj ob Dnjeprvih bregovih stanovali so po sedanji Črni Rusiji, Črnigovu, Drehoviči, Drevljani in Poljani. Središče sévernemu delu je bil Novgorod, Kijev pak drugo mogočno ognjišče Slovanov, oboji mesti ste ohranili svoje veljavo do danes. Če omenjamo še Radimiče proti smolenskemu jugoztoku, Vjatiče ob Oki in Severjane, Poljanom nasproti, imenovali smo veljavnejše slovanske naróde.

Povdarjati morebiti ni potreba, da ni nikjer ruskega imena zaslediti. Kako bi bil mogel Nestor zabiti Rusov, ako so bili také mogočen slovansk národ, da se je Rusija po njih imenovala!

Malo ne v také širocích, če ne celó v širjih mejah stanoval je po Rusiji takrat Finsko-tatarski rod. Najslavnejše ime tatarsko imeli so b) *Kazari*. V sedmem stoletji ustanovili so si svojo državo ob Volgi z glavnim mestom Itil, ne daleč od Astrahana. Hlapčevala jim je južna Rusija, mimo sorodnih Tatarov tudi mnogo Slovanov n. pr. Poljani, Severjani, Vjatiči itd.

Nobenemu mongolskemu naródu niti pred njim niti za njimi ni evropsko obnebje také dobro ugajalo, kakor Kazarom. Kazali so mnogo sposobnosti za vzprijem zapadne in južno-evropske naobraženosti. Spoznali so živo potrebo, nasloniti se na Carigrad. Od tam so jim vreli izvóri prosvete. Znano je, da se je naš slovanski apostol sv. Ciril v Kazarih za verske stvari potezal. Pod kazarsko oblastjo opomoglo si je trgovstvo po južni Rusiji. V Carigradu so si pridobili také častno ime, da so hodili grški principi k njim ženit se. Opomniti pak je se vé da, da je iste čase zavozil grški okus prav zeló pod pot. Kazarkinjo za ženo si je izbral grozoviti Constantin Copromos, o katerem se pripoveduje, da ga ni skóraj kaj také

veselilo, kakor skleda polna človeških nšes. Njegov sin si je izvolil sicer Atenko Ireno za ženo, a kazarski vojaki, ki jih je vzprijel njegov oča v svoje izpremstvo, ostali so še na bizantinskem dvoru. Do srede desetega stoletja nekako vzdržavala se je njih oblast nad Črnim Morjem. L. 969. pak so jim Slovani razrušili stolico in tvrdnjave Itil in Sarkel.

Neko drugo tudi zelo mogočno tatarsko ljudstvo so bili c) *Bulgari* ob Volgi in Rami. Se vé da niso bili ti naródi posebno rahlo čutečih duš, a tudi o Slovanih Drevljanih, Radimičih, Vjatičih itd. vé Nestor poročati, da so živeli po gozdéh kot divje zveri, vendar so se toliko z naobraženostjo seznanili, da so se poprijeli poljedelstva. S Slovani so, se vé da, grozovito pohajali, toda tudi takó zelo naobraženi Bizantinci one dni niso bili boljši. Tam, kjer stoji sedaj — ali vsaj blizo tam — je bilo njih glavno mesto Bulgar, kamor so zahajali celó trgovci po Volgi doli. Bulgari so bili kaj vojevit národ, ter so delali grškemu cesarstvu neznanu kvaro, z njimi vred pak še mnogo družih tatarskih naródiv. Tatari so bili raztrošeni po vsi Rusiji. Nekateri n. pr. d) *Mordvini* (Mordva) so se med Oko in Volgo ohranili do danes. Protí séverju od tod po sedanjem Kazanu in Vjatkí je vedel Nestor za e) *Ceremize*. Ob Finskem zalivu in jezeru Ladoga kretali so se finsko-tatarski, ali vsaj Finom sorodni naródi, ki jih kronike skupno zóvejo f) *Čude*. Odrivali so Slovane strani od morja, takó, da se niso dotikali nikjer morskih bregóv, obkoljeni na vseh stranéh od sovražnih neslovanskih rodóv. Nekateri izmed njih so popolnem izginoli, po nekaterih se je ohranil jedva spomin v geografskih izrazih, n. pr. g) *Muromi*. Le mestno ime Murom ohranjuje še spomin nanje. Merjani, Vesi itd. pak so čisto izginoli, dasi tudi so bili še za Nestorja mnogoštevilni.

Takšno etnografsko lice je bilo 862. l. Rusiji, rekše pokrájinam, ki so se počasi sklópile v jedino rusko velevlast. Ti slovanski in tatarski naródi šli so, kakor smo čuli iz Nestorjeve kronike, 862. l. v svoji zadregi na Skandinavsko iskat v vladanji večšega kneza. Stvar je jasna dovolj. Toda, kakó? Rusija, ta mogočna velevlast, najširja država pod solncem, raztezajoča se érez tri zemljine dele, naj bi bila pognala iz germanskih kali? Ruski pisatelji so se na vso moč upérali tej misli, ter strogo trdili, da so stanovniki ruski od nekđaj uže zgolj Slovani. Domoljubje, sicer dragocena in premalo čislana svetinja človeškega srca, zavodila je nekatere pisatelje celó takó daleč, da so jeli iz biblije dokazovati, kakó sila star je uže ruski národ. Opirali so se na proroka Ecehijela, ki omenja nekega kneza v Rošu, Mešekú in Tubalu, ki je od séverja doli pridrl na Izraelce, a pravoedini Bog ga je vdaril z vso svojo srditostjo. Roš, pravijo ti pisatelji, je Rusija, in s tem je dokazano, da je rusko ljudstvo sila staro. — Resna kritika, reči smemo brez

strahú, bode prav rada ta dokaz pogrešala. Ko se je jel učeni svet za Nestorja in njegovo poročilo o Rusiji živeje zanimati, trdil je najpreje, da je poročilo njegovo povsem pokaženo. Kronist, ki se mu ni moglo očitati, da ni bil véšč morda v svojem predmetu, še menj pak, da je maral resnico kdaj zasukati, dejalo se je, ni nikakor takó pisal, kakor se bere njegova kronika sedaj. Res je, da je živel 200 let po ustanovljenju ruske države, a kjer ga odpreš, povsod ti dokazúje, da je s stvarmí dobro seznanjen. Na podlagi dobrih listín, morda celó oficijelnih, sestavil je svojo kroniko. Na drugo stran pak je iz vsakega stavka njegovega dragocenega dela izpoznati, da ga je pisal Slovan, ki se je svoje národnosti popolnoma zavedal. Ravno kar je razložil, da so prinesli državi tuji Skandinavci rusko ime, takoj za tem pa pravi z vso zavestjo „mi Rusi“. Ker se z očitano nevednostjo ali celó s zasukano resnico proti Nestorju ni postopati dalo, oporekalo se je, da je rokopis pokvarjen. Najstarejši nam je namreč ohranjen iz 13. stoletja, najmenj sto let je zatorej mlajši od originala. Res, ne dá se tajiti, srednjeveški prepisovalci so časih listíne slabše kot tlačani prepisovali, toda ravno poročilo o ustanovi ruskega cesarstva, o prihodu skandinavskih Rusov je po vseh rokopisih enako. Kdo bi htel trditi, da so vsi pisatelji, oddaljeni drug od drugega po času in kraju, mogli se enakim načinom motiti, kakor bi se bili pogovorili?

Kadar se je prišlo tej stvari takó do živega, ostajalo ni drugega, nego razlagati kroniko takó, kakor se bere v nji.

Slovanski pisatelji niso hoteli nikakor priznavati, da so tuji Germani ustanovitelji državi ruski. Tem potem bi se njih rodoljubje preveč žalilo. A če premislimo stvar hladnokrvno, pokaže se nam drugačna, celó častna za slovansko vztrajnost in domoljubje, ki je počasi potisnilo ves germanski vplív iz sebe, ter pričelo iz svoje moči, s svojo energijo, novo slovansko življenje. Poglejmo Francozov! Kdo hoče Francozu očitati, da se ne zaveda svoje národnosti, in vendar ni bilo še čuti, da se je francoski národní ponos kazal kdaj žaljenim, da je francoska velevlast vzrastla iz frankovskih, zatorej germanskih korenin. Franki so Francozov naučili državljanskega življenja, toda kakor Rusi, takó so se tudi oni izvili germanskemu vplívu do dobra. Slovanski živelj na Ruskem si bode véčno štel v čast, da se je takó srečno iznebil svojega germanskega gospoda. —

Ime „Rusov“ zatorej jelo se je po Evropi čuti še le sredi devetega stoletja, prišedši od Skandinavije semkaj. Ne, popolnoma natančno takó ni rečeno. Rusov so poznali uže prej v Evropi. V ravno tem slučajju pak so zastavili oni, ki nikakor niso hoteli imenu Rus priznati tuje zibelí. Če so se ljudje po sedanji Ruski še pred prihodom Rurikovim in njegove zadrúge Rusov zvali „Rusi“, dokazano je, dejali so Nestorjevi nasprotniki, bolj ko dovolj, da niso od Rurika imena vzprijeli. Grški

pisatelj zgodovinski Theophanes Isaakios († 817. l.) pravi, opisujoč vojsko cara Konstantina Copronima s podonavskimi Bulgari (773. l.), da se je car peljal na ladjah, ki se zóvejo „τὰ ῥοσσια χελάνδια“ (tá rusia helandia), njegova obilna vojska pak je plavalala na 2000 drugačnih ladjah na Bulgare.¹⁾ Nestorjeva opozicija se je izlasti na to bizantinsko poročilo krepkó naslonila. Zatorej skôro sto let preje, nego bi Nestor rad, poznali so bizantinski pisatelji uže „ruskih ladi“, „rusia helandia“. Nestorjevim nasprotnikom se zbog tega dalji še vredno ni zdelo, o tem kako besedo potrositi. A pomislilo se pri tem ni, da znači ῥοσσιος (rusios) v tedanji grščini, in je ista beseda, kar laški „rosso“, naški: rudeč. „Rusia helandia“ zatorej niso ruske, ampak rudeče barvane ladje, na katerih so se grški cesarji vozili v vojske. Sploh pak se „rusk“ prevaja v grščino z ῥοσσιῶς in ne ῥοσσιος. —

A še toliko bi ne bilo treba reči, ker poroča se nam naravnost, da so imeli Rusi le zgolj male ladje in ne takó velikansk „helandij“. ²⁾ Te „rose ladje“ zatorej niso z Rusi v nikaki zvezi.

Enkrat pak se Rusi res omenjajo pred 862. l. Pred tem letom zatorej uže se je nahajal národ z ruskim priímkom. Učeni in vestni škof Prudencij iz Troyesa pisal je sloveče „Annales Bertiniani“, in obsezajočo dóbo 835—861. l., ki se prište-vajo najboljšim izvórom srednjega veka. V 839. l. pripoveduje, ³⁾

¹⁾ „Theophanis Chronographia, J. Classen, Bonnae 1839. I. 691.:“ „Τούτω τῷ ἔτει μὴν Μαΐου ἰνδικτιῶνος ιβ' ἐκίνησε Κωνσταντῖνος στολὸν χελάνδιων κατὰ Βουλγαρίας καὶ εἰσελθὼν καὶ αὐτὸς εἰς τὰ ῥοσσια χελάνδια πρὸς τὸ ἐλθεῖν εἰς τὸν Λαυρούβιον ποταμὸν.“

²⁾ „Luitprand Antapodosis V. 15.“ (Mon Germ. hist. Script. III. 331.): „Rusorum etenim naves ob parvitatem sui, ubi aquae minimum est, transcunt, quod Graecorum chelandija ob profunditatem sui facere nequeunt.“

³⁾ „Monum. Germ. Ser. I. 434. Ann. Bert.:“ „Venerunt legati Graecorum a Theophilo imperatore directi . . . ferentes cum donis imperatore dignis epistolam; quos imperator quinto decimo kal. Jun. in Ingulenheim honorifice suscepit . . . Misit etiam cum eis quosdam, qui se, id est gentem suam, Rhos vocari dicebant, quos rex illorum, Chacanus vocabulo, ad se amicitiae, sicut asserebant, causa direxerat, petens per memoratam epistolam, quatenus benignitate imperatoris redeuntium facultatem atque auxilium per imperium suum totum habere possent, quoniam itinera, per quae ad illum Constantinopolim venerant, inter barbaras et nimiae feritatis gentes immanissimas habuerant, quibus eos, ne forte periculum incederent, redire noluit. Quorum adventus causam imperator diligentius investigans, comperit eos gentis esse Sueconum, exploratores potius regni illius nostrique quam amicitiae petitores ratus, penes se eo usque retinendos iudicavit, quod veraciter invenire posset, utrum fideliter eo necne pervenerint; idque Theophilo per memoratos legatos suos atque epistolam intimare non distulit, et quod eos illius amore libenter susceperit: ac si fideles inventur et facultas absque illorum periculo in patriam remeandi daretur, cum auxilio remittendos; sin alias, una cum missis nostris ad ejus praesentiam dirigendos, ut, quid de talibus fieri deberet, ipse decernendo officeret.“

da so prišli to leto k pobožnemu Ludoviku, kralju frankovskemu, grški poslanci od bizantinskega cesarja Theophila, imejoči soboj neko pismo in obilo dragocenih daril. Tem grškim poslancem so se pak pridružili tudi nekateri, ki so se zvali, kakor so dejali Rosi, njih vladar pak Kagán. Ti Rosi so prišli namreč od séverja doli preko Donave v Bizanc. Nad Kagánom se ni spodtikati, Grki so zvali vse kneze nad Donavo in Črnim Morjem sploh Kagáne. Ta je poslal omenjenih Rosov zatrjevat grškemu cesarju svoje prijateljstvo in svojo udanost, prosil pak je, naj bi se jim odkazal kak drug pot, po katerem bi mogli zopet domóv, ker do Bizanca so morali potovati po silno odljudnih deželah mimo najšurovejših naródiv. Kagánu bi se zeló ustreglo, ako bi mogli kako drugače domóv dospeti. Da izpolni Teofil Kagánu željó, poslal jih je s svojimi poslanci, ki so imeli slučajno ravno pri Ludoviku posla, na Frankovsko, ter razložil Kagánovo željo. Franki pak, ki so jim bili Bizantinci uže davno sumnjivi in le navidezni prijatelji, poizvedovali so natančneje, kakih gostov jim je grški car poslal. Bali so se namreč, da utegnejo biti ogleduhi. Napósled se jim je povedalo, da so Švedi. Sedaj je trebalo Frankom pazljivim biti, ker takrat so si bili z Normani, zatorej tudi s Švedi v enomer navpik. Ludovik jih je zategadelj pridržal toliko časa pri sebi, dôkler ne bi poizvedel, so li prišli iz dobrih ali slabih nagibov, kar je tudi grškemu cesarju poročil. Če se bode pokazalo, da jih vodijo prijateljske namere, skrbel bode, da se izpolni grškemu cesarju želja, sicer mu jih bode nazaj poslal, da sam pomisli, kaj in kakó s temi ljudmi početi.

To poročilo nikakor ne nasprotuje Nestorjevi kroniki, ne, celó, podpira jo, ker zaznamuje domovino Rusov („Rosov“) Švedijo. Ker so, kakor nam znano, Skandinavci, takrat skôraj po vseh ruskih pokrájinah raztreseni, na séverju celó Slovane in Tatare gospodovali, bilo jim je zavoljo njih trgovstva v Carigradu prijateljstvo grškega cesarja neogibno potrebno. Kagán se vé da se ni imenoval niti slovanski niti skandinavski knez, marveč je Grkom za vsacega barbarskega kneza na séverju priljubljen priimek. Pismo grškega cesarja je dobil Prudencij tudi v roke, morda v originalu, morda v prepisu. Da je napravil samovlastno Ruse za Švede, to podtikati mu, bilo bi več nego absurdno. Kje je li najti nagiba za takóvo početje? Pisal je, kakor mu je pismo govorilo. Vestno je pisal grški Ρος; z latinskimi črkami: Rhos. Da se tú Rusi uže pred Rurikom omenjajo, je Nestorju le še na korist, ne pak, da bi mu bilo na kvaro. Ali hočemo trditi, da je národ Rus še le takrat nastal? Na Švedskem je bil gotovo zeló poznan, tudi v iztočnih krajih Baltiškega Morja je vsekako imelo njih ime dober slóves, sicer nikakor ne bi mogli umeti, da so Slovani, Meri, Vesi, Kriviči itd. ravno njih se spomnili. „Rusi“ skandinavski so, kakor kaže Prudencijevo poročilo, uže prej

prihajali preko pozneje Rusije do Carigrada, in strinja se z Nestorjevo kroniko, ki meni, da so Varijagi uže pred 862. l. po Ruskem gospodovali, da pak so jih domači naródi zapodili iz dežele.

Še nekaj naj se opomni. Ti „Rhos“ zvani poslanci so želeli po drugem potu iti v svojo domovino, zatorej ne zopet po sedanji Rusiji. Dvoje se lehkó sklepa iz tega, prvič, da so stanovali na séverju, sicer bi si pot vendar prezeló podaljšali, drugič pak, da so bili z zapadnim svetom evropskim dobro seznanjeni, kar ne more veljati za Slovane, ki niso bili nikdar mornarsk národ.

Lehkó je zategadelj Nestorja in Prudencija sprijazniti z njih poročiloma, lehkó sta oba indentifikovala „Ruse“ s Švedi.

Ravno takó pak jih identifikujejo tudi drugi pisatelji naravnost z „Nordmani“, n. pr. kremonski škof Luitprand, sloveč pisatelj. Bil je dvakrat v Carigradu poslanec, prvič ga je poslal 948. ali 949. l. kralj Berengar II., drugič pak nemški cesar Oton I. 968. l. To pot je bival štiri mesece v Carigradu. Naj bi se ne bil z razmerami grškega cesarstva uže prej seznanil, kar je bilo sicer poslancu vendar takó zeló potrebno, imel je vsaj sedaj dovolj prilike, saj so imeli v Carigradu posebno cesarsko stražo sestavljeno zgolj iz Skandinavcev. Navajajoč naróde, stanujoče nad séverno mejo grškega cesarstva, omenja tudi „Rusov“, ter dostavlja, „ki jih zóvemo mi sicer tudi Normane“. ¹⁾ Še določneje pa se izraža nekje drugé opisujoč nesrečni poskus Igorjev proti Carigradu 941. l. O tej priliki pravi: „Proti séverju stanuje neko ljudstvo, ki so mu nadeli Grki po njegovi telesni zunanosti ime Rusov“. Opomni naj se, da razlaga Luitprand ime prav samovlastno. „Rusios“ pomenja v grškem jeziku tedanjega časa, kakor nam uže znano, rudečkast. Italijanu se je to ime za plavolase Germane takó primerno zdelo, da si ni mogel misliti, kakó bi se jih bilo sicer to ime prijelo. To subjektivno mnenje pak je sicer tú brez posebne veljave za nas. „Mi pak jih imenujemo“ nadaljuje pisatelj, „po léži njih domovine Nordmannne. Séver se zóve namreč nemški: „Nord“, „mann“ pak znači možá, zató smemo zvati Nordmane ljudi s séverja. Kralj temu ljudstvu se je zval Inger (Igor), ki je, zbravši nad 1000 lađi, pridrl pred Carigrad. Toda grozno pobit se je vrnil Inger domóv. — Grki pak so se veselí vračali po dobljeni zmagi v

¹⁾ „Mon. Germ. hist. Ser. III. 277“: „Habet quippe (Constantinopolis) ab aquilone Hungarios. Pizenacos (Pečenegi) Chazaros, Rusios, quos alio nos nomine Nordmannos appellamus.“

Carigrad, tirajoč soboj obilo ujetnikov, ki jih je ukazal Romanus v navzočnosti poslanca Hugona, mojega tasta, usmrtiti.“¹⁾

Takó pripoveduje Luitprand. Pomislekov ne moremo imeti najmanjših, ker izvedel je stvar po svojem tustu, ki je bil navzočen pri sodbi. Rusov Hugon ni izdal za Normane iz kacega posebnega interesa. To dokazuje le, da je bilo ime „Rus“ v Carigradu dobro znano in so tudi v Carigradu vedeli ravno takó dobro kakor v Novgorodu, kdo so ti Rusi. Gedeonov.²⁾ sloveč rusk pisatelj, je menil, da Luitprandu niso na misli Normani, kakor ljudstvo, ampak, da govori le sploh o národu, živečem na séverju: Nordmann, in v tem smislu se morejo tudi Slovani „Nordmanne“ zvati, saj so stanovali na séverju, a človek se težko udá, tej zeló prisiljeni razlagi; pojem je vendar preširok. Luitprand in njegov porok vedela sta oba le še predobro ločiti Normane od drugih naródom in tudi od Slovanov. Saj je takrat ni bilo skóraj dežele, ki bi jo bili Normani mirno pustili. Vsa Evropa je govorila o njih. Hugon, kakor pravi poročilo, videl jih je sam na svoje oči, ko so jim glave odsekavali. Takó veljaven mož, kakor je bil, seznanil se je in, poslanec, se je moral seznaniti z carigradskimi razmerami. Lehkó je ločil oba naróda, saj je stanovalo takrat vendar toliko Slovanov raztresenih po vsem grškem cesarstvu celó tija do Matapanskega nosú.

Tudi arabski pisatelji vedó o Rusih marsikaj; najstarejši med njimi Ibn Dustah je pisal v prvi polovici desetega stoletja. Kar poroča, izvedel je ali od Kazarov ali Grkov v Carigradu. Izmišljeno ni nikakor, kajti Rusom prislanja šege in običaje, ki so bili v resnici na evropskem séverju v navadi, ter pristojajo prav dobro značaju sévernih, toda ne slovanskih, temveč germanskih naródom, kakor nam ga sličejo obili srednjeveški pisatelji. „Rusi stanujejo na necem močvirnem, z jezerom in gozdovi obdanem otoku, ki meri tri dni hodá na okolo. Kraj je kaj nezdrav in močviren, takó, da se zemlja udaja pod nogo. Njih knez se zove Kakan-Rus. Na čolnéh k Slovanom dohajajo napadajo jih v enómér, jih lové, ter prodajejo Kazarom in Bulgarom. Polja ne obdelujejo, njiv némajo, ampak živé le ob tem, kar Slovanom jemljó. Kadar dobí kdo sina, položi prédenj goli meč, rekoč mu: „Imenja Ti ne bodem zapustil nobenega. Le kar si bodeš z mečem

¹⁾ „Mon. Germ. hist. Ser. III.“ „Gens quaedam est sub aquilonis parte constituta, quam a qualitate corporis Graeci vocant Rusios, nos vero a positione loci nominamus Nordmannos. Lingua quippe Teutonum Nord aquilo, man autem dicitur homo, unde et Nordmannos aquilonares homines dicere possumus. Hujus denique gentis rex vocabulo Inger erat, qui collectis mille et eo amplius navibus Constantinopolim venit Inger ingenti cum confusione postmodum ad propria est reversus. Graeci vero victoria positi, vivos secum multos ducentes, Constantinopolim regressi sunt laeti, quos omnes Romanos in praesentia Hugonis nuntii, vitrici scilicet mei, decollari praecepit.“

²⁾ Gedeonow, „Varjagi i Rusi“ II. 524.

pridobil, bode Tvoje.“ — Oni nĕmajo niti gotove imovine, niti mest, niti polja. Peĕajjo se le zgolj s prodajo koŕuhov Če je kak njih rod v zadregi, pomorejo mu vsi, ter ga branijo. Nikoli se ne razcepijo, ampak edini gredó v boj na sovraŕnika in bojujejo se, dókler ni popolnoma pobit. Če sta se dva sprla, gresta se h kralju toŕit, in ko je le-tá svojo sodbo izrekel, mora se izpolniti. Če ste pa obe stranki ŕ njo nezadovoljni, zapové jima, naj si narediti z oroŕjem pravico. K tacemu boju se snidejo sorodniki obeh stránk. Nasprotnika se potĕm bojujeta. Kdor druzega zmore, dobi pravico. . . . Oni so srĕni in hrabri. Kadar primejo kako ljudstvo, ne odjenjajo prej, da je do dobra vniĕeno; premagance oplenijo, ter jih prodajajo v suŕznost. Veliki so, dobro rejeni, ter so pri napadih zeló predrzni. Napadajo pa ne na konjih, nego vselej le iz ĕolnóv . . . — Vedno imajo meĕe opasane, ker si drug druzemu le malo zaupajo in ker je zviŕjaĕa v njih prav v cvetu. Če si je kdo kako imovino pridobil, in bodi ŕe tako mala, zavidá ga kreni brat ali drúg, preŕĕĕ na priliko, kakó bi ga ubil in opleni.“¹⁾

Kdo bi li htel trditi, da so bili Rusi, kakor jih Ibn Dustaĕ popisuje Slovani? Nam je njegova razlika, ki jo dela nalaŕĕ med Rusi in Slovani, nepotrebna, ker poznamo znaĕaj obeh naródoŕ. Tak je bil le znaĕaj skandinavski! Kakó so Slovane tolovajski napadali, kakó ŕiveli samó za boj in trgovstvo, napadali le iz ĕolnóv! Dvoboji, edinost pri preteĕih nevarnostih, sodbe itd. vse to je neslovansko.

Najteŕe pak shajajo Nestorjevi ugovarjalci s Konstantinom Porfirogenetom. Ta cesarski pisatelj je ohranil namreĕ najstareje rusko-slovanske besede v onem, za slovansko zgodovino takó znamenitem delu: „De administrando imperio“, pisanem nekako sredi desetega stoletja, kjer popisuje teŕzavno voŕzno Rusov po Dnjepru proti Carigradu.“²⁾ Nekoliko pod Jekaterinoslavom stiskajo reko od obeh strani visoke skale uralsko-karpatskega hrbta. Ta oŕina je kacic 90 kilometrov dolga. Neŕtevilne skale in skalnati skladi ovirajo tú Dnjepru pot. Grmĕĕ in bobnĕĕ se vali ĕrez nje. Jedva se prekopĕcne ĕrez jeden prag, jeden skalnat jez, uŕe ga ustavlja drugi. Kacic 20 Dnjepr mu je na poti. Kadar kopni v spomladi sneg, napne se Dnjepr toliko, da pokrije blezo do malega vse skale po strugi. Nekatero peĕine pak so tolike, da jih najsilnejŕa povódenj ne zmoro. Brodarenje tod mimo je zatorej zeló teŕzavno, dá, velik del leta celó nemogoĕe, razven v spomladi je mōĕi tod skozi veslati. Sredi meseca majnika je reka nekako najbolj napeta, in ne dovolj teh teŕzav, preŕĕ ŕe razbojniki na tod mirno potujoĕe potnike in trgovce. Ubraniti se jih je tem teŕje, ker je treba

¹⁾ „Catalogus Codicum manuscriptorum orient. qui in museo Britannico asservantur London 1871. part II. 604.“

²⁾ Const. Porphy. „De administ. imp.“ περί των από της Ρωσίας ερχόμενων Ρως μετά των μονοξύλων εν Κωνσταντινοπόλει.“

tú izlasti skrbno veslati, vrhu tega pak je takó tesnó, da je orožje s teška sukati móči. Potniki podajajo se zató najraje v gostih trumah tod mimó. Koliko težavnejši pak je bilo potovanje še le v srednjem veku! A navzlic težavam in nevarnostim ljudstvo ni odjenjalo. Carigrad ga je z veliko silo vlekel nase.

O tej vožnji si je dal Konstantin na tanko poročati in popisuje jo tako-le: „Čolníci, ki prihajajo iz „zunanje Rusije“ (t. j. iz deželá onstran Kijeva) v Carigrad, prihajejo ali iz Novgoroda, kjer knežuje Sotoslav, Igorjev sin, knez Rusije, ali iz Smolerska in Ljubeča in Černigova in Višegrada. Po Dnjepru doli veslajoči sčakujejo se pri Kijevu, ki se sicer tudi Sambatas zove. Slovani pak, ki hlapčujejo Rusom, namreč Kriviči, Lučani in drugi Slovani, nasekajo po zimi v goráh lesá, ga obsekajo in v spomladi, ko prične sneg kopneti, dovedó v bližnja jezera. Priplarši ga v Dnjepr, veslajo do Kijeva. Tú peljejo čolni na pródaj, ter jih odvedejo Rusom, ki kupujejo gole čolni. Vesta in kar je sicer potreba vzmó Rusi iz svojih starih čolnov, ter si te nove pripravijo. Meseca junija se pričnó pomikati po Dnjepru doli, ter veslajo do ruske trdnjave Vitičee. Tú se v dveh ali treh dneh zberó, ter odveslajo po Dnjepru dalje. Najprvo dospó do prcega skalnatega jezú, **Essupi** zvanega, kar se ruski in slovenski pravi: *ne spi*.“¹⁾

Essupi, (poluglasni u) je nedvomno slov. beseda, le da se je prepisovateljem pričetni n izgubil (Nesüpi), kar se je toliko laže zgodilo, ker se prejšnja beseda z nom končuje. Se nečesa je opomniti: ruska (t. j. skandinavska) beseda se je najbrž tudi blezo enako glasila, izpustil jo je ali uže Konstantin sam, ali njegovi poznejši prepisovatelji.

Ta skalnati prag ima na pričetku velicih težav in nevarnosti kaj prilično ime „ne spi.“

„Ta jéz,“ pravi Konstantin, „je kaj ozek, jedva takó širok, kot Zikanisterion,“²⁾ vendar pak molé sredi iz njega strme ostre skale k višku, otokom enako. Ko jih voda doidè, se napne ter zgrmí, grozno bobneč ž njih niz dotu v globočino. Zató se Rusi tudi ne drznejo, tod skozi brodariti, ampak pridejo h kraju, ter izstopijo iz čolnov, vse reči pak popusté v njih. Potem gredó nagi v vodo, iščejo z nogami skal pod vodo, da se jim čolni ne nasadé nánje, in drugi potiskajo v tem čolnove na sprednjem in zadnjem koncu dalje. Kolikor móči skrbno vozijo se tú v kotu pragovem, pri kraju reke. —

Kadar so prevozili ta prag, spravijo zopet ljudi s kópnega nazaj v čolni, ter veslajo dalje, proti družemu pragu, rusko nazivnemu Ulworsi, slovanski *Ostrovniprah*, to pomenja, otokov jéz. A tudi ta je nevaren kakor prvi in se vozi težkó, tod mimó zató morajo ljudje iti zopet iz čolnov, ter jih potiskati dalje, nego prvokrat.“

¹⁾ Ibid.: „εις τὸν πρώτον φραγὸν τὸν ἐπονομαζόμενον Ἐσσοπή ὃ ἱσχυρίζεται ὡσπίσι καὶ σκληρίσι μὴ κοιμᾶσαι.“

²⁾ „Ἰσχυριστίον“ je bilo cesarsko poslopje v Carigradu, kjer je cesarska rodovina na konjih žogo bila.

Kdo bode li še htel trditi, da je bil ruski jezik slovansk, ker Konstantin oboja takó strogo loči. „Ulworski,“ boljše: Hohnfors je nedvomna germanska beseda, ki znači toliko kakor vodopad, Wasserfall, Stromschnelle. Čisteje, kot germansko ime pak se je posrečilo Konstantinu slovansko: Ostrovní prag. Danes se zóve ta nevarni kraj v Dnjepru Lochanskij. ¹⁾

„Ravno takó dospó črez tretji jéz Gelandri, kar pomenja slovanski: Zveneči prag.“

„Gelandri“ = gellend, tónend, je germansko imé, slovansko pak je Konstantin ali pozabil, ali pak se je izgubilo počasi iz njegovega popisa, česar so morda njegovi prepisovatelji krivi. Ali pa je bilo temu jezu uže takrat takó imé, vsaj danes se zóve ta nevarni kraj Zvonec, Zvonskij, Zvoneckij, kar se s popisom Konstantinovim popolnem strinja. Voda se lomi tú z tolikim bobnenjem, da jo je čuti uže iz velike dalje. ²⁾

„Potem dospó do četrtega jezú, do velicega skalnatega praga, ki se zóve ruski Aifor, slovanski pak Neasit, zató ker gnezdiyo v jézovih skalah pelikanje.“ ³⁾

„Tú zavozijo zopet vsi h kraju, kjer izstopijo oni, ki so se izvolili za stražo; zavoljo Pečenegov so straže zelo pazljive. Drugi pak vzemó reči, kar jih je v čolnih, in uklenjene ujetnike vun, ter jih dovedó po kópnem kacih 6000 korakov daleč, dokler so mimó jezú. Ravno takó vlečejo čolni po kópnem dalje, ali jih na ramena zadenó, dôkter doidejo ónstran jezú. Tam jih spusté zopet v vodo, naložé kožuhovine z nova v čolné, ter gredó tú sami zopet vánje.“ ⁴⁾

Ta četrti jez se zóve danes Nenasitecki. Potniki poročajo, da je najnevarnejši med vsemi. Tú se nakopiči toliko težav in ovir, ker se zvija in lomi obrežje, da nazivajo ribiči ta kraj po vsi pravici „pekel.“ ⁵⁾

Mimó pelikánov ne dela razlagi nobena stvar težav. Nejasit zaznamuje sicer staroslovenski pelikána, kar je nagnilo Konstantina, ki je, po njegovih spisih sodeč, umel vsakako nekoliko slovanskega, ta priimek prav samovlastno razlagati za „vodopad pelikánov.“ Z razlaganjem tujih imen Konstantin ni imel posebne sreče, kar se je sicer vsem srednjeveškim pisateljem dogajalo. Etimologije se od njih ni móči učiti.

¹⁾ *ibid.*: „κατήρχοντα δέ εις τὸν ἑτερον φραγμὸν τὸν ἐπιλεγόμενον ῥωσιστι μὲν Οὐλβορσί, σκλαβινιστι δὲ Οστροβουνίπραχ, ὃ περ ἐρμηνεύεται τὸ νησίον τοῦ φραγμοῦ.“

²⁾ Lehrberg, „Untersuchungen zur Erläuterung älterer russischer Geschichte. 325.“

³⁾ Const. Porph., *ibid.*: „τὸν τέταρτον φραγμὸν, τὸν μέγαν, τὸν ἐπιλεγόμενον ῥωσιστι μὲν Ἀσιφὸρ, σκλαβινιστι δὲ Νεασίτ, διότι φωνηθῶσιν οἱ πελεκῆνοι εις τὰ λιθάρια τοῦ φραγμοῦ.“

⁴⁾ J. Ch. Stuckenberg, „Hydrographie des russ. Reiches III. 254.“

⁵⁾ Stuckenberg, *ibid.*

Pelikanov danes tamkaj ni najti, in vrhu tega tudi ne gnezdijo takó, kakor bi Konstantin rad. Nenasit ne pomenja družega kot „unersättlich“, kar temu kraju popolnem pristojna. Skale so tú res „nenasitne“, ker največja povódenj jih ne more pokriti. Samó tú se morajo čolnovi na ramena zadeti, ter — po kópnem mimó nesti. Priimek je po vsem pristojen, in tudi ruski (skandinavski) izraz „Aifor“ razlagajo germanisti za „immerstürzend“¹⁾

„Ko dospó do petega skalnatega jezú,“ nadaljuje Konstantin, „ki mu je rusko Baruforos, slovanski Vulniprah ime, ker se dela tú velik vertínek v vódi,“²⁾ potiskajo čolné zopet ob kraju reke, ob jézovih vogléh dalje, takó kakor pri prvem in drugem jezú.

Baruforos in Vulniprah značita oba jedno isto. Germanski „baru“ in ruski (slovanski) „volná“ pomenjata naši: vál, nemški: Woge, fors pak: Wasserfall. Slovanski izraz „prag“ pa nam je popolnoma jasen. Ta kraj se zóve tudi danes še Wolnyj ali Wolninskij.³⁾

„Zatem“, piše Konstantin, „se bližajo šestemu pragu, ki se zóve ruski Leanti, slovanski pak Veručí,“⁴⁾ t. j. kipenje vodé. Tudi tega zmorejo na enak način.“ Da je „veručí“ particip glagola „vreti“, je dovolj jasno. Dnjepr je tú kacih deset minut širok, poln kamenja, kar provzročuje vretje, šumenje in penenje vodé. V istem smislu razjasnujejo germanisti tudi Leanti.⁵⁾

„Te težave premagavši dospó potniki do sedmega in poslednjega praga, ki se zóve ruski Strukun, slovanski pak Naprezi, kar znači: mali vodopád.“⁶⁾

„Naprezi“ je gotovo iz debla „brz“, rasch, schnell. Staroslovenščina ima obilo tacih imen: brzina, bržaj, brzeja, brzica. To so kraji, kjer voda brže teče. Miklošič⁷⁾ navaja obilo tacih priimkov; tudi Berezina je od tod nastala. Drugi del besede je zatorej popolnoma jasen, prvi pak je ali prepozicija na, „na brzi“, ali pak prefix superlativov: najbrzi. Naj si je li prvo ali drugo pravo, vsekako se bliža pojem Konstantinovemu malemu vodopadu. Enak pomen ima skandinavski Strukun. V skandinavskih narečjih je ta izraz zeló pogost. „Strok, stryk:

¹⁾ Thomsen, Ursprung des russ. Staates 68—69.“

²⁾ Const. Porph. ibid.: „ῥωσιστὶ μὲν Βαρουφόρος, σκλαβινιστὶ δὲ Βουλνηπράχ, διότι μεγάλην δίνην ἀποτελεῖ.“

³⁾ Lehrberg, „Untersuchungen. 329.“

⁴⁾ Const. Porph. ibid.: „λεγόμενον μὲν ῥωσιστὶ Λεάντι, σκλαβινιστὶ δὲ Βερούτζη, ὃ ἐστὶ βράσμα νεροῦ.“

⁵⁾ Lehrberg, ibid. 370.

⁶⁾ Const. Porph. ibid.: „ῥωσιστὶ μὲν Στρούκουν, σκλαβινιστὶ δὲ Ναπρεξί, ὃ ἐρημνέεται μικρὸς φραγμὸς.“

⁷⁾ „Slawische Ortsnamen aus Appellativen. Denkschr. der k. Akad. zu Wien XXIII. 149. Nr. 40.“

je tok v tekoči vodi, ožina, kjer voda hitreje teče. Švedski s'truk k pomenja majhen vodopad, proti kateremu je še mōči veslati. ¹⁾ Tudi to se strinja s Konstantinoviim poročilom. Danes se zōve ta kraj Lisny; reka se stiska tū od obeh strani skupaj. Na sredi je velik otok, zatō je voda tem bolj derōča. Ker pak ne dela, izlasti primeroma s prejšnjimi jezovi, skōraj nobenih ovir, zval se je pač lehkō „mali vodopad.“

To so Konstantinovi dragoceni staroslovanski izrazi, ki pričaajo nedvomno, da ruski jezik, (se vé da v Konstantinovem smislu in v smislu devetega in desetega veka), ni bil nikakor slovansk. Naj bi Nestorju tudi nihče drug ne prišel na pomoč, Konstantin sam uže mu more njegovo čast rešiti. Edino, kar bi se še dalo zanikavati, je to, da Nestorjevi „Rusi“ niso bili Skandinavci, ampak bodi si kateri drug narod koli. Nikdar pak ne bode mōči napraviti iz njih Slovanov.

Ker navaja Konstantinov popis tudi nekoliko „ruskih“ šeg, navedimo ga do konca. Zapustivši poslednjo brzico prihajali so ruski popotniki do „krariškega broda, kjer se prevažajo stanovniki iz ruskega Kerzoneza, Pečenegi pak v Kerzonez. Širok je ta brod toliko, kakor Hipodrom, ²⁾ od spodaj gori pak se more s pušico ravno še do vrha vstreliti. Tod mimō odšedši, ustavljaajo se pri otoku, po svetem Gregoriju imenovanem. Tū žrtvujeajo, kajti tam raste zelō velik hrast. Žrtvujeajo pak živeče petelīne. Okolo in okolo nastavijo pušče, kruha in mesa, ali kar je prinesel sploh kdo soboj, kakor tirja to njih navada. Za petelīne pak časih tudi vadljajo, ali naj jih pokoljeajo in poušljeajo, ali pak jih žive pustē. — Odsle dalje se Rusi Pečenegov več ne bojē, da dospō do reke Selina.“ (Sulina, donavska panoga.)

Po vsem tem je popolnem jasno, kakō je mogel zvati Luitprand „Ruse“ Nordmane, Prudencij pa Švede. Razumljivo je, da so pisatelji arabski mogli poročati o šegah in običajih ruskih, kakor so le v sévernih Germanih bili v cvetu. Ahmed al-Jakubi al-Katib, arabski pisatelj, pišōč konec devetega stoletja, pravi, „da so zgrabili 844. l., oplenili, opustošili in požgali Sevīljo pogani, ki se imenujeajo Rusi.“ Nemogoče je, da bi bili ti „Rusi“ Slovani. Saj jim je bila zapadna Evropa celō „terra ignota“. Mornarji Slovani niso bili nikoli, ogibali so se morja radi. Bojaželjnost ali celō morsko tolovajstvo, ki bi jih bila takō daleč proti zapadu zavodila, sta slovanskemu značaju popolnoma tuja. Iz frankovskih izvorov nam je znano, da so uže leto prej in tudi to 844. l. Normani po Francoskem grozno razsajali. Vse polno jih je bilo po obrežjih morskih, a tudi znotraj po deželi. Bili so oni ljudje, ki jih Ahmed zōve „Ruse“, in da jih ravno takō zōve, nam je čisto umljivo. K ori-

¹⁾ Thomsen, „Ursprung des russ. Staates, 71.“

²⁾ Lehrberg, „Untersuchungen 379.“ — Hipodrom je bilo poslopje v Carigradu 45 *ὄγραι*, (sežnjev) široko.

jentalcem so prihajali, ali sploh so orijentalci vedeli le o tistih Normanih, ki so se zvali Rusi. V jutrovi deželi piščóci Ahmed al-Jakubi je nadèl Normanom ime, s kakersnim so se v njegovi domovini sploh Normani poznali. Še neki poznejši arabski pisatelj, v prvi polovici desetega stoletja piščóci Mas-sudi izraža se ravno takó, češ, da svojim čitateljem kolikor móči jasno pové, katero ljudstvo mu je v mislih. Baveč se z ravno istim napadom Sevílje 844. l. dostavlja svojo opomnjo: „*Jaz menim, ti ljudje so bili Rusi.*“

Tacih in enacih dokazov o resničnosti Nestorjeve kronike našlo bi se lehkó še mnogo, a ker so nam uže ti jasno dokazali, da so bili „Rusi“ devetega in desetega stoletja, da so bili Rurikovi vojaki in Rurik sam Skandinavci, ali če to ne bi obveljalo in bi se hoteli kacemu družemu naródu prísteti, da vsaj niso bili Slovani, zató se dovoljimo z navedenimi.

Kakó pak se je li v Normanih ohranil še spomin, da so njih predniki šli kedaj uréjat proti iztoku slovanske razmere? — O tem ne vedó nič niti pravljice, niti junaške pesni, niti se ni pismeno zabelézilo.

A ni čudo! Normani so šli takrat takó daleč križem svet, ter so marsikje vložili temelj, na katerem so vzrastle za tem močne države, da ni napravil ta slučaj na Skandinavskem nobenega vtisa. Vrhu tega pak niso Skandinavci novega življenja, ki se je na slovanskem iztoku k višku popélo, več doživeli. Prigodek zatorej ni imel toliko tehtovitosti, da bi se bil mogel vrniti v normanske pesni, izlasti ker je bila Islandija — tú lé so se ohranile namreč pravljice „sagas“ — preveč od Rusije oddaljena.

A dasi tudi se je spomin na slovansko poslanstvo, ki je prišlo prosit Rurika kneza, izgubil, ohranil se je pak na drugo stran. Národne pesni vedó silno mnogo pripovedovati o slovanskem iztoku, o Gardariku, sévernem delu Rusije, o Holmgardru, t. j. Novgorodu, o Hunogardru, t. j. Kijevu, Palteskju, t. j. Polocku itd.

Takó važni kot pravljice so gróbní napisi v bóji umrših junakov. Znamenito je, da se nahajajo gróbi na rusko-slovanski zemlji padših junakov najpogosteje v švedskih pokrájinah Upland, Södermannland in Oestergotland. Učenjaki jih prištevajo desetemu in jednajstemu stoletju. Nekateri napisi spominajo se junaka le kratko, n. pr. „*pal je v bóji na iztoku,*“ ali v Gardaru, Holmgardru itd., drugi zopet pak so natančnejši. Ne-koč, ne vé se kedaj, zbrala se je neki velika množica skandinavskih vojakov, ter šla s svojim načelnikom Igorjem proti iztoku. To se namreč sme od tod soditi, da se je našlo na Švedskem 20 gróbnih kámenov, ki se nanašajo vsi na isti dogodek. Tú se bere n. pr. o junaku pod kámenom ležečim: „*šel je proti iztoku z Igorjem,*“ ali „*pal je na iztoku z Igorjem vred*“ itd. — Mislilo se je, da je ta Igor najbrž Rurikov sin,

ravno isti Igor, ki ga Nestor omenja, ali ki ga Luitprand zôve „Ingver“, oni nesrečni knez, ki je, kakor nam znano, izgubil pred Carigradom 865. l. toliko svojih ljudi. A skôraj je oni Igor, ki je, kakor poročajo islandski anali, umrl 1041. l. *)

Skandinavci so si dali zatorej nekđaj na iztočnem Slovanskem mnogo opraviti, od tod tudi oni obili arabski novce iz devetega in desetega stoletja, ki se je našel izlasti na sévernem Ruskem. Našlo se je nad 20.000 komadov. Ta novce je prišel tú sem le iz Carigrada. Se vé da se ne more trditi, da ne bi jih bili mogli Slovani tjakaj zanesti, a mimó teh srebrnikov se je našlo tudi mnogo novcev iz zapadne Evrope, izlasti iz Angleškega, ki jih skôraj ni moglo kako drugo ljudstvo na Slovansko zatrositi, kot Skandinavci. Saj je znano, kakó tešké davke so morali Angličani plačevati Normanom.

III.

O imenu „Rus“.

Ker so se nam pokazali prvotni „Rusi“ od vseh strani Skandinavci, zanimivo je morda zatorej vprašanje, je li mogoče, najti njih domovino? Uže minolo stoletje se je opozorilo, da zôvejo finski naródi Švedijo po svoje *Ruotsi*, a Šveda *Ruotsalainen*. Od tod je prestrojeno slovansko ime Rus. Oni čas so finski naródi živeli ob Baltiskem Morji, ter na vseh krajih Slovane od morja nazaj potisnili. Prej ko le-ti seznanili so se Fini z Normani, ki so se po svojem stanu in po opravkih zvali rodsman, to je „Ruderer“, (mornár ali brodnik). To ime, s katerim so značili Normani le svoje pôslo, raztegnili so Fini na vse ljudstvo, ki je prihajalo od zapada na njih bregove. Ime, ki je v početku zaznamovalo le stan brodnikov, prijelo se je v Finih vsega naróda, ki se je najbolj bavil s kretanjem po morji. Zadaž za Fini stanujoči Slovani so vzprijeli ta narodovski priimek od Finov in sicer mnogo pozneje, vsekako za časa, ko je bil na séverju uže popolnoma navadno ime za Normane. Če so se pak Normani tudi sami zvali „Ruse“ (brodnike), je teškó odgovoriti, najbrž jim je služilo le ime Varijagi. Na grškem dvoru, kjer je služila armada Skandinavcev, imenovali so se zdaj Rusi, zdaj Varijagi; v najstarejšem stoletju so jih zvali celó z obema imenomoma ob enem ali „Varijagi-Rus“ ali pak — „Rus-Varijagi“ (*Βάρκαγγοι-Ρως, Ρως-Βάρκαγγοι: Ρωσσοι-Βάρκαροι.*) Priimek Varijagi prinesli so Skandinavci sami soboj v Carigrad, priimka „Rus“ pak so se Bizantinci

*) Langebeck, „Script. rer. Danicarum II. 42.“

priučili od Slovanov. Zveza med Grki in ruskimi Slovani je bila zelo intimna, kar dokazuje nek zanimiv slučaj. Poleg Skandinavcev opravljali so v Carigradu še neki drugi Germani vojaško službo, ki so jih Grki klicali *Nemicoi* t. j. *Nemci*.

Da se to ni od Slovanov vzprijelo, je pač nemogoče trditi. Slovanski vpliv je bil v Carigradu otorej takó močan, da se celó ona germanska straža, ki je prišla po Srednjezemskem Morji tjakaj, ni klicala z domačim nemškim, ampak s slovanskim imenom *Nemci*. Koliko laže je bilo to še le v onih Germanih, ki so od séverja doli skozi sedanjo Rusijo drli v Bizanc. Od tod se je priimek razširil k Arabcem in po mohamedanskih deželah sploh. Godilo se je takó, kakor n. pr. z Italijani, ki so jih *Nemci* klicali „*Wälsche*“. Ne menèč se zató, kakó se zóvejo Italijani po svoje, jeli smo jim Slovani po nemškem vzgledu prislanjati tuje ime, takó kakor so vzprijeli Slovani od Finov „*Ruse*“, tudi ne menèč se zató, se li národ v svojem domačem jeziku zóve takó ali ne.

Počasi pak je ime doživelo čudno premembo. S početka znamenujoč le tujece, razširilo se je pozneje čez vso nepremerno državo. Zgodovini ta slučaj ni nenavaden, celó v necem slovanskem naródu na jugu, v Bulgarjih se je ravno takó zgodilo. V početku je značilo „*Bulgar*“ le tuje tatarske gospodarje, ki so si podklonili Slovane pod svojo oblast, polagoma pak se je prijeló naróda, ter mu ostalo, ko pravega tatarskega Bulgara úže davno ni bilo nikogar med njimi. Omenjali smo úže, da je tudi Francozom izrastlo ime iz germanskih „*Frankov*“. — (Germansko podlago imá tudi Lombardija, Longobardija) itd.

Takó tudi v Rusih. Ko se je úže ves svet navadil stanovnike na séverju Črnega Morja nazivati „*Ruse*“, bilo se je imena nemogoče iznebiti. Geografska imena se kaj nerada dadé izpodrinuti in naj so še takó naopačna. Naše cesarstvo se še danes zóve *Oesterreich*, *Ostreich*, dasi úže davno ne bivamo več na iztočnih mejah evropske naobraženosti.

Če podamo Nestorju roko, moremo še precej dobro slediti razširjevanje ruskega imena po Slovanskem. Pisatelj si je popolnoma v svesti, da Rusi 862. l. niso Slovani bili, in rabi mu ime pogosto v tem smislu. A za njega dni je dobilo úže ves drug pojem, zatorej v početku dvanajstega stoletja. Tudi tega si je popolnoma v svesti. Takrat je bil Kijev in njegova okolica ruska, a úže v slovanskem smislu. Nestor se zaveda svoje národnosti jako dobro, Slovan je „z dušo in telesom,“ in vendar pravi: „*Mi Rusi*“ in: „*slovanski in ruski národ sta jeden isti; ker po Varijagih se zóve ruski, prej pak je bil slovanski.*“ Predno ni bilo Rusov v deželo, hoče reči pisatelj, se je národ zval le slovanski. To kaže dovolj, da je Nestor z vsemi razmerami dobro seznanjen.

Germanski element Varijagov pak je jel sila hitro, nepričakovano hitro pojematí. Úže Rurikov dedič Igorjev sin

pridel si je slovansko ime Svetoslav, in odslé so sedeli na ruskem prestoli knezi z zgolj slovanskimi imeni. Sicer so prihajale še vedno nove varijaške čete iz Skandinavije služiti svojim rojakom na Ruskem vojno službo, izlasti v Kijev, kjer je bilo, kakor trdi Thietmar ¹⁾ 1018. l. stanovništvo prav do malega dansko. (Franki in Saksonci so zvali namreč Skandinavce ali Dance ali Normane). V ednajstem stoletju pak so se tudi ti poslednji pritoki Skandinavcev utekli. Ko se je jelo razširjati krščanstvo med Normani, dobilo je normansko življenje popolnoma drugačno lice. Z vso močjó se je vpérló duhovništvo tolovajskemu gibanju. Ko so jele kraljeve rodovine posojati krščanstvu svojo pomoč, morali so Vikingi in Varijagi izginiti. Mnogo ponosnih junakov, ki se niso menili niti, za starega niti za novega Boga, zapustilo je raje domovino. Šli so križem svet, le da se ne klonijo krščanskim tirjatvam. Zopet je jelo mrgoleti Normanov po vseh evropskih morjih, z nova so se vlile goste čete po iztoku in zapadu. Takrat jih je prišlo tudi mnogo še na Rusko, toda ta skandinavski vihar je bil poslednji. Divje normansko tolovajstvo se je moralo v obližji krščanstva zadušiti.

Na Ruskem nastala je celó reakcija proti Varijagom. L. 988. iznebil se je Vladimir, premagavši svojega brata Jaropolka v Kijevu, skóraj večine svojih rojakov pomagačev. Drli so mu popregosto v kraljevstvo, ter mu jeli presédati. Poslal jih je v Carigrad, v stražarsko službo grških cesarjev, kjer so jih zeló čislali. Bili so na takó dobrem glasu, da je moral poskusiti vsak normanski veljak, ki mu je bila čast draga, jedno ali dve leti vsaj službo grškega cesarja. A v ravno isti meri je varijaška veljava na Ruskem kopnéla.

Slovanska zemlja za bojaželjne Normane ni bila do malega nič ugodna. Staroslovanu se je vedno klanje in pobijanje studilo. Mirni stanovniki se niso mogli sprijazniti z žvenkotom orožja. Ne more se reči, ali je Rurikova rodovina spoznala, da se ji ne obeta na slovanskem Ruskem mogočna bodočnost, ako se ne oklene z vsemi žilami novega ljudstva, ali pak so Skandinavci v večnih bojih takó zeló popáli, da se kneževska rodovina ni mogla več nánje naslanjati, ter se izročila popolnem slovanskemu življenju. Največ jih je palo v bojih z Bizantinci. Od prvega početka, ko se raztepe mrak, ki je pokrival séverno-iztočno Evropo, pokaže se želja sévernih naródov dobiti, če le móči, Carigrad v pest. Hrepenenje po „zlatem Carjemgradu“ zabilo se ni po pokrájinah nad Črnim Morjem od takrat, ko se po slovanskem séverju prvíkrat zgodovinsko posveti, do dana-

¹⁾ „Mon. Germ. hist. Ser. III. 871.“: „In hac magna civitate (kitava) quae utrius regni caput est, plus quam quadraginta habentur ecclesiae et mercatus 8, populi autem ignota manus quae sicut omnis haec provincia ex fugitivorum robore servorum huc undique confluentium et maxime ex velocibus Danis multum se nocentibus Pecinegis hactenus resistebat et alios vincebat.“

šnjega dné. Vsa stoletja kovala so naklepe, kakó bi se zajelo to čudovito mesto. „Še tisto leto,“ poroča Nestor, „ko je prišel Rurik v Novgorod, ločila sta se dva veljaka, ki pak nista bila iz njegove zádruge, Askold in Dir, da ideta v Carigrad. Ko pa sta dospéla do Kijeva, takrat Kazarom hlapčujočega, sta se raje tú ustavila, ter ustanovila samostalno kneževino.“ Najbrž zató, da bi bila bliže Carigradu, preselila sta se niže dolí.

Od Kijeva letále so odslé brez prestanka nesreče na Carigrad. Tri leta sta se Askold in Dir pripravljala, potem pak sta vdarila na Grke. Carigrad je bil popolnoma nepripravljen, ter se prestrašil tem bolj, ker so bili doslé Normani po mestu le kot prijatelji poznani. Poléгли so vkrog mesta, ter plenili v njegovi okolici, izlasti bogate cerkve. Na obrambo ni v početku nihče misliti mogel, tolik je bil strah. Normani so bili také silni, da jih celé grški ogenj ni pregnal. Popačeno in razvajeno ljudstvo napósled ni vedelo druge pomoči, nego od bogorodice. Ravno isti cesar Mihael, ki je malo prej svoje divje pivske bratce dal v cerkveno opravo obleči, ter jih poslal pijane slovesni procesiji naproti, zasmehujoč patrijarha Ignacija in vse duhovništvo, ravno isti Mihael je šel skôro zatem bós za procesijo, prosit Boga, naj mu vendar zapodí Normane izpod ozidja. In res, pravo čudo ga je rešilo iz zadrege. Grozen vihar je malo ne vse normansko brodovje vničil, ostali vojaki pak so pobegnili.

Kacih 40 let pustili so Normani (Rusi) Carigrad v miru, 907. l. pak se je Oleg, Igorjev jerop, zopet poskusil z Grki. Zbral je neki 2000 laði. Sicer so Rusi tudi tačas carigradsko okolico opustošili, ker pak so Grki zaprli še o pravem času vhod v mesto od morske strani, niso mogli Rusi v mesto, dôkler ni dal Oleg laði na suho izvleči, ter jim napraviti kolés. Dočakajoč ugodnega vetra, ki se je vprl v jadra, pomikale so se ladje po suhem proti mestu. Ta čudna prikazen je Grke dôkaj preplašila. Poslali so k Olegu ponujat mu odkupnine, kolikor je le zahtéva. Sila dosta so morali Grki plačati, pravi Nestor, ki edini poroča o tej vojski, ter so sklenili Rusom jako ugoden mir. Štiri leta zatem so se pogodbe natančneje določile.

Olegov naslednik Igor se je spustil dvakrat proti Carigradu. Prvikrat, 941. l. mu je šló kaj slabo; prível je le malo svojih vojakov domóv, a 944. l. se je hotel znositi nad Grki do dobra. Zbravši silno vojsko podložnikov in najetih vojakov, peľjal se je pred Carigrad. Zmagal je z lahka. Še predno je tjakaj prišel, poročili so mu uže Grki, da se mu radi klonijo. Za zelo drag odkúp dobili so mir od njega, ter določili uvéte v novem pismu. Tudi to se je pri Nestorji ohrañilo.

Zatem so Normani še zdaj in zdaj poskušali, če bi se dalo v Carigradu pleniti, a vedno redkeji so bili ti poskusi. Zadnji je bil neki 1043. l., potem pak jih je konec.

To se strinja z onim, kar smo rekli o poslednjih normanskih pritocih na Rusko. L. 1043. omenjajo se Normani zadnji pot v slovansko ruski armadi. Lopovsko kretanje Normanov ni hotelo slovanskemu naródu, ki je bil primeroma Normanom v toliki množici, nikakor ugajati. Celó kneževski rodovini jeli so, kakor smo čuli o Vladimíru, njih rojaki presedati. Ker so jih carigradski poskusi takó obilo požrli, opirati so se jeli knezi zgolj na slovansko stanovništvo. To potiskanje Normanov na stran se nam kaže kaj jasno v bizantinskih poročilih. Dókler so bili Skandinavci v Rusiji še številni in je njih vplív še kaj veljal, zvali so se v cesarski straži v Carigradu služeči Normani Rusi; ko pak je jela na séverju njih moč pojemati, nazivali so se „ruski Varijagi“ (v sestavah Ρῶς-Βάρυγγοι,) pozneje pak le zgolj Varijage. Čim bolj je jelo postajati ime „Rus“ ekskluzivno ime za rojene Slovane, tem strožje se je jelo ločiti med „Rusi“ in „Varijagi“.

Kakó je normanski živelj med Slovani pojemal, o tem nam jasno pričati mirovni pogodbi 911. in 944. l., katerih smo zgoraj omenjali. Ko so Rusi z Grki prvikrat mir skleпали, bilo je navzočnih 15 poslancev, a ne jeden néma slovanskega imena. Normani so bili takrat še jedini gospodarji, ter so Slovane še nazaj potiskali od poslov, tičočih se vse države. Slovan je bil takrat še brez državljanskih pravic. Ko se je drugič mir delal 944. l., bilo je navzočnih 25 kneževskih poslancev, poleg njih pak tudi 25 trgovcev. Koliko teh imen je nedvomno slovanskih, se ne drznemo reči, povdariti pak hočemo in izlasti opozoriti, da se nahajajo ravno za osebe iz vladajoče rodovine, slovanska imena, takó n. pr. Svetoslav, Igorjev sin, Vladislav, in njegova soproga Predslava itd. Slovanski vplív se je uže 944. l. vsilil celó v kneževu rodovino. V tacih razmerah so morala skandinavskemu življu se vé da skôro izginiti tlá.

Še nekaj tudi zeló zanimivega je opaziti v tej mirovni pogodbi 944. l. Igor priseza namreč tú slovanskim božanstvom, bogu Perunu, Velesu itd. Ravno takó priseza Vladislav 972. l. in Oleg 907. l. Povsod se kaže Perun prvega boga. Se vé da s tem nočemo nikakor trditi, da so popustili uže tedaj Normani svoje bogove, ter jeli slovanske častiti. Ne, nadedli so le svojim bogovom slovanska imena, takó, da je značil Perun to, kar germanski Odín, a Veles ali Volos kar Freyr itd. Taki prevodi niso nenavadni v zgodovini. O Rimljanih vemo, da so nadevali bogovom tujih naródiv latinska imena. Tacit n. pr. trdi, da so stari Germani častili Jova, Herkula, Merkurja itd. Ako se stvar strogo vzame, je to neresnično. Teh bogov Germani niso poznali. Tacit hoče le bogove zaznamovati, ki so se nekako takó častili, kot rimljanski Jov, Herkul, Merkurij itd. Ravno takó se je godilo Normanom. Da pak so si morali tem načinom pomagati, priča o

močnem vplivu Slovanstva na Germane uže takrat. Zdi se, da je kneževska rodovina pretrgala uže zgodaj vez s skandinavsko domovino. Rurikov sin Igor se je oženil sicer z Normanko Olgo, a bila je porojena na slovanskih tleh. Normani so jeli snubiti Slovanke in v treh ali štirih rodovih izginil je germanski vpliv skôraj do dobra. Kaj priča živeje, kakô čvrsto so si Slovani pomagali na noge, kakor, da sta Svetoslav in Vladimir, uvedši krščansko vero, morala razglasiti slovanski jezik kot jezik cerkvenih obredov? Normanstvo je bilo takrat v poslednjih pojemljajih. Obâ imenovana kneza znala sta poleg drugih jezikov — tudi slovanski. 1)

Še enkrat pak se je vprlo Skandinavstvo slovanski sili, ko je sédel mladi Jaroslav, sin Vladimirov, na prestol. Provročila je to protivenje njega mati Rogned, Varijaginja, hči Rogvolodova, ki je prišel preko morja. Ta je vcepila sinu ljubezen za skandinavski živelj. Zopet se je pričela kneževska rodovina naslanjati na Skandinavce. Jaroslav se je oženil z Ingigerdo, hčerjo švedskega kralja Olafa. Obilo normanskih vojakov obiskovalo ga je v Novgorodu, med njimi sloveči kralj sv. Olaf in znani junak Harald Hardrade, ki je pozneje celô Jaroslavovo hčer Elizabeto snubil. 2) Varijagi so zopet v gostejih četah silili v deželo, ter raztezali svoje lopovske vojske do Carigrada.

A to kratovičenje se ni moglo vzdržati navpik slovanski národnosti. Za Jaroslava prišli so zadnji Varijagi na Rusko. L. 1043 zaznamuje konec varijaškemu kretanju.

Še na eno stran pak je bil skandinavski vplív kvarljiv, ker so imeli namreč ti séverni Germani vso trgovino po Ruskem v svojih rokah. V Novgorodu so imeli veliko zalogo, sv. Petra dvor in celô svojo cerkev. V dvanajstem stoletju cvélo je germansko trgovstvo po vsem sévernem Ruskem. Kralj Ivan III. pak je zaprl Germanom sv. Petra dvor, ter jim prepovedal to trgovino.

S tem je ugasnil poslednji nevarni vplív, dasi tudi se je v kraljevi rodovini ohranil še mnogo století spomin na pričetek ruske države. Ko se je vnel na Švedskem v drugi polovici šestnajstega stoletja v kraljevi rodovini krvav boj za prestol, spomnil se je car Ivan Grozni 1573. l., da je njegova rodovina švedske korenine, ter pisal švedskemu kralju Ivanu III.:

„Vaši ljudje so služili mojim prednikom uže od starodavnih časov. V starih letopisih se omenjajo Varijagi, ki so služili v vojni samocladarja Jaroslava Georgija. Varijagi pak so bili Švedi, zatorej njegovi podložniki.“ 3)

1) Karamsin, „Gesch. des russ. Reiches. II. 134.“

2) Thomsen, „Ursprung des russ. Reiches. 131.“

3) Karamsin, *ibid.* VIII. 178.

Ako pa se napósled vprašamo, koliko skandinavskega je obtičalo na slovansko-ruski državi, reči moramo, da danes ni zaznati najmanjšega sledú. Častno se je oprostil ruski národ vplíva nevarnega soseda, ter si ohranil číst slovansk značaj, in namesto da bi Slovani tajili resnično, vsestranski opravičeno poročilo najstarejega slovanskega kronista, častitljevega Nestorja, vštevajmo ga si v čast slovanske vztrajnosti in neomahljivosti, ki nam je porok, da bode dovédla kedaj slovanske naróde na vrhunec slave in človečanstvene veljave. —

Starost Slovanov v Evropi.

Spisal J. Šuman.

Slovani živijo v Evropi takó dolgo, ko vsak drugi národ indoevropski evropskega oddelka. Indoevropeji, tudi Indogermáni ali Arii v širšem smislu imenovani, so vsi skupaj kavkaskega plemena in so bivali izvirojno najbržej v Baktrii v gornjem dolu Oxusa na Hindukušu. Od ondó so šli Evropeji proti zahodu in so se v Evropi naselili, Indi so šli proti jugu in so se naselili v Indii, Irani t. j. Medo-Persi in Armeni pa so se razširili po bližnjih gorskih planotah. Da so imenovani narodi nekđaj skupaj bivali, sklepajo učenjaki iz sličnosti njihovih jezikov. Kajti ne more biti slučajno, niti nē prišlo od sam sebe, da ima prebivatelj daljne Indije in recimo Italije v jeziku iste besede gledé korena, priponke in končnice. Res v teku časovem so se besede nekoliko izbrusile, takó, da sličnost in sorodnost pozna in opazi le okó učenjaka, ne pa vsak navadni človek. Al pomisliti je, da je mnogo mnogo časa uže zmes, kar so dotični narodi skupaj bivali, se endruga razumevali, en jezik govorili. Ta čas ne moremo lahko meriti, ker nimamo pripravnega merila, nēmamo zgodovinskih vesti, ki bi nam poročale letnike leta številke. Edino merilo je jezik sam. In to merilo meri le v velikih potezah, ne na leta, kaže le, ono je bilo pred, ovo poznej, zopet ono je iz istega časa. Takó so iz jezikovega značaja učenjaki posneli, da imajo evropski Indoevropeji nasproti asijskim nekaj skupnih znakov, iz kojih se ima sklepati, da so bili od svojih asijskih soplemenikov uže ločeni in med seboj še združeni.

Med evropejske narode indoevropskega plemena spadajo: 1. Kelti (Galli ali Vlahi, Wälsche). Njih glavna bivališča so bila Gallia in Britania, od ondó so se razširili kot mogočen národ v Hispanijo, v 4. stoletju pr. Kr. v séverno Italijo čez Alpinske dežele, Balkanske do male Azije (Galati). Bili so poznej od Germanov, Slovanov in Rimljanov podvrženi in so kot samostalen národ iz zgodovine izginoli, ostanki so še v Bretagni, v Walesu, na otoku Mau, na Irskem in v

visoki Skotii, blizo 10 milionov; njih jezik je dendenes gaëliski ali gadheliski v Britanskem, in kymriski ali bretoniski v Galii.

2. Germani (Nemci, Goti, Skandinavci, Angleži). Ob času Rimljanov niso imeli še države, vsaj ne vredjene. V 4. stoletju po Kr. nahajamo ob Črnem Morju gotsko državo. Po preseljevanju narodov so posamezni germanski narodi počeli države snovati na Laškem, na Španskem, v Afriki (Vandali). Stalna država je postala Frankovska, osnovana po oliki rimske države, na obeh straneh Renske reke, pod Karlom Velikim je strahovala vse sosedne narode in združila Nemce. Sedaj še je razun nemške države več germanskih držav, kajti tudi Britanija je od onega časa postala Germanska, kar so se Anglosaksi tje preselili in vlado na se spravili. Po Angležih je postala tudi séverna Amerika germanska država, na dalje vladajo Angleži po vsi Indii in na otokih. V Evropi so še Danska, Švedsko-Norwegska, Nizo-zemska in deloma Belgijska država germanske.

3. Leti (Litvani, stari Prusi in Leti ali Lotvini). Litvani okoli 3 milione ljudi, so 14. stoletja bili močen narod, so si podvrgli velik del Rusije in prišli do Moskve. Poznej so bili en del Poljskega kraljevstva, sedaj so razdeljeni med Rusko in Prusko državo. Lotvini blizo 1,100.000 ljudi, bivajo na Kurlandskem in južnem Livonskem v Rusii. Prusi so celo ponemčeni in imamo od njih zapisanih le nekoliko jezikovih ostankov; znano je, da je dendenes na njihovih tleh središče nemške države.

4. Slovani. Slovani so dendenes séverno-zahodni in jugo-vzhodni; nekdaž so se oboji dotikali, al zdaj so ločeni, ker so se vmes naselili Nemci in Ogri. Med severno-zahodne Slovane štejemo Poljsko, Česko in séverno-srbsko ali sorbsko pleme; med jugo-vzhodne Slovane pa Ruse, Bulgare, Srbo-Hrvate in Slovence. Kot skupni znak séverno-zahodnih Slovanov se navaja glasovni skupek **tj** in **dj**, ki ga spreminjajo séverno-zahodni Slovani v **ts** in **dz** ter govorijo in pišejo **c** in **dz**, ali prosto **z**; vzhodno-južni Slovani pa premenjajo isti skupek **tj**, **dj** v **tš** — **č** ali **št** in **žd** ali **dž** oziroma **é** in **dž**. Drugi znak, ki se za omenjeno razdelitev navaja, je skupek **dl**, ki se pri séverno-zapadnih Slovanih drži, pri jugo-vzhodnih pa olehča v **l**; pa ta znak ne drži popolnoma, kajti tudi Slovenci še imajo deloma skupek **dl**, n. p. prela in predla. Kot tretji znak za omenjano delitev se navaja predponka na sévero-zahodu **vy** na jugo-vzhodu **iz**: vyraz, izraz; toda tudi ta besedica se rabi na Ruskem in Slovenskem, kajti benečanski Slovenci pravijo vegnati za izgnati, in vígred je znana beseda na Koroškem in v Štirnem pri Soboti nad Marenbergom. Tudi posamezne besede so se gledé te delitve navajale, n. p. beseda nedelja se rabi pri jugo-vzhodnih Slovanih, toda pri Slovencih je uže teden kakor pri Čehih in drugih séverno-zahodnih Slovanih v navadi. Enako petelin in

kokot; pa na Slovenskem sta obe besedi doma, jugo-vzhodni petelin in séverno-zahodni kokot. Pri skupku *el* in *er* + *so* glasnik se delijo slovanski jeziki v tri dele, ker imajo Rusi *ere* : beregt, južni Slovani in Čehi *rě* : brěg, ostali *re*.

Zató gledé te razdelitve slovanskih plemen drží prav za prav le prvi znak, ostali pa kažejo, da smo Slovenci se nekđaj bližali Čehom, kakor smo od druge strani kot celotno slovensko pleme t. j. kot noriški, panonski, da — korski in bulgarski Slovenci se dotikali Rusov. Skupna izvorna domovina slovanskih plemém je bila, kakor pomnijo učeni možje, zemlja med izvirom Dona in Dněpra, in proti zahodu nadalje do Baltiškega Morja in do srednje Viole, proti jugu le do Pripeta. Odtod so se Slovani razširjali proti séveru, jugu in zahodu. Starim pisateljem so bili Slovani znani pod imenom Venedi, Baltiško Morje se je po njih imenovalo venedsko, in uže za časov Hesioda so ob Baltiškem Morju z jantárom tržili proti Črnemu Morju, proti Jadranskemu in do Masilije, tržnega mesta v Galii. Uže v 4. stoletju pred Kristom so jih Goti od Baltiškega Morja v stran potisnili. Ko so poznej Goti se preselili k Črnemu Morju (med l. 182—376 po Kr.), šli so Slovani nazaj k Baltiškemu Morju in še se dalje proti zahodu razprostirali tje do spodnje Labe do Lüneburga, posamezne naselbine so segale do Fulde in do Rena; njih glavno mesto Volin ali Vineta je bilo imeniten trg teh Slovanov. Ta mnogoštevilna betva polabskih in baltiških Slovanov, ki so pod imenom Veleti, Bodrici, Lutici ali Lužičani i. t. d., nekđaj sluli, pa niso imeli države osnovane v smislu rimske ali rimsko-nemške države, ter se Nemcev něso ubranili, ki so svojo državo in vero širili z mečem in silo, zvižajo in okrutnostjo. Uže v drugi polovici 14. stoletja so bili polabski in baltiški Slovani v večine ponemčeni. Le o jeziku Drevanov imamo iz 17. stoletja zapisano nekaj besednih zbirk, molitvic in eno narodno pesen, toda vse v slabem stanu. V spodnjih Lužicah na Braniborskem in v gornjih Lužicah na Saksonskem so še ostanki polabskih Slovanov, také zvani séverni Srbi ali Sorbi, pri Nemcih imenovani Wendi (Lausizer-Wenden).

Na jugu so se Slovani razprostirali vsled velikega preseljevanja narodov. Huni so trčili na Gote ob Črnem Morju, ter jih pognali dalje proti zahodu, také so prišli Slovani na mesto Gotov k Črnemu Morju in po Donavi dalje proti zahodu po Dacii in čez Donavo po Moesii dol do Grecije; z njimi so se poznej zmešali hunsko-turski narod Bulgarov, ki jih je s prva podjarmil in jim svoje ime vtisnol, poznej pa njihov jezik in navade sprejel, zató te Slované imenujemo bulgarske. Ob času Avarov je en del istih Slovanov prišel dalje proti zapadu v Panonijo in v noriške planine in doline. Bulgarski, dakovski, panonski in noriški Slovenci so si v rodu in istega plemena, ki jih Prokop in

Jornandes popisujeta na spodnji Donavi in ob Črnem Morju. Ti Sloveni so prišli do Jadranskega Morja do sred Tirolskega Bavarskega, posamezne naselbine so segale globoko v Bavarsko in celo v Švicarsko; Salzach in Inn se navadno zaznamujeta kot tedanji zahodni mejašni reki proti Nemcem. Pod kraljem Samom v 7. stoletju je bila prva država slovenska in je obsegala zahodnjo polovino denešnje Avstrijske države. Sarmova država je združila Slovence in Čehe in Samo se je branil uspešno proti Avarom, Longobardom in Frankom. Dnešnja spodnja in zgornja Avstrijska dežela, zahodnja Štirsk, vsa Koroška in vzhodni del Tirolskega, Češko in Saksonsko do Sale je spadalo takrat k Samovemu kraljestvu. Ob času Sarmove države so Hrvati in Srbi prišli iz zakarpatskih dežel, ter se v Dalmaciji in niže Save naselili. Po Sarmovi smrti je ta država razpala, Avari so posedli zopet ravne ob Donavi okol dnešnjega Beča, Korotanci so se še držali, dokler so prišli poznej pod Bavarce in z njimi vred pod Franke. Posamezne deželice so se še držale tudi pod frankovsko oblastjo, ali bile so več menj nemške pokrajne (marke) in so se nemčile; kakó daleč je nemčenje prišlo pod nemškim cesarstvom, né treba kazati, vsakdor je vidi.

Po Sarmovi državi se je osnovala sčasom na Moravskem veliko-moravska država, ter se nemški državi v bran stavila. Toda Nemci so poklicali Ogre na pomoč. Ti so se naselili vmes med zahodne in izhodne Slovence, večina panonskih Slovencev je pomadjarjena, severni del Slovencev se je pod uplivom sosednega Češkega naroda razvijal, takó je postal jezik Slovakov, ki ga Slovaki sami še imenujejo slověnsky. Po uplivu krščanstva so se razvile slovanske države na Češkem, Poljskem, Ruskem.

Zibela krščanstvu je bila Moravska in Panonia, kder sta v 9. stoletju učila sv. Ciril in Metod, ter prestavila sv. pismo in liturgiške knjige v slovenski jezik, ki se je takrat govoril po Panonii in daleč tje po Moravskem kraljevstvu tudi na levem pobožju Donave. Ker so te svete knjige in pisma prišle poznej tudi med druge Slovence, je tudi pisanje in branje in z njim ime slovenskega jezika in po jeziku ime roda prešlo na vse ostale slovanske narode, ki so krščanstvo sprejeli; kajti Nemci in Grki, ki so se dotikali slovenskega naroda, so po njem davali ime slovenskega naroda vsem drugim sorodnim slovanskim plemenom, ki so vsled pokristjanjenja njim znani postali in takó se je po Miklošičevem mnenju preneslo ime slovenskega naroda na vse druge narode slovanskega plemena. Takó zaznamujemo dendenes vse pleme z malo premembo imena, ker pišemo Slovani mesto Slověni.

Izvirno so se imenovali Slovani pri tujcih Vendi, Vindi, Venedi, kakor jim dendenes Nemci pravijo Wenden; sami pa so se imenovali menda Srbi, ime, ki se še hrani na séveru pri

Lužičanih, na jugu pri naših Srbih in koje ime je Prokop morda krivo zapisal pišoč Sporoi, menda mesto Sropoi. Razun teh občnih imen imeli so še posamezni rodi svoja lastna imena. Tudi ime Sloveni je bilo izvorno le ime posameznega oddela, in je poznej na gorē omenjeni način postalo občno poznamovanje celega plemena; samó da v zadnjem pomenu rabimo obliko Slovan ali Slovén, naš oddelek pa imenujemo Slovence; pri Trubarju in Dalmatinu je bilo za naš narod ime Slovén in Slověnc še oboje križem rabljeno. Vsakako je postala oblika na -ec po sliki slovenskih imen podravec, posavec, pohorec, kranjec, korošec, itd., enako Slověnc iz Slovén stsl. Slověnincъ. Število vseh Slovanov znaša po Budiloviču: statističeskija tablice 1875: 90,365.000

Posamez znaša število gornjih Sorbov na Saksonsk.	52.000
spodnjih Sorbov na Pruskem	44.000
Čehov	4,815.000
Slovakov	2,223.000
Poljakov	9,492.000
Rusov	61,200.000
Bulgarov	5,210.000
Srbo-Hrvatov	5,940.000
Slovencev	1,287.000

Toda v Matičini knjigi „Slovanstvo“ je Slovencev 1,300.000 in prišteti se jim imajo Kajkavci na Hrvatskem 801.000
Polno število Slovencev je tedaj: 2,101.000

Samostalne države slovanske so: Ruska, Srbija, Črna gora, in na pol samostalna je Bolgarska.

5. Grki. Grki imajo v Evropi najstarejšo kulturo. Homerove pesni se stavijo v 9—10 stoletje pred Kr., borba proti Iliju, ki jo popisuje Iliada, gre še dve stoletji nazaj. V Iliadi pa je Grški narod popisan, kakó je razdeljen v posamezne rodove in rodbine, ki jih vladajo vladike in vojvoda βασιλεις nalik slovanskim napravam v 6. stoletju po Kr. Poznej se rodovi ože združijo v Amfiktione, in takó premagajo mogočne Perse; pa do enotne države ne pridejo, ampak borijo se med seboj, takó jih premagajo Macedonje in poznej Rimljani. Ob razdelitvi velikega rimskega cesarstva dobijo v vzhodnem delu Grki prevago in največi vpliv, takó, da se je ta del grško-rimsko cesarstvo imenoval. Ob preseljevanju narodov jih posilijo Slovani, in slovanski živelj je vladal po Grecii, še dendenes slov slovansko ime Morea iz iste dōbe. Še bolj pa so Grki oslabei pod turskim jarmom, ki jih je žulil od l. 1460—1828. V novi dōbi so z rusko pomočjo rešeni in imajo samostalno kraljevstvo, ki šteje 1,457.894 prebivalcev.

6. Romani. Najstarejši romanski narod so Rimljani. Njihova zgodovina gre v 8. stoletje pr. Kr. nazaj. L. 753 je po pravljici bil Rim sezidan, pa uže pred je bila vlada v Albi Longi. Rimci so si podvrgli najpred sorodne sosede po Lacii,

potem dalje po Italii, na dalje inorodne narode po širokem svetu v Evropi, Afriki in Azii. Po razdelitvi rimskega cesarstva je palo zahodno rimsko cesarstvo l. 476 po Kr. Toda rimski jezik je več menj ostal v Italii, na Galskem ali Francoskem, Španskem, Portugijskem in v Daciji ali Rumunskem, zato so se tu iz njega razvili romanski jeziki in narodi: Italiani, Francozi, Španci, Portugizi in Rumuni.

7. Traško-ilirsko pleme. Nekdanji narodi med Črnim in Jadranskim Morjem na spodnji Donavi in séverno od Grecije so precej nepoznani; Traki, Geti ali Daki, Dalmati, Iliri, tudi Panoni in Veneti in drugi se sem štejejo. Nekateri mislijo, da so sedanji Albanezi (Arnauti, Škipetari) potomci tega traško-ilirskega plemena. Pri Homeru so Traki s Trojanci zvezani (Ilias X. 434, XX. 484), tudi Veneti ali Eneti so bili Trojanski zvezniki; Antenor, pripoveduje pravljica, je pripeljal krdelo Venetov iz Paphlagonije po morji v loko Jadranskega Morja, premagavši sosedne barbore je sezidal Patavijo, sedanjo Paduo, dendenesnje Benedke in Venetia (Benečansko) ima ime od teh Venetov. Znano je iz Vergilija, kakó je trojanski junak Aeneas preselivši se v Italijo Antenora obiskal in ga pomoči prosil. Po tej pravljici je Aeneas praded latinškega Romula, stavitelja rimskega mesta in očeta Rimljanov; druge pravljice zopet omenjajo, da je Aeneas po razrušenju Trojanskega mesta doma ostal in vladal zaostalim Trojancem. Vse te pravljice kažejo sorodnost dotičnih narodov. Te narode iz zgodovine po imenu poznamo, odkar so Grki ali Aleksander Veliki ali pozni Rimljani prišli z njimi v dotiko; iz rimske dóbe so imena pokrajin Iliria, Panonia, Dacia. Iliri so se uže l. 229 pr. Kr. borili z Rimljani, l. 35 so bili podvrženi, od l. 476 po Kr. je Iliria spadala pod vzhodno rimsko cesarstvo, poznej so prišli Hrvati in Srbi tje in so jo vzeli v posest, ime je minolo, dokler né Napoleon I. l. 1809 ime ponovil stvarivši ilirske province, enako je Avstrija l. 1815—1850 imenovala združene dežele Koroško, Kranjsko, Istrijo, Gorico in Gradiško ilirsko kraljevstvo; tudi Gaj je hrvatsko-srbski jezik počel imenovati ilirski, kar pa je sedaj zopet nehalo. Panonce in Venete ima Šafařik za slovansko pleme in sicer zato, ker ruski letopisec Nestor pripoveduje, da so se Slovani, eden narod iz roda Jafeta naselili po mnogih letih „po Dunajevi, kde jest nyné ugarska zemlja i bulgarska. I od teh Sloven razidoše se po zemlji i prozvaše se imeni svojimi Česi, Horvati, Serbi, Gorutani.“ Nadalje, pripoveduje Nestor, so prišli Vlahi (Kelti) in so se naselili med Slovence Dunajske in je posilili, ti pa so šli dalje nazaj za Karpate. Pri Nestorju so tudi Norici Slovani. Nadalje ima Šafařik Venete za Slovane, ker misli, da so jadranski Veneti sorodniki baltiških in vzhodno-evropskih Venetov, ki smo jih gore pri Slovanih imenovali. Naš Trstenjak, ki

se trudi dokazati, da so ti jadranski Veneti res Slovani, somni, da predstavljajo Veneti starejšo slovansko dōbo, ono dōbo namreč, kder so Leto-Slovani bili še en narod in govorili leto-slovanski jezik, ki je bil na sredi med slovansko in slovansko-germansko dōbo.

Vsem tem od 1—7 naštetim narodom stojé blizo, a vender na Asijskih tleh:

8. Irani, ki so govorili in govoré zendski, persovski, armenski.

9. Indi, ki so govorili Sanskrt in Prakrt in sedaj govorijo novo-indijske jezike.

Sedaj še le, ko smo našteli po vrhu sorodne narode, pridemo do postavljenega prašanja: Koliko so Slovani stari v Evropi?

Da se na to prašanje ne more odgovori z letno številko, bilo je uže od začetka rečeno. Odgovoriti moremo le z dōbami. Schleicher stavi 5 dōb. Najstarejšo dōbo, recimo prvo dōbo imenuje indogermansko, takrat so bili oni narodi, ki so se poznej razvili posebič, še nerazviti in v celoti sodržani in govorili so en edini jezik, ki pa je gledé formalnega razvitja bil na najpopolnejši stopnji, vse poznejše gibanje in premenjanje jezika je več menj odbrusenje in oslabiljenje. Drugo dōbo imenuje Schleicher slovansko-nemško, takrat so bili Nemci in Slovani še združeni in so govorili en jezik. Kot glavni znak te nemško-slovanske skupne dōbe se navaja ta prikazen, da imajo v množinskem dajalniku slovanski in nemški jezik *m*, drugi pa *bh*, n. p.stsl. *vlъкомъ* got. *vulfam*, toda skr. *vrkébħja* s. Tretjo dōbo imenuje Schleicher leto-slovansko; če Litvani sedaj govorijo *basas* in Slovani *bos*, in Staroslovenci *bosŭ*, govorili so v leto-slovanski dōbi Slovani gotovo še tudi s polnimi glasniki in neodvrženim končnim soglasnikom *s*, tedaj tudi *basas*; sedaj govorijo Litvani *rānkosu*, Slovani *rŏkah*, Staroslovenci *rŏkahŭ*, tedaj so gotovo imeli Litvani in Slovani srednjo ali boljše rečeno podstavno obliko *rankā-su*. Štrto dōbo imenuje Schleicher slovansko t. j. obče-slovansko, takrat še ni bilo slovanskih narečij in govorili so vsi skupaj en isti jezik. Peto dōbo imenuje Schleicher dōbo slovanskih narečij, ta dōba je edina zgodovinska, to dōbo imamo pred seboj razvito in jo v dejanju očitno vidimo, vse ostale dōbe so vsled primerjanja jezikov zaključene. Kakó dolgo je katera dōba trajala, o tem še somneti ne moremo, tudi ni treba misliti, da bi bila vsaka dōba enako dolga, morda je ena po stotinah, druga po tisučinalh let trajala.

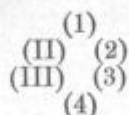
Med prvo in drugo Schleicherjevo dōbo stavi Fick še zmes evropsko dōbo in ta dōba je za naše prašanje najmenitnejša. Fick deli namreč Indogermance v dva glavna oddela

v Arije v ožjem pomenu, ti so mu asijski oddelek: Indi in Iprani, ter v Evropeje, ti so mu vsi ostali indogermanski narodi, ki jih dendenes nahajamo v Evropi. Fick tedaj misli, da so Evropeji iz Asije izločeni še svoj čas skupaj živeli in skupaj en jezik imeli in še le poznej je po dalnejšem razširjenju postalo več jezikov, in sicer v prvi vrsti séverni Evropeji (Germani in Leto-Slovani še združeni) in južni Evropeji (združeni Grki, Italci, Kelti) in poznej omenjeni narodi posamez.

Vzroki, zakaj Fick Indogermance deli v prvi vrsti v vzhodne in zahodne t. j. v Arije in Evropeje, so sledeči: 1.) Arijski podstavni jezik še ne imel soglasnika *l*, na njegovem mestu imajo Iranski jeziki le *r*, takó tudi v starih Vedah se nahaja le *r* in *l* še je redko nastavljen; nasproti Arijskim jezikom imajo pa Evropejski soglasnik *l* bogato razvit na onih mestih, kder je bil izvorno *r*. Tedaj pri Evropejih *r* in *l*, tam pri Ariih pa le *r*, ta prikazen dela imeniten razloček med Arii in Evropeji. 2.) V Arijskih jezikih so goltniki omehčani, pri Evropejih pa so ostali v izvorni trdoti. Toda ta vzrok ne drži, ker imamo mehčanje tudi v Evropi pri Slovanih; kajti tudi Slovani mehčajo ne samó v slovanski dóbi goltnike v nebničke in sičnike, ampak tudi v pred slovanski dóbi *k* v *s* skr. *ç*: desetj skr. dačati, primeri *δεκα* in *decem* v grškem in latinskem jeziku, zadnje mehčanje v *s* sega menda v indo-evropsko dóbo, ter izvira po sedanjem Fick-ovem mnenju iz dvojega goltnika *k*, kojih eden je bil mehčanju podvržen, drugi ne. 3.) Nekatero sorodne besede imajo v Evropi inačišno postavno obliko, nego pri Ariih; iz tega se daje sklepati, da so dalj časa Evropeji in Arii razločeni bili. 4.) Stotine Arijskih besed se v Evropi ne nahaja, in enako stotine Evropskih besed ne med Arii. 5.) Posebič izrazi za oránje in sejánje, poprek za poljedelstvo so tú v Evropi drugi, nego med Arii, zato se ima sklepati, da se je poljedelstvo začelo razvijati še le potem, ko so se Evropeji iz Arii úže razločili; pred ko so še bili združeni, še néso bili poljedelci; ta kulturni zaključek podaje primerjanje jezikov. Tem vzrokom za ločitev Arijev in Evropejev je pridejal Curtius še 6.) vzrok, ker opozoruje, da imajo Evropski jeziki na onih mestih *e*, kder imajo Arii *a*, n. pr. *αἴετος*, fero, *bera*, got. *baira*, t. j. *běra*, nasproti skr. *bhárāmi*. Ta vzrok se sicer v novejši dóbi inače obrača. Dokazano je namreč, da ima tudi Sanskrt različen *a*, kojemu je podoben deloma evropski *o*, deloma evropski *e*; pred zadnjim *a*, ki je evropskemu *e* podoben, se tudi goltniki mehčajo, pred prvim pa ne, ravno kakor pri nas v slovanskem recimo o staroslovanskem; iz te prikazni ima se na opak sklepati, da je v Sanskrtu enojni *a* postal iz različnega ali iz različnih *a*, t. j. iz *a*, *o* in *e*; toda razlika med evropskimi in asijskimi jeziki ostaje, dasi je vzrok tej razliki v novejši dóbi inače obrnen.

Ta razdelitev indoevropskega plemena v Evropeje in Arije po tem takem drži iz prvega, petega in šestega navedenega vzroka in je sprejeta od najostrejših preiskovalcev. K tretjemu in štrtemu navedenih vzrokov opominja Delbrück, da je morda slučajno, da so tú v Evropi le te oblike in besede znane, in v Asii zopet le one in morda so se dotične oblike in besede križema pozgubile v teku časovem, dasi so vtegnole nekđaj biti; toda tudi pri teh rečeh znanost ne misli na slučaj, ampak na podatke, podatki pa govore za Fickovo mnenje.

V dopolnitev še naj omenimo Joaneza Schmidta, kakó si on misli razcep indo-evropskega plemena. Nasproti Schleicherjevemu razpoljevanju indo-evropskega plemena stavi Schmidt prestopovanje ali valovanje. Misli si, da so denešnji različni narodi razstopili kakor valovi iz enotne sredine, ter se dotikajo dendenes med seboj kakor udje v krog sklenjene verige. Različni so si po stopnjah, toda te stopnje se menjajo po tem, od koder štetje počenjamo. Res, da so si Germani in Slovani najbližji, pa Slovani so tudi Indo-Iranom bližji nego Germani, enako so Grki Indo-Iranom bliže, nego Germanom, Kelti stoje na sredi med Italicí in Germani; skratka Schmidt si domišljuje verigo indo-evropskega plemena tako, da stavi recimo v prvi ud Indo-Irane (1), na nje priklepa od jedne straní Lito-Slovane kot drugi (2), Germane kot tretji (3), Kelte kot štrti (4) ud; od druge strani pa Grke kot drugi (II) in Italice kot tretji (III) ud; takó tedaj se dotikajo v krogu spodaj Kelti od jedne straní z Germani, od druge z Italicí, n. p.

Schleicherjev in Schmidtov nagled o sorodnosti indoevropskega plemena sta si dendenes nekoliko na vagi in težko je reči, kateri bode zmagal. Za naše prašanje vender tudi iz Schmidtovega nagleda smemo posneti toliko, da so tudi po tem nagledu Lito-Slovani v nasprotju k Asijskim plemenom Indo-Iranom, ter se dotikajo Germanov, kar tudi Schmidt sam izrečno daje veljati.

Sedaj smo pri koncu in sklepu. Če so namreč Lito-Slovani si v rodu v isti vrsti vsaj z Germani ali najbržej v različnih stopnjah z vsemi ostalimi Evropeji, če so kedaj ž njimi govorili en isti jezik, onda so tudi ž njimi skupaj bivali in, od sam sebe se umeje, ž njimi skupaj bivali ravno takrat, ko so oni isti jezik govorili. Kedar so bivali drugi Evropeji v Evropi, bivali so tudi uže Slovani, zato neso Slovani prišli v Evropo ob času Hunov, ampak bili so uže takrat dolgo dolgo let v Evropi. Mislimo si

Homerovo dōbo, ali še dalje nazaj Trojansko dōbo, takrat je bil uže grški jezik zase razvit in za grški jezik je tedaj ona dōba uže grška dōba; blizo v enakih razmerah je bil takrat uže tudi slovanski jezik; pred to grško dōbo si imamo misliti italско-grško dōbo, kder so bili Grki in Italci še združeni; pred to dōbo zopet jugo-evropsko dōbo, v kateri so živeli razun Grkov in Italcev še Kelti in Traško-ilirski narodi skupaj; jugo-evropejem nasproti so bili ob istem času sévero-evropeji, t. j. še združeni Germani in Lito-Slovani; in pred to dōbo še le imamo staviti evropsko dōbo. V tej zadnji evropski dōbi so bili tedaj Slovani uže v Evropi. Takó odgovarja primerjalno jezikoslovje na prasanje o starosti Slovanov v Evropi.

Staroslovansko prašanje.

Spisal J. Šuman.

Znano je, da sta slovanska apostola sv. Ciril in Metod od Moravskega kneza Rastislava in od Panonskega kneza Kocelja bila poklicana, da bi učila Moravske Slované in enako tudi Panonske Slované v domačem jeziku vere Kristove in zapovedi Božjih; znano je nadalje, da sta imenovana apostola slovanska v imenovanih deželah Moravi in Panonii božjo službo in obrede cerkvene pri vseh opraviilih cerkvenih vredila v domačem jeziku; znano je konečno, da sta apostolska brata sv. Ciril in Metod v mestu Tesalonih ali Solunu rojena od doma govorila bolgarsko-slovenski jezik. Nastane pa zdaj prašanje, kakó sta Ciril in Metod v Moravi in Panonii učila, v Moravskem oziroma Panonskem, ali v Moravskem in Panonskem, ali v svojem bolgarsko-slovenskem jeziku? Nastane nadalje enako prašanje, v katerem imenovanih jezikov se je čitalo sv. evangelije in meša in vsi ostali obredi cerkveni? Kajti vse to je bilo za Cirila in Metoda slovansko, a ne latinsko, kakor sedaj ali kakor tedaj pod laškimi in nemškimi blagovestniki. Tudi o pismih, ki so se hranila iz časov sv. Cirila in Metoda in njihovih učencev, nastane isto prašanje, so li ta pisma Moravska ali Panonska, ali bolgarsko-slovenska, ali kaka so?

Na to prašanje dobivamo troji odgovor; eni pravijo, jezik sv. Cirila in Metoda je bil staro-slovanski; drugi pravijo, ta jezik je bil staro-bolgarski; tretji pravijo, ta jezik ne bil ne prvo ne drugo, bil je jezik staro-slovenski. Hočemo si te odgovore nekaj bliže ogledati.

I.

Staroslovansko stališče.

Pomenimo se najpred o prašanju, je li jezik sv. Cirila in Metoda bil staroslovanski? Pod tem imenom si mislijo

tak jezik, ki je oče vsem sedanjim slovanskim jezikom, ki bi bili iz njega prošli in se smeli zató imenovati sinovi staroslovanskega jezika. Toda uže za časa sv. Cirila in Metoda je bilo slovanskih narečij blizo kakor dendenes. Miklošič piše gledé tega prašanja v uvodu knjige: „Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen. Wien 1874“ tako-le:

„To mnenje (da je jezik sv. Cirila in Metoda staroslovanski) se sedaj redko zagovarja, a češče molkoma v misel jemlje. P. J. Šafařík je dokazal (v knjigi: „serbische Lesekörner. Pest 1833“), da je bil srbski jezik kot narečje za se razvit uže v 9. stoletju, in sega takó v čase sv. Cirila in Metoda. Enak dokaz se daje spraviti tudi za bolgarski, hrvatski, ruski jezik, in dendenes tem ložje, čim več virov je dendenes, nego leta 1833, ko je pisal Šafařík.“ Bilo je tedaj za sv. Cirila in Metoda uže narečij slovanskih, zato njuni jezik ne more biti staroslovanski.

II.

Starobolgarsko stališče.

Pojdimo zató k drugemu mnenju, da je bil jezik sv. Cirila in Metoda starobolgarski, t. j. bolgarski ali recimo bolgarsko-slovanski jezik one dóbe, v kateri sta živela sv. Ciril in Metod, izrečno druge polovice 9. stoletja. To mnenje zagovarja Šafařík v knjigi: „Slovanský narodopis,“ kder bolgarski jezik deli v cerkveno in novobolgarsko narečje, in posebno v „Starožitnostih slovanskyh“ II.; isto takó zagovarja to mnenje Schleicher v knjigi: „Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung von A. Kuhn und A. Schleicher I. Berlin 1858, p. 319—327.“ Hočemo te vzroke, ki se navajajo za starobolgarsko hipotese, v glavnih potezah v misel vzeti. V prvi vrsti se navajajo zgodovinski vzroki. Zgodovinski vzroki merijo na to, da se dokaže, kako je bilo pisanje slovansko, knjige slovanske, krščanski nauk slovanski in obredi slovanski najpred uže razviti na Bolgarskem, ter so od ondot prišli na Moravsko in v Panonijo. V tem smislu kaže Šafařík na Bolgarskega letopisca Chrabra, ki je živel v 10. ali 11. stoletju. Chrabar piše o tem prašanju tako-le:

„Starodavni Slovani pogani neso imeli pismenk, ampak čitali in gatali so s črtami in režami. Po svojem krščenju so pisali jezik slovanski za silo, nepravilno, z latinskimi in grškimi pismenkami. Takó je ostalo dolgo let, dokler njim Bog vzbudi Konstantina imenovanega Ciril; ta njim je sestavil azbuko z ozirom na grške pismenke, deloma po potrebi in duhu slovanskega jezika. . . Prašaj pisatelje slovanske: Kdo Vam je

pismo iznašel, kdo knjige prestavil. Vsi vedó in odgovorijo: Sv. Konstantin, imenovan Ciril, nam je pismo iznašel in knjige prestavil, in brat njegov Metod. Prašaj: V katerem času? Tudi to vedó in rečejo: Za časa grškega cara Mihaela, bolgarskega kneza Borisa, moravskega kneza Rastislava, in Blatenskega kneza Kocela, v letu stvarjenja 6363 (= 855 po Kr.).“

Iz tega Chrabrovega poročila, sklepa Šafařik, je jasno, da gre slovstveno delovanje sv. Cirila nazaj do l. 855, na Moravsko pa je bil poklican še le l. 863, s Kocelom se je sošel l. 867, ko je potoval prvokrat v Rim, in Metodovo delovanje v Kocelovi deželi ali Panonii spada še le v l. 869—874. Ves čas med 855—863 pa sta Solunska brata delala med bolgarskimi ¹⁾ in grškimi Slovani, l. 861 bil je bolgarski knez Boris krščen. Takó tedaj je misliti, da so slovanski obredi v Bolgarii uže bili v navadi pred l. 863. Izrečno to mnenje potrjuje bolgarska legenda, t. j. životopis Metodovega učenca in naslednika sv. Klementa, ki je kot škof umrl v Velici v Macedonii l. 916. Ta životopis najbržej iz 10. stoletja pravi takó-le: „Pod Borisom je počel narod bolgarski krsta in kristjanstva deležen biti. Konstantin in Metod sta namreč videla množino vernikov in spoznala njih potrebo dušne hrane; zató iznajdeta nove pismenke, prestavita knjige v bolgarski jezik, naj bolgarski narod odvrnen od scitovskih pomot spozna pravo pot k izveličanju.“ Enako poročá Duklanski, duhovnik (okoli l. 1161), da je sv. Konstantin od Kosarov povrnóvi se najpred Bolgare učil in po tem še le se podal na Moravsko. Hradiški ali Opatroviški samostanec iz 12. stoletja imenuje cirilico bolgarsko pisavo, preneseno na Moravsko. V enakem smislu govori Moravska legenda in legenda o sv. Lidmili. Zató, sklepa Šafařik, ni treba verjeti oddaljenemu Nestorju, ki zmotljivo poročá, da je azbuka iznajdena na Moravskem in da je Konstantin iz Morave povrnóvi se spet šel učiti narod bolgarski. Ne iz Morave v Bolgarsko, pravi Šafařik, ampak na opak iz Bolgarskega v Moravo naravskim potem so se širili obredi slovanski. Šafařik z Dobrovským vred naravnost somni, da je Rastislav slovanske apostole poklical iz Bolgarskega za tega del, ker je videl, kakó imajo Bolgari slovanske obrede in je želel, da bi se ti obredi tudi v njegovi deželi uvedli. Takó bi sv. apostola v Moravsko uže seboj pri-

¹⁾ Pod bolgarskimi Slovani umeje Šafařik slovanske stanovnike v Tracii, Macedonii, Tesalii, ki so bili sprva samostalni, od l. 688 pa večidel grškim carem podložni; bolgarski Slovani pa so mu stanovniki Moesije, ogerske ravene ob Tisi, Valahije, od l. 678 pod bolgarskimi knezi. L. 861 je prišel pod bolgarsko oblast tudi en del Slovanov v Tracii, takó imenovano Zagorije, in nekaj pred en del v Macedonii blizo do Soluna. Šaf. „Starož. II. p. 481.“

nesla prestavljene evangelije in mešne bukve (liturgiarium) in urne knjige (horologium). Ravno s slovanskimi obredi bila sta v stanu nemškim duhovnikom v predstrge priti, kar se je hipoma povsodi zgodilo: l. 865 n. p. še je Solnograški višji škof Adalvin meševal pri Kocelu, l. 870 pa je uže višji duhovnik Richard Panonijo zapustil, pomikajoč se Metodu.

Če vesti pravijo, da je Konstantin l. 855 le pismenke iznašel in knjige prestavil, pa ničesar ne omenjajo, da bi se bili tudi slovanski obredi ustanovili, temu nč čuda, vsaj tudi ničesar ne omenjajo, da bi se bili ti obredi poznej uvedli, in vender bili so uvedeni poznej v Bolgarii, Srbii, na Hrvatskem, kar papeške prepovedi pričajo.

Ti so Šafařikovi zgodovinski vzroki, ki, kakor Šafařik trdi, kažejo, kakó so bili slovanski obredi in knjige in jezik iz Bolgarske prišli na Moravsko in Panonio in se ima zató ta cerkveni jezik sv. Cirila in Metoda imenovati staro-bolgarski. Tem Šafařikovim zgodovinskim vzrokom bomo spodaj nasproti stavili one vzroke, ki jih Miklošič navaja za svoje mnenje, da je jezik sv. Cirila in Metoda staroslovanski. Šafařikovim zgodovinskim vzrokom imamo še pridejati one vzroke, ki so vzeti iz jezika samega. Najvažniši vzrok jezikovni za bolgarsko hipoteso je glasniški skupek št. Kakor namreč mi Slovenci sedaj govorimo noč, mogoč, oziroma noć, mogoć, govorijo sedaj Bolgari in je pisano v pismih iz Cirilove dóbe: nošt, mogošt, oziroma: noštъ, mogaštъ; ta glasniški skupek št iz *tj in *kt postavši je dendenes ohranjen le v bolgarskem jeziku in ne v nobenem drugem jeziku. Isto také valja o skupku žd, n. p. rožden, oziroma: roždenъ se glasi enako še dendenes pri Bolgarih, kakor je bilo v cerkvenem jeziku za sv. Cirila in Metoda; vsi drugi jeziki govorijo inače n. p. ruski: roženъ, česki: rozen, mi Slovenci: rojen. Skupek št in žd, ki se v denešnji bolgarščini in v starem cerkvenem jeziku vjemata, kažeta sorodnost starocerkvenega in sedanjega bolgarskega jezika. Če pa kdo proti govori in pravi, ta prikazen je le ena, sicer pa je denešnji bolgarski jezik od starocerkvenega jezika celó oddaljen, ker nima ne sklonov, ne nedoločnika in kaže tudi druge posebnosti iz Hunskega jezika sprejete, nasproti pa ima starocerkveni jezik sv. Cirila in Metoda mnogo latinskih in nemških besed in te pričajo, da se je staro-cerkveni jezik govoril in pisal blizo nemških sosedov in takih kristjanov, ki so imeli službo božjo v latinščini, in vse to je bilo mogoče le v bližnjavi Bavarov in Frankov, ne pa v Bolgarii: na take proti-govore odgovarja Šafařik, da se nemške besede cerkvenega jezika dajo razlagati iz prejšnjih sedežev Gotovskega národa, latinske pa iz časov Rimskih pokrajin v Daciji, Moesii, itd., sicer pa se jezik starocerkveni v prestavi sv. pisma, posebno evangelijev bistveno v ničemur ne razločuje od poznejšega bolgarskega jezika, kak je ta

v rokopisih v 11. stoletju v Bolgarii pisanih; pokvarjenje denešnjega bolgarskega jezika se začneja s propadom bolgarske države l. 1019, Bolgarski Slovani se pomešajo z Vlahi, Arnauti, Grki in do vrhunca je prišlo ono jezikovo pokvarjenje za Turske vlade. Pred tem pa je bil bolgarski jezik čist in pravilen, in zato so ga razumeli Slovani na Moravskem in v Panonii in tem ležje, čim menj so še bili takrat slovanski jeziki med seboj oddaljeni. Takó tedaj Šafařík starobolgarsko hipoteso zagovarja in to hipoteso zagovarjaje pobija ob enem in iz svojega stališča dosledno staroslovensko hipoteso. O Slovenih sedaj na Kranjskem, spodnjem Koroškem in Štírskem, Primorskem bivajočih, pred pa razširjajočih se daleč po Tirolskem in v obeh Avstrijah misli Šafařík, da so prišli iz dežel za Karpatami, kakor Srbi in Hrvati in sodí, da je slovenski jezik pač soroden s hrvatskim in srbskim, nikakor pa s starocerkvenim. V dokaz, da so Slovenci prišli iz zakarpatskih dežel, ima Šafařík nekoliko rodnih in krajnih imen, ki se vjemajo na Slovenskem in v zakarpatskih deželah, in pa sličnost slovenskega in srbsko-hrvatskega jezika, imenom končnico *e* pri ženskih in možkih samostalnikih n. p. **žene, robe**, ki se glasi v vseh drugih jezikih na **y**: **zeny, roby**. Toda to mnenje, da so prišli Slovenci iz zakarpatskih dežel, je z nekaterimi rodnimi in krajnimi imeni slabo podprto, kajti taka imena se ponavljajo povsodi, kder bivajo Slovani. Ostaja zató sorodnost slovenskega in srbsko-hrvatskega jezika. Toda tudi ta vzrok je za izhod slovenskega národa menj merodajen, kajti kakor slovenski, takó spada tudi srbsko-hrvatski jezik k jugovzhodnim narečjim slovanskim, kojim stoje nasproti zapadna narečja; uže vsled tega skupka so si slovenski in srbsko-hrvatski jezik bliže, nego n. p. slovenski in česki; dodajmo še več kot tisočletno sosestvo in občevanje in upliv starocerkvenega jezika na srbsko-hrvatski jezik, iz vsega tega bode nam sličnost srbsko-hrvatskega in slovenskega jezika jasna, če bi tudi ob času naseljevanja oba národa imela vsak svoj različni izhod, kakor n. p. Miklošič misli, da so Slovenci prišli od spodnje Donave in od Črnega Morja.

Šafařík zató, pobijajoč staroslovensko hipoteso, se stavi na to stališče, da je slovenski jezik si v bližnjem rodu s srbsko-hrvatskim jezikom, in ker si je v bližnjem rodu s srbsko-hrvatskim jezikom, si ne more biti v bližnjem rodu s staro-cerkvenim jezikom, kajti srbsko-hrvatski jezik si s staro-cerkvenim jezikom nê v rodu, vsaj ne v bližnjem rodu, zató si tudi slovenski biti ne more.

Na tem stališču stoji tudi Schleicher, ter v imenovani knjigi poskuša dokazati a) sličnost srbsko-hrvatskega in slovenskega jezika, b) različnost slovenskega in staro-cerkvenega jezika, c) isto različnost slovenskega in staro-cerkvenega jezika, blizo v isti dóbi, povdarjajoč, da so slovenski v latinici pisani Brizinski spomeniki iz 10. stoletja, in da najstarejši spomeniki

staro-cerkvenega jezika tudi ne segajo dalje nazaj in so še celó mlajši. Da bi dokazal sličnost srbsko-hrvatskega in slovenskega jezika, oziroma različnost slovenskega in starocerkvenega jezika, jemlje Schleicher v ozir sledeče prikazni, ki jih po redu navedemo in ob enem po našem nagledu pretresemo:

1. Skupek **dj** in **tj**. V ruskem daje izvirni skupek **dj** glasnik **ž**, v poljskem **dz**, v českem **z**, v starocerkvenem in bolgarskem **žd**; v srbskem in slovenskem pa se oba glasnika **d** in **j** ozko zlivata v **dž**, v slovenskem pred glasnikom **j** se celó zgubiva glasnik **d**; takó postaja iz oblike **rodjenъ** glagola **rodih**: ruski: **rozenъ**, poljski: **rodzen**, česki: **rozen**, srbski: **rodžen**, slovenski: **rojen**. Jasno je iz te sestave, da je postal v ruščini **ž** iz **j** pod uplivom donečega **d**, enako poljski **z**, pred kojim se je **d** ohranil, a v češčini odpal; tudi v slovenščini je **d** odpal, al menda **j** né bil bi nikdar doneč, sicer bi ne bilo umeti, zakaj bi doneči glasnik po izpadu glasnika **d** prešel zopet v **j**. Vsi ti jeziki pa imajo izvirni red, t. j. **d** na prvem, **j** na drugem mestu, v bolgarščini pa je red premenjen takó, da doneči **j** kot **ž** stoji na prvem in **d** na drugem mestu, enako tudi v staro-cerkvenem jeziku. Tudi **tj** ima iste prikazni; ruski in slovenski **č**, česki in poljski **c**, srbsko-hrvatski **č** ima naravni red t. j. **tš**, **ts**, bolgarščina in stari cerkveni jezik pa imata zopet red premenjen, imajoč **št**: **pozlačenъ**, **pozlacen**, **pozlačen**, toda **pozlaštenъ**. Ker imajo Brižinski spomeniki t. j. na tleh denešnjih Slovencev z latinico spisani spomeniki 10. stoletja na mestu omenjenega izvirnega **tj** zapisan glasnik **k**, in se je ta **k** menda tudi takó izgovarjal, primeri **dendenešnji** **kedem** in **tjedem**, zató iz te prikazni sledi res, da je to narečje različno od starocerkvenega; zató imenuje tudi Miklošič to narečje Brižinskih spomenikov, katerih jeziku naš denešnji slovenski jezik odgovarja, noriško-slovensko narečje. Toda tudi sličnost slovenskega in srbsko-hrvatskega jezika né dokazana, kajti **tj** daje v slovenščini č kakor v ruščini oziroma v Brižinskih spomenskih **k** in deloma **dendenes** tudi **č**, v srbsčini pa sploh **č**, enako **dj** v slovenščini **j**, v srbsčini pa **dz**, kar né enako.

2. V sličnost srbsko-hrvatskega in slovenskega jezika šteje Schleicher nadalje to prikazen, da se premenja **ž** med dvema samoglasnikoma v **r**, na pr. **možete** in **morete**, kder: **kъdeže**. Ta prikazen jako zanimiva stoji na isti podlagi, na kateri primerjamo n. p. grški **γένεσις* in latinski *generis*, gotiški *mais* (*magis*) in novonemški *mehr*; prikazen je v nsl. in hrv.-srb. redka in le na glagolu *morem*, kajti glagol *porinem* za *poženem* né obče navaden, nadalje na priklonici **že**, ki se rada priklepa kaki drugi naglašeni besedi; tudi beseda *neborac* iz *nebožьць* in *boren* iz *ubožen* né sploh navadna. V Brižinskih spomenikih se nahaja še *možete* in *uže* tudi *tere*; toda ker je **r** postal iz **ž**, in se **ž** nahaja z večine v

Bržijskih spomenikih, smemo brez pomislika sklepati, da je ta prikazen mlajša od staro-cerkvenega jezika; cela prikazen nē postala glasniška postava, in če se ne motim, se je iz slovenskega razširila na hrvatsko in je tam le v tem obsegu kakor pri Slovenih, in še menj v navadi, ter se pri Srbih zopet zgubiva, primeri Miklošič slov. I. 422.

3. Glasnik **ĭ** (debeli) se izgovarja ob besednem koncu v srbsko-hrvatskem in slovenskem kot samoglasnik **u**. Tudi ta prikazen je mlajša od staro-cerkvenega jezika, prim. Miklošič slov. I. 337, kder je dokazano, da se je **ĭ** še ob začetku tega stoletja glasil in v hrvatskem Zagorju glasi se še dendenes.

4. Zaimenska končnica možkega in srednjega roditelja jedninskega je v nsl. in srbsko-hrvat. **ga**, v bolg. in starocerkvenem **go**: koga, jega; toda tudi codex Suprasliensis ima končnico **ga**, prim. Mikl. III. 47.

5. Osebna končnica sedanjikova prve množinske osebe se glasi v nsl. in hrv.-srb. **mo**: bijemo; v staro-cerkvenem **mъ** in **my**, v novobolg. tudi **m** in **mi**, postavši iz **me** Mikl. sl. III. 187. Miklošič, slov. III. 68, sodi o teh oblikah, da so postale iz podstavne oblike **mas** in sicer takó, da „stoji mesto **as** v stsl. **ъ**: zraven **mъ** se nahaja **my**, ker se je **ъ** okreplil v **y**. Nahaja se pa tudi **me** in **mo**, **me** v bolgarskih in **mo** v srbskih spomenikih, katere oblike so postale iz **mas**, krive oblike so **mi**.“ Pri tej prikazni nē tajiti, da sta si nova bolgarščina in staro-cerkveni jezik deloma bliže, polj. in hrv.-srbska oblika je morda starejša od staro-cerkvene.

6. Prva jedninska oseba sedanjikova ima v polj. in srbskem končnico **m**: pletem, hvalim; v novobolgarskem pa **pletъ**, **falъ**, katere oblike odgovarjajo staro-cerkvenemu **pletā**, **hvalja**. Schleicher ima slovenske oblike na **em** itd. za starše, nego staro-cerkvene na **a** (Beiträge I. 326). V istini je **m** na sebi res starši, al cela oblika **em** je vendar mlajša od oblike na **a**; kajti ko bi bila oblika **pletem**, **rečem** itd. izvirna, onda bi imela pred osebno končnico **m** samoglasnik **o**, kakor **ga** ima v 3. množinski osebi: **pleto**, **reko**, imela bi se glasiti: **pletom**, **rekom**, ker je v vseh drugih jezikih o oziroma **o** ali **ā**: skr. **bharāmi** gr. **πέρω**, lat. **fero**, starocerk. **bera**; nsl. **berem** pa je napravljen po sliki **sem**, **jem**, **vem**, **dam**, kar je sedaj občno priznano; o oblikah na **im** in **am**, ki se nahajajo v vseh slovanskih narečjih, je mogoče misliti, da morda gredo v ono dōbo nazaj, iz katere so ohranjene oblike glagolov **sem**, **jem**, **vem**, **dam**, toda o tem ima zgodovina posameznih narečij odločiti. Vsakako pa so nsl. oblike **pletem** in enake mlajše od staro-cerkvenih **pletā**, zató onega ne dokazujejo, kar želi Schleicher dokazati. Kakor so oblike **berem**, **pletem**, razmerno mlajše oblike, na enak način se imajo soditi oblike od Šafa-

rika za sličnost srbskega in slovenskega jezika navedene: žene, robe. Te oblike so postale po sliki: duše, konje, gotovo po staro-cerkveni dōbi, ker se nahaja ta e nepravilno tudi po goltnikih: roke, rake in ker se goltnik ne omehčuje, nego drži na onih mestih, kder je po obče slovanskih pravilih le y mogoč. Od vseh teh šest Schleicherjevih dokazil tedaj drži le 1. in 5. dokaz, oziroma dvojno prikazen nahajamo v nsl. in srbsko-hrvatskem jeziku, ki se iz staro-cerkvenega jezika ne da sta razložiti in segata tedaj najbržej v starejšo dōbo od staro-cerkvenega jezika; te prikazni sta skupek č t. j. tš in tž ali oziroma št, žd in množnika osebna končnica -mo. Iz teh prikazni imamo tedaj sklepati, da je za časov sv. Cirila in Metoda bilo zraven staro-cerkvenega narečja uže za se razvito našemu sedanjemu jeziku odgovarjajoče slovensko narečje, ki je bilo v vseh drugih prikaznih se vjemalo s staro-cerkvenim, v dveh prikaznih pa s srbsko-hrvatskim narečjem. Ta sklep je mogoč in pravilen, pa nadalje sklepati, če sta staro-cerkveni jezik in naš slovenski jezik bila za Cirila in Metoda različna, da je za tega del staro-cerkveni jezik posnet iz staro-bolgarskega, nadalje sklepati, da zaradi nekaterih sličnosti slovenskega in srbsko-hrvatskega jezika in nekaterih različnosti slovenskega in staro-cerkvenega jezika stoji jezik in narod slovenski s srbsko-hrvatskim bliže nego s staro-slovenskim jezikom in narodom, morda ne opravičeno.

Zató se je tudi Miklošič polastil prvega sklepa, a drugega ovrguje. Miklošič je namreč ob prvem izdavanju primerjalne slovanske slovnice imenoval jezik Brižinskega spomenika novoslovenski in ga takó spoznal za sina staro-cerkvenega jezika. Ker je tudi novobolgarski jezik prošel iz staro-cerkvenega jezika, sta si novoslovenski in novobolgarski jezik po tem Miklošičevem mnenju bila brata iz enega istega očeta iz staro-cerkvenega jezika. Miklošič „Lautlehre I. 1852 p. VII. VIII. p. 47“ itd. A dendenes razločuje Miklošič „Lautlehre 1879 p. 33“ štiri slovenska narečja: bolgarsko, dakovsko, panonsko in noriško-slovensko narečje. Na tleh zadnjega noriško-slovenskega narečja so postali Brižinski spomeniki, na panonskih tleh pa večina onih spomenikov, ki so spisani v glagolici in cirilici in jih nekateri imenujejo staro-cerkvene, ker segajo v dōbo Cirila in Metoda, drugi starobolgarske, Miklošič pa staroslovenske; tem nasproti se Brižinski spomeniki smejo imenovati novoslovenski v tem smislu, ker je enakost sedanjega slovenskega in jezika Brižinskih spomenikov nedvomljiva. Toda pogledjmo si Miklošičevo mnenje in razloge bliže.

III.

Staroslovensko stališče.

Gledé imena, pravi Miklošič („Altslovenische Formenlehre p. X.), bi smeli imenovati staro-cerkveni jezik staro-slovenskim oziroma slovenskim tudi oni preiskovalci, ki mislijo, da je staro-cerkvenemu jeziku domovina Bolgarska; kajti sploh je bil ta jezik imenovan slovenski: papež Johanes VIII. govori l. 880 o pismu slovenskem (literae slaviniscae); nikdar se ta jezik nê imenoval bolgarski, imenoval se je slovenski po onem ljudstvu, ki ga je govorilo; kajti tudi bolgarski Slovani spadajo k slovenskemu plemenu, ravno takó kakor panonski in korotanski (noriški) in dakovski Sloveni, kojih zadnja betvica se je zgubila še le v novejšem času med sedmograškimi Rumuni. Vsi ti slovenski rodi (bolgarski, dakovski, panonski, noriški) so potomci onega slovanskega národa, ki ga poznata Jornandes in Prokop pod imenom Sclaveni in *Σκλαβηνοι* in kojega ime so prenesli najpred Grki in Nemci in poznej Slovani sami z malo premembo na ves slovanski rod. Rabeči ovo po zgodovini edino opravičeno ime bi se izognoli onemu protislovju, ki se jim ima očitati, da imenujejo slovanski jezik z imenom hunskih Bolgarov; kajti Bolgari so po mnenju učenjaka K. Zeuss-a Huni pomeknovši se na vzhod proti Črnemu Morju in Meotidi. „Pridoše otъ Skutъ, rekъše otъ Kozarъ rekomi Bolgare,“ pravi Nestor.

Toliko o imenu. Sicer se daje Miklošičevo mnenje o tekočem prašanju zbrati v sledeče 3 točke: 1. Iznajdba slovanskih pismenk ne pada v leto 855 (oziroma 852), nego je posledek poklicanja na Moravsko in pada še le v leto 863; 2. Liturgični jezik Konstantina in Metoda nê jezik tedanjih bolgarskih Slovenov, nego panonskih; 3. Tedanji Moravljani so govorili tudi oni isti panonsko-slovenski jezik. Te tri točke, ki so med seboj in s celo hipotezo v najožji zvezi, si hočemo natančneje ogledati.

1.

Iznajdba slovanskih pismenk ne pada v leto 855 (oziroma v l. 852), kakor piše bolgarski samostanec Chraber, nego v leto 863, ko sta Konstantin in Metod bila poklicana na Moravsko. To točko opira Miklošič na životopis sv. Metoda, ki se imenuje panonska legenda. Imenovano legendo ima Miklošič za najiminitnejši in najstarejši izvornik gledé tega prašanja in stavi z Dümlerjem („Archiv für österreichische Geschichtsquellen III.“) njegov spisek iz notranjih vzrokov, ki jih sedaj tukaj ne moremo zasledavati, v drugo polovico 9. stoletja kmalu po smrti sv. Metoda. Temu izvorniku nasproti se imajo podati

gledé starosti in verjetnosti vsi drugi izvirniki, v primerjanje ostajajo kot verjetni izvirniki le listi papeža Johanesa VIII. in Štefana V., na dalje spis Anonyma Solnograškega o spreobrnitvi Bavarcev in Korošcev iz leta 871 in translatio s. Clementis (italijanska legenda); celó životopis sv. Klementa (bolgarska legenda) postaja verjeten še le v onem delu po smrti sv. Metoda (Dümler l. c.).

Panonska legenda stavi tedaj iznajdbo slovanskih pismenk v neposredno zvezo s poklicanjem na Moravsko in se glasi dotično mesto v poglavju V. takó-le: „Bil je v onih dneh Rastislav s Svatoplukom knez Slovenom in poslala sta iz Moravskega poslance k carju Mihaelu, ki so takó govorili: Po milosti božji imamo se dobro in prišlo je mnogo učiteljev iz Italije, Grecije in Nemčije k nam, učečih nas raznolično, a mi Slovenci smo prosti ljudje in nēmamo nikogar učečega nas resnice in razlagajočega nam pisma. Daj gospod, pošlji nam moža, učečega nas vse resnice. In car Mihael reče Konstantinu modrijanu: Čuješ li, modrijan, te besede? Drugi bi ne mogel tega storiti, nego Ti. Jaz Ti dam mnogo darov in Ti vzemi brata svojega, opata Metoda in idi. Vidva sta Tesalonca in Tesalonci govore vsi čisto slovenski. Onda se něsta upala soperstaviti se Bogu in carju po besedi sv. Petra govorečega: Bójite se Boga in poštujate kralja. In čuvša veliko besedo počela sta moliti z onimi, ki so bili istega mišljenja. Na to javi Bog modrijanu slovenske pismenke, in ko so bile pismenke in pismo v redu, poda se ta z Metodom na pot v Moravo.“

Tem besedam pristavlja Dümler (l. c.) sledečo opazko: „S to vestjo se ne vjema vest bolgarskega letopisca Chrabra, ki je živel v 10. ali 11. stoletju in imamo en rokopis njegovega letopisa iz l. 1348; ta letopisec stavi iznajdbo slovanskih pismenk v l. 855. Chrabrovemu poročilu so verjeli z večine učenjaki posebno zató, ker ima tudi novo-bolgarska legenda isto leto iznajdbe na nekem pokvarjenem mestu, ter drugih vestí nēmamo. Vsled naše panonske legende pa je dvomiti, imamo li Chabroví vestí verjeti, posebno ker izvira iz poznejšega časa. Kajti vzroka za iznajdbo pismenk leta 855 nē bilo, bil pak je l. 863, ker so Moravljani prosili učiteljev in se takó kaže očitna prilika, pismo prestaviti in pismenke iznajti.“

Še določneje piše Miklošič („Altslovenische Formenlehre V.“): „Da bi se zgodovina bolgarske cerkve počela l. 852 (oziroma 855) in bi sv. Círil takrat slovanske pismenke iznašel, ter liturgiske knjige prestavil bodisi v narečje macedonskih, bodisi v južno narečje bolgarskih Slovenov, ta trditev ima se zavračati takó dolgo, dokler se ne bode opirala na boljša spričala, nego je legenda, ki jo je A. Gilferding našel in je v nezdružljivem nasprotju s sočasnimi spričali. Círilovo delovanje med Bolgari nē bolj dokazano, ko apostola Andreja med Rusi; vsi naródi želijo svoje pokristjanjenje v zvezo spraviti z glasovitimi imeni. Ruski pi-

satelj E. Golubnisky ne dvomi, da Bolgarov nęsta učila in preobračala Ciril in Metod ne skupaj, ne posamez. Da bi bila grška cerkev slovanskim obredom menj protivna al njim celó prizajna, nę verjetno nęti dokazano. Politična misel je bila, kateri ima staroslovansko pismo svoj početek. Politična neodvisnost veliko-moravske države bi se imela s cerkvenim razkolom napotiti in s slovanskim cerkvenim jezikom utrditi. S politično neodvisnostjo od vzhodno-frankovske države, katero je Rastislav želel s vso silo doseči, se nę vjemalo, pravi Dümmler, ko bi Panonski škof zvesti služabnik Ludovika Nemškega, bil cerkveni glavar v deželi! Ta politična misel nasledkov polna se je rodila v Rastislavovi glavi, pa ne v glavi kakega slovenskega ali celó bolgarskega poglavarja. Toliko o 1. točki gledé dōbe in iznajdbe slovanskih pismenk.

2.

Liturgični jezik Konstantina in Metoda nę jezik tedanjih bolgarskih Slovenov, nego panonskih. Gledé te točke se opira Miklošičevo mnenje na značaj ohranjenih rokopisov, v katerih so slovstvena dela Konstantina in Metoda in njihovih pomagačev in učencev zapisana. Trditev ima tedaj močno stalo, ki se daje od vseh strani ogledati in je ogled vsakemu pristopen. Stalo so rokopisi in njih jezikovni značaj. Pregledavajoč namreč rokopise, v katerih so imenovana slovstvena dela shranjena, nahaja Miklošič rokopise, kojih jezik ima bolgarski značaj, so pet druge s srbskim, tretje s hrvatskim, štrte z ruskim značajem. Ostajajo pa še rokopisi, ki imajo nad vsemi temi starinski značaj, ter nęmajo znakov omenjenih narečij. Zadnje rokopise imenuje Miklošič panonske in njihov jezik panonski, opominjajoč, da je bilo sred 9. stoletja v Panonii in le v Panonii cerkveno slovstvo v slovanskem jeziku. Toda berimo Miklošiča samega, ki te svoje naglede razvija v knjigi uže večkrat imenovani: „Alt-slovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen, Wien 1874,“ ter v uvodu str. II. takó piše: „Kdor starejše spomenike preiskuje, najde brez truda take, ki so bolgarski, n. p. psalter Bolognski, druge so pet srbske, n. p. evangelje Nikoljsko, so pet druge hrvatske, n. p. missale kneza Noyaka, nekateri se kažejo zadnjič na prvi pogled, da so ruski, n. p. homilije sv. Gregorija Nacianskega, Ostromirsko evangelje. Upliv domačega narečja imenovanih naródiv na slovenski njim tuji jezik se v imenovanih spomenikih lahko spozna, da se ne more dvomiti, kde so postali. Ima pa spomenikov, ki se ne dajo nobenemu imenovanih naródiv prišteti, ker nęmajo nobenega dotičnih znakov, n. p. evangelje Zografovo, glagolita Klocev. Ti spomeniki so mogli povstati le v Panonii in

zató njih jaz imenujem panonske. Da njim omenjeni znaki menjkajo, to nê edini vzrok, na katerega se opira mnenje moje. Kdor te spomenike, ki jih jaz imenujem panonske, primerja z drugimi pismi, lahko opazi, kakó zadnja pisma starinske oblike zgubivajo, dokler da se jih celó ne iznebijo. Da bi one oblike bile posameznim narečjim bolgarskemu, srbskemu, hrvatskemu, ruskemu recimo v 9. in 10. stoletju lastne, a ne od zunaj prinesene, onda bi ne bilo razumeti, zakaj izvirno domača pisma, t. j. taka pisma, ki so doma in na tleh domačega jezika povstala, nêmajó ne sledu od onih posebnih oblik. Naj se znana pisma pregledajo recimo gledé prostega aorista, ali gledé sestavljenega na **s**, gledé 3. dvojinse osebe na **te**, ali gledé imperfectovih oblik na **šeta**, **šete** itd. Imamo zató nedvojbeno istino, da se delijo staroslovanski spomeniki v dve vrsti, kojih jedna ne pripada nobenemu določenemu slovanskemu národu, s to istino zvežimo ravno tak nedvojbeno istino, da je bilo v 9. stoletju v Panonii in le v Panonii cerkveno slovstvo v slovanskem jeziku, onda ne moremo inači nego one spomenike, ki ne pripadajo nobenemu določenemu slovanskemu národu, spoznati za panonske in v tem spoznanju se potrdimo, če pomislimo, da se to mnenje o panonskem izviru teh spomenikov popolnoma strinja z dejansko istino. Panonskih spomenikov stališče je jedino, iz katerega nam je mogoče razumeti proizhod nepanonskih spomenikov, kdor tega stališča nêma, proizhoda zadnjih spomenikov ne more razjasniti.“

Glavni znak panonskih spomenikov, ki razločuje te od vseh drugih spomenikov, leži v rabi in sicer v pravilni rabi nosnikov **a**, **e**. Ta znak je le posamesen, a vendar smo z njim v stanu ločiti panonske spomenike od nepanonskih; kajti jezik bolgarskih spomenikov ima na mestu panonskega **ja** (jedninski tožilnik ženski) obliko **je**, primeri panonsko-slovenski kromešnjaja : bolgarsko-slovensko **vъ tма kromešnejе**, ali **byša** na mestu stsl. **byše**; jezik srbskih in hrvatskih spomenikov nadomestuje panonsko-slovenski **a** z glasnikom **u**, **e** z glasnikom **e**; med seboj se razločujeta jezik srbskih in hrvatskih spomenikov po načinu, kako izrazujeta stsl. **ě**; jezik ruskih spomenikov nadomestuje panonske nosnike **a**, **e** z glasnikom oziroma slogom **u**, **ja**; razun tega ima jezik ruskih spomenikov (Ostromir. evang.) soglasnike v širšem obsegu omehčane, nego jezik panonskih spomenikov; zadnji ima le tri omehčane soglasnike **l**, **n**, **r**, izmed kojih se je **ř** t. j. omehčani **r** zgodaj pomeknol prostemu **r**; na dalje je bilo mehčanje le pred predjotovanimi samoglasniki, zató **konъ** t. j. **koň** iz: **kon-jъ**, a **prijaznъ** iz: **prijaznъ**, toda jezik ruskih spomenikov je mehčanje raztegnol tudi na druge soglasnike in na nepredjotovane samoglasnike, n. p. **kostъ**, stsl. **kostъ**. Zadnjih se nahajajo v staro-cerkvenem jeziku tujke vzete iz latinskega in staronemškega jezika; te tujke in njih postanek je le temu razumljiv, kdor domovino starocerkvenega jezika stavi v Panonijo, kder so pred sv. Cirilom in Metodom učili nemški duhovniki in

vladali latinski obredi; zato te tujke v staro-cerkvenem jeziku nêso navadne proste besede, ampak predstavljajo razvito cerkveno terminologijo; take tujke so: bukъ: staronem. buoch; nevrêdъ: unwerd; papežъ: pabes; post: fasta; traba: trumba; crъky: chiricha; enako kaležъ: lat. calix; kъmotrъ: compater; križъ: crux; mъša: missa; olъtar: altare; poganъ: paganus itd.

Na one vzroke, ki se navajajo za staro-bolgarsko hipoteso, odgovarja Miklošič takó-le: „Res je sicer,“ piše Miklošič (op. c. p. VI.), „da se staroslovenski jezik gledé skupka št, žd strinja z jednim bolgarskim narečjem, a noriško-slovenski jezik ima na tem mestu zvečine č in j; toda kdo pa vé, da so govorili panonski Sloveni č ne št, j ne žd? Da so panonski Sloveni govorili št in žd, to trditev podpirajo magyarske besede n. p. mostoha t. j. moštoha, pest t. j. pešt, palast t. j. palašt; rozsda t. j. rožda za stsl. mašteha, peštъ, plaštъ, rъžda. Nosniški slogi magyarskih tujk posnetih iz staroslovenskih besed imajočih nosnik pa ločijo ta jezik od bolgarskega; take besede so mag. korong: stsl. kragъ, munka: maъka, péntek: peťtkъ, rend: rêdъ. Na dalje pomisli še to le: Bolgarski jezik je dendenes od starocerkvenega dalje oddaljen, nego kateri god drugi jezik iste vrste. Sicer trdijo nekateri, da se je novo-bolgarski jezik izrodil še le v zadnjih stoletjih. Toda úže pred pol tisoč leti, l. 1350 je spisana pod uplivom staroslovenskega jezika povest o trojanski vojski, koje jezik je bolgarski in, kakor bi rekli pristavši novobolgarske hipotese, novobolgarski. Na isti stopnji glasovske izrodbe stoji evangelije Trnovsko iz leta 1273. In psalter bolgarski iz l. 1186—1196, je li ta inačisen? Bolgarski jezik, ki bi se strinjal s staro-slovenskim, odmikuje se nam izpred oči, kakor fata morgana, naj si ga zasledujemo nazaj še takó daleč v minolost.“

Takó tedaj je staro-slovenski jezik različen od bolgarskega, ki se govori sedaj in od onega, ki se nahaja v najstarejših spomenikih bolgarskih. Staro-slovenski jezik pa se razločuje tudi od novoslovenskega, t. j. jezika noriških Slovenov. „Kajti tudi novo-slovenski jezik — jezik noriških Slovenov — ne hodi od véceraj stoprv svojim potem, ampak se loči úže iz davna od staro- ali panonsko-slovenskega, dasi nikdor, brez predsodka stvar preiskujoč, ne more dvomiti, da stojé Brižinski spomeniki panonskim pismom bliže, nego li kateri god drugi spomenik slovanski, ki néma proizhoda iz panonskih izvirkov.“

Razlika med staro- in novo-slovenskim jezikom se dotika staroslovenskih glasov a, e, y, ê, št in žd; pri tem pa je pomniti, da so Brižinski spomeniki pisani z latinico, ki izrazuje dotične glase pomankljivo, na dalje pa še, da se oblike na i in y, o in ou nahajajo pomešane. Gledé skupka št pa je pomniti, da je postal iz izvirknega tj in kt, da odgovarja tedaj staroslovenski št zadnjemu, novoslovenski č, t. j. tš pa prvemu skupku, dvojni

izvir se je zлил v jedno obliko, ki je v teku časóvem prevladala sosedno obliko, dasi je misliti, da sta bile s prva obe govorjeni; morda je takó preobrnjen red št iz tš iz tj imel tudi upliv na žd iz dj, primeri dandenešje hrvatski sve in naš vse. Sicer pa pišejo Brižinski spomeniki izvorni skupek tj s soglasnikom k: uzemogoki = vsemogąšti iz: *vse-mogąt-ji.

Zató po vsem tem Miklošič misli, da je obredni jezik sv. Cirila in Metoda posnet po govoru tedanjih panonskih Slovenov, in jezik teh Slovenov se je razločeval úže takrat od bolgarskega in deloma tudi od jezika noriških Slovenov, s kojimi so se dotikali panonski Sloveni. Toda Panonia se je razširila tudi po vzhodnem Štirskem in po Hrvatskem, zató se smejo ogerski in hrvatski Sloveni (kajkavci) in Sloveni v slovenskih goricaH na Štirskem imenovati potomci panonskih Slovenov, nositeljev obrednega jezika sv. Cirila in Metoda. Takó trdi Anonymus Solnograški, naštevajoč one kraje, ki jih je s prva upravljaj Solnograški škof in so takrat prišli pod Metodovo vladikovino, izrekoma imenuje Petovino t. j. Ptuj, ad quinque basilicas Fünfkirchen Pečuh, Dudleipo na Muri, Vuzenico (Saldenhofen na Dravi) in še druga imena naših krajev, kojih lega ně dognana. Če tedaj ně sedanji slovenski jezik v svoji celoti poslednjik in nadaljevalec staroslovenskega jezika, je vender en del slovenskega jezika in sicer vzhodno narečje v slovenskih goricaH in narečje ogrsko in hrvatsko. Toliko o 2. točki našega prašanja.

3.

Prišli smo k zadnji točki našega prašanja, da so govorili tudi tadanji Moravljani slovenski. Pripoznavajoč namreč, da je jezik staro-cerkveni posnet iz govora panonskih Slovenov, imamo se čuditi, kakó to, da sta sv. Ciril in Metod delala najpred in najdalj časa na Moravskem, v Panonii pa poznej in menj časa, in vender bi bil jezik vzet iz govora panonskih Slovenov, ne iz Moravskih Slovanov, vender bi bil jezik slovenski ne českomoravski, dasi je bila Morava politično važnejša in večja dežela. Na ta, kakor se kaže, opravičeni ugovor proti panonski domovini staro-cerkvenega jezika odgovarja Miklošič z Dämmlerjem (v opazkah k panonski legendi „Archiv für österreichische Geschichtsquellen 1854“) kažoč, da so Moravljani govorili takrat slovenski jezik. Če tedaj Ša farik („Starožitnosti II., 455“) misli, da je vladalo česko-moravsko narečje ne le po dnešnjem Moravskem in po Slovaškem v séverozapadnem Ogerskem morda od reke Torise do Požuna (Pressburg) in Vac (Waizen), ampak tudi ob desnem pobježju Donave do zahodnega obalja Blatenskega jezera in po Dudlejpji deželici na Muri in

Knežahi, mislita nasproti Miklošič in Dümmler, da je bival ne le na vsem desnem pobrezju, ampak tudi na levem pobrezju Donavskem na Slovaškem in dalje po Moravskem, narod slovanski govoreči slovensko narečje in sicer panonsko-slovensko. Šafařík navaja za svojo misel te-le razloge. On pravi, ime Dudlejske kneževine je česko-moravsko, kajti v slovenskem jeziku bi se glasilo ime *Dulejpa brez *da* pred *l^{om}* na dalje ovajajo slovanska imena onih dvornikov, ki so l. 850 po poročilu Anonyma Solnograškega v Moosburgu na Pribinovem gradu bili navzoči, ko je Solnograški nadškof Luitpram tamošnje cerkev posvečeval, posebno imena na *-ie* česko-moravsko obliko, v slovenskem bi se glasila na *-ič* oziroma *-ié*; zadnjič se je ime veliko-moravske dežele v onem času v dvojniski obliki rabilo in je v tej obliki višnji Moravě značilo obojno deželo Morava na levem pobrezju Donave in spodnjo Panonio na Donavskem desnem pobrezju, kar po Šafaříkovem mnenju svedoči, da so bivali Moravljani tudi na desnem pobrezju Donave, sicer bi se ne raztegalo ime Morave na deželo takraj Donave. Te Šafaříkove vzroke drugi zopet pobijajo kažoči, da se ime Dudleipa tudi po slovenskem glasništvu lahko takó glasi, kajti slovenski jezik ima tudi skupek *dl* zraven *l*: pred *la* in pred *la*; imena na *-ie* pak razlagajo za latinsko-slovensko pisavo, ki bi bila v smislu cirilice ali glagolice na *ьѣ*, tedaj Silec. Kar pa se tiče dvojniske oblike višnji Moravě, porablja Dümmler ta vzrok za svoje mnenje in pravi, da se to ime Morava nahaja tudi na Bolgarskem in če je to ime z dotičnim narodom v kaki zvezi, onda je narodnost prebivalcev Bolgarske Morave slovenska in takó gré sklepati iz tega stališča tudi na narodnost prebivalcev v onih deželah, ki je znači ime višnji Moravě in po tem sklepu so Moravljani Sloveni. Dümmler zató izrečno trdi, da so bili tadanji Moravljani Sloveni in si misli, da so se prebivalci premenili med l. 822, ko ime Morave Česke sosedu prvokrat nahajamo v zgodovini, in med letom 1030, ko sta se Česka in Ogerska dežela delile v posest veliko-moravske dežele; posebno bi se ta prememba izvršila po vojskah l. 897. in 900. in vsled tega bi se bil umeknil slovenski jezik nadvladajočemu českemu uplivu. Dümmler kaže, da so ob onem času, ki ga v mislih imamo, bile tudi državne naprave na Českem in Moravskem različne in iz te različnosti se sme sklepati na različnost naroda: v veliko-moravski državi je bilo načelo podedovanja vladne oblasti, na Českem pa so bili le manjši poglavarji; na dalje pride Pribina iz Nitre na Blatno jezero, on je Moravljan in ustroja na Blatnem jezeru slovensko kneževino, to more razumeti le ta, ki misli, da so Moravljani in Sloveni jedne narodnosti; zadnjič imenujejo Slovaki še dendenes svoj jezik jazyk slovensky, ne moravski ali česki, kar svedoči, da so tudi plemena slovenskega.

Miklošič piše o tej točki našega prašanja takó (o. c. p.) III): „Če jaz imenujem staro-cerkveni jezik sv. Cirila in Metoda panonsko-slovenskega, naj omenim, da ima ime panonsko obsegati tudi Moravsko, da bode stvar popolnoma zaznamovana. Jaz sem zdaj namreč tega mnenja, da je bival slovenski narod ne le na desnem, ampak tudi na levem pobočju Donave; kakó daleč je bival na sévernem pobočju Donave, o tem res neti somnenja izreči ne morem. Onim razlogom, s kojimi je to mnenje zagovarjal E. Dümmler v razpravi o panonski legendi, naj še jaz pridam ime Svatopluka, ki je v nemški obliki zapisano kot Zwentibald, v životopisu grškega škofa Klementa v obliki *Σφεντόπλκτος*, v listu papeža Joanesa VIII. iz l. 880 v obliki Sfantopulchus; oblike odgovarjajo staro-slovenskemu svѣтъ, pa ne česki obliki iste besede; se ve da bodeta vzrok sprejet le od onih, ki menijo, da so slovanska narečja tak stara kot nemška; podstaviti pa se ima nagled, da odgovarja ponemčena oblika Zwentibald obliki vzeti iz govora onega naroda, kateremu je ta knez bil glavar. Navajam na dalje tudi ime, s katerim Slovaki svoj jezik znamenjujo imenujoči ga *jazyk slovensky*; tudi ta vzrok vtegne le od onih biti sprejet, ki imajo z menoj prepričanje, da je bilo ime Sloven izvirno le ime posameznega plemena slovanskega, ne vsega naroda slovanskega.“

Nekibe.

Zgodovinski romantičen obraz.

Spisal L. Gorenjec.

I.

Leto 1820. je bilo usodno leto Solimanovi vladi: Carigrad se je stresal, kajti na séverju, na jugu in na zapadu Mohamedanske carjevine v Evropi so se stepali temni oblaki, grozeči pogubo trhlemu, po raznih izdajstvih in mnogih razporih v serajlu oslabelemu prestolu Turskih sultanov.

Prvi žarki zoper Stambul (Carigrad) so se bili raznétili na zapadu: Ali-Tepelen-len, Janinski paša, dvignil je bil prvi na svojega gospoda bojni prapor, s kasemat njega gradú v Janini se je otrnila iskra Peloponeškim Grkom v vrela srca.

Julija meseca solnce je bilo zalesketalo gori Himetu na témennu, drevje — njegovo vrhovje se je še le v prvi solnčni rudečini kopalo takó, kakor v morji samih rubinov. Vznožje te gore — tam, kder Janinsko jezero sè svojimi valovi pljuska ob nizko, peščeno bregovje, in dalje Janinska plan je bila zahalena v tisti poluprozorni mrak, ki predmetje — kakor skozi kakov zavoj, gledajo skóz-enj, v dalečini pa je vse tista skupina. Iz jezera se je kazal Alije paše jako trdni grad Litarica, ki človek ni mogel še do céla poznati njega obrisov, a nad gradom je, kakor kakove straže senca, vspenjal se grob Turbeh, *) ki je bil tudi trdnjava. Ob jezери so črnele mesta Janina razvaline — delilo jih je od grada le majhno jezerno rame — razruščine so temnele tam, kajti uže drugo leto se je Mah-

*) Turbeh — Turki imajo ta običaj, da vsak, kateri je bogatejši, priredi si grob, dökler je še živ. Tudi glasoviti Janinski paša je naredil si na Janinski trdnjavi grob, ki je bil nekova trdnjava, zato je bil grad Litarica tem nedobitnejši.

muda sultana vojska gnéla vkrog Janina, nje šatori pa so se razprostirali po južni plani prav do Bonila, — da, gnéli so se pod šatori celi roji kupcev, tržinarjev in plesalcev: zmés vsakoršnih dobrodružnikov, ki so se bili pritepli z vseh končin Turske carjevine in ki so, kakor krokarji, zmerom bili za petami sultanove vojske jatam. Pridno so plenili in pogubni bili vojski vkrog bajraka, zato je zmotnjava bila velika, popolna poguba vojski pa skôraj gotova.

Nikakov krič, nikakorsna lomast o nobeni priliki popreje ni ovadila, da tukaj taborí Turska vojska, ki je po noči jako rada kričáva; sedaj pa se je zora še le prikazala na obzoru, a uže je strašen hrup razgrnil se po taboru, po hrupi je pa grozna strelba zagrmela po vsej vojski, v Janin obrnjeni. Ali paša je bil po noči svoje vérnike pripeljal iz grada: prebrél je jezerno ožino, ter hotel zgrabiti Turski tabor, ker prevérjen je bil, če le nekoliko sramoto zaseče sultanovi vojski, da pogubode nje načelnika — Kuršida pašo, o katerem je znal, da je vreden le malo, kakor vsa njega vojska. Ali paša je znal to, a vendar ga je hotel zgrabiti — učenca bojne znanosti, kakor je bil uže popreje planil na prednike, na tiste haremske pohotneže in z opijem ostrupljene „kreature“, na tiste padišahove miljence. Takoj o prvem skoki na Kuršidove okope je znal, da je okanil se; pa Ali, ki je bilo ime mu „Epirski lev“, ni hotel kar na brado torišča popustiti svojemu sovražniku, da ne bi na zasmeh ostal onim, ki so se sicer strašno balí ga in ki so njega stopinj prah poljubljali.

„Naprej, naprej!“ — hušknil je Ali v svoji vrsti, ki je bil oplašil jo nenadni odboj, „razpršimo te sužnje, kakor pleve, na vse strani!“

Kar zahrméli so in na sovraga planili dobrodružniki, kajti malo Epircev je bojevalo za Alija, to so bili v obče z vseh končin dobrodružniki, ki so mu bili za drago plačo prodali svoj život. Največ je bilo krščanov sè zapada, izlasti Italijanov, ki so trpeli zbog svojih karbonarističnih igráč in služili tujega krutnika. Kolikor je bilo drugih — dosta čudno — to so bili kristijanski uskoci iz Bosne, iz Bolgarske, kjer je bila le pest Mohamedanskih Škipetarov vérna ostala nekdanjemu vezirju, ki so ga po božje čestili.

Ko so bili o naskoki vzeli prve nasipe, umeknili so se Turci; le nekoliko besnih dervišev je sè sabljami mahaló po zraku, prokletstvo klicalo na Alija in njega vojščake, a te je smrt zalótíla zbog njih besnosti. —

Ali paša si je gladil osivelo brado, mirno smijal se — in opomnil je: „Se sem Albanski lev; če tebe, Kuršid“ — misil je — „pobijem, tresel naj se bode Carigrad!“ —

A sedaj ni časa, da bi človek premišljal bodočnost; sedanji hipi zahtevajo dejanja. Ali paša izdere svoj jatagan in sam

svoje vojščake pelje na druge nasipe, katere je tudi osvojil, brez vsakojakega upora.

„Ti obabélci!“ — posmehal se je Ali samoljubo, „ne morejo strpeti mojega oka, ne počakajo jeklene moje vojske. — Naprej!“ — zagrmel je svojim vojščakom, „plahih ovác čreda beži pred nami; za njimi, naprej! ne živimo ničesar, kar je sultanovo!“

Radostno je začela vriskati njega vojska; ali takoj je prestal ta vrisek. Oplašeni gledajo na levo in na desno stran, spredaj vihrá nánje glavni sandšak sultanove vojske; to kaže, da Kuršid paša sam hoče zgrabiti jih z jedrom svoje vojske.

„Pogubljeni smo, pogubljeni . . .!“ — béga krič od ust do ust med vrstami Alija paše, ki je, vgladavši Kuršidove priprave, povsil glavo: „Zvedeli so naše namere, uničene so moje nádeje“ — šepetnil je.

A ni bil dolgo zamišljen, zopet vskloni glavo: „Težak je boj z izdajo, prijatelji!“ — opomnil je zopet s krepkim glasom — nazaj h grádu!“

Vojska se jame vračati, Ali sam na svojem belci, béga med vrstami, dá bi zabranil vsakojak nered.

„Naj nam zastopi pot“ — vskriknil je, „osvobodimo ga sè svojim navalom. Kdo jih vodi? — ta nehvaležni sin, Pahobeg“ — pokaže na desno, kder Turska vojska koraka po bregu ob jezeri — uže daleko ga je bila prehitéla. „Ha, ha!“ — zasmijal se je glasno, „stavi se prav na strel Del-Carretovim topovom!“

Ko njegoví vojščaki opazijo to, razveselili so se, razmerno so korakali, kakor da nimajo sovražnika za petami in na obeh straneh.

Kuršid je bil uže dohitel zadnje vojščake Alija paše. „Allah, Allah!“ — zagrmé Turki in planejo na dobrodružnike. Le-ti se vstavijo, ustrelé — zemlja je pokrita z mrličí, a zopet molčéč stopajo dalje.

„Izborno!“ — pohvali Ali, po bliskovo se je zaletel k svoji zadnji vojski, „moji ljudje so me zapustili, tujci pa, kristijanje bijejo moje sovražnike.“ — A zaničljiv nasmeh je zaigral vkrog njegovih ust: „Vse prodadé ti kavrinje“ — šepetnil je sam sebi, „tudi svoj život za dobro plačo, pa taki ljudje bi radi svobodo pridobili svoji domovini?!“ —

Strašna je sleharnega uskoka osoda! — Služili so tujega krtnika in krvavéli, pa je zasmeh njih delež za to.

Alija paše usoda ni hotéla, da bi bil uzdo popustil svojim nehvaležnim mislim, tudi prednja vojska strelja, vstavila se je vsa njega vojska, na vseh straneh se morajo upirati sovražnikovim navalom.

Ali paša se k višku ozrè — v grad: „Zakaj ne začne paliti Del-Carreto?!“ — zahudi se.

Nad oblačino vojaškega dima v vsem solnčnem lesku še zmerom le strmí grad Litarica, topovi zijejo na njem, ali vendar je še vse tiho na gradu, kakor bi z njega ne videli, v kaki nevarnosti je njega gospod in gospodova vojska.

A vendar je vse pripravljeno: ograda je zavarovana s topovi, vojščaki pa samó čakajo znamenja, kedaj naj začne smrt in pogubo bruhati v sultanove jate; vojščaki vidijo svojih tovarišev nevarnost, nestrpno pogledujejo k višku — v grobišče Turbeh, od kodar človek lahko vidi vso krajino daleč in na široko, in kjer ob top naslonjen stoji moški v obleki Neapoljskega dostojnika — gledajo, kakor bi čakali, da jim ta dá znak, kedaj naj jemó streljati.

To je Del-Carreto, nekdanj je bil kapitan v Neapoljski vojski, sedaj pa je uskok in Alijevega topništva načetnik, ki sam uže dve leti sultanove jate zadržuje pred zidovi Janinskega gradu, da še zmerom z njega zidovja nepokorno plapolá Alija paše prapor.

Zategadelj danes ne umó njega malomarnosti — danes, ko je nevarnost bojnih jat, ki se bore pred gradom, takó očita; a vzbui hude nevolje odmevajo po gradu, ali ker so vajeni ostre kazni, nihče se ne predrzne, da bi strelil brez načetnikovega ukaza.

Načetnik pogleduje po krajini, ali podoba kaže, da ne vidi boja pred gradom; da ne vidi, kakó je Ali v nevarnosti; da ne vidi njegovih vojščakov, kajti sanjarskega oka se je ozrl po gručah vojaškega dima, ki se više in više kupiči, zopet zamisli se in kadar se bistrejše ozrè po krajini, divji ogenj švigne iz njega óka in oblačen nasmeh mu proleti obraz, kakor bi se veselil Alijeve nevarnosti. „Pogine, gotovo pogine“ — šepče, „a jaz potlej“ — o teh besedah umolkne tudi njegov šepet, le mišlim je zaupal svojo tajnost.

Strahovitejšje in strahovitejšje je pred gradom razsajal bojni hrup; napósled človek zaradi samega dima ni mogol ločiti ničesar, vsakdo pa je vendar znal to, da se Alijeva vojska ne more več dolgo braniti, kajti derviši v sultanovi vojski so zmagovito zapeli suro: ¹⁾ „A jutri te napojim s krvijo tvojih sovražnikov!“ Pa Del-Carreto še zmerom ne dá nikakoršnega znamenja na strelbo, da bi Alija in njega vojščake obvarovali gotove pogube; v misli vtopljen, zdí se človeku, da ne vidi in ne sliši ničesar vkrog sebe, saj ni videl ni, da je prekrasno vzrastla ženska naglo približala se iz grada — iz tistega oddelka, kjer Ali sè svojim haremom vred biva. Nje obleka, polu jutrovska, priča, da ta krasota ni haremska hči, da ni Turkestanske krvi; saj da je Turkinja, če prav sè zavojem zahalena,

¹⁾ Sura je oddelek v koranu, koran pa je verska knjiga, ki je prorok Mohamed sam spisal jo.

kakor ta krasotica, ne upala bi se stopiti med vojščake, na prostor velike nevarnosti. Stopala je naravnost k Turbehu — in po stopnicah na ravnost na planoto robatega ostrostolpa. Nekoliko korakov daleč za njo je prikazal se Alijev nezvestnik — sajid Selim z golim jataganom, zato da bi takoj pokaznil vsak drzovit pogled v krasotico.

Ko krasotica stopi na planoto, kjer je Del-Carreto ob topu malomarno slonel, odgrne zavoj: nje velekrasno obličje je rudelo, kakor rudi solnce, ko zahaje; sedaj še le je Del-Carreto probudil se: ozrè se v krasotico, pogleda jej v obličje — in stresne se, okò se mu je vnelo in žejno pije nje ljubeznivost, njegova usta pa so iznenajena, šepetnila: „Nekibe“!

Krasotica ni opazila tega, temuč stopila je k topu, doteknila se gorečega prižigálnika in hotela zapaliti.

„Kaj činiš, draga krasotica?“ — začudi se Del-Carreto, prime jo za roko in prižigálnik izvije jej iz nje: „Kaj bi rada . . .“ — govoril je, a obraz se mu je pomračil, „nikar, naj sam zaprem si pot do blaginje!“

Ježno ga je pogledala Nekibe in opomnila: „Ha, slutila sem to, sanjariš o blagosti, drzovítež! Izdajico jaz črtim!“ — dejala je zaničljivo.

Pa ni slišal nje besed, strel se je bil oglasil, razlegnil se je po gradu glasen „urrá“ in takoj premenil v ognjeno smrt — v smrt, ki je pogubo bruhala iz sebe.

Selim je stal zadaj, na videz je bil mlačen, a ni jedne besede ni preslišalo njegovo tenko uho, ni jedne premembe krasotici na obličji, stražniku na obrazi ni zamudilo njegovo prekanjeno okò.

Pred gradom je utihnilo bedastih dervišev petje; Del-Carreto — omotil ga je boj — nima ni oka, niti uha posvečenega ničemur drugemu, nego boju in vojski, zato zná, da so derviši omolknili. Óvije svoj meč z belim robcem, a jedva je trikrat nad glavo zatočil ga, utihnila je strelba na gradu. Veter, ki veje od Himeta, raznesel je dim v gručah na svojih perotih, zato lahko vidiš, kakò na vse strani prhajo Paho-bega jate, ki so zastopale pot do grada — vidiš Alija, kakò bega po bojišči in razpojeno vojsko zopet razvrščuje; lahko ga poznaš: v rudeči obleki je na belem konji, kakor bi se bil nalašč nastavil za tarčo svojim sovražnikom; ali ogibljejo se ga olovnice, kakor bi bil zavarovan mu život.

Kuršid je tudi blezu uže pregledal bojišče, gotovo se je preveril, da se Ali sè svojo vojsko vred otmè, da ne pogine na borišči, dasi popreje ni veroval tega, kajti besnejše tišči zadaj v Alijeve — zopet urejene jate, njega bajrak plapolá v prednjih vrstah; ker je svobodna Paho-bega vojska in ker ima pot h gradu svobodno, zato Alijevi vojščaki stopajo le počasi, samò sedaj pa sedaj se vstavijo in kruto odbijajo Kuršida.

Nekibe je nenehoma sè svojega visocega stališča pazila na vsak bojni gibljaj, radostno je žarelo nje okó, ko je videla, da se prve Alijeve vrste na brodu po jezeru uže bližajo grádu.

„Zgodilo se je po tvoji volji, gospodarica moja“ — spregovoril je in vá-njo obrnil se Del-Carreto, „s svojo roko sem svoje nádeje zatrl na dolgo časa — da, morda za zmerom!“

„Ali sme človek“ — povprašala je in oponesla Nekibe, „giniti nádejo v prsih, ki so krvavo izdajo krila v sebi?“ —

Dostojnik je zarudel: „Ali izdajo imenuješ ti moje prizadetje, da bi pritrudil si zemski raj? Če je to res, prizanesi; ta, ki gleda v solnce, oslepi prav takó, kakor sem oslepel jaz po tvoji krasoti; po sedaj ti hočem hvaležen biti sè svojo vérnostjo.“

Nekibe je zarudela in obličje zagnila sè zavojem: „Ali ne vidiš s a j i d a, neprevidnež?“ — šepetnila je.

„Ha, zmerom le ta starec in njega vohonje!“ — vskipel je Del-Carreto, „ali bode še dolgo stal med teboj in menoj, gospodarica moja? — ali je mogoče, da mu njega krutosti pripri-dijo kaj mnogo dobička?“ —

„Meni je bil milostiv“ — živo odgovori Nekibe, „zató pa sem mu hvalo dolžna do svoje smrti.“

„Gorjé meni!“ — zaječal je Del-Carreto, „pokazala si mi žarek svoje milosti, ali obotavljaš se napojiti moja suha, moja žejna ustna; varaš me, sama skrb me umori!“

„Karol!“ — šepetne Nekibe in desnico položi na srce.

„Kaj pomaga vse“ — govoril je dalje Del-Carreto razgret, „dókler je ta starec živ, nečeš mi biti milostiva, a jaz sem osamel, osamelo je moje življenje, ni povedati ne smem, kakó te neizmerno čestim.“

Nekibe povesi glavo in nekoliko hipov je močno zami-ljena: „Danes zvečer v moji kapeli!“ — dejala je poluglasno in stopila na kraj ostromolpa.

„Vendar imam zopet srečen hip v svojem življenji, oplenjenem vse radosti“ — šepetnil je Del-Carreto: „gledi, gospodarica moja, kakó oslavim današnji dan!“

Nagnil se je k topu, delal je skrbno; prednja Alijeva vojska je stopala v grad, poslednja pa je Kuršida odbijala. Videl si Alija, kakó se je postavil v najzadnejše vrste svoje vojske, prijel za puško, mirno náme meril, a zgruzil se je raz svojega konja Skutarski „muteselim“, imel je zelen turban, ki je pričal, da je gospodar proroka Mohameda potomec. To je bil hraber Turek, njega junaštvo, njega osebe, prorokovega potomca svetost je močno vplivala na Kuršidovo vojsko; zaradi njega smrti je, kakor bi trenil, vgasnila hrabrost v vrstah, ki je načetoval jim, zajelo jih je sovražnikovo orožje.

Po tem dogodki Kuršid sam zgrabi svoj bunčuk, dvigne ga visoko nad glavo, in na čelu svojim vojščakom, ki je ta dogodjaj zopet razpalil jih, zažene se za Alijem, zató da bi ko-

likor bi bilo moči okvaril ga še poslednji hip; dobro je znal, vsak Alijev vojščak — ali ubit, ali zalóčen — da je nenamisljiva izguba, sam pa, če mu pogine sto vojniov, da jih takoj lahko namesti z drugo stotino. To se je godilo, ko je Del-Carreto uredoval svoj top.

„Dober strelec si ti, stari vezir!“ — vsklikne Del-Carreto, ko je videl učinek Alijevega strelú, „za sv. Januvarija, ¹⁾ dokažem ti, da jaz znam še bolje streljati!“

Blisek in grom bruhne iz topa, krogla žvižgne obokoma, a Kuršidov bunčuk pade na ravnost na zemljo, odbila mu je krogla drog blizu nad roko.

„Takó bi tudi tvoja glava, Kuršid, lahko odletela!“ — opomnil je mirno Del-Carreto, „ali nečem, da bi ti se svojim životom plačal, ker nisem mogel veren biti najini poboti.“

Kuršid se stresne, ozre se v grad, zagleda strelca, v zrak pljune — na znamenje svoje zaničljivosti in srditosti, in vojski ukaže: „Nazaj!“ — a mirno je poslednja vojska Alija paše prepeljala se po jezerni ožini.

„Otel se je!“ — šepetnila je Nekibe in otišla na ravnost h grádu, sajid Selim pa je korakal za-njo. Slišala je Alija paše glas, ki se je razlegal grádu po notrini — glas: „Sultansko plačilo tistemu, kateri mi zvé današnjega boja izdajico!“ Te besede so jo napolnile z grozo, pospešila je svoje korake, kakor bi se bila bala, da bi nje groza ne izdala izdajice.

II.

V gradu in doli v Kuršidovem taboru je grobovo tiho. Bili so se do polu dné, sedaj pa počivajo po krvavem deli. Dim je legel po zemlji, nekoliko pa je razgubilo se ga goram po témeh — goram, ki ob njih omodrele robove solnce lomi svoje žarke o zapadi, krvavo zahaja, kakor bi se bilo napójilo s krvijo, prolito na Janinski plani.

Grad Litarica in njega stolpi so v rudečem žaru, a okna in pobite šipe po oknih v odlesku odbijajo plamen od sebe. Solčni žarki igrajo grádu po zidovji, izvedavo ogledujejo luknje, ki so jih olovnice zvrtele v zidje, zamán pa se trudijo, da bi prodrli podolgovato okno na voglu stolpa, pobarvano steklo jim brani prodór. Malo je v grádu bilo jih, ki so videli prostor, okrašen s pobarvanim oknom — prostor, kamor je solnce zamán trudilo se, da bi se vkradlo. Le temna svitloba, kakor skozi kakov zavoj, prodira v notrino, a da sredi oboka srebrna svetilnica, viseča na srebrnih verižicah, ne razsvitljuje majhne kapele, jedva bi človek

¹⁾ Sv. Januvarij je váruh (patron) Neapolitanom.

po dnevi o tej temotni svitlobi videl oltar, na oltarji pa sveté vere znamenje — križ nad umetelnim obrazom sv. Kriščeve Roditeljice. Na stopnici pred oltarjem klečí krasno vzrastla ženska, zamaknjena v molitvo; nje obličja ne vidiš lahko; dasi je bila odgrnila zavoj, zaslonila si ga je z dlanjo in goreče glavo sklanja prav do stopnjice pred oltarjem. Vse tiho je po kapelici, da bi lahko slišal vsako genotje nje molečih usten, ali ničesar ne čuješ, le časih se mrkel vzdih privije iz nje prsi in po vzdihih se vselej stresne, potlej pa je zopet vse tiho. Takó v misli vtopljena ne vidi, da se solnce uže nagiblje na zapad, da jo v svetišči, ki je po dnevi temno, objemlje gostejša in gostejša tema, ne vidi ni — da se vrata za njo na léhko odpirajo in da paša sam léhko stopajoč prihaje v kapelico.

Vse njega teló kaže genotje, goreče je svoje sanjarske oči vprl v krasno molilko — a malo po malo je vgašal njega strasti ogenj, njega obraz, iz početka zarudel, vpokojil se je, in z globocim vzdihom je olajšal si tesne prsi.

Molilka, probujena iz svetih misli, vstane oplašena, a obrne se v Alija, še hujše obledí in sè zavojem zagrne si obličje.

„Nekibe, ha!“ — razhudi se zopet Ali, njega bistro okó ni zamudilo ni jedne premembe v nje óku, niti na nje obličji.

„Dovoli, gospod!“ — spregovorí Nekibe poluglasno, stopi k oltarju, pogrne ga s prestorom in obrne se v Alija: „Poslušna sem tvojim ukazom!“ — opomni, roci prekriža na prsih in skloni glavo.

„Ali je uže dolgo“ — povpraša — ker je bil jezen: z drhtečim glasom, „kar se bojiš mojega prihoda, kar skrivaš meni svoje obličje? — Ha, še sem gradú gospod, pa tudi pokoriti znam še svojih sužnjev oholost.“

O teh besedah je odgrnil zavoj z nje obličja. Nekibe ni branila, mirno je stala, le solza je zalesketala jej v óku. Ali paša ostrmi, toda on, ki je o njem znana bila prislovica, da kri veje iz njega diha, povesil je glavo pred solzó te ženske, skôraj proseče sklenil roci in zopet izgovoril nje ime. Nekibe je sklonila se k njemu, prijela ga za roko, Ali pa je začutil poljub in solzo na roci.

„Ne, nisi me izdala, nisi zapustila nesrečneža!“ — vskliknil je radostno in hotel pritisniti jo k sebi; ali Nekibe je nežno izvila se mu iz roke: „Prizanesi mi, gospod! tak izraz srčnih čutov v Božji hiši ni na pravem mestu!“

„Ali je znamenje iskre vdanosti greh pred obličjem tvojega Boga?“ — povpraša Ali paša, „a bodi, jaz se ne karam s teboj, tudi z našimi „ulemi“ se nisem pričkal, dasi znam, kakó lažejo, kakor sleparji. Kaj je meni do vere, ne briga me kaj tacega; pa vendar ne“ — osupne ta hip, — „ne veruj tega; saj sem o vsaki priliki nalašč poiskal te na tem mestu, ker znam, da se bojiš svojega Boga in ne lažeš vpričo njega obličja.“

„Dragi gospod!“ — začudi se Nekibe.

„Molči!“ — segne jej v besedo paša, oprè se ob steno, roci dene na prsi in nekoliko hipov gleda Nekibo, ta pa je pokorno čakala njega ukaza.

„Nekibe!“ — jel je po nekolikih hipih govoriti, „jedina ti si bila moje blaginje zvezda, vsega sem se naveličal, le po tvoji navzočnosti sem hrepenel, kakor jelen koprni po čvrstem studenci; ljudje so me naučili zaničevati ljudi, ti sama si priča, da sem se preveril, da je človek lepša stvar, nego je pes, ki ga lahko brčnem od svojega divana; ti si mi bila vse; Allah mi je priča, nisi več tista, ki si bila!“ — vskliknil je srdito.

„Dovoli mi, da povem“ — rekel je, ker je videl, da se je Nekibe zgenila, da bi mu odgovorila. „Ko bi se tega branila, legala bi; laž pa pred obličjem tvojega Boga, praviš, da je grehota!“

Nekibe povesi glavo, lica jej obledé in prsi se jej dvigajo od notranjega boja, ni mogla braniti se mu, a to je ožilo jej prsi.

Po nekolikih hipih Ali oblačnega óka pogleda krasotico v zadregi, z dlanjo otare si obraz in samemu sebi, vendar glasno spregovori: „Hm, starec ne more nikakor zahtevati take česti, s kakoršno se blagosti krepak mladenič; dasi je starčevo srce še zmerom ognjeno, vendar njega obraza brazde ne razvnehljó v nikomer česti.“

„Znam to, znam pa tudi . . .“ — zarudel je in trpek zasmeh se mu je privil iz ust . . . „vendar se zadovoljujem sè zaničljivostjo, s prevaro, čudovito je to!“

Po teh besedah umolkne, Nekibe se trese in zopet potrzljivo gleda starca, ki je menila, da je hvaležnost dolžna mu.

„Vse me je zapustilo“ — začel je po nekolikem časi zopet govoriti, „moj ljud, moji sorodnici, ki so lizali mojih stopinj prah, zapustili so me, ko hitro je bledeti začela moje sreče zvezda; ali kaj mi je do njih, lahko jih pogrešam, te kukavice; toda sinovi so me izdali, pa sem jih takó močno ljubil; naskrbel sem se zánje, le zánje sem trpel, pa so me izdali; če me izdaš še ti“ — obrnil se je v Nekibo, „pa bodem osamel stal na konci svojega života.“

„Nikoli te ne zapustim, nikoli te ne izdam“ — vskliknila je Nekibe in zgruzila se mu pred nogi.

Paša je božal jej lice, kakor kacemu dečku: „Zahvaljujem se ti“ — dejal je, „za žrtvo . . .“

„Za kakšno žrtvo, dragi gospod?“ — povpraša Nekibe in ozrè se vánj.

„Silo delati srečo, veselje zaničevati na ljubáv starcu, kakoršen sem jaz, ali ni to žrtva?“ — povpraša Ali zopet.

Nekibe z nova povesi glavo, globok vzdih je privil se jej iz prsi.

Paša se stresne, okó se mu je zabliskalo od same jeze. „Ha, préveril sem se!“ — šepetnil je sam sebi, zamislil se, po nekolikih hipih pa je zopet s poprejšnjim, sedaj nekoliko žalostnim glasom dalje govoril: „Osemnajst let je tega, kar so bili Urahorci ¹⁾ mojo pravično jezo sklicali náse. Menili so, varni biti v zavetji krščanskih Francozov, ali jaz sem vendar pokaznil njih oholost: mesto je zajela propast, meščane smrt. Kar pribeži pred jednim mojih ljudi neka — blezu petletna deklica, beži na ravnost k meni, skrije se meni med nogi, jaz jo skrijem besnosti svojih vojščakov, nje krič je ganil milost v meni, a pomilostil sem vse še žive Urahorce. ²⁾ Ta deklica si bila ti, Nekibe! Povedi sama, ali sem kedaj izneveril se prisegi, da hočem zmerom biti tvoj varuh?“ —

„Nisi se izneveril jej ne“ — odgovori Nekibe, a zmerom se je osrčeje še treslo v njej, „kakor se tudi jaz nisem izneverila svoji obljudi, da ti bodem hvaležna do smrti; ali nikar ne méni, da sem ti také hvaležna zató, ker si mi život otel; tačasne groze prizor in prizor tačasnega krvavega boja me še zmerom časi probuja iz spanja, v katerem videvam okrvavljeno truplo svojega očeta in svojih bratov trupe, in o taki priliki se vselej moje srce odvráča od tebe.“

Paša se stresne.

„Daj, da sedaj tudi jaz dopovem, dragi gospod,“ — govori Nekibe s krepkim glasom, „v Božji hiši sem sedaj, resnico hočeš slišati, resnico tudi zveš. — Ali ker mi nisi vzel vere, ker nisi odtujil mi Boga, ki z njega pomočjo upam, da se izveličam, zató sem ti svojo hvaležnost posvetila na veke in pokojim se z nado, da tudi tam pred prestolom nebeškega sodnika moja prošnja in prošnja vseh, katere si pomilostil zaradi mojega žalovanja, tehtnico zmore tvojih redkih dobrih dejanj teža.“

Nekibe je bila premočno ganjena, zató je umolknila. Ali paša, ki je doslé skrbno poslušal jo, ni mogel upirati se nje prepričevalnim besedam. „Res je to — res“ — šepetnil je nehotoma, „kristijanka se spomina tudi tega, kar je čaka po smrti. A Mohamed — aj! — Mohamed? prorok? — ta je sedaj prah in pepel, kar bodemo mi nekđaj, jaz sem sedaj prorok!“ ³⁾ Zopet se je zamislil. „Res sem prorok bil nekđaj“ — opomnil je poluglasno po nekolikih hipih, „ljudje kukavice, vcepili so se

¹⁾ Urahori — mesto v dolénjem Epiri, zaupalo se je — Francoskemu varstvu, ko je bil Francoski general Duhamel osvojil otok Korfu. Znali so Urahorci, da bi Ali z njih mestom rad povečal svojo krvavo vladu. Pa Ali ni dal kaliti svoje namere, zató je tem zvitejši bil do Francozov. Povabil je bil Francoskih posadek po kristijanskih mestih na Epiri, načelnika generala Roseja — in ko je ta z neko Grkinjo v Janini slavil svojo svatbo, zgrabil je paša Urahorce, pobil Francosko posadko in zakrivil se neznanskih krutostí.

²⁾ To je resnica.

³⁾ Takó je paša govoril, kadar je oholost vskipela v njem.

svojo mrzkostjo to misel v mé, a vendar so se vlastni sinovi izneverili mi, jaz nisem prorok. — Ali je to takó, ali takó“ — premišljal je, „moja usoda je, to priča vedeštvo in moje srce, navezana na usodo te kristijanke, da me do céla ne zavrže, smijal se bodem, Kuršid, tebi in tvojemu padišahu (sultanu)!“ A nagnil se je k devici, ki je klečala pred njim, in poljubil jo je na čelo: „Hvala na hvaležnosti; to pač ni ljubezen, ali vendar se ti zahvaljujem; saj jaz starec moram zadovoljen biti tudi z drobtinico tvoje milosti. A zatorej ker ti vére nisem vzel, zategadelj sodiš, da te hvaležnost veže náme, dejala si, kaj ne? — Srečen sem zatorej; Nekibe, gotovo je, da mi bodeš na veke hvaležna, da mi noben izdajalec ne prevzame tvoje hvaležnosti, kakor mi je danes nekdo vzel zmago. Čuj, hočem in poskrbel sem, da se tvoji vérci in sorodniki osvobodé sultanove sužnosti, a prav ta-le čas je vstala úže vsa Moreja, trdnjava za trdnjavo se vrstí Grkom v last; če le še leto dní sultanovo vojsko zadržim pred svojim gradom, pa se osvobodé Grki.“

Nekibe je radostno poslušala njega besede, ni se jih nadejala, kar plamikale so jej oči, a ko je bil paša úže nehál govoriti, ni odgovorila prav nič, takó močno je ta vést vplivala nánjo.

„Ali je to resnica, ali je pošteno res to?“ — povprašala je radostno z drhtečim glasom.

„Dvomiš li o resničnosti mojih besed?“ — vpraša Ali paša. „Dal sem Sulijotom zopet njih gore, to je bil početek, a Grke sem pošegetal z nadejo v mojo pomoč, da so vstali na Sunite, to bode sultanove pogube konec. Allah! ali so tam — v Carigradskem serajlu verovali, če mi izneverijo prijatelje in domovino, da usahnem, kakor drevó, ki mu veje porobijo? — Če prav sem prikovan k svojemu gradu, vendar sem najkrvavejše rane zasekal sultanovi carjevini, a da moram poginiti, Grki bodo svobodni, sultanova moč pa bode izpodkopana.“

Nekibe ni slutila sebičnosti, ki je tičala v Alijevih besedah, popolnoma je bila dušo omamila jej misel: „Svobodni so Grki, moji kristijanski bratje — svobodni so!“

„In to si ti učinil, gospod moj?“ — vskliknila je navdušena, „nu, prisezam ti, da zapodim vsakojako misel, ki bi ne dihala vdanosti, hvaležnosti do tebe, zató da bi vsaj, kolikor jaz morem, poplačala ti, kar ti je dolžan moj národ. Poplačal naj ti bode Bog v večnosti, kakor te bode blagoslavljal národ — osvobojen!“

Po teh besedah mu poljubi roci. Strastne ljubezni radost šviga starcu iz óka in prežene mu brazde raz čelo in z obraza; starec objame devico in pritisne jo k svojemu srcu.

„Nikar takó!“ — šepétnila je Nekibe, „v Božji hiši smemo le moliti, in molila bodem záte in za svoj rod, gospod moj!“

Te besede so vse razvnetje zbrisale z Alijevega obraza, stresnil se je, izpustil je iz naročja Nekibo in z obema rokama zastrl si obraz. „Rod moj?!“ — šepétnil je, „zapustili so me sinovi, sam sem na sveti sedaj, jaz — starec nimam nikakovega rodú. Ali“ — ojačil se je zopet in roko stegnil po Nekibo, ki ni opazila svojih besed vplíva na Alija, ter je pokleknila na stopnico pred oltarjem — poluglasno je dalje govoril: „Toda le moli, moleča zabiš svojega srca glas“ — omolknil je, „hvaležnost?“ — šepétnil je sam sebi, „lepa beseda je to, ali razprši o boji z ljubeznijo takó, kakor mehur iz mjila, a jaz poskrbim, da se bodoče nič več v ta boj ne vkrade tvoja hvaležnost!“

Paša tiho otide iz kapelice.

Iz početka je Nekibe, kar je podoba kazala, jako zamišljena bila v molitvo; ali molitva hladi razgreto misel, devica pa ni imela pokoja, dvigale so se jej prsi, čudovito je igralo jej okó, da-si ni motrilo nikakoršnih predmetov pred seboj. Solnce je bilo uže davno zašlo, le oskromna svitloba v svetilnici je razsvitljevala kapelico, da si težko poznal posamezne predmete, ker so bili sedaj v senci, sedaj so zopet pokazali se, kakor je mežikajoča svitloba v svetilnici igrala ž njimi.

Nenadoma pa vstane, nje obličje je obledelo, pa zopet zarudelo, jedva si z daleč začul tih šumot na hodniku, a devica je vendar le jela tresti se, kar je pričalo, da se nje misli niso motile z molitvo.

„Hagia Glykys! Hagia Glykys!“¹⁾ — vsklikne in roki vspenja k oltarju, „krepčaj me sedaj, moja najtrpkejša ura prihaja sedaj!“ Ozre se v vrata, ki se takoj na láhko odpró, skozi pa stopi Del-Carreto. Predno je ta zaprl vrata, videl si, da je prednje šinila človeška senca, a da oba nista bila razvnetá, videla bi bila Selima, vezirovega sajida.

„Tú sem“ — spregovoril je poluglasno Del-Carreto in vrata zaprl za seboj, „tú sem — jaz véni suženj tvojih ukazov.“

Nekibe se ni oglasila, temuč, kakor bi se bila zbala tega glasa in ogovora, zastrla si je obličje sè zavojem. Del-Carreto je opazil to in zgruzil se jej pred nogi: „Ti si ukazala, duša“ — opomnil je skóraj glasno, „tukaj klečim in prosim te, smili se me!“

Nekibe šine k oltarju, prestor potegne z njega, poklekne in strastno vsklikne: „Tukaj prosi usmiljenja, prosi ga sebi in meni!“

„Klanjam se najsvetejši Gospé“ — opomnil je nehotoma Del-Carreto, prenaglil se je bil, „ali će se mene usmiliš ti, gospodarica moja, menim, da bode tudi Mati Božja milostiva mojim grehom.“

Ta opomnja je globoko vrezala Nekibo, morala se je opréti ob zid: „Karol!“ — spregovorila je po nekolikih hipih

¹⁾ Tako Grki simboliški imenujejo Mater Božjo.

z drhtečim glasom, „Karol, ne govôri takó z menoj, ne smem, ne morem te poslušati.“

Osupnil je ognjeni Neapolitan, nem in oplâšen se je ozrl v Nekibe.

„Novič sem prisegla Najsvetejši Gospé“ — govorila je dalje Nekibe, „prisegla sem, da z Grško vred svoj život in svojo blagost iz zgolj hvaležnosti žrtvujem svojemu dobrotniku.“

„Ali Grška?“ — povpraša Del-Careto v svojem rastočem plahu.

„Dâ“ — potrpi Nekibe, „on je poskrbel, da so Grki vstali na zmagoslavno vojsko, a Križa ne bodo več suvali v blato, in kristijanov ne bodo več mučili zbog svete vere.“

Zaničljiv smeh je zaigral Del-Carretu vkrog usten. „Slišal sem to — slišal“ — opomnil je, „ali varaš se, da je Ali Janinski Grški svobodi na ljubo na boj vzburi Grke. Paša, ki še nikoli ni oslavil se z nikakoršnim dobrim dejanjem, tudi Grkov ni podrezal, naj vstanejo, zató, da se osvobodijo, temuč učinil je to na svoj prid, odbral je Grke za svoje zaveznike zató, da samega sebe otme.“

„Ne govôri dalje“ — skočila mu je v besedo Nekibe razpaljena, „ne pristuje to, da bi ga grdil ti, ki si ga danes hotel izdati.“

„To je bolešno“ — šepétne Del-Carreto in glavo povesi. „Kar sem učinil“ — jame zopet govoriti po nekolikem časi in vskloni glavo, „učinil sem zaradi same česti do tebe; Alija nisem izdal, pač pa sem uničil svoje namere, ker sem se vmesil v vojsko krutnikovo, ki so ga vlastni sini zapustili. Ali nikoli se nisem zavezal njemu, da ga bodem služil, temuč zavezal sem se tebi pred tremi leti, ko sem te bil prvič zagledal na jezeru, kjer si menila, da te nihče ne vidi, pa si zavoj odgrnila sè svojega obličja. Po tistem časi sem tvoj suženj, a da uporni prapor Alija pa še zmerom še plapolá na Janinskih gradbah (šancah), za to naj se Ali zahvaljuje le moji česti do tebe, pa hrabrosti mojih tovarišev. Menil sem, da tolika žrtva gane tvoje srce, ali okanila me je nadeja, preverjen sem, da sem bil, kakor sem danes, zmerom le tvoje volje igrača.“

Poslednje Del-Carretove besede so bile néžen očítek, bolesten je bil njega glas, kakor bi bil mrtvaški zvon smrtno uro popeval njega nadejam. Obrnil se je in stopal polagoma k durim.

Nekibe se je tresla o njega besedah, hud ogenj z vso svojo močjo je vspamtel jej v prsih, a ko se je bil obrnil od nje, zdelo se jej je, da srce poka v njej, sapa se jej je zapirala, bolesten, obupljiv vskrik: „Karol!“ — prikipel je iz nje tesnih prsi.

Dostojnik se obrne, Nekibe je klečala in roci stezala proti njemu.

Ta hip je zopet pri njej. „Nekibe, duša moja!“ — razveselil se je in roci poljubil jej.

A duri se tihotno odpró, sajid Selim pogleda v kapelico in vidi oba — drugega pred drugim, nekolikrat stresne glavo, kar plamikalo mu je okó — in nehotoma je segnil po kinžal, po njega držaj za pasom. „Prokletec“! — šepetnil je, ali précej je na pol goli kinžal porinil v nožnico in zopet tiho zaprl duri.

„Tvoja duša je moja duša“ — razveseli se Del-Carreto, „ne zamenil bi sedaj svoje usode z blaginjo Gospodovih angeljev, „tvoja duša je moja imovina!“

„Da, tvoja je moja duša“ — šepétne Nekibe, „ali prosim te, potrpi z menoj!“

„Govóri, draga moja duša!“ — rekel je Del-Carreto, „požéli, kar koli ti je drago, vsaka tvoja želja je in bode tvojemu služniku ukaz.“

„Ti si obljubil to“ — opomni Nekibe, „jaz pa vérujem tvojim besedam.“

Po teh besedah korakne od njega. „Karol, nikar ne požéli več“ — rekla je, „da bi se zopet takó sešla kedaj, ne smem ti biti več, nego prijateljica!“

„Ha!“ — začudí se strastni mož, „to ne tičí v moji obljudi, to ni mogoče!“

„Ali hočesh razdreti svojo obljudo?“ — povpraša Nekibe nekako trpko.

„Zahtevaj, kar hočesh“ — vskliknil je strastno Del-Carreto, „zahtevaj moj život, da bi pa zavrgel svojo čast do tebe, te muke nikar ne zahtevaj od mene!“

„Kaj, muka?“ — povpraša Nekibe, „kateri naju trpí večjo muko? — ali ti, ki si možki in ki mu telesna moč krotí srčno bolest, ali jaz, ženska, ki sem še le sedaj začutila v sebi ogenj in vso njega neodbitnost — jaz, ki sem o svoji osamelosti brezi vsakojake pomoči v moči tega ognja, pa vendar temu tvojemu boju nepodobnemu boju rajša izročam se, nego, da bi se iznevéčila svoji prisegi, nego da bi svojo dušo pogubila na vekov veke. Ali bi rad, da bi smrtno uro z grozo spominjala se svoje česti do tebe? — Karol, dragi Karol! tega ne terjaš od mene, tega ne moreš zahtevati! Praviš, da me čestiš, o! zatorej se me smiluj, jaz sem ženska in čutim, da bi tvojih prošenj ne odbijala dolgo.“ —

„Vdana si neverniku!“ — opomni Del-Carreto.

„Ali njemu sem jaz, kristijanka, vérnost in hvaležnost do smrti prisegla pred obrazom svojega križanega Izveličarja“ — skočila mu je ognjeno v besedo; „a to prisego sem vpríčo obličja Matere Božje zatrdila pred tvojim prihodom. Nikar me ne sili, da bi pogubila svojo dušo, to zahtevam od tebe, to bodi dokaz, da si moj prijatelj!“

Po teh besedah je strmela vánj in roci imela skleneni.

Del-Carreto se ni upal odgovoriti jej, le boj, ki je vrel v njega prsih, kazal je njega obraz; napósled pa se ojači, vskloni

glavo, rôko položi na srce in poluglasno spregovori: „Zgôdi se tvoja volja.“

„Hvala ti, Karol moj!“ — razveselila se je Nekibe in pritislila se mu k prsim. „Sedaj še le ti lahko razodevljem, da sem vsa — tvoja prijateljica in da ti bodem prijateljica tudi po smrti, zavarovana ostane v mojem srci najina prijazen prav do tistega dné, ko se bodeva zopet videla — v večnosti. Veren bodi tudi ti spominu na moje prijateljstvo, na to uro, na uro najine žrtve, najine ločitve!“

Nje glas se je hujše in hujše tresel; o poslednjih besedah se je zarôsilo jej okó, skôrjaj krčevito sta nje roci oklepali dragemu prijatelju vrat, pritislila je svoja ustna k njega ustnom; a stopila je od njega, še jedenkrat se je ozrla vânj, solzé so se kar vdrlé jej iz oči, zakrila si je obličje z dlanima.

Del-Carreto se počasi obrne, predno pa je koraknil, da odide, ozre se še jedenkrat v Nekibo, skoči k njej, objame jo, poljubi na čelo, ter vsklikne: „Z Bogom na veke, prijateljica!“ — pa pobegne.

„Z Bogom, prijatelj moj!“ — šepétne Nekibe za njim, zgruzi se pred oltar na koleni — in razvnetá pomoli: „Mati Božja, mati žalostna! klicala sem te na pomoč, a ti si me krepčala o najtrpkejši uri mojega života, vzprimi, o vzprimi te ure žrtvo in prosí svojega Sina, da mi odpustí grehe!“

Del-Carreto je brzo stopal po temnem hodniku, ko pa pride do vrat, vidi, da so zaprta, čudovito! popreje se nikoli ni pripetilo to. Ker je bil še do čéla zmóžen zaradi stoprav minolega prizora, ni bil zmóžen nikakoršne jasne misli, nehotoma je segnil po zapah, da bi ga odmeknil — kar se nasprotni hodnik razsvetlí, a predno je Del-Carreto oglednil se, vsuli so se oroženci vkrog njega; o prvem pogledi je spoznal, da so to Mohamedanski Epiroti, telesna vezirjeva straža. Takoj je čutil, da je zalóčen, zamašili so mu usta, zató da bi njega krič ne oplášil kristijanske posadke v gradu, ali pa morda Nekibe same? — Spoznal je svojo usodo. „Z Bogom, Nekibe, živa se ne bodeva videla nikoli več“ — mislil je njega duh, „kedaj pa smrt združi tebe z menoj? — ali bodem dolgo še čakal, da se zvrši tvoja obljuba?“ —

Motil pa se je Del-Carreto, ker je menil, da ga takoj odpeljejo na morišče. Popreje, nego se je nadejal, stal je pred vezirom, ki je bil razsrjen, zaničljiv smeh je buhnil iz njega, ko so bili nesrečneža pripeljali prédenj. Nekoliko časa je gledal ga besno takó, da se kolena tresó in sapa zapira tistemu, katerega takovo okó pogleduje; Del-Carreto pa je nasprotoval temu pogledu, neoplašeno je tudi on gledal Alija.

„Kukavica!“ — zagrmel je Ali, „ali takó plačnejš moje dobre, moje véro v té? — Ni bila ne tajna mi tvoja drzovitost, s katero si se upal ozreti se v gospodarico mojega srca — v gospodarico, ki je dražja mi, nego vsi moji zakladi — dà,

dražja, nego moje življenje. A da se doslé niso vresničile tvoje zvižaje, zahvaliti se moram le . . .“ — stresnil se je . . . „hvalenostni ljubezni“ — šepétnil je sam sebi. Zopet je svoje dušljivo okó vprl v Del-Carreta. „Dvakrat si me izdal danes, očito je, da si samo ti kriv našega današnjega poboja; a ti si se drznil. . .“

„Prokletec!“ — hušknili so razkačeni Mohamedanje in zlobno svoje oči vprli v zločinca, prorokovci so menili, da na sveti ni večjega hudobneža, nego je Del-Carreto.

„Poberi se izpred mene!“ — zadril se je paša, „Ali Selim!“ — zarohnel je in obrnil se v svojega sajida, „znaš mojo sodbo!“ — Vrgel je svoj čibuk v zajetnika, to je bilo znamenje, da ga izroča samoljubnosti svoje divje zlote.

Odvlekli so ga, šli so z njim skozi stranska vrata iz grada; pri bregu se je zibal dovolj prostoren čoln, zanesli so vânj nesrečneža, ki so mu bili zvezali nogi. Odrinili so od brega in ko so na drugi strani bili stopili na suho, odsekali so mu roci in nogi. Ker je imel usta zamašena, nesrečnež ni mogel ni z jednim vskrikom olajšati svojih bolečin, a ker so ga bolesti zmogle, obležal je v temi.

Noč je bila minola; trepetali so na iztoku še le prvi jutranji žarki; kristijanska posadka se je v gradu Litarici v gruče zbirala brezi vezirovega ukaza — in od gruče do gruče, od ust do ust je bežal šepet: „Del-Carreto!“

Straža pri velikih vratih je videla tajno ponočno odpravo. Ker je radovednost šegotala jo, preplulo je nekoliko jih jezerno ožino in ti so bili svedoki, da je sodba zadela nesrečnega Del-Carreta; ko so bili Alijevi rablji otišli, stopili so k nesrečniku, in ker so kapitana poznali, da je hraber, in čestili ga zbog njega vojevitosti, prisegli so, da se osvetijo Janinskemu veziru. Ovezali so rane svojemu kapitanu in odnesli ga ne v grad, temuč v Kuršidov tabor; samo jeden teh ljudi se je vrnil v grad, zato da je oznanil to strašno dogodbo.

„Ali to je njega plačilo“ — slišal si, da so povpraševali in čudili se po posameznih gručah, „plača njemu, kateri jedin je leto dni sultanove jate zadrževal pred Janinom?“

„Res je to“ — pritezajo nekateri, „res je — res, prebito, nam se ne bode godilo boljše.“

„Mi pa čakali ne bodemo“ — oglasili so se nekateri, „da bi nas posamezne spihali s tega sveta, précej to uro razsujmo njega harem, ubijmo njega in pobijmo njega žloto, to pogansko zverjád!“

„Dá, takó učinimo — takó!“ — vdala se je večina temu nasvetu.

„Ne učinimo tega — ne, tega pa ne — tega“ — branili so opreznejši kristijanje, „obljubili smo mu, da ga bodemo varovali, nikar ga ne ubijmo. Ostavimo ga, a Turek tam zunaj bode takój na Litarici, ta gotovo ne prizanese Aliju.“

„Moder nasvet je to“ — pohvalili so te besede skôro vsi.

O prvem znamenji takoj stopijo v vrste; po stari navadi so ta hip pokorni bili vsi.

Nemirno je Ali poslušal, kakó se njega kristijanski zavezniki roté; sklenil je da jih pomiri.

„Za zlató je teh kavrinov život pač na pródaj“ — opomnil je zaničljivo, „sè zlatom si zopet kupim njih vérnost.“

Stopil je med nje, kakor o kaki bitvi, tistega obraza, ki vojščaka naganja, da vrišče; o tej priliki pa so vsi trmasti molčali. Ali paša jih prijazno ogovarja, hodi od vrste do vrste, razdaja polne šake novcev, uh! kakó teško se poslavlja od tega „mamona“, ki kristijanska in nekristijanska kri lepí na njem, ali vendar ga daje veselega obraza; saj hoče z današnjim darom zavarovati si neštevilne zaklade, nakupičene po zakladnicah v gradu, ali zlató in besede se menjajo z učinkom vred, po vrstah nikakor trmasta tihota ne preneha plašiti Alija.

„Le trmasti bodite, psi kristijanski!“ — vrélo je v Aliji, „zaničujem vas, tudi brezi vas bodem branil se, dôkler bode Nekibe, nje vernost z menoj; to je vedeževalka zatrdila tistega dné, ko je deklica pri meni našla zavetje, ha! to vérnost sem si zagotovil sè smrtjo Del-Carretovo!“

III.

Narodil se in umrl je dan za dnevom, z dnevi vred je umrla pomlad, umrlo leto in jesen je ožoltelo listje z drevja stlalo na zemljo, zató da svojega ploda mater ovenča popreje, nego jo zima pokrije sè svojim belim smrtnim oblačilom.

A vkrog grada Litarice se še zmerom gnéte Kuršidov tabor; gradbe, trdnjava, harem in druge zgrade — vse je sama razvalina, le grob Turbeh še zmerom uporno seza proti oblakom, na njega ostrostolpi pa tudi še plapolá Alijev prapor.

Kuršidovi topovi so sedaj razvrščeni ugodnejše, nego li so bili pred polu letom; te razvrstitve učinek pričajo grada Litarice razvaline.

Lehko zatorej grad zmore sovražnik, saj človek ne vidi nikjer nikogar, da bi branil te razvaline, le tam na grobu, na ostrostolpu vidiš stražnika, pozná ga vsakdo v taboru, to je ali Selim, ali Abdallah, jedina izmed Alijevih ljudi — jedina, ki ga nista ostavila, ko so kristijanske posadke vojščaki drug za drugim poizgubili se iz gradú, a ko so blezu tri mesece kasneje, ko je bila sodba zadela Del-Carreta, nenadoma Kuršidovi topovi jeli pogubo bruhati v gradbe, v trdnjavo in v druge zgrade, zapustilo ga je tudi Mohamedansko — sicer nemnožno vojšstvo, samo ta najvérnejša sajida ga nista ostavila. Ko so še

le prve krogle bile priletéle v gradbe in zgrade Alijevega gradu, vskriknil je: „To je Del-Carreto! Sam Allah mi je priča! nadčloveško življenje vrè po njega žilah, skôrâj neverjetno je to, ali vendar je to Del-Carreto, izgubljeni smol!“

Iz početka je paša res poskusil, da odgovori sè svojega gradu, ali jedva se je bilo nekoliko njega Epirotov prikazalo na gradbe, uže so olovnice, kakor dež, vsipale se na njih prostore, da so kar pobegnili, ter oteli vsak svoj život.

„To je nesrečen človek“ — opominali so Epiroti drug drugemu, „usoda mu je pogubo odločila, otmimo se vsaj mi.“

A drugega dnè zjutraj se je Ali preveril, da je sam z dvema sajidoma vred. Pa ker je videl Nekibo, da ga ne zapusti — ker je videl, čim večja je nevarnost, tem krepkejšè da se ga okleplje, zopet vskrikne: „Nisem še pogubljen!“

Nekibe se je strašno borila sè svojim srcem. Da je Del-Carreto izginil iz grada, to je znala. „Ni čutil v sebi dovolj moči, da bi bil véren ostal svoji prisegi, rajši je ognil se me, Bog in deviška Mati Kriščeva, stražita njega korake!“ — molila je nje duša.

Ko pa so njega tovariši bili pozgubili se iz grada, ko so uže četrto leta v Kuršidovem taboru topovi gremeli in krogle v grad zaletavale se, pretresnila je nje srce neizrekljiva bolest. „Oknil me je, njega prijateljstvo je bilo grehotno, dehtelo je po nasičenji, a ker ga ni našlo, dehti po osveti!“ — žalovala je. Čudovit čut, čut zaničljiv je pooblačil nje obličja milost — omračil Del-Carretov obraz v nje srci, zato se je tem vérnejšè oklenila Alija, menila je, da je kriva Del-Carretove izdaje; sirota! ni znala, kolika krutost je zadela nje prijatelja.

Gradbe in druge zgrade so v kratkem časi bile samo jedna razvalina, Ali sè svojci se je skrìl v Turbeh.

Štiri duše so bile vsa posadka v gradu, med njimi je jedna bila ženska, nesrečna Nekibe, ko se je Kuršidova vojska v gostih prodeh bližala gradu, zato da ga zgrabi. Brezi vsakojake zapreke so prebredli plitvo ožino na jezeru, prednja vojska je uže bila na gradskih razvalinah, kar se Ali čisto sam prikaže na vhodu v grob.

„Ni koraka dalje!“ — zakričal je z grmečim glasom na vojsko, ki se je bila prestrašila njega prikazni, „če nečete z menoj vred vzleteti v zrak!“

Pa to ni bila le grožnja, njega sajid, Selim, stal je resnično pri vhodu v prahárno pri grobišči, v roci pa je držal plamenico, zato da jo o prvem znamenji vrže v prah.

Njega besede so omračile vojsko, ki je vrela v grad; vstavili so se, bojazlivejši vojščaki pa so vračali se.

„Naj Kuršid pošlje svoje zaupnike“ — kričal je zopet Ali, „naj pride sam in preveri se o mojih pripravah. Vi pa!“ — stopil je vojski naproti, „ta hip zapustite moj grad, naj so le

razvaline moj grad, vendar sem gospod Epiru, Albanski lev, in ne maram sužnjikov tam, kjer moj prapor še zmerom nepokorno plapolá!“ Po teh besedah jatagan izdere iz dragocene nožnice, zavihti ga nad glavo in zopet krikne: „Samo jeden vas sužnjikov naj še mudi se v gradu, ko tretjič nad glavo zakrožim s tem bridkim jeklom, pa začuje o treski ljutega praha šum Asraelovih *) perotnic!“

Kar prekucavali so se, takó je vse bežalo iz gradú, Alijeva grožnja pa je skóraj ta hip prodrla prav Kuršidu do ušes. „Allah!“ — prestrašil se je Kuršid, „ni treba dvomiti, da to učini.“

„Vsaj bode konec boja, velemogočni paša!“ — oglasi se možki, ki so ga za Kuršidom imeli na vozi; imel je roci do komolcev, nogi pa do kolen odsekani, ni mogel hoditi, niti sam rediti svojega vozá — ubogi Del-Carreto; ali njega duha ni mogel ohromiti kruti Ali, to pričajo razvaline gradú Litarice.

„Meniš, da je med mojimi vojščaki kdo, ki bi se po robu postavil grožnji Kara-Alija?“ **) — povpraša Kuršid in obrne se nazaj v kapitana.

„Dovóli!“ — odgovorí Del-Carreto iskrecega óka, „pa jaz popeljem sam svoje tovariše nánj; vriskajoč me na svojih ramenih ponesó v grad na osveto.“

„Ne, ne!“ — odbije Kuršid, tiho pa je sam sebi govoril: „ne briga me vaše kavrinsko življenje, ni njega život mi ni na mari, ali tudi njega zakladi bi vzleteli v zrak.“

Brzo je ukazal, naj se vrnejo.

Uže so bili minoli trije dnevi po tej neugodni odpravi. Seli so hodili iz tabora v grad, iz grada v tabor. Kuršid je z lepa obravnaval v Alijem, dobrikala sta se drug drugemu, ali oba sta bila lisjaka — ta Epirot in ta Turek, drug drugemu nista verovala.

„Kuršid me vara“ — nasmijal se je tretje jutro po naskoku Ali, „ha! vél se bodem, kakor bi mu veroval, pa samo zató, da časa pridobodem. Grki uničíjo sultanovo vojsko, moji prijatelji v Stambulú pa bodo imeli dovolj časa, da na milost pregovoré padišaha. Allah kérim!“ — pristavil je.

„Kaj pa, gospod moj“ — povpraša Nekibe, „ko bi Kuršid nehal čakati?“ —

Ali paša zgane z ramenoma in zamakne se v trpke misli.

„Le čas te skrbi zatorej, gospod moj?“ — povpraša Nekibe odločneje.

Paša pritegne sè svojo molčečnostjo.

*) Asrael je smrtni angelj Turkom.

**) Kara-Črni. Če Mohamedanje koga prekolnejo, dadé mu imé Kara, to je: Črni.

Nekibi vsplamti okó: „Hvalo Bogu in najsvetejši Gospé, da ti dejanski morem dokazati svojo hvaležnost. Časa dobodeš dovolj!“

„Kakó to?“ — povpraša ostrašen Ali.

„Jaz se pogovorim z Del-Carretom“ — odgovori Nekibe odločno.

„Ali ti?!“ —

„Jaz zaničujem izdajico“ — odgovori zopet Nekibe mirno, „toda vendar mi bode na hvalo, da bode, če prav ne rad, gospod moj, služil tebe, kateremu sem hvaležnost obljubila do smrti. Kuršid brezi Del-Careta ne zmore tebe.“

Ali paša se pogrezne v misli. „Do sedaj so zmerom še resnične vedeževalkine besede, da mi bode ta deklica angelj váruh, ali mi res bode to tudi sedaj? — Zgódi se!“ — spregovoril je glasno.

Čudno je to, pozná Del-Carreta, a vendar je Nekibi dovolil, naj se snide z njim. Ali je prazna vera to, ali up v neomajljivo Nekibino vdanost — up, ki je prav danes v njem močnejši od njega navadne maloupnosti? —

Sajid Abdallah se je po polu dné svobodno izprehajal po Kuršidovem taboru, saj je bilo mrknilo sovraštvo, prihod v tabor ni bil prepovedan nikomur. Hodil je od šatora do šatora, skrbno ogledal vse, napósled pa zadovoljno prikimal z glavo, kakor bi bil našel, česar je iskal. Vokrog jednega izmed šatorov je stalo nekoliko bivših gradskih zaveznikov, Del-Carretovih tovarišev. Poznali so drug družega, njih strašni pogledi so se vprli v Abdallaha. „Ta je bil navzočen, ko so mučili kapitana. Kaj hodi le-todi?“ — povpraševali so se sploh.

„Česa iščeš todi, Epirot?“ — povpraša ga jeden izmed njih in približa se mu.

Abdallah, da sam ni znal, segne po samokres, ali zmordí se in ponosno stresne glavo. „Ne smem ti sedaj pristojno odgovoriti, prokleti kavrin!“ — šepetnil je sam sebi.

„Del-Carreto?“ — povpraša glasno in s prstom pokaže v šator.

„Čakaj, sam ne smeš iti v šator!“ — reče ta, ki je bil ogorčil ga, in odvéde ga v šator k Del-Carretu.

Legla je bila večerna megla po krajini, zvezde na nebu niso imele toliko moči, da bi bile sè svojo svitlobo prodirale megleni prestór. Predmeta od predmeta človek ni razlikoval več, nego korak daleč; slišal si le hrup po taboru, po nekotikem časi pa glas hodžin,¹⁾ ki je večerno molitvo oznanjal po taboru, po jezeru pa ploskanje nekotikih véšel, ki so dalje in dalje od brega kopala se v jezeru, napósled pa utihnejo — in glas, kakoršni slišiš, kadar ladja obrsne ob pesek, pričal je, da so ve-

¹⁾ Hodža se imenuje Mohamedansk duhoven.

slarji pripeljali se otoku do brega, kjer je sicer ponašal se grad Litarica, sedaj pa njega razvaline krijó zemljo.

Z razvalin se naglo trikrat oglaš tlesek, tlesek — néžen, kakoršen tlesek mora vzbuditi le otroška roka. Temu znaku je oglasil se čoln, a takoj je nekaj pridrobilo po razvalinah, drobno kamenje se je zmikalo v vdrtine; kakor bi ga bila kaka noga prožila vánje, in še le v bližini si slišal lahke korake.

„Imejte orožje pripravljeno“ — slišal si šepet, „sedaj smo na izdajniškem sveti, treba nam je opreznosti.“

„Ni legal, ta Epirotski pes“ — šepétnil je na prednjem konci čolna veslár, podprt ob veslo, zarinjeno v zemljo, „gotovo je to ona, to je Nekibe!“

Po teh besedah je na zadnjem konci čolna žalostno vzdihnil nekdo.

O tem vzdihu je stresnila se Nekibe, veslárjeve besede, ki je dobro slišala jih, niso bile pretresnile je, o tem vzdihu pa je zóna polastila se je.

„Karol! jaz sem tukaje!“ — spregovorila je hladno, ni znaka nje nekdanje milosti ni bilo v nje glasi.

„Slutim tvojo navzočnost“ — zakrilil je glas iz čolna, a vse žilice Nekibenega srca so zatrepetale o tem glasi, „slišim tvoj glas, ali ne morem ti priti naproti. Stopi bliže, da bodem videl tvoje teló — videl tvoje obličje, ki mi ga megla zakriva.“

Nekibe korakne nazaj: „Ha! ali jaz moram stopiti v čoln, moram izročiti se tvoji moči? — Kdo mi je porok, da me Del-Carreto izdajniški ne ugrabi?“ —

„To bi se bil lahko naučil v hiši svojega gospoda, žena poganova“ — odgovoril je z največjo trpkostjo poprejšnji glas iz čolna, „ali prisezam ti na kristijansko vero, da ni treba ti bati se nikakoršne sile, prisezam to na svoje prijateljstvo do tebe!“ —

„Ali na svoje prijateljstvo?“ — povpraša Nekibe.

„Dá, na svoje prijateljstvo. Dôkaj je moja navzočnost na tem mestu.“

Brezi vsega strahú je Nekibe stopila v čoln; prišla je v čolnu do pozadja, kjer je na stolu sedel nekov moški. Ta moški ni bil nihče drug, nego Del-Carreto. Ni razprostrl svojih rok, tudi sè svojega sedeža se ni genil, ko je bil zagledal Nekibo; menila je, da jej vsaj nasproti stopi, ali ne, ostal je na svojem prostoru nepremično, kakor da je prikovan stolu. To je bilo drago jej, vsaj je priliko imela, da se je razmodrila. „Slaba vést ga zadržuje“ — šepétnila je sama sebi, a hladna zaničljivost do njega — zaničljivost, ki je bil nekako pretresnil jo njega glas, vrnila se je zopet z vso svojo močjo v prsi jej.

„Gotovo je povod važen“ — začel je Del-Carreto govoriti — povod, ki je zopet spomnil te náme ubóžca, govóri brezi strahú. — Ali prosim te, Nekibe“ — opomnil je z drhtečim glasom, „najpopreje me objemi, ta objimek bodi spomin na uro najine ločitve.“

Hladno se je Nekibe nagnila k njemu, nje roci sta se le potrebno ovili vkrog njega vratú, a ta hip se prestraši: „Jezus Kristus! kaj je to?“ — vskriknila je v svojem strahu.

Del-Carreto dvigne svoji prisekani roci, gledal ji je, kakor bi se jima bil čudil: „Dà, dà, zàbil sem, da nimam ròk, a mojih polukomolcev si se zbala, prijateljica?“ —

Nekibe ni odgovorila, temuè roci je sklenila na prsih, pogledala vânj in tresla se, da je celó v megli ÷lovek lahko videl, kakó se je treslo nje teló.

A kdo, kdo vendar je učinil ti to?“ — izrinila je iz sebe vprašanje.

„Tvoj gospod, tvoj dobrotnik, Ali Tepelen, Janinski paša“ — odgovoril je Del-Carreto.

„Smiluj se me, ljubi Bog!“ — vskriknila je Nekibe in zgruzila se mu pred nogi, hotéla ji je objeti.

„Nikar ne išči nog, prisekali so mi nogi in roci, Nekibe!“ — govoril je dalje Del-Carreto, „prav tisto noè, ko sem se tebi odrekel, zbog tebe sem bil prisegel mu vérnost. Duha mi pa niso mogli potreti, a jaz — nu! Madona (Mati Božja) mi je priča, da sem ga verno upotrebil, te razvaline so dokaz, da je res to!“

Nekibe mu objame nadkolenji, poljubi ji, vstane, stojí, kakor da je primrznila k zemlji, z desnico zastre çelo, levico položi na srce in spregovori: „Ker mi je opustotil rodišče, umoril roditelja in brate, to sem mu odpustila, takrat sem bila še deklica in brzo sem zabila vse, hvaležna sem mu bila, dobrotljiv mi je bil, smela sem živeti po svoji veri, ali sedaj — ha!“

Po dnevi bi bil ÷lovek videl, kakó je jeza plàla v nje óku, te hipe pa je Del-Carretu nje razvnetje pričalo objetje, o katerem je sè svojima rokama oklepala se njega vratú.

„Prizanesi mi, Karol!“ — govorila je dalje, „vès drugaè je povod, zakaj sem prišla lê-sem, ali sedaj? — sedaj sem tvoja, na veke tvoja prijateljica, ne odmetaj me od sebe“ — prosila ga je, ker je videla, da Del-Carreto stresa glavo, „tebe sem èstila, ne tvojih rok, in tvojih nog — tebe, tvojega duha èstim; pretrgani so vsi zvezki, za teboj pojdem, ako pa me zavržeš, ne bodem imela ničesar, nego le svojo èast do tebe, to bode majhna nagrada mojim mukam, tebi se morda to ne bode zdela nikakoršna nágrada, ali meni bode na tolažbo, smiluj se me, èe hoèeš, da se tudi tebe usmili Bog, ne odmetaj me od sebe!“

„Prijateljica, duša moja!“ — šepétnil je Del-Carreto in hotel s polovicama svojih rok objeti jo.

Ni se več bala Nekibe. „Hvala, dragi Karol!“ — razveselila se je. Vsklonila se je in roci položila mu na rameni. „Z Bogom, muèenec“ — opomnila je s krepkim glasom, „v treh dneh se bodeva zopet videla.“ —

„Ali ne pojdeš z menoj?“ — povpraša Del-Carreto.

„Vrnem se“ — odgovorila je kratko in odločno, „ne smé dalje živeti.“

„Nekibel!“

„Vse sem mu prizanesla, tvoja muka pa — ne smé dalje živeti“ — zadržala je.

„Ali bi ti rada?!“ — prestraši se.

„Dà, jaz ga izdam njega sodnikom. Kuršidu rěci, naj pohiti, če hoče dobiti zaklade tega — tega vruga mojima roditeljema, tvojega mučitelja, kajti nove spletke kuje v Stambul u in za gotovo pričakuje milosti; da pride Kuršidu v mrežo, to jaz priskrbim.“

„Ali je zatorej tudi tebi znano to?!“ — začudi se Del-Carreto, „saj tudi mi znamo, ob kaj se opirajo njega spletke. Ponudil se je, če ga pomilosti padišah, da uduši Grke, pa je sam vzburil jih, da so slavno uprli se.“

„Zatorej tudi to?!“ — prestraši se Nekibe, „sedaj znaš, prijatelj, da ne smé dalje živeti“ — opomnila je še in nasmijala se, ali takó, da o tacem smehu srce poka.

Še jedenkrat je sklonila se k njemu, poljubila ga na čelo in ustni — in čvrsto je stopila iz čolna.

IV.

Jutranje solnce je meglo pritisnilo k zemlji, zatorej vidiš vso Janinsko plan — vidiš tabor, ki krije to raván.

Velike priprave delajo v taboru, a to niso bojne priprave, če prav topovi grmé. „Konec je boja“ — razlega se po taboru, „Ali je zopet vezir, pomilostili so Epirskega leva, zopet popelje Epirote in Islamove sinove na Morejotske pse, na te proklete kavrine, ki so se predrznili, ter uprli padišahu.“ Če prav so Epiroti stali in bojevali v sultanovih vrstah, vendar se ga oklepljejo — in vriščejo. Topovi grmé današnjemu dnev u na čast, a priprave delajo, zató da počesté Alija, ki je povabljen, da danes pride h Kuršidu paši na gostije; o tej priliki v navzočnosti bojnih dostojnikov dobođe „ferman“ sultanove pomilostitve. Kuršid sam je zategadél odšel v „kijosk“, ki je sicer Aliju letovišče tam na bregu onostran Janinskega jezera, kjer se rečica Dobrovođa zliva v jezero; Kuršidov bajraktar z odličnim izpremstvom vred Alija čaka na bregu pri ožini pred gradom Litarico, zató da ga izpremi tija, kamor je odločeno, da pridejo na dogovor.

Ali paša danes še nikomur ni dovolil stopiti v grad. „Je li res to ali ne, paznosti nikoli ni preveč“ — opomnil je in sajidu Selimu dal tajne ukaze. Ta je zopet nastavljal se pri prahárni in gorečo plamenico držal v roci.

„Jaz te izpremim!“ — opomnila je Nekibe paši in stopila k njemu, ko je uže odhajal.

„To je dobro znamenje“ — pritegne Ali radostno, „glas, ki si ga bila prinesla od Del-Carreta, potrdil se je, tvoje izpremstvo mi je porok, da bode danes vse dokončano.“

„To bode“ — pritegne Nekibe zamolklo.

„Verujem ti — verujem“ — opomni Ali, „ti si doslé bila moj angelj váruh.“

Ker je bil vès zamišljen sam v sé, zató ni videl premembe, ki je bila polastila se je — ni videl nje hladnosti, nje nevolje o vsacem pogledu vánj.

Ko pa je bil Ali z Nekibo in Abdallahom vred stopil v čoln, odrinil je tudi bajraktar in njega izpremstvo od brega; pluli so zatorej v družbi naravnost v „kijosk“. Topovi so grmeli njemu na čast, Epirotje pa so kar kupomà zgrinjali se na bregu, vriskajoč izgovarjali ime Alijevo, imenovali ga svojega vezira, leva Albanskega.

„Kakó vesel dan je to“ — opomnil je Ali svoji izpremnici, „mogočen je Allah in Mohamed je njegov prorok“ — dejal je in oholo vsklonil glavo — „Mohamed je prah in pepel, jaz sem sam pomogel si, jaz sem tú prorok!“

Nekibe je molčala.

„Oj, gospod!“ — povpraša po nekolikih hipih, „današnji dan je tebi jako važen dan, pa imaš samo jeden prstan, o menj važnih prilikah pa imaš svoje prste kar pokrite in okovane sè zlatom in z dragimi kameni?“ —

Ali paša se hinavski nasmeja: „Poznam lisico, ki je sama svojo kožo nesla h krznarju. Jaz pa nečem biti ta lisica. Če Kuršid kuje izdajo, naj me usmrti, ali mojih zakladov ne do bode brezi tega-le prstana. — Selim čaka pri prahárni, dókler mu Abdallah ne prinese tega prstana — na znamenje, da je vse v redu. Nateknil sem samo ta prstan, zató da bi se poznejše ne okanil.“

Zadovoljno je Nekibe prikimala z glavo.

Prišli so v „kijosk“; begi, vsi načelni vojaški dostojniki pozdravijo tú Alija; v tem vrtincu je Ali zábil na opreznost in Abdallahu poročil, naj ostane zadaj, kar mu je bil popreje ukazal, naj mu zmerom bode za petami.

Nekibe pošepče nekoliko besed bajraktaru, ta pa je takój pridružil se Abdallahu, o največi prijaznosti jel važno razgovarjati se z njim in odpeljal ga je od „kijoska“ na stran.

Ali-paša je bil v tem stopil v „kijosk“, v „selamliku“ ga je čakal Kuršid paša. Pozdravili so se vsi povprek, dobrfkali se drug družemu.

„Nečem obotavljati se“ — opomni Kuršid, „predno začnemo posvetovati se o drugih okolnostih, prečitam velempogčnega padišaha „ferman“.

Po tem opominu otide v sosednjo sobo.

V teh besedah ni bilo nič sumnjivega, a vendar je Ali stresnil se, ozrl vkrog sebe — in zdelo se mu je, da navzočnikov obrazi niso kaj prijazni, iskal je sè svojim ókom Nekibo, pa je ni bilo blizu, ostavila ga je bila pred „selamlikom.“

V tem se Kuršid vrne, dva plemiča sta pred njim prinesla srebrno skledo, v skledi pa zvito oslovsko kožo (pergamen), ovito sè zelenim trakom. Vsi navzočniki so se priklonili, ko so bili zagledali to kožo. Kuršid jo razvije in prečita sultanov odlok, ki je Alija obsodil — na smrt.

„Okani! si me, Kuršid“ — spregovori Ali ta hip zopet srčno, „mojih zakladov, ki po njih dehtiš takó močno, pa vendar ne bodeš videl nikoli. Tudi jaz sem se zavaroval.“ —

Kuršid se nasmeje, kar pokimal je — in odpró se srednje duri.

„Nekibe!“ — vskrikne Ali, „vse je izgubljeno!“ — kriknil je še z glasom skóraj umirajočim.

Nekibe je stala poleg Del-Carreta in njega glavo pritiskala k svojemu srcu; ta prizor mu je razjasnil vse; duri se zopet zapró.

A predno se je bil zmodril Ali, uže je ležal na tleh. Položé mu klado pod vrat, in hip kasnejše je glava odletéla mu od trupa.

Brzo Abdallaha pokličejo v „kijosk“, izročé mu Alijev prstan, naj ga z izpremvstvom vred nese sajídu Selimu; suma ni bilo nikakovega — kdo drug, nego on sam, znal bi njega gospoda tajnost? — Abdallah odhití v čoln in veslál je k Litarici, izpremljal pa ga je bajraktar z nekolikimi služniki vred. Ko Selim zagleda gospodarjev prstan, ki je Abdallah prinesel ga, zaduší plameníco, bajraktarjeva družina plane nánj — in še tisti večer je sultanov prapor plapolál na ostrostolpu groba Turbeha. —

Takó je léta 1821 poginil Ali Tepelen, Janinski paša, ki je bil glavni povod Grški vstaji. A res je bil uže poslednji čas, da je poginil, kajti prav sam bi bil udušil vstajo, ki je sam vzbudil jo, in sél je bil res uže na potu iz Carigrada, nesel mu je pomiloščenje s tem pogojem, da Grke zopet vpreže v Tursko sužnost. Toda Bog ni mogel več delj časa gledati Križa zaničevanega — ni mogel gledati kristijanskih muk, odbral si je devico, da ž njo pogubi tistega, kateri jedin bi bil zopet sè zmago ostavil polmesec v Grški kraljevini.

Sél je bil prišel prekasno; a Kuršid je bil dovolj moder, da je polovico neizmernih zakladov, vpljenjenih v Litarici, podaril sultanu.

„Ali paša je bil vendar le izdajica!“ — sodili so ga v Carigradu, „zmogel ga je Kuršid, Kuršid je vezir!“

Na otoku Korfu v osamelem domci blizu vélikega mesta si mnogo lét kasneje videl, če prav redko kedaj, le o cerkvenih slovesnostih, krasno žensko — in ta krasna ženska je véрно izpremljala necega brezirócega in brezínózege moškega.

(„Jih.“)

Ujetnika v Kavkazu.

Povest.

V francoščini spisal Xavier de Maistre.

Prosto prevèl Fr. Orthaber.

Rusko carstvo uže delj časa obdaja kavkaške goré, pa še le po drinopoljskem pomirju l. 1829 je Rusija dobila svojo popolno oblast nad Čerkesijo in nje stanovnike, ki so jej zdaj popolnoma podvrženi. Stanovniki teh gorâ se delé na več narodov po jezici in v politiškem obziru se razločujočih, ki so vsi razvneti za nezavisnost in za plen.

Po številu najmočnejši in najstrašnejši so Čečenci, stanujoči v veliki in mali Kabardi, to je v deželi med reko Kubanom in sévero-zapadnimi strminami kavkaškega gorovja. Moški so lepe in čvrste rasti, pogumni, razumni, pa plenaželjni in ljuti in se skóraj vedno bojujejo z rusko vojno stražo.¹⁾ Med temi nevarnimi četami in med temi neizmernimi odrastki kavkaškega gorovja je ruska vlada dala napraviti cesto, ki drži tija v Georgijo. Ob tem kolovóznem poti nahajajo se tú pa tam tražne postaje ruskih vojakov, vendar človeku ni varno samemu tod potovati, zato po dvakrat na teden ruski pešci s topovi in izdaten oddelek Kozakov izpremljajo popotnike in vladino pošto. Jedna teh stražnih postaj, ki stoji pri izhodu iz gorovja, je s časom narastla in postala precej naseljen trg, ki je po svoji leži dobil ime Vladi-Kavkaz.²⁾ Tú ima poveljnik imenovanih stražnih krdel, ki opravljajo težavno službo, o kateri smo govoreli, svoj stalni sedež.

Četnik Kačambo od vologdanskega polka, ruski plemenitaš in sin neke grške rodbine, ki se je bila na Ruskem naselila, je moral iti v Lars, da prevzame poveljništvo te postaje.

¹⁾ Vrsta ruskih vojnih straž med Hvalinskim in Črnim Morjem, od Terkevega do Kubanovega ustja.

²⁾ Izvira od glagola vladeti = vladati.

Ta viteški in skôraj predrzni mož ni modro ravnal, da si je samó petdeset Kozakov na pot s seboj vzel, še nespametnejše pa je bilo to, da je o svojem naklepu uže govoril, predno ga je dovršil.

Ob meji stanujoči Čečenci, ki se imenujejo mirni Čečenci, so Rusiji podvrženi in smejo zatorej prosto prihajati v Mosdok; ali večina izmed njih občuje z Gorjanci, s katerimi se večkrat lupežništva vdeležuje. Ko so Gorjanci izvedeli, kam in kedaj ima Kačambo potovati, se jih je mnogo število zbralo, da bi mu pot zasedli, ter ga z zvijačo ujeli. Kacih dvajset vérst od Mosdoka, kjer se pri holmci z goščavo obraščenem začénja pot kriviti, napade ga blezu sedem sto konjikov. Nazaj se umekniti mu ni bilo več mogoče. Kozaki mislé, da jim bode straža od druge postaje, ki ni bila daleč, na pomoč pri-tekla, so raz konje poskakali, ter se moško branili.

Ti Gorjanci dasi ravno osobno zeló pogumni, niso va-jeni mnogobrojno napadati, zatorej niso zeló nevarni izurjeni vojaški četi; toda imajo dobro orožje in dobro mérijo s puškami. Tokrat jim je njih večina k zmagi pripomogla. Dolgo se je streljalo na obeh stranéh in je bilo uže nad polovico Kozakov ranjenih in mrtvih; ostavši so se z ubitimi konji ogradili, ter so svoje zadnje strelívo postreljali. Čečenci, pri katerih se pri jednaki priliki mnogo ruskih begunov nahaja, so Kozakom kri-čali: „Izročíte nam svojega četnika, ako ne, vas vse do zadnjega moža pobijemo!“ Ko Kačambo vidi, da jim gre vsem za živ-ljenje, ukrene se sam izročiti sovražnikom, da ostavšim svojcem življenje reši. Jednemu svojih Kozakov meč izročivši se podá k Čečencem, ki brž prestanejo streljati, kajti njih volja je samó bila, četnika živega ujeti, da morejo zánj tirjati odkupnino. Pa jedva se je bil sovražnikom izročil, zapazijo od daleč ruske vojake, ki so jim na pomoč hiteli: bilo je prepozno, lupežni Če-čenci so naglo ubégnili.

Sluga je ostal zadaj z múlo, obloženo s četnikovim blagom. V klanci skrít je čakal konca boja, in ko ga Kozaki srečajo in mu povejo, kaka nesreča je njegovega gospoda zadela, je vrli sluga brž sklenil, usode svojega gospoda se vdeležiti, zatorej se je z múlo tija podal, kamor so se čečenski konjiki bili umeknili. Ko se je uže zmračilo, da ni sledú več videl, je prišel do necega Čečenca, ki ga je védel k sovražnikom na zbirališče.

Moremo si misliti, kaj je ujetnik čutil, ko je videl, da hoče njegov sluga z njim v ječo. Čečenci so si hitro četnikove reči razdelili, ki so jim takó nenadno došle, mu ne pustivši dru-zega, nego kitáro, ki so mu jo pustili samó v zasmeh. Ivan Smirnov, takó je bilo služabniku ime, jo je vzel, rekoč: „Za-kaj bi obupala, ruski Bog je velik; lupežniki vam hočejo življenje pustiti in vam zatorej ne bodo nič zálega storili.“

Ko ta lopovska drhal misli dalje potovati, jej jeden izmed njih naznani, da se Rusi bližajo in da so se najbrž straže drugih

postáj z njimi združile. Vodje se začnó posvétovati, kaj je storiti; treba je bilo ujetnika si ohraniti, tudi sovražnikovo nasilje od svojih vasí odvrniti, zato so se razškropili po raznih potih. Odločili so deset mož, da ujetnika izpremljajo v namenjeno sužnost, drugi pa, kacih sto konjikov, so odhajali po ravno nasprotnem poti. Da bi jih Rusi ne mogli slediti, je Kačambo moral črevlje sezuti, ter s svojim slugom skôro vso noč bós potovati.

Ko pridejo v prvo vas, je Kačambo bil ves vpehan in od tuge takó slab, da so se za njegovo življenje balí, ter so začeli z njim lepše ravnati. Dovolili so mu nekoliko počitka in mu dali tudi konja. Da bi jih Rusi ne mogli slediti, in da bi jih ujetnika ne mogla svojim prijateljem izdati, so jima večkrat očí zavezali, ter so z njima skozi vasí in doline potovali. Takó je prekoračil precej veliko reko Sunžo, družeco se s Terekom. Na teh potih so s Kačambom varno in pazljivo postopali, dovolili so mu izdatne hrane in potrebnega pokoja. A dospévši v neko daljno vas, kjer je imel stalno ostati, so začeli se proti njemu drugače obnašati, ter so mu dali sužnost čutiti. Vklenili so mu roci in nogi, ter mu déli okolo vratú verigo, ki je bila s koncem na veliko klado prikovana. Z njegovim služabnikom niso takó ostró ravnali, imel je lajše spóne in je tudi smel svojemu gospodu v marsičem streči.

Necega dné ga je obiskal neki mož, ki je ruski govoril, in mu naznanil, naj piše po deset tisoč rubljev odkupnine. Nesrečni ujetnik ni imel toliko novcev, zatorej ni upal druge rešitve, nego vladine pomoči; ona je nekaj let prej bila odkupila necega polkovnika, ki je, kakor zdaj on, bil tem lupežnikom v roke prišel. Tolmač je obljubil, da mu bode papir oskrbel in list na adresu poslal, pa dobivši k temu četnikovo dovoljenje je še le v osmih dneh spet prišel, in tačas je ujetnik mnogo trpel. Čečenci mu niso dajali hrane, vzeli so mu podzglavnik in slamnico, na kateri je spal; in ko je poslednjič mešetar spet prišel, je ujetniku na videz prijazno naznanil, da Čečenci mislé se ga iznebiti, ako stražne postaje zahtevane odkupnine ne bodo dovolile. S tem obnašanjem so ga hoteli siliti, da nemudoma list napiše in odpošlje. Dali so mu papirja, in po tatarski šegi mesto peresa urezano trstíko, ter so mu vzeli spóne z rók in vratú, da bi laže pisal. Ko je pismo bilo gotovo, ga je mešetar čečenskim glavarjem pretolmačil, in ti so ga potem poslali poveljniku stražnih postáj.

Od zdaj niso več takó neusmiljeno ravnali z njim, vklenili so mu samó še nogo in desno roko.

Njegov gospodar ali prav za prav ujetničar je imel kacih šestdeset let. Bil je sivolas mož, visoke čvrste rasti in divjega pogleda, iz katerega se je moglo sklepati na njegov suróv značaj. Dva sina sta mu padla bila v neki bitki z Rusi, in zavoljo tega so ga vsi vaščanje izvolili ujetniku za čuvaja.

Vsa družina tega moža, ki mu je bilo ime Ibrajīm, bila je pet in trideset let stara vdova jednega njegovih sinov, in nje sin, kacih sedem ali osem let star deček Mamet. Mati je bila ravno takó hudobna in še čudnejša, nego li stavec. Kačambo je imel mnogo od nje trpeti; ali mladi Mamet ga je miloval in se je z njim prijazno družil, kar ga ni le kratkočasilo, temuč v tej nesreči tudi razveseljevalo. Temu dečku se je bil takó priljubil, da se ta celó dédovega žuganja in kazni ni bal, da je le mogel z ujetnikom igrati, če se mu je ponudila prilika. Imenoval ga je konijaka, kar v čečenskem jezici znači gosta in prijatelja. Če si je mogel sadja preskrbeti, ga je skrivaj z ujetnikom delil, in ko neusmiljeni Čečenci ujetniku po mnogo dni niso dali hrane, in je stradati moral, mu je deček, čegar starišev za nekaj hipov ni bilo doma, prinesel kruha in v žrjavici pečenega krompirja.

Uže nekaj mesecev je brez posebnega pripetljeja bilo minulo, kar so čečenski glavarji Kačambov list bili odposlali. V tem se je bil Ivan starcu in njegovi sinahi takó prikupil, da sta ga s časom skóraj pogrešala. Bivši častniški sluga je bil umétalen kuhar; umel je dobro pripravljati okusno kisličo, *) osoljene murke in še druge sladčice, katerim sta se stavec in njegova sinaha bila prav privadila.

Da bi si pa še več zaupanja pri njima pridobil, začel je vsakovrstne burke vganjati, ter si je vsaki dan izmislil kakó novo šalo, da bi ju zabaval. Ibrajīm ga je posebno rad videl plesati kozaški ples. Če ga je kaki vaščan obiskal, so odvezali Ivanu spóne in mu veleli plesati, kar je prav rad storil. Zavoljo tega obnašanja so mu s časom dovolili, da je smel po vasi prosto pohajati, in pri teh obhodih ga je izpremljevala truma otrok, ki so se radovali nad njegovimi burkami; in ker je tatarski jezik umel, se je skóro tudi čečenskega naučil, ki je z ónim soroden.

Četniku so celó večkrat veleli, naj na kitáro igraje s svojim slugom ruske pesni prepeva, ter so mu pri teh veselicah spóne odvezali; od kar je pa Ibrajīmova sinaha bila zapazila, da je se zabavaje tudi vklenen nanjo igral, mu te milosti niso več skazali; nesrečni igrač je svojo nepremišljenost skóro obžaloval. Takrat si še ni sanjal, da mu bode kitára kedaj pripomogla k svobodi.

Kolikrat sta si ujetnika svobode goreče želela! pa vse storjene namere, jo doseči, jima niso mnogo uspeha obetale. Odkar sta v tej vasi živela, so ja vaščanje vsako noč drug za drugim čuvali. Toda po malem so čuvaji prihajali manj pazljivi in večkrat celó nobene straže ni bilo. Žena in nje sinek sta spavala v stranski sôbi, in stari Ibrajīm je sam ostal pri njima, pa je skrbno pazil na ključ k spónam, ter se je vzbudil pri najmanjšem

*) Ruska pijača, narejena iz óla in medá.

rozljanji verig. Od dné do dné so Čečenci začeli se proti ujetniku nevljudnejše obnašati. Ker na njegov list dolgo ni bilo odgovora, so ga Čečenci pogosto obiskavali, ga psovali ter mu pretili z najzgroznejšimi mukami. Večkrat mu niso dali hrane, in necega dné je še moral gledati, kakó so malega Memeta neusmiljeno topli zavoljo néšpelj, ki mu jih je bil prinesel.

Pri vsem tem je čudno, kakó zeló so njegovi trinogi vánj zaupali in ga čislali. Dasi tudi so ga dan na dan mučili in nadlegovali, so vendar radi k njemu prihajali, kadar so njegovega svéta potrebovali, ter so ga prosili, naj bi jim razsojal njih razprtije, jedna teh razprtij je vredna, da je tú omenjamo, ker je prav čudna.

Nekov vaščan je svojemu tovarišu, potujočemu v bližnjo dolino, zaupal pet rubljev, naj jih tam njegovemu prijatelju izročí. Na poti mu pogine konj, in zdaj misli, da ima pravico te rublje zasé obdržati, za izgubo, ki jo je imel, in ker prvi tega ni hotel privoliti, se začneta prepirati. Zbrala sta si zatorej svoji zlahti in prijatelje, da bi to razsodili. Prijatelji in najstarejši vaščanje so si brezuspešno prizadevali, spraviti ja, in vidivši, da brez krvavega boja ne bode sprave, so ja pregovorili, da sta pravdo izročila ujetniku. Vsi vaščanje so zatorej prihrumeli k njemu, radovedni, kakó se bode ta pravda končala.

Kačamba se je moral podati iz svoje ječe na ravno streho. Stanovališča v kavkaških dolinah so namreč po nekoliko v zemljo kopana in se vzdigujejo samó tri do štiri črevlje nad njo, strehe so ravné in njih tla iz trde ilovice narejene. Stanovniki, posebno žené, rade po solnčnem zapadu tú počivajo in o lepem letnem časi dostikrat tudi tú prenočévajo.

Ko se je Kačamba na strehi pokazal, je nastala globoka tihota; vsi so z začudenjem čakali razsodbe.

Vidivši, da pri zatoženci pametna beseda nič ne zamore, mu tisočnik veli bližje stopiti, in da bi si saj pridobil poslušatelje za svojo pravično razsodbo, začne takéle govoriti: „Če bi bil tvoj tovariš namesto rubljev ti dal jedno „dobro jutro,“ da ga neseš njegovemu upniku, bi li potem tvoj konj ne bil poginil?“

„Morda“, odgovorí trdoglavec.

„In kaj bi ti potem počel s tem „dobro jutro?“ Bi li ne bil moral ga obržati namesto plače za izgubljenega konja? Zapovem ti zatorej, da mu vrneš njegove rublje, in on naj ti dá „dobro jutro.“

Ko se je ta razsodba poslušavcem pretolmačila, so ti z glasnim smehom pozdravili modrost novega Salomona. Obsojene sam se je še nekaj časa prepiral, potem pa se je moral vdati; z nova rublje pogledavši je dejal: „Uže prej sem vedel, da izgubim, če ta kristijanski pes v to stvar vtekne svoj nos.“

Tri liste je Kačamba bil iz svoje ječe pisal, pa nobenega odgovora ni dobil, in v tem je bilo uže leto dni minulo. Ubogi

ujetnik ni imel perila, ni nobenega ugodnega življenja, čutil je, da ga zapušča zdravje, in zato je skôraj obupal. Tudi Ivan je ležal bolan. Četnik se je čudom čudil, da ga je stari Ibrajrim za čas boleznî spón oprostil, in da ga ozdravšega ni več děl v železje. Ko ga necega dné zaradi tega izprašuje, mu Ivan odgovori: „Gospod, uže davno sem vas hotel za svet prašati v neki reči, ki mi je prišla na um. Mislim, da bi dobro storil, če bi se pomohamedanil.“

„Si li zblaznel? Brez dvombe.“

„Nisem zblaznel ne! Nimam druge pomoči, vam koristiti. Turski duhovnik mi je rekel, da me ne smejo več vkleniti, če se poturčim. Takó vam tudi laže služim, ter vam vsaj perflo in dobre hrane lahko preskrbim, in kdo vé? ko bodem svoboden . . . ruski Bog je velik! bodeva videla . . .“

„— A Bog sam te bode zapustil, če ga ti, nesrečnej, zatajiš.“

Kačambo karajoč svojega slugo se je skôraj moral smijati njegovemu čudnemu naklepu; ta pa je svoje mnenje živahno zagovarjal. „Gospod“, mu je odgovoril Ivan, „ne morem vas več vbogati in vam dalje zakrivati, kar se je uže zgodilo. Od onega dné, ko ste me mislili bolnega, sem Mohamedan. Zdaj mi je ime Husein. Pa kaj je zlega na tem? Se li ne morem spet pokristijaniti, kó bodeva svobodna?“

„Glejte, zdaj nisem več vklenen in lahko vaše verige starem, ko hitro se mi k temu ponudi ugodna prilika, in upam, da se mi bode ponudila.“

In res, Čečenci so bili mož-beseda: niso ga več déli v železje, in užival je popolno svobodo, pa to ga je malo da ne pogubilo. Najgrozovitejši četnikovi nasprotniki so se skôro začeli bati, da jim bode novi Mohamedan ušel in je izdal. Ker je uže dolgo časa med njimi bival in se je njih jezika do dobrega naučil, jih je vse po imeni poznal in bi jih zatorej, če bi bil utekel, bil lahko Rusom popisal, in ti bi se utegnili nad njimi maščevati. Zató so jeli turskega duhovnika glasno grajati, da se je s to spreobrnitvijo prenagril. Od druge strani pa so Muslomani, ki so mu od dné njegove spreobrnitve bili prijazni, skôro zapazili, da se je po stari navadi pokrižal, kadar je opravljal na strehi po muslomanski šegi svojo molitev.

Nekaj mesecev po svojem navidezem prestopu k mohamedanski veri je Ivan zapazil, da so se vaščanje izpremenili in svojo hudovoljnost mu očitno kazati začeli. Iskal je vzroka njih nezaupnosti, a zastonj.

Čečenska mladež, s katero se je bil najbolj zaznanil, mu necega dné pové, da mislijo moški črez Terek vdariti, da tam v Mosdok potujoče ruske trgovce oplenišo. Obilega dobička obetaje mu prigovarjajo, naj se vdeleži tega njih izleta. Ker je uže dolgo želel si orožja preskrbeti, obljubi jim, da pojde z njimi. Mislil je, da ga ne bodo več na sumu imeli, ko bodo videli, da

se je vrnil k svojemu gospodu. Toda ker se je četnik tej nameri močno ustavljaj, se je delal, kakor da na to reč več ne misli; vendar ko se je Kačambo neko jutro vzbudil, videl je Ivanovo slamnico prazno; bil je po noči odšel.

Da so mu Čečenci zaupali in ga povabili, naj z njimi odrine, to bi se Ivanu bilo moralo sumnjivo zdeti; bilo je nenaravno, da ti potuhnjeni in maloujni ljudje njega, Rusa in svojega ujetnika, jemljejo saboj v boj. Res je pozneje izvedel, da so ga samó zategadelj seboj vzeli, da bi ga pri tej priliki umorili. Ker so ga, Muslomana, morali čuvati, zató so namenili ga še le v boji umoriti, potem pa razglasiti, da ga je ubila sovražnikova roka. Ko je ta lopovska drhal na ruske trgovce skrivaj prežala, so jo Kozaki napadli, ter takó po njej udrihali, da jim je jedva ubežala črez reko. V tej veliki zadregi pa so Čečenci pozabili na Ivana.

Ko se ta množica pred Kozaki bežé zapodí v Terek, da ga naglo prekorači, se necemu mlademu Čečencu sredi deróče reke spódtakne konj in voda ga odnese z jezdecem vred. Ivan, jašeč za njim, to videti spodbode svojega konja in skoči za njim, ne gledaje na nevarnost, ki mu je samemu pretila. V hipu, ko je mladenič uže omagoval in ga je deróča voda skóraj zalila, ga je Ivan naglo pograbil, ter ga srečno rešil na kópno.

Ker se je uže danilo, so Kozaki, Ivana na obleki in kapci spoznavši, začeli nanj meriti, kričé: „Begún, zgrabite begúna!“ Krogle so mu strgale obleko. Vendar jim je, hrabro se borivši, ušel in srečno dospel v vas. Bil si je v svesti, da je jednega tovariša smrti otel in vsej četi koristil.

Dasi tudi si Ivan s svojo hrabrostjo ni pridobil srdec vseh vaščanov, imel je zdaj vsaj jednega prijatelja v vasi, ki mu je prisegel zvestobo: mladi Čečenec si ga je izvolil za svojega konijaka, (to ime Gorjanci v Kavkazu časté in ga nikdar ne skrunijo). Mladi mož mu je prisegel, da ga hoče vselej, povsod in proti vsakemu človeku braniti. Pa večina moških ga je navzlic temu prijateljstvu še vendar le sovražila. Njegov pogum in njegova zvestoba do svojega gospoda sta jim delala še večjo skrb. Vedeli so zdaj, da zna še več, nego samó zabavati, in če so se spomnili svojega nesrečnega izleta, katerega se je Ivan bil vdeležil, so se čudom čudili, kakó je bilo mogoče, da so Rusi o njih naklepu vědeli, ter je takó nenadoma napadli; sumnili so Ivana, da je najbrž on njih namere izdal Rusom. Tudi stari Ibrajim se je začel bati, da bi mu ujetnika utegnila vteči, zató ja je od zdaj pazljivejše čuval in jima ni več dovolil se zabavati; vrlému slugi se je grozil, časih ga je celó bil, če je hotel s svojim gospodom se pogovarjati.

V tej sitni zadregi sta si ujetnika izmislila pripomoček, da sta se mogla pogovarjati, in da njiju čuvaj ni sumil nič naopačnega. Kadar sta ruske pesni prepevala, kakor sta bila navažena, je četnik vzel kitáro, če je hotel v navzočnosti Ibraji-

movi svojemu tovarišu kaj važnega in skrivnega povedati, je to igraje pel; Ivan je pevaje odgovarjal in četnik ga je s kitáro izpremljal. Ker ta pripomoček nič kaj novega in čudnega ni bil, in ker sta se ga le redko posluževala, nista se nikomur izdala.

Več nego trije meseci so bili minuli po nesrečni ekspediciji, katere smo gori omenjali, kar zapazi Ivan nečega dne v vasi ne navadno gibanje. Prišlo je bilo iz planjave nekoliko ml, s smodnikom otovórjenih. Moški so puške čedili in patrone pripravljali. Skóro je Ivan tudi čul, da se na novo ekspedicijo pripravljajo. Ves rod se je imel združiti, da napade svojega sosedo, neki drugi rod, ki je, v rusko varstvo se podavši Rusom dovolil, da si smejo na njegovi zemlji sezidati svojo vojno stražno postajo. Čečenci so se namenili pokončati ves ta rod in ruski batalijon, ki se je pri njem naselil, da se pod njegovo brambo ta trdnjava more zidati.

Neko jutro poznejše svojo bajto zapustivši je Ivan našel prazno vso vas. Vsi moški, kar jih je orožje nositi moglo, so bili po noči odrinili. Šetaje se po vasi se je z nova prepričal, da Čečenci namerjajo, jima nekaj posebno žalega storiti. Starci, nehoté z njim govoriti, so se ga izogibali, in neki deček mu je kar naravnost povedal, da ga njegov oča misli umoriti. In ko je napósled v misli zaglobljen k svojemu gospodu šel domóv, je na strehi neke hiše zagledal mlado žensko, ki je svoj ovój vzdvignila, ter plaho z roko mahaje mu pot v Rusijo kazala, v znamenje, naj ubeži. Ta mlada ženska je bila sestra mladega Čečenca, kateremu je Ivan na reki Tereki bil otel življenje.

V izbo stopivši je videl, kakó je starec Kačambovo železje preiskaval. Še nekov drug mož je sedel v sóbi: to je bil mož, ki zavoljo menične mrzlice ni mogel odriniti s svojimi tovariši, in katerega so Ibrajimu bili poslali, da bi mu pomagal ujetnika čuvati, dôkler se odišli moški ne vrnejo. Ivan je brž spoznal to opréznost, pa ni osupnil. Ker zdaj moških ni bilo doma, se mu je zdela najlepša prilika, strani pobegniti; tega vendar se je bal, da bi dvema čuvajema vteči bilo teškó. Toda če čaka, da se moški vrnejo, mu je smrt gotova; vedel je, da Čečencem namere ne bodo po sreči izišle, in da mu razkačena drhal potem ne bode prizanesla. Treba je zatorej bilo, ali svojega gospoda zapustiti, ali pa ga rešiti spón, in rajši, nego četnika samega nevarnosti prepustiti, bi zvesti sluga bil stokrat umrl sam.

Kačambo, ki je uže obupoval, je bil nekoliko dni ves žalosten in malomaren. Ivan, mirnejši in veselejši, mu je pripravljaj jedí, prepevaje ruske pesni, v katere je vpletal za svojega gospoda tolažive besede.

„Prišel je čas,“ je pel po vsaki kitici, „da se najine reve in nadloge končajo, ali da umreva. Jutri, haj luli, haj luli! uže

potujeva v lépo mesto, katerega nočem imenovati; pogum gospod! ne obupajte mi, gospod! Ruski Bog je velik.“

Kačambo, ki skóraj ni maral niti za življenje, niti za smrt, še ne vedé, kaj ima Ivan na mislih, mu je rekel: „Stori kakor hočeš, a molčí!“ Proti večeru je bolnega Ibrajimevega tovariša mrzlica také zelo napadla, da je moral oditi domóv. Ker je Ivan bil, kakor navadno, vesel, se je stari čuvaj popolnoma vpokojil. Da bi pa starec ničesar ne sumnil, je Ivan zarano legel na klop, ki je stala v zadnjem delu sôbe, ter je čakal, da bi Ibrajim zaspal; toda ta je hotel vso noč prebedéti. Namesto, da bi legel na svojo rogožino blizo ognjišča, sédel je na klado ujetniku nasproti. Sinaha je šla v stransko sôbo, kjer je navadno s sinkom spavala, in starec je zaprl za njima duri.

Iz temnega kota gledaje ta čudni prizor je Ivan pazil na starca. Zada na steni za starcem je visela v globini sekira, ki se je zasvetila, kadar se je brleča luč ognja vplamenila. Ko je Ibrajim a posililo spanje, da je glavo nagnil, je Ivan hitro vstal, pa sumnjivi starec je to brž zapazil in se zadril:

„Kaj delaš tú?“ Namesto odgovora se je Ivan zehaje ognjišču bližal, kakor da bi se bil še le iz trdnega spanja prebudil. Ibrajim, ki se je sam jedva spanja branil, je velel Kačambu, naj na kitáro igra, in ker ga ta ni hotel poslušati, vzame jo Ivan, ter mu jo dá, rekoč: „Prosim, igrajte, imam vam nekaj povedati. Kačambo jo ubere, in potem začneta dvo-glasno rusko národno pesem peti.

Kačambo: „Haj luli, haj luli! Kaj mi imaš povedati. Pazi náse!“ (Po vsakem vprašanju in odgovoru sta pela kitice neke ruske národne pesmi.)

Ivan: „Vidite tam sekiro? Pa ne gledajte tija! Haj luli, haj luli!“

Kačambo: „Umor nama ne more koristiti! Haj luli! Železje mi brani bežati.“

Ivan: „Ključ bodem našel v čuvajevem žepu.“

Kačambo: „Žena bode vpila! Haj luli, haj luli!“

Ivan: „Bodi uže kar hoče! Haj luli, haj luli! Ali ne bode morali tú umreti od glada in slabosti?“

Ko je starec začel pazljivejše poslušati, sta še glasnejše pela. „Igrajte, gospod,“ je rekel potem Ivan, „igrajte kozaški národni ples; hočem plesati vkrog po sôbi, da pridem do sekire; igrajte krepkó.“

„Bodi zatorej, kakor hoče,“ je odgovoril Kačambo. „Naj bode vendar uže konec teh muk!“ To izgovorivši je gledal v stran, ter začel igrati krepkó, kar najbolj mogoče.

Ivan je začel prav umételjno plesati kozaški ples, ki ga je starec posebno rad videl. Kačambo, vidivši, da se plesalec bliža sekiri, je čutil svoje srce nemirno utripati. Orodje je bilo

v neki omarici na steni, pa takó visoko, da ga Ivan skóraj ni mogel doseči. Da ga doseže, je naglo k višku skočil, ter ga dël za Ibrajimom na tla.

Ko se je ta ozrl, je plesalec uže daleč od njega plesal. Vse to se je uže dosta dolgo godilo, da je Kačambo, ves utrujen, začel misliti, da sluga nima dovolj poguma, ali da še ni ugodnega hipa. Ko ga je pogledal, je ta ravno sekiro na starca naméril. Četnik, to vidivši, se je takó prestrašil, da mu je padla kitára iz rok na kolena. V tem hipu se je Ibrajim bil priklonil in dël nekoliko hoste na ogenj; nje suho listje se je naglo vplamenilo in razsvetlilo vso sôbo. To storivši se je obrnil, da bi spet sedel na klado.

Če bi bil Ivan v tem hipu po starcu mahnil, bi se bil vnel med njima hud boj, mož proti možu bi se borila, in ta dvoboj bi bil vzbudil sinaho, spečo v stranski sôbi. Pa Ivan je bil dosta oprézen, da tega ni storil, temuč je hitro sekiro skrnil za starčevo klado, ter z nova plesal. „Igrajte nu!“ je dejal svojemu gospodu. „Česa čakate?“ Četnik spoznavši svojo nespamet, je naglo spet začel igrati. Starec ni ničesar huđega sumnil ter je vsedel pa zapovedal je, naj bode dovolj in naj ležeta. Ivan se mirno bliža četniku, da mu kitáro vzame, pa po bliskovo hitro pograbi namesto nje sekiro za Ibrajimom na tleh ležečo, pa ga ž njo udari takó močno po glavi, da se zvrne mrtev z licem na ogenj in mu zgorí osivéla brada, Ivan ga potegne za noge iz ognja, potem pa ga pokrije z rogožino.

Nekoliko minut sta poslušala, če se je starčeva sinaha vzbudila, pa ta najedenkrat odprè duri in vskrikne: „Kaj počenjate tú?“ in korak bliže stopivša vpraša: „Od kod pa ta duh, kakor bi se bilo perje žgalo?“

Ogenj je bil zbrskan, da je bila skóraj tema po sôbi. Divje zasuče Ivan sekiro nad ženino glavo, pa ona jo odmakne in strašno vskriknivša dobi udarec na prsi; po bliskovo hitro jo Ivan pobije z drugim udarcem. Prestrašen od družega umora, katerega se ni nadejal, mu zdaj četnik zastopí pot do stranske izbe, ko vidi, da Ivan misli umoriti tudi malega Mameta. „Kam misliš, nesrečni človek?“ je kričal. „Hočeš li tudi nedolžnega otroka umoriti, ki mi je toliko ljubezni skazal? Če me z njegovo smrtjo osvobodiš, ti pri najinem prihodu v domovino ne more življenja oteti ni tvoja ljubezen, ni tvoja zvesta služba.“

„V domovini storite, kakor vam drago,“ odgovori Ivan, „pa tú je treba, da svoje začeto delo končam.“

In ko vendar le tija sili, ga Kačambo popade z vso močjo za vrat, kričeč: „Zemlja te požrla! če mu življenje vzameš, če mu le jeden las izpuliš, na živega Boga prisezam, da se sam izročim Čečencem, in tvoja grozovitost ti ne bode nič pomagala.“

„Prostovoljno hočete pri Čečencih ostati?“ ponavljal je sluga, ter je zasukal sekuro nad svojim gospodom. „Čečenci vas ne smejo dobiti živega v pest, zadavim jih vse, vas in samega sebe, predno se to zgodi. Ta deček more naju izdati, če na pomoč kriči, in vas slabotnega še ženske lahko spet v ječo vtaknejo.“

„Nikari, nikarte!“ kričl Kačambo, iz čegar rok se je Ivan hotel izmekniti. „Nikarte! strašna pošast, zadavi mene, predno umoriš mojega ljubca!“ A slabemu, kakor je bil, je še železje branilo, da ni mogel zdivjanega sluge siliti nazaj, ki ga je na stran sunil, da je padel na trda tla in od strahu in strmenja skôraj odmedlel. Zastonj je z vso močjo skušal vstati, vedno kričaje: „Ivan, Ivan, rotim te, nikar ga ne umori! Za božjo voljo, ne prelivaj krvi tega nedolžnega otroka!“ Ko se slednjič toliko posili, da more dečku na pomoč iti, sreča pri vratih se vračajočega Ivana, ki mu je dejal: „Gospod, vse je dokončano; ne gubiva časa! Ne kričite,“ odgovoril je očitajočemu gospodu, „kar je storjeno, je storjeno. Zdaj je treba gledati, da ubeživa, in dôkler nisva svobodna, pobijem vsakega, ki me sreča, ali pa naj on mene umori. Naj pride prijatelj ali neprijatelj, potolkel ga bodem. Potem je vžgal mecesnovo tresko in je začel iskati po čuvajevih žepih in njegovem kartušu, pa ključa k četnikovem železju ni bilo nikjer; išče ga povsod po vsej sôbi, pa ga nikjer ne najde. Ko četnik še vedno toži in mu očita umor, zavrne ga: „Tožite in žalujte rajši zavoljo ključa, ki ga ne morem najti. Kaj vas skrbijo ti lupezniki, ki so vas delj nego petnajst mesecev mučili? Hoteli so naju umoriti, nu, zdaj je vrsta prišla nánje. Morem li jaz za to? Peklo je požrlo vse skup!“

Ključa ni bilo nikjer in zastonj je bilo trojno umorstvo, če spón ne moreta razbiti. Na četnikovi desnici je Ivan strl železne oklepe s sekuro, pa oklepa na nogi ni mogel zdrobiti; tudi se je bal, da bi svojega gospoda ranil. Vrh u vsega je bila uže pozna noč, in nevarnost od minute do minute večja, treba je bilo zatorej bežati. Verigo je Ivan četniku na pas pripél, da bi mu pri hoji ne bila na poti in da bi preveč ne rožljala, potem je del v bisago jančjo četrt, ostanek večerje, in temu je dodal še drugega živeža, ter se je naorožil s samokresi in jataganom ubitega Ibrajima, Kačambo pa se je zavil v rajnkega burko. ¹⁾ Odišla sta tiho, in da bi nikogar ne srečala, kreneta od kolovóznega pota, ki drži v Mosdok, na pot čez gorovje, dobro vedoč, da ja tú ne bodo sledili. Po noči sta hodila po višini na desnici, ko se je pa zdanilo, sta stopila v bukovje, da bi ja od daleč nihče ne zazrl. Bilo je meseca februarja: zemljo, posebno na teh višinah,

¹⁾ Burka je ruski plašč, narejen iz kosmate polsti (klobučine), medvedji koži podobne, skozi katero dež ne premáče. Kozaki se je poslužujejo v deževji, pa tudi, kadar jim je na mokrih tleh prenočevati.

je pokrival še zmrzli sneg, po katerem sta o mrzli noči in zarano lahko hodila, ko ga je pa o poludné solnce bilo ogrelo in omehčalo, so se jima pri vsacem koraku noge vgrezale, da sta prav teškó in počasi hodila. Jedva sta dospela do neke doline, ki sta jo morala prekoračiti, in v kateri ni bilo več snegá; kraj potoka se je vil dober pot, znamenje, da se je tod mnogo hodilo. Zaradi tega, in ker je četnik bil jako spéhan, sta popotnika sklenila, do noči tú ostati: stopila sta med posamezne skale, ki so molele iz snegá.

Ivan je narezal jelóvih vej, ter je četniku naredil ležišče. Dókler je ta počival, je Ivan razpoznaval okolico. Dolino so obdajale visoke goré, črez katere ni bilo nobenega pota, zatorej jima je hoditi ob potoci, če nočeta zaiti.

Bilo je uže ob jednajsti uri po noči, in sneg se je uže trdil, ko sta v dolino korakala. Predno sta odrinila, sta svoje zavetje sežgala, da bi se ogrela in si čizlike *) pripravila za večerjo, kajti bila sta lačna. S peščico snegá sta si ugasila žejo in požirek žganja je končal kosilo. Srečno sta prekoračila to dolino in nikogar nista srečala; potem sta morala skoz sotésko med potokom in ostrimi pečinami. Hodila sta hitro, kolikor je bilo mogoče, mislé na nevarnosti, katerim bi se ne bila mogla izogniti, ako bi ja kdo tú srečal. Še le drug dan ob deveti uri sta prišla iz te sotéske, ki se je zdaj naglo odpirala, da sta na óni strani nižje goré, in nekoliko dalje, jednako daljnemu morju, videla rusko obnebje.

To je bilo veselje, veliko veselje! posebno za četnika. „Rusija! Rusija!“ to jedino besedo je mogel izgovoriti. Popotnika sédeta, da nekoliko počijeta in uže sedaj uživata svojo svobodo. To veselje vendar ni bilo čisto, kalile so mu ga misli na strašne dogodbe, ki jih je nedavno na svoje oči videl, in katerih ga je železje in s krvjó omadeževana obleka spominala. Oči v daljni smoter vprte mislil je tudi na težavni pot, ki ga ima še pred seboj; pógled na utrujene in otekle noge mu je vzel vso radost, ki ga je bila prošnila, ko je zagledal daljno obnebje svoje mile domovine; vrhu tega ga je huda žeja nadlegovala in mu usta skóraj posušila. Ivan mu je šel po vode k potoku, ki je bil nekoliko dalje od njiju. Tú je Ivan našel brv iz dveh débel narejeno in v dalji je zazrl neko bajto. Bila je to čečenska koliba, poletno stanovanje, in zapuščena. Ubežnika sta je bila vesela, ter sta jo vzela za zavetje.

Stanovniki v Kavkazu, po nekoliko nomádje, mnogo trpé od svojih sosedov, ki večkrat k njim priderejo; zató imajo pri stanovališčih pod zemljo shrambe, kamor svoj živež in svoje

*) Čizlika je na vilicah pečena jágnetina.

imetje skrivajo pred sovražnikom. Ti ozkim studencem podobni prostori so kriti z blanjo ali s kako pločo, na katero denejo zemlje, nahajajo se navadno na mestih, kjer ni trave, da bi je nje dvojna barva sovražniku ne izdala, pa navzlic tej skrbi je ruski vojaki pogosto obnósajo.

Takó shrambo je Ivan našel v kolnici, v njej je bilo nekoliko piskrov, koruznih storžev, kos soli in razno katero pohišje. Prinesel je vode ter je děl jáncevino in krompirja kuhati. Dókler se je juha kuhala, je Kačambo pekel koruzo; poznejše sta našla še nekaj lěščnikov in vse to sta použila. Po obedi ga je Ivan železja popolnoma oprostil, da je s tečno hrano okrepcan trdno zaspal in se vzbudil še le pozno zvečer. Dasi tudi dobro izpočít, bile so njegove otekle noge, ko sta se spet na pot podala, takó okorne, da jih brez velike bolečine ni mogel gibati. Vendar sta morala dalje. Na svojega slugo se opiraje je prav počasi krévsal, skóraj prepričan, da ne bode dosegel zaželenega smotra. Hoja mu je po malem noge ogrela, da je menj čutil bolečine. Potoval je vso noč, večkrat počivaje. Časi ga je premagal obup, da je légel na tla, ter Ivana prosil, naj ga prepusti neizogibni usodi. Toda zvesti sluga mu ni le z besedo in dejanjem delal pogum, nego ga je moral večkrat na noge siliti in vleči seboj. Gredé sta prišla na nek težaven in nevaren kraj, kateremu se nista mogla izogniti; čakati, da se zdaní, tudi ni kazalo, bila bi s tem preveč časa potratila, zatorej sta se namenila, ta kraj na vsak način prekoračiti, in če bi tudi glavo izgubila. Predno sta pa oba storila korak naprej, je Ivan šel gledat tál, Kačambo pa je ostal nemiren kraj skale. Noč je bila temna, iz prepada se je čulo šumenje deróče reke, ki je tekla skozi dolino; kamenje, ki se je pod Ivanovimi nogami od skalovja luščilo, je hrumelo v globoki prepad. V tej strašni uri, ki bi mu lahko v življenju slednja bila, se je spomnil svoje ljube matere; ona ga je pred odhodom k stražni postaji blagoslovila, in ta misel ga je navdajala z nádejo, da jo bode spet videl. „Moj Bog, je vskliknil, daj, da me ni zastoj blagoslovila!“ Ko je to kratko, gorečo molitev končal, se je Ivan vrnil. Pot, ki ga je pregledal, ni bil takšen težaven, kakor sta s prva mislila. Nekoliko sežnjev daleč s pečine splezavša, sta hodila ob strmi steni po ozkem potu, ter sta takó srečno prišla čez ta nevarni kraj. Ivan je s sekiro nasekaval trdi sneg, da sta laže in varnejše hodila in se jima noge niso popolznile. Pokrižavši se je Kačambo dejal: „Pojdiva zatorej, če tudi konec vzamem! Šel bodem, dókler me Bog in močí ne bodo zapustile.“

Steza je bila vedno ravnejša in trdnejša, snegá je bilo samó še na séverni strani steze, kjer so globokejša mesta bila zamedla. Sreča jima je bila ugodna, da dó zgodnjega jutra nista nikogar srečala; zdaj sta uže od daleč zapazila dva moža, zatorej sta na tla poglela in se jima takó skrila.

Ko prideš z gorâ, v teh pokrájinah ne vidiš več lesâ, tla so gola, le kraj velicîh rek raste tú pa tam še kako drevó, in to je čudno, ker zemlja ni rodovita. Nekoliko časa sta potovala ob reki Sunži, katero sta morala prekoračiti, da dospeta v Mosdok. Iskala sta kraja, kjer bi reka bila menj deróca, kar zagledata nekega jezdeca, ki je ravno jima nasproti jahal. Ker je krajina gola in nima ni drevja, ni grmovja, sta počénila kraj vode, namenjena se z orožjem braniti, ako ja tujec napade. Ko je pa Ivan videl, da je jezdec kakih dvanajst do trinajst let star dečak, je k njemu skočivši ga s konja potegnil. Deček se je hotel braniti, ko je pa četnika s samokresom v róci na bregu reke zazrl, je naglo pobégnil. Konj ni imel sedla in je bil samó z uzdo zabrzdan. Popotnika ga zasedeta, in črez reko jahaje še le vidita, da je peš ne bi bila mogla prekoračiti. Konja, dasi tudi sta mu dva moža na hrbtu sedela, je deróca voda malo da ne podrla. Slednjič sta vendar na óni kraj reke dospela; ker je pa breg bil zeló strm, sta raz konja poskakala, ter ga z vso močjo na kópno vlekla, pa uzda se mu je z glave zmuznila, in uboga žival je vtonila v deróci vodi.

Konja sta sicer bila izgubila, ali bati se jima zdaj ni bilo več treba, da bi ja lopovski Čečenci sledili. Pred seboj v dalji sta videla pečevnato reber, zatoraj sta tîja krenila, da bi se tam skrila in do noči počivala. Zdelo se jima je, da ne more več daleč biti do mirnih Čečencev, pa tudi tem nista mogla upati, kajti utegnili bi ja izdati in v novo nesrečo pehniti. Toda Kačambo je bil takó slab, da bi brez tuje pomoči teškó bil prišel do Tereka. Živeža nista imela več: ves dan sta bila zatopljena vsak v svoje misli, ter sta moléala — gotovo jima je bila na mislih bodočnost.

Na večer je četnik videl, kakó se je Ivan na čelo bil in globoko vzdahnil. To ga je osupnilo, da mu prej vedno pogumni tovariš jame obupavati. Ko ga je vprašal o vzroku, mu je Ivan odgovoril: „Gospod, zeló sem se pregrešil!“ — „Bog nama odpusti!“ je Kačambo rekel, ter se pokrîžal. „Dâ“, nadaljuje Ivan, „pozabil sem krasne rísanice, ki je bila v sôbi malega Mameta. Žal, da sem bil takó pozabljiv! pa vi ste vzdihovali in kričali, da sem je moral pozabiti. Vi se posmehujete? To je bila v vsi vasi najlepša rísanica. Poklonil bi jo prvemu možu, ki ga bodeva srečala, da bi ga podkupil, kajti ne vem, kakó nama bode mogoče, dalje potovati, ker ste jako slabí.“

Do zdaj sta imela vedno ugodno vreme, ta dan pa se je izpremenilo. Mrzli ruski veter je hudo pihal in jima pšeno v lice vèl. Ko se je zmračilo odrineta dalje, ne vedé, bi li iskala kake vasi, ali bi se jej izognila. Proti jutru ja je nova nesreča zadela, in zdaj sta morala najkrajšo pot potegniti. Ko namreč potujeta skozi nek klanec, kjer je nekoliko snegâ tla pokrivalo, se jima je pod nogami vdrl led, da sta se do kolen

pogreznila v vódo. Kačambo skušaje se iz ledú izkopati, si je obleko vso zmočil. Kar sta potovala, ja ni takó zeblo, nego v tem hipu.

Polja so bila bela, kakor v najhujši zimi. Jedva potujeta še četrt ure, in Kačambo, onemóre od mraza, truda in bolečin, ter se na vso moč brani dalje iti. Ko je videl, da ne more svojega smotra doseči, se mu je zdelo nespametno in grozovito, še dalje svojega tovariša pri sebi obdržati, ki bi se lahko rešil. „Poslušaj me, Ivan,“ mu je zatorej dejal, „Bog je moja priča, da sem do zdaj vse storil, kar sem mogel, da me moreš rešiti. Ali zdaj vidiš, da me tvoja pomoč ne more oteti, in da je moja usoda sklenena. Pojdi zategadelj k stražni postáji, dragi Ivan, vrni se k našemu polku; zapovem ti to. Povedi mojim starim prijateljem in mojim poveljnikom, da si me tukaj pustil vránom za živež, in da jim boljše usode želím. Predno pa odideš, spomni se, kaj si mi tam gori pri krvi starca Ibrajima prisegel. Prisegel si mi, da me Čečenci ne bodo živega v pest dobili. Bodi mož-beseda!“

Te besede izgovorivši, legel je četnik na tla, ter se z burko pokril. „Ostane nama še jedna pomoč,“ mu je Ivan odgovoril, „namreč ta, da grem iskat kakega Čečenca in da ga z obljubami záse pridobim. Če naju izda, si saj ne bodeva imela ničesar očitati. Skusite še do tija priti; ali pa še boljše je, da sam tija grem. Če mi po sreči izide, pridem z njim po vas, če pa umrem in se ne vrnem, tačas se morete tega le samokresa posluževati.“ Kačambo je burko odgrnil in vzel samokres.

Potem ga je Ivan s travo in prótjem pokril, da bi ga ta čas kdo ne našel. Ko misli oditi, ga gospod še jedenkrat pozóve, rekoč: „Ivan, čuj še mojo zadnjo prošnjo: Če srečno čez Terek prideš in mojo mater vidiš, povedi jej . . .“

„— Gospod,“ mu seže Ivan v besedo, „še danes se vidiva. Če pa umrete, me ne bode ne vaša ne moja mati več videla.“

Skôraj jedno uro je hodil, predno je vrh nekega hriba dospel. Tú je videl kacih tri ali štiri vërste daleč dve vasí, toda teh ni iskal. Želel je najti samotno hišo, da gre skrivaj vánjo in pridóbi gospodarja za svoj namen. Slednjíj je zagledal v dalji dim, ki se je valil iz dímnika samotne hiše; tija se je zatorej podal. Vstopivši je gospodarja, ki je na tleh sedé si krpal črevlje, takó-le nagovoril: „Mož, lepa prilika se ti ponuja, zaslužiti si dve sto rubljev. Gotovo si uže čul govoriti, da je četnik Kačambo pri Gorjancih ujet. Jaz sem ga iz ječe rešil; on je blizu tebe, bolan in tvojih v rokah. Če jim ga spet izročiš, te bodo gotovo pohvalili, pa te ne platili. Če pa privoliš, da ga rešiva, in ga samó za tri dni pod svojo streho vzameš, pojdem v Mosdok, ter ti prinesem zánj dve sto rubljev v srebru odkupnîne. Če se pa ganeš in kričiš, te na mestu s tem-le hand-

žarom prebodem," in zdajci mu pokaže handžar. „Govôri brž, če ti je življenje drago!“

Ivanove besede so ga sicer prepričale, pa ga niso prestrašile, zato je mirno vstal in odgovoril: „Mladi mož! tudi jaz imam handžar za pasom in tvojeja se ne bojim. Če bi ti bil prišel k meni kakor prijatelj k prijatelju, bi jaz nikdar človeka ne bil izdal, ki je čez moj prag stopil; ali zdaj ti ničesar več ne obljubim. Vendar pa sédi in še jedenkrat povej, česa želiš.“ Ivan vidèč, s kom ima pôsla, oskrbí svoj handžar, séde in ponavlja svojo ponudo. „S čim me moreš zagotoviti, da ostaneš mož-beseda?“ vprašal je Čečenec. — „Četnika samega ti pustim; ali misliš, da sem zastonj petnajst mesecev z njim trpel in ti svojega gospoda zategadelj privédel, da bi ga pustil?“ — „Takó je prav, vse ti verjamem; pa dve sto rubljev je premalo, zahtevam štiri sto.“ „Zakaj pa ne zahtevaš štiri tisoč? to tebi utegne biti vse jedno, pa meni ne, ki hočem biti mož-beseda. Ne ponujam ti vinarja več, nego dve sto rubljev, ker vem, kje jih bodem dobil. Me li hočeš siliti, da te prevarim?“

„Dobro, privolim za dve sto rubljev, a ti moraš v treh dneh in sam se vrniti.“

„Dà, sam se vrnem in v treh dneh, dam ti besedo. Pa mi daš tudi ti svojo, in je četnik tvoj gost?“

„Od te ure je on moj gost kakor si ti, dam ti besedo.“

Podala sta si roci ter hitela po četnika, ki sta ga od gladú in mraza na pol mrtvega sem prinesla. — Ker je Ivan zvedel, da je v Červelijanskajo-Stanico bližje, nego v Mosdok, se je brž tija podal. Tam je bilo precej obilo Kozakov in je zatorej v kratkem potrebnih dve sto rubljev nabral. Ko se je na odločni dan hotel vrniti, mu polkovnik in poveljnik te kozačke postaje ni dovolil samemu potovati; nekoliko Kozakov ga je moralo izpremljati, in to je skôraj bila Kačambova smrt. Ko je namreč Čečenec v dalji kozaške sulice zagledal, mislil je na izdajstvo; šel je in zanesel še bolnega četnika na streho, ter ga je privezal na kol, potem pa je sédel s samokresom v roci ujetniku nasproti. „Če bliže pridete," je Kozakom kričal, „če še le korak storite, vstrelim četnika, in ostane mi še petdeset krogelj za moje sovražnike in za izdajalca, ki jih je privédel.“

„Nisem te izdal né," mu je odgovoril Ivan, bojé se za svojega gospoda, „tudi ti prinašam dve sto obljubljenih rubljev. Jaz sem mož-beseda.“

„Kozaki naj nazaj odlazijo, ako ne, ga vstrelím.“

Kačambo sam je prosil njih častnika, naj se vrnejo. Ivan se je sam bližal, a tudi njemu Čečenec ni upal. Zapovedal mu je, naj sto korakov od njegove hiše rublje našteje na tla in naj potem odide nazaj.

Rublje pobravši, je Čečenec tekel na streho k četniku, ter ga klečé prosil za odpuščanje, trdeč, da je bil prisiljen takó nevljudno ravnati. Kačambo mu je odgovoril: „Spominal se bodem le tega, da sem bil tvoj gost, in da si pošteno bil mož-beseda. Pa odveži me zdaj tudi od kola!“ Teh slednjih besed Čečenec morda ni več čul, kajti po bliskovo je pobegnil stráni, ko je videl, da se Ivan bliža hiši.

Še tisti dan je vrli sluga privédel svojega gospoda do njegovih prijateljev, ki so uže vsi mislili, da ga ne bodo videli nikdar več.

Petrus Paulus Vergerius

in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem prelaganji
sv. pisma.

Spisal prof. Fr. Hubad.

Porodil se je Peter Pavel Vergerij¹⁾ 1498. l. v Koprju, kjer so kazali še v tem stoletju njegovo rojstveno hišo. Imel je tri brate: Avrelija (Aurelis), Jakoba (Giacomo) in Janeza Krstnika (Giovanni Battista), ter dve sestri: Cecilijo in Lukrecijo.

Učil se je v Padovi prava. Seznanil se je tamo z mnogimi odličnimi možmi. Kar je bil slišal o novi veri iz Wittenberga, napoti njega in brata Jakoba, da prosita barona Schencka za priporočilno pismo, da bi šla v Wittenberg se učiti. Ali bolezen je zaprečila potovanje na Nemško.

Izučivši se bil je Peter advokat v Veroni, Padovi in v Benetkah. Ali ta posel mu ni ugajal. Brat njegov Avrelij bil je tajnik pri papežu Klementu VII. Leta 1529. se napoti tudi Peter v Rim. Ime njegovo je slulo takó dobro, sam se je znal priporočati takó, da ga izbere papež za poslanca na državni zbor v Augsburg 1530. l. Tamo je pokazal, koliko velja. Na cesarja Ferdinanda avstrijskega pridobil si je mnogo vpliva; častil ga je ta posebno, izbral ga je celó 1533. l. kuma svoji hčerki Katarini. To je bilo častilakomnemu možu prav po volji.

Po smrti Klementa VII. séde na papežev prestol Pavel III., Vergerij pa ostane na svojem mestu. Cesar sam je prosil zánj. Leta 1535. dobi nálog, naj povabi protestantske kneze na

¹⁾ Glej: „Briefwechsel zwischen Christoph, Herzog von Württemberg, und Petrus Paulus Vergerius. Gesammelt und herausgegeben von Eduard von Kausler, weiland Vicedirector des k. Haus- u. Staatsarchivs, und Theodor Schott, Prof. Bibliothekar an der k. öffentl. Bibliothek in Stuttgart.“ („Bibliothek des literarischen Vereines in Stuttgart.“ CXXIV). Tübingen. 1875, 517 str. vel. 8°.

cerkven shod v Mantovo in naj išče kralja za Angleško. Ali spodletelo je oboje. Potovaje po Nemškem od dvora do dvora, snide se 7. dné novembra meseca 1535. l. tudi z Luthrom v Wittenbergu.

Razgovarjala sta se o tem in ónem, vendar se je izraževal Vergerij proti prijateljem le zaničljivo o reformatorji.

Po končanem potovanji se vrne v Italijo. Papež ga izvoli meseca maja 1536. l. škofa Modruškega in skôro potem za Koprškega. Pridno se jame pečati novo posvečeni duhovnik z bogoslovjem. L. 1540 pa potuje s kardinalom Hippolytom d' Este na Francosko, od ondot pa v Worms, kjer so poskušali še vedno združiti lutherane in katoličane. Dné 1. januarja 1541. l. govoril je o edinosti in o miru v cerkvi. Ali tudi on ni mogel pomagati več.

Upal je, da postane za svoje prizadevanje kardinal. Leta 1545 so ga pri imenovanji kardinalov preskočili, niso se namreč mogli nánj zanašati, ker so poročila poslanca Aleksandra sum zoper njega vzbudila. Ko Vergerij o tem sumu zvé, gre v svojo škofijo nazaj, da bi se pismeno zopet pravovernika dokazal. Toda spisi protestantski, katere je v svoj namen čital, pridobili so ga popolno za Luthrov nauk. Sklene prestopiti k protestantom. K enacemu koraku pregovori tudi svojega brata Ivana, škofa Puljskega. Oba pričneta v svojih škofijah delovati v lutheranskem duhu. Inkvizicija pa prisili Petra Vergerija, zapustiti Koper. On pobegne k svojemu dosedanjemu pokrovitelju Herkulu Gonzagi v Mantovo. A kardinalu Gonzagi se iz Rima naroči, naj nikar ne daje zavetja krivoverškemu škofu; zato Vergerij odide, a ne v Rim, kamor ga je bil papež poklical, ampak v Trident. Tam mu papeževi namestniki niso mogli dovoliti, da bi se z veljavnim in odločilnim glasom vdeleževal zborovih sej; napotili so ga na papeževega zastopnika v Benetkah, kateri je uže preiskovanje zoper njega pričel; zato mu le-ta prepové, vrniti se nazaj v svojo škofijo, marveč mu zapové iti v Rim na zagovor. A Vergerij gre v Padova in se tamkaj pismeno odpové katoliški cerkvi. K temu koraku ga je po njegovi trditvi nagnil odvétnik Francesco Spiera, ki se je od protestantizma vrnil nazaj v naročje katoliške cerkve, pa je v obupanji umrl. Iz Padova ubeži na Švicarsko v Graubünden. („Lexicon“ v. Wetzler & Welte). Kar je imel posestva, razdelil je bil uže prej svojim sorodnikom.

Dné 3. julija meseca 1549. l. zbere papež konsistorij in izreče slovesno, da je Vergerij izobčen iz cerkve in da mu odvzame škofovo čast. On sam na to ni hotel slišati več o pomirenju.

Na Švicarskem najde uže množico italijanskih begunov; pisal in pridigoval je na mnogih krajih, stalnega domovja si pa ni pridobil. V Vicosoprano izbrali so si ga žup-

nika, ali to mu ni bilo zadosta, hlepel je po višji stopinji. Njegovi lutheranski nasprotniki so mu očitali, da se čuti še vedno škofa, sam je pa tožil, da ga ljudje premalo časté. Ko je hotel združiti italijanske občine v eno synodo, začeli so se ustavljati domači duhovniki, kateri sklenejo 1552. l. takó imenovano „rhaetično confessio“ in Vergerij zapusti v aprilu 1553. l. Graubünden, ter se obrne k vojvodu Krištofu Würtemberškemu, s katerim se je bil seznanil uže prej. Priporočan Brenciju, začne prelagati v italijanščino „confessio wirtembergica“, „synagma suevicum“ in katekizem Brencijev.

Za nekaj časa se vrne v Graubünden nazaj; ker pa ne najde pripravnega polja záse in za svoje namere, gre nazaj na Würtemberško in stopi v službo Krištofovo. Postal je vojvode „consiliarius“. Bil je dopisnik in diplomatičen agent, posebno je pa skrbel, da se razširja evangelije po deželah, kjer se je začelo še le širiti. Potoval je sem ter tja, dopisoval na vse strani in razširjal svoje spise, kolikor je mogel. Upal je, da bode imel mnogo uspeha, zato pravi v svojih pismih, da ima veliko pòsla „in majorem Dei gloriam.“

Tega mnenja pa niso bili vsi. Gallicius, pridigar v Graubündnu, pravi o njem: „Vellem tamen, ut plus doceret quam exclamaret,“ Bullinger pa: „Man hat die Jahre her wohl erfahren, was er für Bűchlein hat lassen ausgehen sine nomine, falso sub nomine, nur zum Theil famosos libellos, nichts denn spötteln und schmähén, nichts fruchtbares.“ Da se ni trudil posebno, kažejo njegove lastne besede: „Multa enim scribuntur, quae postea non inveniuntur vera.“ Tudi vojvoda sam je strogo pazil na spise njegove, ker je plačeval navadno troške, kar ni bilo malo, kajti je pisal obilo.

Gostov se pri Vergeriju ni pogrěšalo nikdar. Beguni so se plazili okolo njega, da bi dobili z njegovo pomočjo podpore ali služeb; se vé da ni pozabil tudi svojih netjakov. Zató je imel vedno kako prošnjo do Krištofa. Ker je pa živel tudi rad dobro, bil je skóro vedno v zadregi; sedaj ni bilo tega, sedaj onega. Vojvoda dal mu je mnogo, akoravno mu je bilo to tudi časih uže preveč. Sicer mu je pa vedno zaupal.

Z vojvode uradniki se pa ni ujemal takó dobro. Tem tuji gostje, kateri se niso odlikovali ravno v ponižnosti, niso bili po godu.

Največe važnosti je, da je prišel v dotiko s Primožem Trubarjem. S Kranjskega in Koroškega so bili opozorili Vergerija na slovenskega reformatorja; mogoče tudi, da je slišal uže na Italijanskem o glasovitem Trubarji. Ko je bil Vergerij decembra meseca 1554. l. in januarja meseca 1555. l. v Göppingnu, sešel se je z njim v Ulmu, ker si ni upal v Kempten. Dobro je poznal Trubar vse zapreke, katere so pretfle njegovemu početju, saj je vedel, koliko je trebalo, da sta prišla na svitlo „abe-

cednik“ in „katekizem“ slovenski. Obupal je skôraj, da bi mogel dognati prevod „postile“ in „sv. pisma,“ kar je name-raval. Vergerij vedel mu je razkropiti vse pomiselke. Obetal je svojo pomoč in novcev od vseh strani in posebno pomoč Krištofovo. ¹⁾ In 15. dné januarja meseca 1555. l. piše iz Göppingna vojvodi: „Nunc nihil aliud cogito, quam de adoranda versione in linguam Slavonicam. Dei et Clementiae Vestrae gratia, quae provinciam juvat, et spero me brevi eam confecturum; cogor egomet intra quinque aut sex dies clanculum cum d. doctore Fabri non quidem Campidunum ²⁾ usque sed vel Ulmam vel in proximum aliquem locum me conferre, ubi convenient illi, qui me sunt adjuvaturi in negotio hoc sancto, et spero me illos perducturum huc Goeppingam, ubi versio fiat“ ³⁾

Dné 27. januarja meseca 1555. l. pa piše Vergerij vojvodi: „Quum scriptura nos moneat, maledictum esse, qui facit opus Dei negligenter, et quum mihi nunc incumbat onus vertendi Novum Testamentum in linguam Slavicam, fuit omnino necesse, ut Ulmam venirem, quo avocarem ad me pastorem Campidunensis ecclesiae (Trubarja), atque cum ipso coram conferrem. Veni itaque, contuli quae volui, atque hodie rursus Goeppingam redeo cum doctore Fabri, qui mecum est. Negotium versionis bene habet feliciterque procedet, Deo gratia. Audivi ab eodem pastore Campidunensi, quinque illas provincias Austriae multa habere evangelii semina; benedictus Deus.“ ⁴⁾

V istem pismu ⁵⁾ še dostavlja: „Nunc omnes meos labores convertam ad quaerendas et scrutandas diligentissime omnes veteres novasque versiones bibliorum, ut quod melius fuerit imitemur in nostra versione.“

Uže 9. dné februarja meseca pa pravi v svojem pismu zopet: „Quum a me, qui nuper fui Ulmae (ut scripsi aliis litteris), discederet minister ecclesiae Campidunensis, cum quo de versione Slavica contuleram, dedi illi tria scripta latine mea manu; in uno continebatur una tantum ex fabulis Gregorii, illa scilicet, qua fuerunt institutae XXX missae Gregorianae pro liberatione animarum ex purgatorio; in alio descripta mutatio regni Angliae, et quo modo in ea se gessisset cardinalis Polus (cuius exemplum scilicet ad Celsitudinem Vestram nuper misi); in

¹⁾ Uže 6. dné januarja meseca 1555. l. piše Krištofu iz Göppingna: „Tubingae pestis incepit progredi, quare cum illic nullam habeam vocationem, quae me cogat ibi manere in periculo, subsistam hic per aliquot dies, et adornabo negotium de versione in linguam Slavicam, Deo juvante et clementia Vestrae Celsitudinis.“ — „Briefw.“ p. 79. — Schnurrer, „Slav. Bücherdruck in Tübingen.“ Tübingen 1799. p. 15.

²⁾ Kempten.

³⁾ „Briefwechsel“ p. 83. — Schnurrer p. 15.

⁴⁾ Ibid. p. 88. — Schnurrer p. 16.

⁵⁾ Ibid. p. 90.

tertio monebam illum ipsum ministrum, quo pacto procedere deberet in negotio versionis in linguam Slavicam, ut scilicet Martini Lutheri versionem sequeretur, donec conferremus cum aliis versionibus, item monebam, ut ex dominio ipsius regis duos alios ejusdem linguae peritos ad me mitteret, postremo ut quosdam meos libros in patriam meam, atque ut esset constans, nihilque timeret serviendo Christo.¹⁾ Dalje pripoveduje, da je izgubil pisma, da jih je pa našel nekdo, ki jih je izročil v Augsburgu cesarju samemu. „Voluntas enim Dei sic fuit,“ vzklikuje Vergerij in je vesel, da so prišli njegovi spisi v cesarjeve roke, kajti: „Deinde si volo vertere novum testamentum in linguam Slavicam, hoc esse opus, quod ipsamet majestas regia deberet curare, quum tam multos habeat subditos Slavos. Qui, scit, si commoveatur talia audiens a Spiritu sancto per os alicujus servi Dei? is dirigat negotium.“²⁾

Vojvodi ni bilo po godu, da so prišla Vergerijeve pisma cesarju v róke, morda celó ni verjel, da se je zgodilo takó, kakor mu piše njegov „consiliarius.“ Zatórej ga kara v pismu iz Stuttgarta 16. dné februvarja meseca 1555. l. Zató se izgovarja Vergerij v pismu 19. dné februvarja meseca in obljubuje, da ne bode pisal več takih stvari, „quae possint sine fructu irritare.“ Dalje pa piše: „Fiet utrumque, tum quia Vestra Celsitudo ita imperat, tum quia cogor dies noctesque in textu ipsius evangelii laborare, videlicet, ut possim subministrare his, qui laborant vertendo Novum Testamentum in linguam Slavicam, ex multis eas versiones, quae judicio piorum habentur meliores.“ Dalje se izgovarja, da je izgubil Trubar (minister Campidunensis) pisma, in prosi, naj mu dovoli stanovati v mestu Sindelfingen, dôkler je v Tübingnu kuga, kamor misli poklicati dva pomagača za prelaganje: „Nunc supplico Vestram Celsitudinem, ut dignetur mihi illum locum Sindelphing concedere, nam eo vocabo duos pauperes fratres, qui laborabunt mecum in versione, cujus modo memini.“³⁾

O pismih, katera je izgubil Trubar, kakor je pravil Vergerij, pa piše Vergerij sam 12. dné marca meseca 1555. l.: „Illae meae litterae, quas ad me fuerat scriptum pervenisse ad manus regis, sunt inventae; res certa est, vidi meis oculis, vidit d. Brentius; minister Campidunensis reliquerat in quodam hospitio, aliquis fidelis invenit, et misit illi. Itaque sua majestas non conquireretur (ut spero) de me.“⁴⁾

Morda je dolžil Trubarja po krivem. Saj ni nemogoče, da je poslal sam pisma cesarju po kom drugem, da bi pokazal svojo bistro glavo. Saj je storil, kar je le mogel, da bi pokazal,

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 92, sq.

²⁾ Ibid. p. 93.

³⁾ Ibid. p. 100, sq.

⁴⁾ Ibid. p. 104.

kakó se trudi za prelaganje sv. pisma, in da se je raznesel glas o njegovem delovanji na vse strani. Zató piše 1. dné aprila meseca 1555. l. iz Stuttgarta, da mu obeta italijansk kardinal, (imena ne pové in o tem ni bilo več govora,) svojo pomoč pri prelagi: „Amicus ille purpuratus scilicet, qui Romae degit, (audiat Celsitudo Vestra aliud miraculum) significat mihi, se audivisse me nunc laborare in Novo Testamento in linguam Slavicam vertendo; mox addit, se quoque velle participem esse tam boni operis et conferre aliquam partem pecuniae; proh Dei omnipotentiam, qui cogit eos etiam, qui versantur in abominatione, ut juvent tale opus contra ipsam abominationem. Omnino sumus visuri mirabilia, quae operabitur Dominus spiritu suo.“¹⁾

O tem kardinalu in o ponudbah njegovih se kasneje ne čuje nikdar več.

Tudi z baronom Ungnadom je prišel v dotiko. Dné 13. julija meseca 1555. l. piše iz Stuttgarta: „Venit ad me ante quatuor dies nuntius ex Carniola missus a multis nobilibus, inprimis a d. Joanne Ungnot, barone ac praefecto Styriae, qui in summa agunt magnas gratias Celsitudini Vestrae, quae dignata est collata pecunia juvare negotium versionis Slavicae, offeruntque reverenter omnia eorum obsequia, praecipue preces apud coelestem Patrem. Vere mihi videntur ardere in evangelio, et scribunt ad me, omnes eas provincias esse repletas viris piis, qui constituerint reformare illas ecclesias, etiam si facturi sint jacturam omnium facultatum atque simul vitae.

Urgent me, ut laborem in vertendo, pollicentur reliquum pecuniae liberaliter, monent se velle habere versionem in propria eorum lingua, nec curare, ut admisceantur vocabula elegantiora, quae ab omnibus Slavis ubique intelligantur, sed tantum ea, quae illis sunt in communi usu, quanquam rudia aliis videri possint. Ille d. Ungnot valde est affectus Vestrae Celsitudini, cui se reverenter commendat.

Et quia debemus conferre cum pastore Campidunensi totum Matthaeum, qui jam versus est, neque ego audeo Campidunum ire, statuimus proxima septimana convenire Blopirae,²⁾ atque illic triduo aut quatrinduo subsistere ad gloriam Dei.

Volumus vertere etiam catechismum d. Brentii et aliquot Psalmos; certe maximus fructus in ecclesia sancta „Dei“ sperandus est ex hoc labore.“³⁾

Ker je pa razsajala kuga še vedno v Tübingnu, prenesli so tiskarno v Reutlingen. O tem piše Vergerij iz Stuttgarta 8. dné avgusta meseca 1555. l.: „Quoniam fratres, qui sunt in Carinthia, Carniola atque Stiria, magnopere urgent de

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 106, sq.

²⁾ Blaubeuren, mesteca, tri ure od Ulma.

³⁾ „Briefwechsel“ p. 109, sq. Prvi del pisma od „Venit — coelestem Patrum“ je natisnen tudi v Schnurrerjevi knjigi p. 16.

Novo Testamento in linguam Slavicam vertendo, atque etiam de excudenda typis ea parte, quae jam versa est, usus consilio d. provincialis ¹⁾ obtinui a Morrhardis typographis, ut e Tubinga, ubi plus solito pestis grassatur, transferrent typographiam Reuthlingam, atque ibi in nomine Domini inciperent Matthaeum, quin jussi ad me venire ministrum ecclesiae Campidunensis multo peritiorem me in ea lingua, qui corrigat. Atque ita hodie (Deo propitio) ambo se conferimus Reuthlingam tantum propter Slavica. ²⁾

Dela se prime tiskar hitro. Uže 18. dné avgusta meseca 1555. l. pošilja Vergerij vojvodi prvo tiskano pôlo Matevža: „Neminem habeo, cui magis debeam reddere rationem omnium laborum meorum, quam Celsitudinem Tuam, quare mitto primum folium Matthaei, qui jam Slavice loquitur, qua lingua nunquam antea usus fuit; quod maximum beneficium omnes populi, qui ea lingua utuntur, debebunt Tuae pietati et liberalitati post Deum. Certe spero ex hac provincia et versione rediturum ingentem fructum ad ecclesiam Christi. Adorno una catechismum in eadem lingua; vix autem credi potest, quantopere urgeant me litteris et nuntiis boni illi fratres, ut cito mittam haec omnia ad eos, inter quos maxime videtur ardere d. Joannes Ungnot. ³⁾“

Dné 12. novembra meseca 1555. l. pa poroča Vergerij iz Reutlingna: „D. Joannes Ungnot misit ad me nuntium et versionem quatuor evangelistarum; certe valde afficitur gloria Dei bonus ille dominus. Dignetur Sublimitas Vestra legere illius litteras ad me scriptas, praesertim quia se illi reverenter commendat. Et tamen adhuc videtur timere suum regem, ita enim mihi ejus nuntius coram narrat. Deus eum confirmet! potest enim valde promovere evangelium sua autoritate, quod spero illum esse facturum. ⁴⁾“

Na to pismo odgovarja Krištof iz Stuttgarta 14. dné novembra meseca 1555. l.: „Salutem dico. Quas litteras et chartas (Vergerij je bil poslal s pismom tudi tri pôle svoje italijanske prelagatve Brencijevega spisa zoper Sota (Petrus Asotus) vestra dominatio ad nos dedit, grato animo accepimus. Et laudamus ardens vestrum studium in promovenda et illustranda gloria nominis Christi ac speramus fore, ut Domino benedicente et incrementum liberaliter dante labor vester non fiat inanis. Quod nostrarum est partium, sicut arbitramur, nos hactenus divina clementia adjutos non defuisse nostro officio, ita da-

¹⁾ Andreae.

²⁾ „Briefwechsel“ p. 111. Od „Quoniam — corrigat“ tudi Schnurrer p. 16, sq.

³⁾ Ibid. p. 112. — Schnurrer p. 17.

⁴⁾ Ibid. p. 113.

bimus deinceps operam, quantum in nobis est, ne quid, quod ad incitandum et juvandum cursum evangelii de filio Dei, unico nostro mediatore et salvatore, et ad conservandam in ecclesia ejus piam doctrinam utile ac necessarium cognoverimus, a nobis praetermittatur.

Tamentsi enim multa sunt obstacula, et magna est humanorum consiliorum varietas, tamen filius Dei tanta est majestate et potentia, ut non solum humana obstacula, verum etiam portas inferorum perrumpat.

Benevolentia, quam erga nos amicus noster d. Joannes Ungnad liber baro in Sonnegg etc. in litteris ad vestram dominationem ostendit, pergrata nobis est perque jucunda; et precamur Deum, ut pium animum ejus in vera cognitione evangelii filii Dei confirmet. Petimus autem, ut si quando vestra dominatio per occasionem ad eum litteras dederit, salutem ei nostro nomine diligenter adscribat, et ei vicissim nostra, quae possumus officia deferat.¹⁾

V pismu iz Reutlingna 23. dné novembra meseca 1555. l. se zahvaljuje Vergerij, da mu je vrnil vojvoda Ungnadova pisma, poroča o svoji prestavi Brencijeve knjige in pravi, da so začeli (on namreč in tovariši) prelagati „würtembergško izpoved“ („würtembergische Confession“), katera pa ni zagledala belega dné: „Ago Celsitudini Vestrae reverenter magnas gratias, quod dignata est nuper ad me scribere, ac d. Ungnad litteras remittere. Deus, qui est scrutator cordium, novit, me duntaxat ob ejus gloriam tam graves labores ferre (ut certe fero) tamen adhuc magis accendor et fio alacrior, quum video, meum hoc studium probari a Vestra Celsitudine. Sum in medio operis, vixadhuc duabus septimanis absolvetur reliqua pars, at quotidie spero majorem fructum ex hac versione; novi enim ingenia meorum Itolorum. Coepimus vertere in linguam Slavicam confessionem Celsitudinis Vestrae. Valde enim est accomodata ad introducendam et constabiliendam veram pietatem in populis.“²⁾

Ungnad je bil prosil za dva ujetnika na Avstrijskem. Krištof je prosil zatorej pri cesarji. O tem piše sam iz Bößlingna 25. dné novembra meseca 1555. l. Baltazarju Gültlingnu: „Sodann belangt die zwen gefanngne, were die gebetten furschrift an Hansen Ungnad mitzutheilen, auch wess wir hievor der romisch-kuniglichen Majestaet, unserm allergnedigsten herrn, irthalben fürbittlich geschrieben, copias mitzuschicken. Wir haben auch dess ermelten prologi (k italijanskemu prevodu Brencijevega spisa zoper Sota) halben kein bedenncken, sonder were unsers erachtens also furgeen zu lassen welches alles du doch mit den andern vieren rätthen auch erwegen, unnd unns euwer bedenncken, sambt concept, welcher

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 114.

²⁾ Ibid. p. 115. Od „Coepimus — populis“ tudi S chnurrer p. 18.

gestallt ermeltem Hansen Ungnaden unnd Vergerio zu schreiben sein möcht (mit widersendung diser schriften, und der copien Hansen Ungnaden einzuschliessen) zu schicken. Dess geschicht unnsrer meinung.“¹⁾

Iz vsega tega se kaže, da Vergerij ni ravno sam prelagal svetega pisma, akoravno sebe vsemu delu na čelo stavi. Pridno in marljivo je vzpodbujal Krištofa in druge za podporo. Pastor Elze v Benetkah misli, da je on pisal: „Ēna molitoh tih kerszhenikou itd. Oratione de perseguitati e forusciti per lo Evangelio e per Giesu Christo,“ ali ta stvar še ni gotova.

Poleg omenjanega delovanja pisaril je še na vse strani, bil je diplomat, potoval je leta 1556. na Poljsko, kjer se je širila tudi reformovana vera. Reformovani Lutherani, češki bratje in katoličani so si stali nasproti. Vergerij je vedel opozoriti kralja naše, na njegovo vabilo ide v Kraljevec (Königsberg), dalje v Vilno. Na to je bil zopet v Švici, koncem leta 1557. v Beču pri Maksimilijanu in od ondot menda tudi na Slovenskem.

Dné 17. junija meseca 1557. l. omenja v pismu iz Tübingna zopet slovenskega sv. pisma: „Est nunc sub prelo Novum Testamentum slavice, absolvetur intra duos menses. Interea dum ego abfui, d. Truberus, qui vertit, dedit imprimendam praefationem germanice, quam mitto. Illustrissima Vestra Dominatio dignetur legere, nam si quid in ea corrigendum esset, adhuc tempus est.“²⁾

Schnurrer, (p. 23) navaja še dveh mest, kjer govori Vergerij o svojem sodelovanji pri prvem slovenskem sv. pismu: „Dialogi Quatuor de libro, quem Stanislaus Osius, Germano Polonus, Episcopus Varmiensis, proximo superiore anno, contra Brentium et Vergerium Coloniae edidit. Autore Vergerio. MDLIX. mense Martio, in 4. pag. 63. ATH. Cum feceris mentionem Vergerii, quem audio ante triennium caepisse curare, ut in linguam Sclavicam novum Testamentum converteretur, quomodo successit labor? HJL. Probe, iam novum Testamentum prodiit, iam Christus cum Sclavis quoque loquitur. Testamento accesserunt, etiam Sclavice, aliquot Locī communes, quin Postilla quoque, in nomine Domini, autore P. Trubero. Sed audi amplius, quando quidem ista versio serviet duntaxat Carniae et Carniolae, et vicinis quibusdam provintiis, Vergerius nunc est in opere, et curat versionem utriusque Testamenti, quae ita sit dialectis attemperata, ut a reliquis quoque nationibus Sclavicis intelligi possit, saltem a praecipuis, atque inprimis a Dalmatis. ATH. Quam iniquo animo feret Papa cum suis Osiis, ut doctrina filii Dei genuina et pura, ad tam multas nationes propagetur.“

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 118, sq.

²⁾ Ibid. p. 142. — Schnurrer p. 22.

V spisu: „Agl' Inquisitori, che sono per l' Italia, del Catalogo di libri Eretici, stampato in Roma nell Anno presente MDLIX. fol. 46, 47“ pa pravi: „La lingua Schiava è intesa in più parti del mondo, che ogn' altra, ella occupa credo la quarta parte dell' Europa — Poi ho fatto io tradur l' Evangelio di San Matteo in quella lingua che più serva alla Carnia e Carniola. Poi nella medesima M. Primo Trubero Carno (ancor questo porrete nel Catalogo) ha tradoto il Nuovo Testamento, il quale è stampato in Tubinga. Finalmente è tradotta già tutta la Bibbia in una lingua più elegante, e che più comunemente servirà, e stamparassi, senza lungo indugio.“

V poročilu o svojih dogovorih z Maksimilijanom v Beču pravi: „Dixi ergo, tum regem tum reliquos, qui illic videntur amare evangelium, esse juvandos, regemque ipsum et reliquos hoc petere, ut juventur, praecipue vero nobiles, qui sunt in ipsa Austria, Stiria, Carinthia et Carniola, qui gratissimam habuere versionem Novi Testamenti in linguam Slavicam, petuntque sibi adornari versionem Veteris Testamenti et alios selectos aliquot libros mitti, quibus possint proficere.“¹⁾

O tej stvari nahajamo v „Fischlini memoria theologorum Wirtembergensium (Ulm 1710) in supplementis“ na str. 124 pismo, katero je pisal kralju Maksu vojvoda Krištof: „postremo cum a Vergerio audierimus, omnes praesertim Nobiles in Stiria, Carinthia et Carniola sitire verbum Dei, atque aspirare jam dudum ad veram reformationem suarum ecclesiarum, sed eos non posse propter multorum impedimenta emergere. Cumque idem Vergerius nos eorum nomine rogaverit, ut eos Vestrae regiae Celsitudini commendaremus, non potuimus deesse, quamquam scimus, eos esse sine nulla nostra intercessione V. regiae Cels. commendatissimos, ut subditos et pietatis amantes. Quos etiam, cum audierimus, valde alacri animo excepisse Novum Testamentum, nostra promotione in linguam Slavicam versum, cupere etiam eos, sibi adornari Veteris Testimonii versionem, non defuturi sumus neque in eo, neque in aliis, quae per nos poterunt praestari, et ad gloriam Dei promovendam pertinebunt.“²⁾

Česa so vse zahtevali od Vergerija, kaže pismo njegovo 31. dne maja meseca 1558. l., v katerem pravi poleg družega: „Magnificus d. Sigismundus a Dietristam, baro in Carniola (Celsitudinis Vestrae observantissimus, si quisquam alius) scripsit hunc libellum, quem mitto, de missa, cuperet dari inprimendum, sine ejus nomine tamen. Quamvis autem d. Beurlinus et d. Snepphius theologi viderint et probarint, tamen putavi mittendum ad Celsitudinis quoque Vestrae censuram. Nihil vidi ego in eo

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 167.

²⁾ Pismo ima tudi Schnurrer p. 39.

suspectum et bona multa, unde spero futurum utilem illis novitiis ecclesiis. Expectabo Vestrum consilium et mandatum ea de re.“¹⁾

Dné 16. junija meseca 1558. I. piše iz Tübingna: „Accepi deinde ex Carniola litteras, quibus mihi significatur, magnam fuisse inter omnes pios laetitiam excitatam, ubi ex litteris meis intellexerunt, Vestram Celsitudinem jussisse, ut duobus Carniolanis pueris daretur locus in stipendio Tubingae, atque omnes uno ore agere gratias et orare Deum pro ea; etiam pueri advenerunt, et sunt in stipendio. Celebratus fuit conventus provinciarum Stiriae, Carinthiae, Carniolae etc., ubi communibus omnium votis statutum est de iterum urgendo et supplicando apud Caesarem, et de adjungenda etiam sibi in ea re illustrissimorum Germaniae principum intercessione, ut liceat illis reformare ad normam evangelii eorum ecclesias. Praeterea publico decreto statuerunt de conferenda pecunia in versionem bibliorum in linguam Slavicam. Non est dubium, quin in illis provinciis sint magna initia verae pietatis; illud vero imprimis laudo, quod omnes (quantum potui brevi tempore videre) sunt concordēs in omnibus articulis, neque ulli sectarii apparent. Deus eos in tali statu conservet. D. Volphangus, baro ab Auspergen, migravit, bona confessione edita, ad Dominum.“²⁾

Iz Tübingna piše zopet 11. dné maja meseca 1559. I. vojvodi: „Aliud est, Illustrissime princeps, non parvi momenti, ad quod Vestrae Celsitudini supplico, ut diligenter attendat. Deus videtur omnino velle, ut Celsitudo Vestra habeat hunc honorem in omnibus ecclesiis filii sui, apud omnem posteritatem, scilicet de integris bibliis in Slavicam illam linguam, quae communior est evulgandis. Nam interea dum misi in Slavoniam ad quaerendos homines idoneos ad faciendum versionem, ecce mei amici invenerunt ipsa biblia jam conversa a quodam linguae Slavicae peritissimo et pio viro, qui nesciens, ubinam posset dare imprimenda, motus a Spiritu sancto traduxerat integra, et spero, quod bene traduxerit. Ille igitur cupit Vestrae illustrissimae Celsitudini offerre tales suos labores, et suam etiam operam in corrigendo, dum imprimetur, atque ita multo minor sumptus futurus est et multo citius fiet, quam si fuissent alendi homines, qui huc venissent et ipsa biblia vertissent a principio usque ad finem, quod certe et vix biennio, et vix fortasse millibus florenis factum fuisset. Nunc solum opus erit solvere Vestro typographo circiter quadringentos florenos, dare mensam in stipendio auctori versionis, qui intersit correctioni, postea aliquod honorarium mediocre; nam donarentur illi aliquot exemplaria, quae in suum commodum distraheret. Deus, inquam, misit

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 176.

²⁾ Ibid. p. 179.

hanc occasionem, quae sine ejus injuria non potest negligi, tanto magis, quod nullum credo principem esse futurum, qui tam sanctum opus amplectetur, nisi Vestra Illustrissima Dominatio amplectatur, quod, ne amplecti praetermittat, etiam atque etiam per Jesum Christum rogo. Cum ergo amici mei ad me scribant, illum bonum virum statim esse venturum ex Dalmatia ad praesentiam Celsitudinis Vestrae et offerre ipsemet suam versionem, supplico, ut eadem Celsitudo Vestra dignetur, mihi rescribere, an sit contenta, ut scribam, quod veniat in nomine Domini, et jubeam illi dari viaticum Vestro nomine; nam darent illic mei amici. Et ne dubitet Illustrissima Dominatio Vestra, quin bene correctae futura sit talis versio, et fontibus bene conformis, ne possit carpi ab aemulis, hoc in me recipio. Dico tertio, quod Deus illum hominem moverit, ut talem versionem adornaret, in qua multos annos audio illum consumpsisse, ut auxilio Vestrae Illustrissimae Dominationis ad gloriam Dei et utilitatem proximi posset publicari. Si denuo fuissent vertenda biblia per certos homines, qui huc venissent, et magni sumptus fuissent faciendi, fuissent quoque requirendi alii principes, qui contribuerent; ob quam causam accesseram ego ad electorem Palatinum defunctum; sed cum vix tertia pars ejus sumptus facienda nunc sit, spero Vestram Illustrissimam Celsitudinem pro sua magna pietate non recusaturam, velle solam tale onus sustinere, ad gloriam ejus, qui pro nobis mortem sustinuit.“¹⁾

Da pa ta ni isti hrvatski pop, o katerem pripoveduje Trubar v predgovoru prvemu delu sv. pisma, je gotovo, saj je pisal Trubar predgovor uže 9. dné junija meseca 1557. l., zatorej skôraj dve leti prej.

Kar je bil prišel Ungnad v Württemberg, opéšalo je delovanje Vergerijevo za prelaganje sv. pisma; imel je mnogo drugih opravkov, o katerih bodemo še govorili. Vendar piše še 24. dné oktobra meseca 1563. l. iz Tübingna: „Sunt mihi nova ex ecclesia Labacensi, quae libens mitto; omissum est nomen ejus, qui scribit, sed scribuntur a domino Primo Trubero.“²⁾ Illud mihi videtur memorandum, quod Caesarea Majestas quinque articulis innititur, quasi reliquos non magni faciat. Deus perseveret ejus mentem illustrare. Novi nomen episcopi,³⁾ quem Biben vocant. Est enim quispiam rudis atque ineptus. Episcopatum appellant Petinensem, Impedit igitur Labacensem episcopum, cujus bona confiscantur, sed depereant tales episcopi, dummodo reliqua pars populi conservetur in regno Dei. Scribunt etiam, pestem valde coepisse grassari in Stiria inferiori et valde metuere, ne ad se proprediat.

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 211, sq.

²⁾ Ali pisava menda ni Trubarjeva, kakor pravi Kausler.

³⁾ Daniel Barbo v Pedeni (Piben).

Generosus dominus Georgius a Turci comes, vir magni zeli in evangelio, me monet suis litteris, ut caveam, ne Labacum accedam, nisi sint mihi litterae seu salvus conductus a Caesare sive Maximiliano. Quod si fieret, sperari magnum fructum ex mea profectioe, quasi debeam continere reliquos, ne discedant ex confessione Augustana. Utinam daretur salvus conductus; nam libenter accederem usque ad mortem, si Deus voluerit. ¹⁾

Iz Beljaka in Celovca prišle so vesti, da so se odpo-vedali maši, zato poroča Krištofu iz Tübingna 14. dné maja meseca 1564. l.: „Intellexi a fidelibus nuntiis et certis, missam fuisse projectam prorsus in malam rem ex Villaco, Clamfurto et Kirchemor, spero quidem, Vestram Illustrissimam Celsitudinem audivisse, putavi tamen significandum, quod valde placet ad laudem Dei.“ ²⁾

Vergerij bi bil potoval rad v Beljak, mislil je, da bi mogel koristiti Bog vé koliko, zato prosi vojvodo v pismu iz Tübingna 23. dné maja meseca 1564. l.: „Illustrissime Princeps, significatur mihi, iterum projectam esse missam ex Villaco (quem admodum aliis meis litteris scripsi); nunc mihi videtur oblata commoditas, qua possim meae conscientiae satisfacere. Cum enim projecta sit illa idololatria (per Dei gratiam), vides, oblatum esse tempus (quem admodum moneor a multis amicis Villacensibus), ut accedam et meum officium faciam in adhortandis bonis viris, ne desint suae vocationi, hoc est, ut constanter perseverent. Audio quidem, nondum esse projectam auctoritatem episcopi Bambergensis, sed crediderim cives Villacenses non esse stultos et scivisse, quid agerent, cum missam abdicarent. Fui alias ante quinque . . . annos Villaci per quindecim dies, ubi fui magno amore susceptus; apparebat enim jam tum, quid de missa sentiretur. In summa, vellem accedere, nec metuerem sumptum aut incommoda pro Dei gloria promovenda, quod libentissime facerem. Sperarem, me inde posse avellere paucis diebus, et rursus in ducatum redire procul dubio, et licet nullam videam imminentem mihi molestiam, tamen irem caute et nullo, ut spero, periculo. Est quidem per terras illustrissimi ducis Bavariae et episcopi Salitzburgensis aliquid metuendum, sed tamen spero, me caute profecturum et omnia pericula superaturum, dum fuero Villaci. Vocor, inquam, a bonis amicis, qui me non patientur periclitari et Deus imprimis. Sunt mihi praeterea alia negotia Villaci expedienda, praesertim de nepte nuptui danda, quae res mihi vehementer cordi est. Peto in summa, ut mihi per Vestram Illustrissimam Celsitudinem liceat adire et rem conficere, quae res mirum in modum me provocat. Volui egomet ad Vestram Illustrissimam Celsitudinem accedere, sed speravi, Vestram Illustrissimam Celsitudinem non defuturam mihi in re tam honesta et sancta, scilicet negare con-

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 396, sq.

²⁾ Ibid. p. 419.

sensum, sine quo nihil auderem conficere. Spero, me totum negotium confecturum spatio dierum ter quindecim, si Deus voverit. Repeto me urgeri a spiritu domini Dei nostri, ut accedam et peragam, quae ipse jusserit, atque iterum peto, ut id mihi liceat, cujus rei responsum reverenter expecto.“¹⁾

Ali vojvoda mu potovanja ni dopustil. Vendar je prosil Vergerij zopet 4. dne avgusta meseca 1564. l., naj mu dovoli „propter nuptias neptis meae conferre me Villacum aut Labacum usque.“²⁾

V pismu iz Tübingna 2. oktobra meseca 1564. l. ponavlja prošnjo³⁾ in poslednjič mu dovoli vojvoda potovanje.⁴⁾ Bil je zatorej še pred smrtjo na Slovenskem.

Vrnivši se na Württemberg začel je péšati. Dné 4. oktobra meseca 1565. l. med enajsto in dvanajsto uro za vselej zatisne oči. Njegov bratranec Avrelij in Primož Trubar sta stala poleg njegove smrtne postelje. Ludovik Vergerij piše o tem iz Tübingna 4. dne oktobra meseca 1565. l. vojvodi Krištofu: „Tandem pater coelestis d. Vergerium patrum meum ex miseriis et calamitatibus hujus mundi liberavit et ad beatam et aeternam illam vitam, sanguine Domini nostri Jesu Christi credentibus in eum comparatam, accepit. Hodie enim inter undecimam et duodecimam horam in die sine ulla fere molestia diem suum clausit; ei tum concionatores tum medici sua opera non defuerunt, praesertim vero d. Primus Truberus, qui tamquam conterraneus, spiritualibus consolationibus usque ad ultimum spiritum solatus est, ut non sit dubium, eum ad eam metam pervenisse, ad quam tendebat, nempe ad vitam aeternam.“⁵⁾

Takó je končal nemirni potnik svoje življenje. Vojvoda je plačal njega pogreb, ukazal ga pokopati v cerkvi sv. Jurja v Tübingnu, dal mu postaviti spomenik in je skrbel tudi za njegova bratranca.

Vergerij je bil mož, kakoršnih se vsak čas mnogo poraja, častilakomen in zato neutrudno delaven, pa nestalen in omahljiv. Najpred se je kot poslanec papežev hotel odlikovati; pozneje je prestopil v nasprotni tabor in se tam z mnogimi spisi boril proti papeštvu.

Očita se mu tudi nepošteno ravnanje z novci, katerih si je izprosil od mogočnjakov za izdavanje raznih knjig. V „Monatliche Unterredungen auf das Jahr 1690“ str. 543⁶⁾ je natisnena vsebina pisma, v katerem se pritožujejo o Vergeriji nekateri pridigarji in pravijo: „Er habe auch bey dem König in Böhmen

¹⁾ „Briefwechsel“ p. 422.

²⁾ Ibid. p. 425.

³⁾ Ibid. p. 435.

⁴⁾ Ibid. p. 436.

⁵⁾ Ibid. p. 443.

⁶⁾ Glej Schnurrer p. 40.

und anderen Fürsten und Herrn nicht eine kleine Summe Geld, Alles im Schein zu diesem Werk (za natis slovenske biblije), erbettelt und dasselbe in seinen Nutzen gezogen.“ Kakóva je ta stvar, tega še sedaj ne morem dognati; gotovo je, da je trajalo to sumičenje dolgo; omenjata ga tudi Kausler in Schott. ¹⁾

O Vergerijevih zaslugah za prelaganje sv. pisma in o njegovih razmerah do Trubarja bi mi tako-le sodili: Iskreno se je poprijel misli, naj se sv. pismo preloži na slovenski jezik; vse je storil, le da bi se delo pričelo in srečno zvršilo. V pismih 15. in 27. dné januarja meseca 1555. l. govori o pripravah za pričetek prevoda. On je prevzel vodstvo in glavno skrb. Naprosil je vojvodo Krištofa za novčno podporo, povabil je Fabrija in Trubarja v Ulm na razgovor; sam je osnoval načrt in iskal drugih prevodov, katerim naj bi slovenskega primerjevali in vravnavali (gl. list 9. in 16. dné februvarja meseca 1555. l.); poiskal je delavcev, pregovoril tiskarja, da se je zavoljo kuge preselil iz Tübingna v Reutlingen, kjer se je pričel tiskati sv. Matej (pismo 8. dné avgusta meseca 1555. l.) Prvo pólo je uže 18. dné avgusta meseca poslal vojvodi. Tudi za tisek drugih knjig novega zakona, da, vsega sv. pisma si je prizadeval. (Glej list 12. dné novembra meseca 1555. l., 17. dné junija meseca 1557. l., 11. dné maja meseca 1559. l.)

Zavoljo tolicegega truda je časih nekako vse delo sebi prisvájal. Kadar govori splošno o prevodu, se sodelavcev le malo spomina; sebe bolj povdarja. Predno se je prevod pričel, piše: „nihil aliud cogito, quam de adornanda versione et spero me brevi eam confecturum; mihi incumbit onus vertendi novum testamentum“ (list 15. in 27. dné januarja meseca). — Po shodu s Trubarjem se je pa uže moral prepričati, da sam ne bode mogel prelagati, zato v naslednjih listih bolj na tanko določuje delovanje svoje in Trubarjevo: „Nunc omnes meos labores convertam ad quaerendas scrutandas diligentissime omnes . . . versiones bibliorum, ut, quod melius fuerit, imitemur . . . cogor dies noctesque in textu ipsius evangelii laborare, videlicet, ut possim ministerare his, qui laborant in vertendo novum testamentum, ex multis eas versiones, quae . . . habentur meliores, (list 27. dné februvarja meseca 1555. l.)

Kar naravnost pa pové takoj o pričetku, da prelaga Trubar, kateremu je tudi poskrbel za dva pomočnika, vešča slovenskemu jeziku. Takó v listu 9. dné februvarja meseca piše:

„ . . tertio monebam illum ipsum ministrum (namreč Trubarja) quo pacto procedere deberet in negotio versionis in linguam slavicam . . . et ut duos alios eiusdem linguae peritos ad me mitteret.“ V zgoraj imenovanem listu 16. dné februvarja meseca tudi pravi, da on prelagateljem postreza z boljimi prevodi v drugih jezikih. Sebe zatorej prelagateljem ne prišteva. In ko se

¹⁾ Glej Schnurrer str. 92.

je tisek pričel, zapet piše Krištofu, da sam za popravo tiska ni sposoben, in da je za to Trubarja naprosil (list 8. dne avgusta meseca 1555. l.

Iz teh stavkov se razvidi, da ni dobra in resnična sodba Schnurrerjeva in onih, ki mu pritrjujejo; Schnurrer ¹⁾ namreč pravi: „Will man Vergerio glauben, so muss man annehmen, er selbst sei der Uebersetzer, Truber nur Handlanger, weiter nichts als Corrector gewesen.“ Razumejše sodi Krištijan Henrik Sixt, ²⁾ ki zagovarja Vergerija, da je prepuščal Trubarju slavo prvega prelagalca.

Pod predgovorom evangelija svetega Matevža, katekizma in molitve teh krčnikov stoji podpis V. T. (Vergerij-Trubar). Podpis je vsaj pri bibliji opravičen. Trubarjev je prevod, a skrb za pripomočke in izdajo je Vergerijeva.

¹⁾ „Slavischer „Bücherdruck,“ 17.

²⁾ „Petrus Paulus Vergerius, päpstl. Nuntius, kathol. Bischof etc. Vorkämpfer des Evang.“ str. 379.

Običaji slovanski.

Spisal profesor Fran Hubad.

Zidanje novega dóma.

Kolike vrednosti je dom, tega ni treba razpravljati; mnogo rekov slovanskih nam kaže, kakó nesrečnega smatra národ onega, kateri nima svojega domovja. Zató nahajamo med Slovenci na kmetih sem ter tija še dobro ukoreninjeno staro navado, da sinovi ne razkosájo očetovega domú (posestva). Kdor prevzame posestvo očetovo, izplača bratom in sestram njih dél, vendar ostajajo še oni, kateri gredó po sveti, pa se ne poženijo ali ne pomozé, vedno v zvezi z domom, če tudi zakonite pravice nimajo do njega; zató bi pa našel le redko človeka na Slovenskem, kateri bi kot gospodar ne vzprijel vesel in rádosten svojih sorodnikov v svojo hišo, ko bi ti tudi ne imeli nikakove pravice in bi mu ne mogli plačevati z delom ali z novci.

Da je velike važnosti kraj, kamor postavijo ljudje svojo hišo, umeva se samó ob sebi. Zató so se ohranili še razni običaji, s katerimi posvečujejo Slovani mesto, izbrano za zidanje. Saj je bila nekđaj hiša, posebno ognjišče, žrtvenik bogovom vse zádruge. Ruski gospodar gre zatorej z gospodinjo skrivaje na odločeno mesto; petelinu odsekata glavo in ga zakopljeta tamo, kjer bode stal „perednji ugolj“. Drugod pa de-nejo na to mesto nekoliko drobnih novcev in ječmena, da bi imeli v novi hiši vedno dosta novca in kruha. Drugí dodévajo tem stvarém še nekoliko volne in kadfla, da bi Bog blagoslovil živino in ljudi. V Volynski guberniji devajo tija tudi kós kruha, solí in pest rží. Sól, kruh in rž ležé po eden ali po dva dní in ljudje opazujejo, ostane li na mestu, kakor so vse položili, ali polagajo na mesto, kjer bodo stali vógli, koscev kruha. Če ostane vse na mestu, je dobro znamenje, če ne, treba iskati drugega prostora. ¹⁾

¹⁾ A fanasjev, „Poetičeskija vozrenija Slavjanna prirodu“, II. str. 109, 110. Enskih običajev od drugih národov navaja R. Andree, „Ethnographische Parallelen und Vergleiche“ str. 24.

Da poskušajo ravno na vogléh, bode li mesto srečno ali ne, izvira od todí, ker zaznamovajo s tem obseg vsega hramú. „Prednji ugolj“ (prednji vógel) hiše, kjer zakopljeta ruski gospodar in gospodinja petelína, je velike važnosti tudi v hiši slovenskega kmeta. Tú stoji miza, okolo katere se zbira vsa družina k jedi, v kotu visí sv. razpelo, ob obeh stranéh visé podobé; v kotu za mizo je častno mesto. Tíja posaja kmet gosta, katerega hoče častiti; tamo sedí gospodar, dôkler ne oddá gospodarstva svojemu sinu. Zató pravi národna pesen o gospodarji, kateri oddá gospodarstvo, da je šel „izza mize za peč v kot“.

Ravno takó časté to mesto drugi Slovani. Rusi ga imenujejo „boljšoje“ in „knjaženeckoje město“, tamo visé „ikone“, tíja vtikajo posvečene vrbine mladíke, obéšajo velikonočne píruhe, tú sem postavljajo o „koljadi“ „kutjo“ in „uzvaro“. Pred ikonam v kotu se klanjajo, stopivši v izbo. Zató ne sme leči nikdo takó, da bi molil noge v kot; to bi bilo greh, kakor pravijo. Tamo za podobami sedí, po ruskem poverju, duša umršega, dôkler ne pokopljejo trupla. ¹⁾

Ostanke enakega mišljenja nahajamo tudi v Slovencih, vsaj se spominam še dobro, da mi je pripovedovala mati še mamelemu otroku, naj ne ležim za mizo na klopi z nogami proti kotu.

Drugo mesto v izbi, kotu nasproti, je peč, na prostoru, kjer je stalo nekđaj ognjíšče. Kolike važnosti je ogenj za človeško življenje, ni treba razpravljati. Zató so hranili starí naródi ogenj noč in dan na ognjíščí, ker je bilo tedaj jako težkó nabaviti si „živega ognja“. Gorje dómu, kjer bi ugasnil; še le če je pomrla vsa rodovina, smel je ugasniti. Iz istega vzroka nahajamo po grških in rimljanskih mestih „večni ogenj“, „ignis Vestae sempiternus“. Iz prva so si izbirali gotovo Vestalk le zaradi praktične potrebe, da bi imeli ognja vedno na gotovem mestu, kjer bi si ga mogel najti, kdor bi ga potreboval. Ali neizmerna važnost ognja prouzročila je takoj početkom, da so ga začeli častiti, postalo je zatorej ognjíšče, kjer je tlél ogenj vedno pod pepelom, sredina vse družine, in večni ogenj v mestu sredina vse države. Jemali so zatorej ljudje, kateri so se preseljevali drugam, da si gradé nov dom, novo mesto, seboj ognja z domačega ognjíšča. To so pa delali v prvo, da si prihranijo trud pri dobívanji novega ognja, in imeli so ob enem tudi znamenje zveze z domovino.

Zató nahajamo tudi v Slovanih večni ogenj po svetih logéh, v tempeljih; zató nahajamo še dan danes poslovic, katere nam svedóčijo, da so častili naši predniki ogenj, zató ga spoštujejo še danes. Ruska poslovica pravi: „Na pečké sidél, kirpičam

¹⁾ Afanasjev, *ibid.* str. 112.

(opeka) molilsja“. 1) Srbi pa govoré: „Ko nije vigjeo crkve (ali: ko oltara ne vide) i peći se klanja“. 2) Isti se zaklinjajo na ognjišča: „Tako mi se ognjište mojom krvlju neugasilo“, ali „tako mi se ognjište na krsno ime mojijem punjem neugasilo“ — „tako mi šljeme na ognjište nepanulo“. 3) Enako se zaklinja Črnogorec: „Tako mi se nezakamenila vsa tri sjemena i svaka sreća, i tako mi crni trnj po ognjištu ne rastao, nijesam dužan ni pare jedne“. 4)

Zató govoré po Hercegovini, Bosni, Črni gori, kadar delj zadržuga združno imenje, da temu in temu pripada „kuća i ognjište“. 5)

Kadar bi trebalo izreči, kar se ne spodobi, pravijo Malorusi: „Skazavī by, da peći u hati“. 6)

Po Slovenskem Štajerji vedejo nevesto najprej k ognjišči ali pod dimnik, na Českem pa veleva prazna vera, da mora vreči nevesta, stopivša v hišo svojega ženina, najprej tri lasé v peč, da se obrani otožnosti in čarovnice nimajo oblasti črez nje otroke. Ali se pa mora kloniti, kakor dekla, katera pride služiti, najpred pred ognjiščem, ali naj tudi pogleda z ženinom naprej v dimnik. 7)

Posebne važnosti je tudi prag. V Grkih je bil posvečen Hestiji, v Rimljanih pa Vesti. Litvani zakopljejo pri zidanji novega doma lesen križ pod prag; novo porojeno dete polaga oča po krstu za nekoliko časa na prag, kar imenujejo Rusi „osvjatiti rebenka (dete) čerezī porogū“. Tujec stopivši črez prag, prihajal je v Slovanih v varstvo domačih bogov, ónkraj praga jenja moč penatov; zató pravi pòslovica v Permski guberniji: „Ty za porogū, a čortū poperēdū“. 8) Enako nanzanja v Slovencih „spoditi koga črez prag“ najhuje, kar se more zgoditi domačinu. Zató se ruski kmetje ne pozdravljajo črez prag, ne dajejo ničesar drug drugemu črezenj. Kdor se ne prekriža stopaje črez prag, onega zadene nesreča; po nekaterih vaséh še na izbin prag ne sme sestī i. t. d. 9) Tudi v Slovencih se ne spodobi govoriti črez prag.

1) Afanasjev, II. str. 29.

2) Vuk, „Srp. nár. poslovice“, 150.

3) Vuk, „Srp. nár. poslovice“, 305—9.

4) Bogišić, „Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena“ str. 558.

5) Bogišić, *ibid.* str. 337.

6) Afanasjev, II. str. 30, kjer se navaja mnogo svedčkov.

7) Grohmann, „Aberglauben aus Böhmen und Mähren“, str. 122.

8) Afanasjev, II. str. 114.

9) Afanasjev, II. str. 114.

Kadar vkladajo glavni kamen, treba paziti, kajti od njega zavisi trdnost vse zgrade in sreča stanovalcev. Zató nahajamo v raznih narodnih običaj ali vsaj misel, da se mora zazidati žival ali celó človek, da bode stal zid trdno. To je bil dar materi zemlji, da nosi breme, katero jej nakladajo ljudje. Kakor pripovedujejo Danci, zazidavali so pod oltar cerkve jagnje, da bi stala neporušljiva; na novo pokopališče zakopavali so pa pred pogrebom prvega mrtveca živega konja.¹⁾ Jagnje ali konj se kažeta časih v cerkvi ali na pokopališči in naznanjata, da bode kdo umrl. Pod druge zgrade zakopavali so pa prešiče in kokóši.

Ko so zidali v Halleju 1843. l. nov most, mislilo je ljudstvo v okolici, da morajo zazidati otroka v podlago. Ko so stavili grad Liebenstein, pravi turinška pripovedka, zazidali so otroka, katerega je prodála neusmiljena mati zidarjem. Otroku dali so zemljo v roko in so ga posadili v luknjo. V tem ko so delali zidarji, jelo je dete zemljo in govorilo: „Mamica, vidim te še!“ kesneje: „Mati, vidim te še nekoliko!“; ko so pa zaprli luknjo zadnjim kamnom, čuli so še glas otrokov: „Mamica, ne vidim te več!“ Ravno takó pripovedujejo o zidu, kateri varuje grad Reichenfels. Tudi vánj so zazidali otroka; kamen moleč iz zidú, kaže še dan danes mesto, kakor pripovedujejo ljudje. Ko bi potegnil kdo ta kamen iz zidú, razrušil bi se grad hipoma. Kesneje, pripoveduje nekdo v Spielovem „Archivu“ (I. 160), zazidavali so pa namesto živega človeka samó prazno rakev.

Okolo Kopenhagna hoteli so napraviti násip, ali pogréal se je vedno. Zató vzemó mojstri malo, nedolžno deklétce, je posadé na stol stoječ na mizi, jej dadé igrač in jedí. Veselo si igralo in jelo je deklétce, dvanajst zidarjev je pa zidalo obok nad njo in násip se ni genil več.

Na Grškem mislijo še dan danes, da mora umreti človek, kateri gre prvi mimo mesta, kjer stavijo glavni kamen, tekem leta, zató zakoljejo zidarji na kamnu jagnje ali črnega petelína, kakor so zapodili v Frankfurtu petelína čez novozidan most. V Arti (Arta) zidalo je tisoč mojstrov nov most. Kar pa so dozidali po dnevi, padalo je po noči. Kar se začuje glas arhangeljev iz nebes: „Če ne zakopljete človeka, most ne bode stal; ali ne zakopajte ni sirote, ni tujca, ampak mojstrovo ženó.“ Ko pride zatorej žena mojstrova gledat, kakó delajo, zlaže se mojster, da mu je pal prstan na podlago. Žena hoče pónj, a zidarji jo zazidajo. Umiraje proklela je žena vso zgrado, naj se trese kakor roža na veji.

Ravno takó pripoveduje Merlin v svoji zgodovini, da je hotel zidati kralj Vortigeru tvrden stolp; ali ta se je podíral,

¹⁾ Grimm, „Deutsche Myth.“ 4. izd. II. str. 704.

predno je bil gotov. Povpraša zatorej prorokov in ti mu odgovoré, da stolp ne bode stal, dôkler ne poškropí glavnega kamna s krvjó deteta, katero je porodila ženska, katerega pa ni zarodil mož. ¹⁾

Po Škociji je razširjena vera, da so omivali Pikti, katerim pripisujemo mnogo prahistoričnih zgrad, glavno kamenje s človeško krvjó; še legenda pripoveduje, da je dal zakopati sv. Kolumban svetega Orana živega v podlago svojega samostana, da bi umiril duhove, kateri so podirali po noči, kar so zidali zidarji po dnevi. ²⁾

Ko je podrla reka Nogat 1463. l. jéz in si kmetje niso vedeli pomagati, svétoval jim je nekdo, naj vržejo živega človeka v vódo in res, vpijanili so berača, ter ga pokopali na mestu.

Omenjal sem téh stvari, ostankov iz stare poganske dôbe, zato, da pokažem, kakó razširjena je ta misel še v olikanih naródih. Da zatorej nikdo ne smé delati slabih sklepov o Slovanih, v katerih nahajamo enaka poverja.

Rusi mislijo, da se zida hiša na glavo katerega izmed onih, ki bodo stanovali v njej, zato zakoljejo kako žival, jo zakopljejo in stavijo po tem še le podlago. Iz istega vzroka mislim, je razširjena tudi med Slovenci in Nemci vera, da skôro umre, kdor si sezida novo hišo. Drugod na Ruskem imenujejo tešárji, kadar udarijo prvikrat s sekiro, ime kake živali in menijo, da se posuší na to. Zató časté tudi delavce, da bi ne postavili hiše na gospodarjevo glavo. Bolgari pa menijo, da brez „talasama“ hiša ne stoji, zatorej skušajo zmeriti z nitjo senco mimo gredočega človeka in jo zazidajo. Tak človek umre skôro in se kaže po smrti kot duh po hiši. On je „talasam“. Če pa nečejo človeka, merijo senco kake živali. Tudi znajo si pomagati s tém, da pomažejo podlago s krvjó črnega petelína, črne kokoši ali jagnjeta. ³⁾

Na Slovenskem je znana malo ne povsod zidarska navada „ožnorati“. Če gre kdo mimo mesta, kjer zidajo zidarji novo poslopje, pride zidar z „žnoro“, z vrvico, s katero ravnajo zid, in ga ovije. Zató mora plačati pijače. Meni ni znano, zakaj se je razširila ta navada, mislim pa, da je to nekaka odkupnina. Gotovo bi se našel kdo, ki bi mogel povedati kaj natančnejšega o običajih pri zidanji.

Najlepša pripovedka slovanska o tem običaji je pa „zidanje Skadra“, pravi biser srbskega národnega pesništva. ⁴⁾

¹⁾ Glej o tú navedenih stvaréh Grimm, „D. M.“ II. str. 956 i. t. d.

²⁾ Tylor, „Anfänge der Cultur“ I. 104.

³⁾ Afanasjev, II. 83, 84.

⁴⁾ Vuk, „Srpske nár. pjesme“. II. str. 115.

Grad gradili so trije bratje rojeni, Mrljavčeviči, Vukašin kralj, Uglješa vojvoda in Mrljavčević Gojko.

„Grad gradili Skadar na Bojani,
Grad gradili tri godine dana,
Tri godine sa trista majstora,
Ne mogoše temelj podignuti
A kamo li sagrađiti grada;
Što majstori za dan ga sagrađe,
To sve vila za noć obaljuje (razruši).“

Ko pa nastane četrto leto, vikne s planine vila:

„Ne muči se, Vukašine kralje,
Ne muči se i ne harēi (zapravlaj) blaga;
Ne mo'š, 'j kralje, temelj podignuti,
A kamo li sagrađiti grada,
Dok ne nagješ dva slična imena,
Dok ne nagješ Stoju i Stojana,
A oboje brata i sestricu,
Da zazigješ 'j kuliču temelja,
Tako će se temelj obdržati,
I tako ćeš sagrađiti grada!“

Na to pozove Vukašin kralj svojega slugo Desimira, mu dá šest tóvorov blagá, in ga pošlje po belem sveti, naj išče otrók, kakoršnih vila véleva, „ja li otmi, ja l' za blago kupi“.

Desimir se odpravi na pot; tri leta išče, ali Stojje in Stojana ne najde. Zató se vrne v Skadar na Bojano in poroča o svojem potovanji. Vukašin pa pokliče Rada nemara (zidarskega mojstra), zbere tri stotine zidarjev in zopet začno zidati. Ali „kralje gradi, vila obaljuje“, še podlagi ne dá stati. Skôro se pa oglasi vila s planine:

„More, ěu li? Vukašine kralju!
Ne muči se i ne harēi blaga,
Ne mo'š, kralje, temelj podignuti,
A kamo li sagrađiti grada;
No eto ste tri brata rođjena,
U svakoga ima vjerna ljuba (žena),
Čija sjutra na Bojanu dogje
I donese majstorima ručak,
Zigjite je kuli u temelja,
Tako će se temelj obdržati,
Tako ěete sagrađiti grada.“

Ko začuje to Vukašin, pozove svoja brata in jima pové, ěesa zahteva vila. Oba sta bila zadovoljna z uvétom in dogovoré se:

„Da ni jedan ljubi ne dokaže (pové)
Već na sreću da im ostavimo (pustimo)
Koja sjutra na Bojanu dogje.“

1) Namesto: mo'žēš.

2) Zazidaš.

Dajo si na to „Božju vjeru“ (obljubo) in odidejo spat. Ali kralj Vukašin „vjeru pogazio“ (prelomi obljubo) in pové svoji ženi, naj ne hodi drug dan zjutraj na Bojano, da bi je ne zazidali. Tudi Uglješa „vjeru pogazio“, le mladi Gojko ne reče ničesa svoji ženi. Zjutraj zgodaj pa odidejo bratje k zidarjem.

Ko pride čas, da nosijo ručak, bil je red, da ga nese kraljica (žena Vukašinova); ali ta gre k svoji jetrvi, ženi Uglješevi, in jej reče: „Ljuba moja, glava me boli, nesi ti kosilo zidarjem!“ Ta pa odgovori, da jo boli roka in jej svetuje, naj prosi Gojkovice (žene Gojkove). Ta ni vedela ničesa o nevarnosti; zato reče: „Rada te poslušam (ubogam) ali dete moje še ni okopano in platno je še neoprano.“ Kraljica vesela jej pa obljudi, da opere ona platno in da bode jetrva skopala dete.

Gojkovica vzame kosilo in ga nese zidarjem. Ko Mrljavčević zagleda Gojko, bilo mu je žal verne žene, žal deteta v zibeli, še le mesec dni starega; solzé se mu vderó raz lice. Ko ga zagleda žena, pride k njemu in ga vpraša tiho, kaj mu je, da toči solzé. Gojko jej pa odgovarja:

„Zlo je, moja vijernice ljubo!
Imao sam od zlata jabuku,
Pa mi danas pade u Bojanu,
Te je žalim, pregoret' ne mogu.“

(Po varijantu iste pesmi vzela je ena platno in je šla na belfišče, druga kôtel in je šla po vodé, ali nobene ni bilo domóv. Gojkovica mlada je pa ostala doma pri otroki. Ko je bil čas za kosilo, hotela ga je nesti Gojkovičina mati, ali hči nje velí, da bi bil velik greh pred Bogom in sramota pred ljudmi, ako bi starka morala nositi kosilo. Vzame zatorej jedi in je nese v Skadar).

Gojkovica tolaži svojega moža; nič še ne sumnja, kaj jej pretí. Nje djevera, Vukašin in Uglješa, jo pa vedeta takoj na mesto zidanja, zidarji stopijo okolo nje, da bi jo zazidali. Ona misli, da je samó šala. Uže jej je segal zid do kolena, toda ona se smeje še vedno; ko jej pa dozidajo do pasú, začne plakati in prositi:

„Ne dajte ne, ako Boga znate!
Uzidati mladu i zelenu.“

Ali djevera je še ne pogledata, zato se obrne k možu in mu svetuje, naj gré k nje materi, ona ima dosta blagá, in naj kupi roba ali robinjo, da jo zazidajo. A tudi to ne pomore nič; prosi zatorej Rada neimara:

„Bogom brate, Rade neimare!
Ostavi mi prozor na dojkama, . . .
Isturi mi moje b'jele dojke,
Kade dogje moj nejakí Jovo,
Kade dogje, da podoji dojke.“

Tej prošnji se Rada ni mogel ustavljati, on jej pusti okno za prsi, in pusti tudi okno za oči, da bi gledala Jovo, kadar bi ga donašali, naj ga doji. Ko jo zazidajo, prinesó dete v zibeli in dojila ga je teden dni. Po tem pa ni bilo več čuti nje glasú, a detetu je tekla hrana še vse leto. To pripoveduje pesem. Iz lukenj pa, katere so pustili za nje prsa, teče še dan danes neka bela mokrina, kakor vapno. Žené, katere nimajo mleka, ali jih prsi bolé, nosijo te reči domóv in je pijó z vodó za lék.

O mostu črez Drino v Višegradu pripovedujejo Srbi (Vuk, „Srp. nar. posl.“ str. 241), da ga je zidal nek bosanski vezir. Ko pa dovršijo zidarji most, pridere prvo noč voda, prinese seboj celih klad, jelk in boróvcev, ter podere zidanje. Na novo sezidajo zgrado, ali voda pridere v novič in jo podere. Ko zidajo v tretje, reče mojstru nekdo v snù, naj se postavi prvo noč pod most s sekiro v róci, kadar pridere voda in prinese klade, naj udari na nekaj (na kaj, Vuk né ve povedati) s sekiro in most bode stal. Mojster stori, kakor mu je bilo rečeno, udari s sekiro in začuje glas iz temine: „Osta! kako danas tako i do vijeka.“ Voda usahne in most obstóji.

Tú je uže izginila stara misel na potrebo darú pri zidanji. Med srbskim naródom pa vlada še vedno misel, da se ne more postaviti nobeno večé poslopje, če ne zazidajo vánje kakega deteta. Pa tudi odraščenci ne hodijo radi k zidanji, ker mislijo, da zazidajo lahko tudi otrokovo senco in da dete potem umre.¹⁾

V Boki imenujejo „sjenovita“ človeka, kateri je izgubil svojo senco in hodi po sveti brez sence, senca pa brez njega. V Grblju pa pripovedujejo, da so nekatera velika drevesa (bukve, hrasti) sjenoviti, t. j. da imajo tako silo v sebi, da umre ali pa boluje mnogo let, kdor jih poseka. Kadar se boji kdo, da je sjenovito drevó, katero je posekal, mora odsekati s sekiro, s katero je sekal drevó, živi kokoši glavo na štoru drevosovem; onda mu ni v kvaro nič, ako bi bilo drevó tudi sjenovito.

Enako pripovedujejo Rusi o Novemgorodu. Ko je opustošil Slavenesk, in je trebalo zidati novo mesto, razposlali so starejšine po starem običaju pred solničnim vzhodom poslancev na vse strani s poveljem, naj ujamejo prvo živo stvar, katera jih sreča. Prvo jih sreča dete. Ujamejo ga in zazidajo v podlago tvrdnjavi, katero so imenovali zató Dětinec.²⁾

Enakih pripovedek nahajamo med Srbi še več; posebno o mostovih pravijo v mnogih krajih, da ne stojé tvrdno brez vzi-danega človeka. Tudi po Slovenskem je znana šaliva pripovedka, da je obljubil nekdo hudiču dušo prvega človeka, ki pojde črez most, če mu ga sezida. Hudič dela vso noč v potu

¹⁾ Vuk, „Srp. nar. p.“ II. str. 124. — „Rječnik“ s. v. sjenovit.

²⁾ Afanasjev, II. str. 85; — Popov, „Slov. mythol.“ str. 25.

svojega obraza, ko je pa bil most gotov, in je mislil iti naročevalec dela čezenj, spusti petelina ali mačka črez most in opehari s tem hudiča za plačilo. Ravno takó razširjena je bila v srednjem veku in je še danes misel, da so delali malto za stare gradove, katerih razvaline stojé še dan danes, s človeško krvjó.

Da pa ni ravno treba zakopati človeka, videli smo uže v nekaterih slučajih, navésti jih pa hočem še nekoliko. Ko je zidal namestnik sultanov v Albaniji 1850. l. v Elbasanu nov most črez deróčo reko Arsen, zaklali so dvanajst ovác in so položili glave njih pod stebre.¹⁾ V muzeji za narodoslovje v Lipskem (Leipzig) kažejo mumijo necega mačka, katero so našli 1874. l. vzdano nad vratmi stolpa labških vrat v Akenu (Elbthorthurm), katera so zidali 1635. l. Leta 1877, meseca januarja so našli v podlagi takó imenovane hiše „Kunstpfeiferhaus“, zidane v 16. veku, ogródi zajéje in kurje jajce. Ravno takó so našli v podlagi stare hiše v Altenhagnu pri podiranji jajčjih lupín, in jajce vzdano v cerkev v Iserlohn u.²⁾ Tú je namestovalo zatorej jajce, podoba življenja, živo stvar.

Množico takih in enacih običajev pa nahajamo, ako obrnemo oči v druge dele sveta. Iz tega moramo sklepati, da je vodila ista misel človeštvo na nižjih stopinjah izobraženosti.

V Afriki n. p. v mestu Galam, zakopavali so pred velikimi mestnimi vrati dečka in deklétce, da bi si mesta sovražnik ne mogel osvojiti. Nek tyran v Bambari jih je pa dal zakopati kar več na enkrat. V velikem Galamu in v Jaribi so bile običajne take žrtve, kadar so zidali novo hišo ali novo vas. V Polyneziji čul je potnik Ellis o tem običaji; kot vzgled navaja, da so postavili veliki steber tempelja pri Mevi (Maeva) na truplo človeka.

Na otoku Borneo izkopali so Milana u-Dajaki zidaje veliko hišo globoko jamo za prvi steber. Steber so postavili takó, da je visel ravno nad jamo. Na to postavijo robinjo v jamo. Na enkrat prerežejo vrvi, katere so držale steber; ta pade na robinjo in jo stáre duhovom za žrtev. Drugi potnik, St. John, videl je isto v mileji obliki. Ko je postavil glavár rodú Quop-Dajakov pred svojim hramom steber, da bi privezoval zastavo zánj, déli so pišče v jamo, da ga je strl steber. V južni Aziji ohranili so tudi boljše izobraženi naródi ta običaj do novejših časov. Poročilo o Japanu iz 17. veka pripoveduje, da mislijo Japonci, da stoji zíd sezidan na truplu človeka, žrtvovávšega se prostovoljno, na veke, kodar so zatorej zidali velik zid, ponujal se je navadno kak suženj sam za podlago, in légel je v jamo, kjer ga je strlo kamenje. Ko so zidali pred dvajsetimi leti vrata v novem mestu Tavoy v Tenaserimu, položili

¹⁾ Hahn, „Albanesische Studien.“ I. 160.

²⁾ „Zeitschrift f. deutsche Mythol.“ III. 51 in R. Andree l. c.

so v vsako jamo, v katerih so stali potem stebri, zločinca, da bi varoval zgrade. Takó je pripovedoval potniku Masonu nekdo, ki je bil videl to na svoje oči. Poročila o človeku, pokopanem pod vratmi mesta Mandalay, o kraljici, utopljeni v Birmi, da bi jez držal, o junaku, katerega so pokopali pod tvrđjavo Thatung i. dr. niso izmišljene stvari, ampak resnica. Celó v angleški Indiji se je zgodilo enako. Ko je zidal rajah Sala Byne tvrđjavo Sialkot v Pandšabu, pogrezala se je podlaga necega bastijona. Zató vpraša proroka, kaj bi pomoglo. Ta mu odgovori, da podlaga ne bode stala trdno, dôkler bi ne prefl na mestu krví sina edinorojenca. Zató je žrtvoval rajah edinega sina neke udove. ¹⁾

Iz rimske zgodovine je znano, da je bila zakopana na kapitolu človeška glava, namesto katere je postavil Numa Pompilij glavo čebule.

Ali bodi dosta tacih poročil; saj je uže jasno, da vlada ista misel malo ne po vsi zemlji. Naravno je, da se držé ljudje tudi posebnih običajev, kadar prihajajo na novoselje.

Na Ruskem nesejo seboj posebno ogenj. Mati gospodarjeva ali kaka druga starka zakuri peč v starem dômu in spravi vso žrjavico v „pečurko“, v jamo na pečni steni, in čaka pol dneva. Uže prej ima pripravljen čist lonec in bel robec. Ko stojí solnce ravno na poldan, spravi goreče ogljije v lonec, ga pokrije z robcem, odpre vrata, se obrne k „zadnjemu kotu“ (proti peči) in reče: „Milosti prosimí, děduška, kú namú na novoje žilje (dom)!“ Potem se odpravi z loncem na novi dom, kjer čakata gospodar in gospodinja „děduško-domova“, ²⁾ s „hlěbom-soljo“ ³⁾ meď odprtimi vrati. Starka potrka na steber in poprosuje: „Rady-lí gostjamú?“ Gospodar pa odgovarja z globokim priklonom: „Milosti prosimí, děduška, na noveje město!“ Na to stopi starka v izbo; pred njo nese gospodar „hlěb-sol“, za njo pa gré gospodinja. Tamo postavi starka lonec na „zagnetko“, vzame robec z lonca in stresa rób v vsak vógel, kakor bi izpuščala „domovega“, končno pa strese žrjavico v „pečurko“. Lonec razbijejo in ga zakopljejo po noči pod „prednji vogál.“ ⁴⁾

Enako pripoveduje Vergil v „Eneidi“, da je priporočal Hektor, prikazavši se Eneju, naj varuje mestne „penate“, sam pa odnese „sveti ogenj“.

„Hen fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alta a culmine Troia.
Sat patriae Priamoque datum; si Pergama dextra

¹⁾ Glej v téh stvaréh Tyler, „Anfänge der Cultur“, I. 106, 107. In R. Andree o. c., str. 20 slđ.

²⁾ Děduška ali domova imenujejo duhá, varujočega dom.

³⁾ S kruhom in soljó.

⁴⁾ Afanasjev, II. 115.

Defendi possent, etiam haec defensa fuissent.
 Saera suosque tibi commendat Troia Penatis;
 Hos cape fatorum comites, his moenia quaere,
 Magna pererrato statues quae denique ponto.
 Sic ait et manibus vitas Vestamque potentem
 Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.“¹⁾

Če pa zaradi oddaljenosti novega domu ni mogoče prenesti ognja na novoselje, vzamejo Rusi seboj „kočergo“ (Ofenhacken — grebljo ali krevljo) ali druge attribute ognjišča. Takó delajo, pravi Afanasjev, preseljenci iz Smolenske v druge gubernije. Tudi v tem slučaju zvršujejo podobne obrede: Po noči, kadar stojé na nebu visoko „stožari“ (Plejade), vzame najstareji ud družine nenačet hleb, ga položi s poklonom na sredo starega dvora in prosi „děduško-domovega“, da bi prešel s „hlebom-soljó“ in z dovoljstvom na novo mesto.

V Permski guberniji gredó na nov dom po noči, ko odpojo prvi petelini. Stara gospodinja pokrije mizo in prinese nánjo „hléb-sol“. Gospodar užge svečo pred podobami (ikonami) in vsi molijo nekaj časa. Na to vzame ikono z „božnice“ in jo dene v nedro, gré k „golbcu“ (ograja v izbi pri peči, od koder drže vrata v „podpolje“, neko klet pod podom), odpre vrata v „podpolje“, se prikloni in govori: „Susěduško, bratanuško! pojdemú vü novyj domú; kakú žili vü staromú domě horošo²⁾ i blago, takú budemú žiti, i vü novomú; ty ljubi moj skotú i semejstvo!“ Na to vzame gospodar v roke petelina in kokoš, gospodinja „hléb-sol“ in „kvašnja“ (nučké, v katerih mesijo kruh), drugi iz družine pa druge stvari in se odpravijo na novi dom. Tamo spusti gospodar najprej petelina in kokoš v izbo in čaka, da bi zapel petelin na novem domu, na to stopi sam vanj, postavi „ikono“ na „božnico“, odpre „golbec“ in govori: „Prohodi — ka, susěduško, bratanuško“. Vsa družina se obrne potem proti prednjemu voglu in moli; po molitvi pa pogrne gospodinja mizo, dene „hléb-sol“ nánjo, zakuri peč in začne kuhati.³⁾

Enake običaje nahajamo tudi po drugih velikoruskih in beloruskih gubernijah: Stareji izmed družine pravi, v eni rōki ikono v drugi pa kos kruha drzaje: „Děduška-domovoj! prošu tvoju milosti sŭ nami na novežitje; primi našu hlěbú-solŭ, my tebě rady!“ V novozidano hišo nosijo najprej nenačet hleb in nekoliko solí ali moke z mešenim testom, petelína, kokoš in mačko. Kadar spuščajo mačko skozi vrata, pravijo: „Votŭ tebe, kozjainŭ, mochnatyj zvěri na bogatyj dvorŭ!“ Na to stopijo domačini v izbo in molijo pred ikono, pred katero gorí voščena sveča.⁴⁾

¹⁾ Vergil, „Aeneis“. II. 289—297.

²⁾ Dobro.

³⁾ Afanasjev, II. str. 117.

⁴⁾ Afanasjev, II. str. 117.

Enako vелеva národna vera češka, naj nosijo v novo lišo najprej kruha in kako sveto podobo, da bi prišel s tém božji blagoslov v lišo in bi družina ne trpela níkdar síle. ¹⁾

Če zapoje petelin na novem dómu skóro, pomenja to srečo in blagostanje. V Tverski guberniji prenočuje petelin prvo noč po preselitvi v izbi, da bi oznanjalo njegovo petje vedno nov dom.

Poleg omenjanih pomagál spoznavajo pa Rusi tudi na druge načine, bode li sreča na novem dómu. Gospodar ostane na pragu nove izbe in zakotá hleb kruha v sóbo. Če obleží hleb na spodnji skorji, kakor je ležal v peči, pomenja to srečo, če ne pa gorjé. Téh poverij omenja tudi sbornik prošlega veka, kateri pravi: „I vü novoselje idetü sú koškoju (z mačko) černoju i sú kuroju černymü, i rastvoritü kvašnju, i hlěby tri pokatitü i kako ljažetü na zemli.“

Dalje pripoveduje Afanasjev, katerega sledímo tú, da je običaj še danes, pošiljat znancem na novoselje kruha in solnico polno solí. Po Beloruskih gubernijah pa prinašajo gostje, kadar se praznuje novoselje, s seboj rží, ječmena in ovčje volne; zrno posipajo na stol, volno mečejo z drobnim novcem v peč. ²⁾

Končno naj omenjam še, kakó stavijo Čehi mejnike. Z leseno motiko izkopljejo četverovoglato jamo, natrosijo na dno lipovega ogljija, namešanega s pazdirjem in vapnom. Na to postavijo mejnik in ga pomažejo z vapnom vsega ali pa napravijo vsaj križ nánj. Končno se prijemajo za ušesa in se tepó z leskovimi šibami, da bi se ne pravdali potomci zaradi mej. ³⁾

Po slovenskih góricah na spodnjem Štajerskem mečejo na dno jame raztrte lonce ali razbito opeko, da bi se ne pogrézal kamen.

¹⁾ „Časopis musea království českého“, 1853, str. 472. — Grohmann, „Aberglauben“, str. 104, 234.

²⁾ Afanasjev, II. str. 119.

³⁾ Grohmann, „Aberglauben“, str. 231.

Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovski.

Spisal J. Navratil.

„Ruskega dvora skrivnosti in znamenitosti“, ¹⁾ tega napisa na obilni knjigi prijele so se mi oči, ko sem nekega dne — zdaj je tega uže toliko, da ne trideset let — šetaje po Beču ustavil se bil gredoč pri prvi knjigarnici, ter jej zvedljivo gledal v odlično izložbo.

„Ruskega dvora skrivnosti“ . . . ta knjiga, rečem sam sabo, utegne biti zanimljiva, — in nekoliko trenutkov pozneje bila je uže moja. — Ves želján njene vsebine, nisem si mogel kaj, da je ne bi bil kupil in vrnivši se iz knjigarnice domov, začel prebirati kar spotoma po ulicah. Nепrestano sem tudi doma srebal prezanimljivo vsebino, dokler ne posrebam vse od kraja do konca.

Zanimljivo in prezanimljivo bilo je res to berilo; ali prečítavši vso knjigo, uverim se, da jo je zveržil ruskega naroda . . . zagrizen sovražnik, ter se je iznebim zopet brzo potém.

Ne pámetim več pisateljevega imena in pridevka; pa mislim, da je bilo izmišljeno oboje, kakor mnogo „skrivnosti“ itd. v njej. Dobro pa pámetim še zdaj, kakó je neugodno bil popisal neznani mi pisatelj tedanjega „cesarjeviča in naslednika“ ruskega, „Aleksandra Nikolajeviča“ (poznejšega cara Aleksandra II.)

„Naslednik je slok dolgopetec, mršav in bled, ves topoglav (tumpast) in mrtev.“ ²⁾

Uverivši se o neresničnosti mnogih drugih pisateljevih beséd, mislil sem si mahom, da je lažnjiv i ta popis.

Ne dolgo nato razglašala se je novica, da pride skoro v Beč tedanji car ruski Nikolaj I.

To se je res tudi zgodilo 8. maja 1852. Mogočni car, ondaj še zaveznik cesarju avstrijskemu, bil je vzprijet v Beču sijajno in slavno. —

¹⁾ V izvirnem jeziku: „Geheimnisse und Denkwürdigkeiten des russischen Hofes“.

²⁾ „Eine hoch aufgeschossene, magere und blasse Gestalt ohne Geist und Leben.“

Nekoliko mesecev za njim (12. novembra 1852 po noči) pride pa tudi tedanji naslednik Aleksander Nikolajevič, vračaje se iz Italije domov.

Spomnim se ob Aleksandrovem prihodu ónega popisa, ki sem ga čital v imenovani knjigi o „ruskem nasledniku“, ter nakanim uveriti se sám, koliko je bilo v njej resnice o njem. Postavim se zató drugi dan po veliki vojaški slovesnosti, ki se je vršila na nekdanjem obmestju ob Josipovem mestu („Josefstädter-Glaci“) pred cesarski grad na ugodno mesto, da bi videl tedanjega naslednika ruskega Aleksandra Nikolajeviča lahko z bliza in povse dobro. —

Razlegajo se velike množice gledalcev grmeči „slava-klici“ med cesarskim gradom in njegovimi zunanji vrati („äusseres Burghthor“); dolgo gledam z daleč sijajnega jezdečega spremstva, s katerim je spremljal naš svetli cesar svojega imenitnega gosta v svoj grad. Počasi se bliža Aleksander, jahaje s cesarjem pred vsem spremstvom, ónemu oglju, na katerem sem stal pri nekdanji „živici“, težko čakaje, da bi se mi uže približal.

Nót (evo) ga! zdaj je pred mano, — samo tri korake od mene. Kakor bi trenil, premérim ga z oými od glave do nóg; ali kako ostermim, ko namesto slokega, mršavega, bledega, topoglavega in „mrtvega“ dolgoteca ngledam velikanskega, krepkega junaka, ki je lepega, resno-priljudnega obraza, visokega čela, okroglega, rudečega in zdravega lica, prekrasnih modrih oči, bistrega in živega pogleda; — dolge, goste brke vijejo mu se pod ravnim nosom, a noge mu segajo (jezdečemu na srednjem cesarjevem konju) malo da ne — do tál.

Nehoté sem se spominjal slavnega junaka kraljeviča . . . Marka. Na kratko: Aleksander Nikolajevič, tedanji naslednik, a poznejši car ruski — bil ti je prvi resnični vzor takega „cesarja“, kakoršnega si je bila ustvarila moja dečinska domišljivost za detečjih lét.

Oj nesramni „slovanožeri“, kakó grdo varate svet s svojimi ostudnimi lažmi! vzdihnem na tihem, ter se vrnem ves zadovoljen, da sem bil dobro preudaril lažnjivo knjigo in njenega lažnjivega očeta.

Ali kdo bi bil tedaj slutil, da bode takó lepó, takó veličanstveno telo kedaj žrtva toliki zlobi človeški — pa kaj pravim: človeški — ne človeški, nego peklenski, ki je 13. marca 1881 v prestolnem mestu Petrogradu o belem dnevu strahovito pretrgala življenja nit neprečiskanemu Aleksandru II., „caru osloboditelju“, najboljemu caru, kakoršen ni caroval Rusom še nikdar poprej.

Neznano me je pretresla in potrla prežalostna novica o grozoviti smrti takó blagega cara, ki sem si ga bil ob óni priliki priljubil mahom na prvi pogled, še bivšega naslednika, zaradi njegove prekrasne in junaške postave, — še bolj pa v zadnji dobi zaradi ónega preslavnega dela, s katerim se je poslavil pre-

blagi, milosrčni in priljudni car Aleksander II. na veke, ter si zaslužil častni nazov: „car osloboditelj“. —

A komu treba pripisati, komu zahvaliti se, da je bil car Aleksander II. takó dobrega, blagega in miločutnega srca (premda mu oča ni bil baš mehak, pa ni materi se ni moglo očitati, da je bila premehekga srca)? —

Verjeten svedok, ki je nesrečnega cara popisal vsled lastnega opazovanja in izkustva ¹⁾ dokazuje, da je bil . . . sužnjičin sin, ki je vodil in učil mladega Aleksandra Nikolajeviča takó, da se je „naučil od svojega učitelja in odgojitelja čutiti vprav tako, kakor je čutil.“

Ta učitelj in odgojitelj pa je bil slavni ruski pesnik Vasilij (Andrejevič) Žukovski, ²⁾ mlade, lepe sužnjice Salha in graščaka Mišenskega Atanasija Bunina sin, ki je tedanjega vélikega kneza in naslednika Aleksandra Nikolajeviča gojil takó, da je nastal tak, kakoršen je bil, ter se priljubil s svojim dobrim srcem vsemu ruskemu narodu, predno je še sédel na ruski prestol.

Da se boljše razume toliki vpliv odgojiteljev in pesnikov na gojenca, treba nam se boljše seznaniti z Vasiljem Žukovskim.

Slišali smo že, kdo mu je bil oča, a kdo mati. — Lepa sužnjica Salha, ki je bila izprva turske vere, pokristjanila se je pozneje, ter dobila pri krstu ime: Elizabeta Dementjevna; a sina njenega Vasilja posinovi Buninov сосед, graščak Andrej Žukovski; zato se je dečko pisal potem Vasilij (Andrejevič) Žukovski.

Vendar ostane mali Žukovski še na dalje v Buninovem gradu med njegovo rodovino, ter se prikupi z dobrim, mehkim srcem vzlásti odraslima hčerama domačima, ki sta z velikim veseljem sami radi poučevali presrčnega dečka, vrstéč se pri poučevanju in odgojevanju s „poočima“ ³⁾ Andreja Grigorjeviča Zukovskega hčerjo Barbaro Atanasjevno Juškovo (takó imenovano po svojem možu Petru Juškovu, s katerim je živel v Tuli in skrbela najbolj za dečkovo odgojo).

Pred smrtjo Buninovo živel je ter se učil mali Žukovski po letu v Mišenskem, * po zimi pa pri Barbari Atanasjevni Juškovi v Tuli, kjer se je učil z njenimi hčerkami tudi po francoski in po nemški. Kakor smo slišali, bil je deček na pol vzhodnik, a na pol Rus. * Po materi je podedoval sanjarstvo, ⁴⁾ a temu se je pridružila zahodna odgoja, oboje pa je imelo velik vpliv na bodočega pesnika.

¹⁾ „Zar Alexander II. als Mensch und Herrscher.“ Nach eigenen Beobachtungen und Erfahrungen von Wasili Karlowitsch. Mit einem Stahlstich-Portrait. Dresden 1881.

²⁾ Ruski: „Vasilij Žukovskij“.

³⁾ Wahlvater (Adoptivvater).

⁴⁾ Das schwärmerische Wesen.

Ko je izpolnil nežni Vasilj šesto leto, dobé mu za domačega učitelja nekega Jakima Ivanova, ki je prišel iz Moskve, pa se moral zbog prevelike strogosti hitro vrniti tja, od kodar je bil prišel.

Nato dajo malega sanjača v sloveči závod („pansion“) Tulski; ali razvajeni deček, vaje rahle ženske odgoje, ne more se privaditi nikakor življenju v zavodu niti šoli.

Po smrti Buninovi dadó ga v „národno učilišče“, kjer se mu je pa še huje godilo; kajti v tem učilišču je bil ondaj „stari učitelj“ (nadučitelj) dr. Teofilakt Gavrilovič Petrovski (s pisateljskim imenom: „filosof gore Alaunske“), ki se je držal starokopitnega načina ter obdeloval vse učence jednako (strogo). Záto mu je bil pri rahločutnem Vasilju jalov ves trud. Ker pa ni mogel na ta način opraviti ničesa, mislil si je, da nima dečko glave za uk, — ter ga odpravi domóv t. j. k Barbari Atanasjevni Juškovi, kajti samo pri njej mu je bil dom po očetovi (Buninovi) smrti.

Pri njej, v veliki dekliški družčini nadaljeval je mladi sanjač svoje nauke.

Lahko si mislimo, da nauk v taki družčini ni bil prevespešen; ali v Juškovi hiši nahajalo se je mnogo takih življev, ki so za rana delévali na malega Vasilja razvoj, ter mu vzbudili veselje do národne književnosti.

V Juškov dom, okolo izvrstno izobražene gospodinje, zbirala se je odličnejša ruska gospoda, ter se zabavljala sosebnó z národno književnostjo in z godbo.

Vsako novo rusko knjigo čitali so in reševali v tej družčini; a s čitanjem čredila se je godba, in celó mestno gledišče ni moglo pogrešati te znamenite družčine. — O takih okolnostih razneti se darovitemu dečku prirojena mu živa domišljivost také naglo, da spiše uže v svojem dvanajstem letu dve glediščni igri: „Kamil ili osvoboždennyj Rim“, in „Pavel i Virginija“. 1)

Do 14. leta ostane Vasilj Žukovski pri Juškovi v Tuli. — V tej dobi ga začne poučevati in odgajati mlad, a jako učen mož, pa i ta je trdil, da iz tega mladeniča . . . ne bode nikdar nič prida.

Vendar dadó l. 1797 mladega Vasilja v blagorodni závod Moskovski („universitetski blagorodni pansion“), ki mu je bil ondaj ravnatelj l. P. Turgenjev; brata Turgenjeva, Bludov, Daškov, Uvarov i. dr. bili so pa tovariši novemu gojencu.

Jako ugaja temu teh bistroglavih mladenčev društvo. Záto se na naglem izpremeni isti Žukovski, ki so mislili poprej, da nima glave za šolske nauke, ter napreduje dobro v vseh takih

1) ИСТОРИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ВЪ ОЧЕРКАХЪ И БИОГРАФІАХЪ. СОЧИНЕНІЕ П. ПОЛЕВОГО. Третье значительно дополненное издание. Санкт-Петербургъ 1878.

naukih. Naglo se pa izuri tudi v drugih vednostih in napiše v kratki dobi za tedanje časnike mnogo spisov v vezani in nevezani besedi. Ob obletnici vstopa svojega v imenovani Moskovski zavod razglasil je mladi otožni pesnik na nepozabne svoje kume in dobrotnice smrt prekrasno pesem: „Mysli pri grobnicéh“ (misli pri grobu). Nato je objavil pesmi: „Majskoje utro“ (majsko jutro); „K junosti“ (mladini), „Mir i vojna“, „Žiznj (življenje) i ključ“ in še nekoliko manjših pesmic v „Moskovskih Vedomostih“ (l. 1800) in v časniku „Utrennajâ zarjâ“ (l. 1801).

S časom se priučil tujih jezikov ter začne prevajati knjigarjem ruskim več spisov najmenitnejših tujih spisateljev na ruski jezik; kajti za óne dobe so ruski knjigarji rajši vzprejemali in bolje plačevali prevode spisov izvrstnih tujih pisateljev nego izvirne ruske spise.

Lahko in naglo je prevel iz nemščine nekoliko viteških romanov, vse Kotzebuove glediščne igre in še več drugega.

Prislužil si je marljivi mladi pisatelj s temi prevodi poleg drugega dobička tudi lep knjižni zaklad; dajali so namreč ondaj knjigarji ruski pisateljem nagrado na pol v gotovini, a na pol v knjigah.

Med njegovimi knjigami nahajalo se je obilo knjig francoskih, angleških in nemških (vsi spisi Schillerjevi, Herderjevi, Lessingovi itd.) in „klasiki“ prevedeni na več tujih jezikov.

Dovršivši šole v znanem nam uže zavodu Moskovskem, stopi Žukovski v neko osebójno službo; pa jo popusti, ko mine leto dni, ter se l. 1802 preseli z vso svojo knjižnico v Mišensko. —

Preskrbljen z vsem, česar je potreboval, poln nade v bodočnost ter živeč v prekrasnem („živopisnem“) kraju, sredi svojih izvrstno izobraženih rodbenic ¹⁾ in njihovih prijateljic, posveti se Vasilj Žukovski zdaj ves pesemstvu.

Ondi (v Mišenskem) prevede najprej elegijo Grejevo (Gray): „Selskoje kladbišče“ t. j. selsko (vaško) pokopališče. Ta sloveča elegija, ki je izišla v Karamzinovem „Vestniku Evropy“, nosi na sebi tedanje dobe pečat: miločutno-otožni način, presajen v rusko književnost po Karamzinovi poeziji in prozi, ²⁾ ter nam kaže, kakó milosrčni občutki so navdajali tudi mladega pesnika Žukovskega, ki je povzdigoval ta prevod sám nad vse svoje prejšnje umotvore.

Še bolj pa je Karamzin deléval na mladega Žukovskega potem, ko sta bila začela osebno občevati (l. 1803).

¹⁾ Bile so med njimi tudi njegove tako imenovane „netjakinje“: Barbare Atanasjevne Juškove hčeri: Ana Petrovna pa Evdokija Petrovna — in Katarine Atanasjevne Protasove hčeri: Marija Andrejevna pa Aleksandra Andrejevna. —

²⁾ „Istor. russk. lit.“ na str. 463.

Tri leta nato (l. 1806) objavi Žukovski po istem časniku visoko „Pěsnj barda ¹⁾ na grobě Slavjân poběditelej“ (. . . Slovanov zmagovalcev), ki nas opominja najboljših umotvorov Deržavinovih te vrste.

Razun te znamenite pesmi zložil je Žukovski še nekoliko elegičnih proizvodov, kateri so izhajali iz istega nagiba (motiva), kakor elegija Grejeva.

„O dnež ²⁾ mojih vesna, ³⁾ kak bystro ⁴⁾ skrylas' ⁵⁾ ty
S' tvojim blaženstvom i stradanjem!“ ⁶⁾

Na kratko: vse pesmi Vasilja Žukovskega do l. 1808 so nekako istega otožnega kroja po tedanji šegi.

Vendar je Žukovski v oni dobi jako mirno živel — zdaj v Mišenskem, zdaj v Běljevu („Bělev“), kamor se je bil proti koncu leta 1805 preselil s Katarino Atanasjevno Protasovo in njenima hčerama, katerima je bil Žukovski ondaj marljiv učitelj. — Živela mu je v Běljevu tudi mati Elizabeta Dementjevna; (dal ji je bil ondi napraviti hišo, v kateri je prebival nato i on).

Istega leta preloži „Don Quixota“, a potem dva zvezka kratkih povesti iz angleškega in nemškega jezika v ruščino.

Okolo léta 1808 pridruži se pa poprejšnjim „elegijskim motivom“ še tajna, platonška ljubezen.

Kakor se je nekdaž Prešeren zagledal v svojo Julijo, — takó i Žukovski v (Katarine Atanasjevne Protasove hčer) Marijo Andrejevno ⁷⁾. Nahaja se v njegovih pesmih do l. 1808 res več „namigov“, ki merijo na to skrivno strast.

Konec istega leta pregovori Karamzin miločutno-otožnega pesnika, da se je preselil v Moskvo ter vredoval njegovega „Věstnika“.

Ta silno težavni posel opravljal je Žukovski (s Kačevskega pomočjo) jako spretno tri leta.

Po Karamzinovem vzgledu polnil je Žukovski vse predele poverjenega mu časnika s svojimi umotvori: on je spisoval pesmi in povesti, on presojeval nove knjige itd., prepuščaje Kačevskemu samo politični predel.

V to dobo (od 1808—1810) spada več prevodov ruskih iz Göttheja, Schillerja in izvrstno po Bürgerjevi predelana in podomačena balada „Lenora“, pa prekrščena v „Ljudmilo“, ki se je priljubila Rusom z lepimi ruskimi „stihii“ (věrzi) in z novim

¹⁾ „Bard“ (der Barde).

²⁾ dni; — ³⁾ pomlad; — ⁴⁾ naglo; — ⁵⁾ skrila si se; — ⁶⁾ trpljenjem.

⁷⁾ Kakor ni bila Žukovskemu Katarina Atanasjevna Protasova prava sestra, takó mu ni bila ni hčinja Marija Andrejevna prava „netjakinja“ po krvi, nego samo po zákonu, t. j. po „postavi“. —

romantičnim predmetom tako, kakor se je pozneje Slovencem Prešérnova „Lenora“¹⁾)

Pa predno mine l. 1810, vrne se V. Žukovski iz Moskve zopet na deželo ter začne priučevati se samótež sosebno zgodovine; vendar ne zanemari pesništva.

Razun prevodov iz Schillerja, Drydna²⁾) i. dr. (l. 1810 in 1811) spisal je tudi nekoliko samostalnih pesmi: dve — tri romance, „Poslanije k Batjuškovu in Turgenjevu“, „Dvénadcat' spjáščih dév“³⁾) in balado „Světlanó“.

Takó „idilno“ je bivalo tega slavnega pesnika življenje do polovice l. 1812, premda mu je bilo ondaj uže malo da ne trideset let.

Prebival je pa V. Žukovski, vrnivši se iz Moskve proti koncu l. 1810, v svoji graščinici blizu Muratova, kakih trideset „verst“ od Orla, (ki mu je bila lastnica Katarina Atanasjevna Protasova).

Ondi (v Muratovu) živel je rahločutni pesnik skoraj ves čas v njeni in njene rodovine mili družini, v katero je prihajal tudi skladatelj Aleksej Pleščejev iz svojega grada po imenu „Černj“, 40 „verst“ od Muratova.

Pleščejev je bil znameniten mož, in to, ne samó graščak, nego i pisatelj, godec, skladatelj in izvrsten glumeč (dobrovoljec).

Bilo je pri njegovi graščini tudi domače gledišče z godbo vred. Igrali so v njem po gostem vesele igre, pa tudi manje spevoigre, (za ktere je on sam skladal besede in glasbo), ter sodeloval v njih na glediščnem odru s svojo soprôgo, ki je znala i godbi glas.

Jako je ugajalo vse to pesniku Žukovskemu, ki se sprijateljil zató živo s Pleščejevom. Iz Muratova v Černj, — iz Černji pa v Muratov tékali so posli, po katerih je pošiljal Žukovski svoje poslanice (ruske pesmi) Pleščejevu, a ta mu jih vračal s francoskimi. Vsaki novi prijateljevi pesmi zložil je Pleščejev popevko, in o prvem sestanku nato krasorečil jo je Pleščejev sam, ali pa njegova soprôga péla novo pesem na veliko veselje in zadovoljstvo vsem zbranim domačim in nedomačim poslušalcem.

Nadihovala je v oni dobi miločutnega pesnika vzlásti goreča ljubezen, ki smo jo imeli uže v mislih, ter mu je še vedno skrivaj plamenéla v prsih.

Ko pa napósled vendar drzne razodeti jo „njeni“ t. j. Marije Andrejevne (Protasove) materi, odpravi ga ta dolečno, rekši, da je tak zakon prepovedan, in obečati jej mora nesrečni snubok, da ne bode pravil o tem živi duši.

¹⁾ L. 1829 prevel je pa Žukovski tudi „Lenoro“.

²⁾ Dryden (izr. Drajdna).

³⁾ Dvanajst spéčih devic (stara pripovedka v dveh baladah: 1. „Gromboj“, 2. „Vadim“). —

Kakor strela z jasnega zadenejo te trdosrčne besede otožnega pesnika, ki je svojo preveliko nesrečo živo popisaval v novih groznih romancah in elegijah, katerim je bila — „ona“ izvor.

Prišlo je znamenito leto 1812.

Uže je drmal mogočni Napoleon I. stebre silnemu ruskemu cesarstvu; a to ni motilo niti v Muratovu niti v Černji pevskogodbene družbe, ki se ni bavila nič malo s političnimi zgodbami.

15. avgusta 1812 zberó se vsi sosedi v Černj k Pleščejevu praznovat njegovega rojstnega dné.

Na domačem gledišči vršila se je zvečer spevoigra gospodarjeva, a Žukovski je pél sam svojo novo romanco po imenu: „Plovec“ (brodar). Vsa pesem mérila je na nedavno nesrečo pevčevo, ter se končala z njegovo željo, naj ne bi preživel teh angelov nebeskih

Ali te besede niso bile po volji Katarini Atanasjevni Protasovi. Silno so jo razdražile zató, ker si je mislila, da je Žukovski prelomil z njimi svoj obet, ter ga prisilila mahom drugi dan, da zapusti Muratov, odrine v Moskvo in se zapiše v „Moskovskoje opolčeniye“ t. j. v národno ali „črno vojsko“.

Ljubezen domovinska zaduši sredi tolike množice junaških domorodcev prejšnjo strast v prsih nesrečnemu pevcu, ki postane národne vojske častnik in posveti zdaj vso svojo moč premili, nesrečni domovini. — Ne dolgo potém zloží Žukovski slovečo pesem: „Pěvec vo staně ruskich vojínov“ (pevec v taboru ruskich vojščakov). V tej ogromni in veličastveni pesmi klical je navdušeni pesnik ves národ ruski na maščevanje za požgano in razrušeno Moskvo, ter se poslavil s tem umotvorom bolj nego z vsemi poprejšnjimi. V tisoč in tisoč prepiskih razplodila se je ta prekrasna pesem najprej med národno vojsko, a nato po vsem ruskem cesarstvu.

Celé tedanja carica ruska Marija Feodorovna (vdova po Pavlu I. in mati Aleksandru I.) zaželela je nove sloveče pesmi in osebnega znanstva s hvaljenim pevcem, ter ga vabila v ta namen po njegovih imenitnih prijateljih Petrogradskih — v Petrograd.

V. Žukovski, ni imel prilike udeležiti se kakega boja s hudim sovražnikom; silno pa zagrabi po bitvi pri Krasnem (novembra meseca 1812) njega drugačen sovražnik: huda vročinska bolezen.

Vendar slavni pevec srečno prebolí ter se vrne iz početka l. 1813 na novo — v Muratov.

Še enkrat nakani izkušati srečo ter drzne res drugič snubiti Marijo Andrejevno Protasovo, (ki mu je bila objavila na skrivnem, da jo je volja poročiti se z njim), . . . pri njeni materi.

Ali nikakor se ne dá preprositi stroga gospa, — nikakor neče ni zdaj privoliti v ta zakon.

Ves pobit zapusti nesrečni pesnik zopet Muratov, beži k prijateljski rodbini v Dolbino (v Kaluški „guberniji“), sedem „verst“ od Muratova, ter najde ondi res jako prijazno pribežališče.

Pa ni v Dolbini ni bilo ubogemu Žukovskemu na veke ostati in toževati zbog svoje nezgode.

Novo življenje se je začelo v mogočnem cesarstvu ruskem, potem ko se je bilo po glasovitem požaru Moskovskem l. 1812 iznebilo prehudega sovražnika, pred katerim je trepetala poprej vsa Evropa, ter je bil léto dni nato pri Lipsku, a napósled l. 1814 — obákrat z rusko pomočjo — treščen ob tla.

Vriskala je od prevelikega veselja in ponosa — vsa Ruska. To radostno vriskanje premami tudi Žukovskega, da ubere, popustivši elegije in romance, zopet druge strune ter prepeva navdušene pesmi Aleksandru I. na čast, spremljaje z njim v mislih svojega vzmagovitega cara na njegovem slavnem potu — v Pariz.

Potém ko so zavezniki (l. 1814) vplenili Pariz, razglasi Žukovski nadahnjén slavospév z napisom: „Poslanije Imperatoru ¹⁾ Aleksandru I.“

Protí koncu istega leta za obletnico Rusiji oslobojeni zloží pa pod nazovom: „Pevéc v Kremlé“ drugo obširno pesem, jako podobno „Poslaniju“, ki je imelo velik vplív na pevčevó usodó.

„Nevozmožno sostavit' sebě ponjátijá o tom potrjáasajuščém glubokom vpečatléniji, kotoroje ono proizvodilo na sovremenikov“ — veli ruski životopisec.

Žukovski pošlje rokopis v Petrograd prijatelju A. I. Turgenjevu, ki ga je po pesnikovi privolitvi vpríčo Uvarova izročil Mariji Feodorovni, a ta ga je vzprijela z veliko radostjo, hvalila pesnikove sposobnosti in vprašala celó, zakaj se brani Žukovski priti v Petrograd in ugoditi njenemu povabilu.

S sijajnim vspehom čítal je potem A. I. Turgenjev omenjeno poslanico na glas pred „vdovo-carico“, véliko knjeginjo in velikimi knezi, ki so izjavili napósled željo, naj bi se preložila ta pesem na angleški ali pa nemški jezik; carica, (ki jo je čítanje večkrat ganilo takó, da se je ihtila), začne po ponovljeni občni pohvali izpraševati Turgenjeva in Uvarova, kaj bi se dalo storiti za pesnika.

Podarila je nato Žukovskemu dragocén prstan in ukazala, naj se poslanica prekrasno natisne ter razprodaje pesniku na korist.

¹⁾ Rusi ne zovejo svojega cesarja uže davno več „car“, nego „imperator“, premda čítamo po tujih (neruskih) knjigah in časnikih vedno o ruskem „caru“, kakor í v tem spisku, zato ker se je pri nas „car“ bolj podomačil, nego latinski „imperator“. Beseda „car“, skrajšana je iz besede „cesar“, a ta izhaja iz grške *καίσαρ* (kaisar), lat. Caesar, nem. Kaiser. Gledé starih narodov in v cerkvenem pomenu je pa Rusom „car“ = kralj, na pr. „car nebesnyj“ = kralj nebeski.

Čitali so Rusi nato „Poslanije“ po gostem slovesno v javnih in nejavnih družbah pred cesarjevo ovenčano podobo, ter vsi poklekovali pri besedah:

„Primiž, v vidu nebes, svobodnyj naš obet!“¹⁾

Vzdihoval in plakal je pa tačas ubogi pesnik, ki se ni mogel še iznebiti stare srčne bolezn, in ko se preseli Katarina Anastasjevna Protasova z rodovino vred l. 1814 v „Derpt“ (Dorpat), ne more se Žukovski več živega videti v Dolbini, ter izgine na naglem — v Derpt, da bi bil samó blizu obožavane svoje Marije. Prijenja sicer prijateljev Petrogradskih prošnjam, ter se dá drugo leto (1815) „predstaviti“ po Uvarovu carici Mariji Feodorovni, ki ga je vzprijela neizrečeno prijazno in milostljivo; a potem se vrne zopet — tja, od kodar je bil prišel.

Prebiva je v Derptu sredi nemških profesorjev zamisli se Žukovski povse v nemško pesemstvo. Vzor mu je bil na posled seosbno „Hebel“. Žukovski je pred smrtjo spoznal sam pismeno, da je on oča nemškemu romantizmu v književnosti ruski. Kesal se je pozneje tega greha, ter ga — kakor piše — pod starost zagladil z „Odiseje“ prevodom. In ta „sladka misel“ bila mu je na veliko tolažbo.²⁾

Iz Derpta v Petrograd na carski dvor vabili so ga vedno prijatelji, — k Mariji Protasovi vleče ga še bolj srce. Siromak „si ne zna razuma“, — nē vé, kaj mu je storiti.

Dolgo se je branil prijateljskim ponudbam na vso moč ter čislal „nezavisnost“ nad vse; ali prijatelji ne odjenjajo, dokler ni Žukovski še l. 1815 postal čitatelj („lektor“) pri stari carici, ki je imela okolo sebe rada zmérom po več učenjakov in književnikov.

Karamzin, Krylov, Dmitrijev, Neljedinski, Gnězdič i. dr. pohajali so to imenitno zbirališče, ki je bivalo vzlasti v Pavlovsku „v dvorcu“. —

Do pozne jeseni prebije Žukovski v Petrogradu in v Pavlovsku; potém se pa izmuzne zopet — v Derpt, kamor ga je vlekló čez nemoč.

Tako boreč se sam sabo — živel je še dve leti ta ruski pesnik, ki je stal ondaj „na vrhuncu svoje slave.“

Dokler mu jo pa nekteri nasprotniki (kteri pisatelj je brez njih?) izpodkapajo, poganjajo se zanj véрни prijatelji v Petrogradu s sijajnim vspehom. Napósled nakanijo izročiti s posveto caru „Pevca v Kremlju“ posebej izdanega, — ali pa celó posvetiti mu vso zbirko prijateljevih umotvorov.

Žukovski pa neče prijateljem razločno odgovoriti na njihovo zahtevanje. Nikakor ga niso mogli pregovoriti, da bi cesarja sam pismeno prosil kake odlike ali dvorske službe.

¹⁾ Vzprimi vpričo nebes slobodni (dobrovoljni) naš obet!

²⁾ „Istor. russk. lit.“ 1878 na str. 459.

„Mně veselo dumat' ¹⁾ — piše Žukovski A. I. Turgenjevu l. 1816 (2. novembra po našem, a 21. oktobra po starem računu) — „čto ty o mně hlopočeš. ²⁾ Očenj ³⁾ bylo by horošo, ⁴⁾ „kogda by to, čto ty zatějal, ⁵⁾ i o čem ja ne imeju ponjätijä, „sovsëm obošos' ⁶⁾ bez pisma mojego. — Vnimanije Gosudarjâ „jest svjätoje dëlo. Imët' na njego pravo mogu i ja, jestli budu „ruskim poetom v blagorodnom smyslë sego imeni. — A ja budu. „Poezijâ čas ot času stanovitsjâ dljâ menjâ čëm — to vozvy- „šennym. Ne nadobno ⁷⁾ dumat', čto ona toljko zabava voobra- „ženijâ. — Etim ona možet byt' toljko dljâ Peterburgskago svëta. „No ona dolžna ⁸⁾ imët' vlijänije na dušu vsega naroda, i ona „budet imët eto blagotvornoje vlijänije, jest-li poet obratit svoj dar „k etoj čëlji. — Poezijâ prinadležit k narodnomu vospitaniju.“ —

„Robotat' ⁹⁾ s takuju čëljiju jest sčastije; a prijatelji budu „znat', čto imëju etu čëlj. — Vot ¹⁰⁾ nagrada!“ —

Tudi po tem dopisu ostane Žukovski še v Derptu; kjer je tedaj dogotavljal drugo polovico svoje pripovedke: „Dvanajst spjâščih děv“ (2. balado: „Vadim“) in pripravljajl za natis: „Polnoje izdanije svojih sočinjenij“, — upaje še zmérom svoji sreči, dokler se ni uveril do dobrega, kakó resnične so besede: „Pevcu védno sreča laže“, kakor poje naš nesrečni Prešéren, ki je bil temu ruskemu pesniku jako podoben. —

Proti koncu leta 1816 morala je namreč Marija Andrejevna Protasova nehote omožiti se z drugim imenitnim ženihom, kateri je bil materi po volji. Kdo se ne spominja zopet Prešérnovih beséd:

„Moj up je šel po vëdi“ itd.

Takó je strune ubiral zdaj i Žukovski.

Na veliko tolažbo nesrečnemu pevcu ruskemu pripetí se v oni dobi zanj prevesela zgodba. Potem ko so izročili vsa njegova dela Aleksandru I. „ukaže blagosrčni car, naj dobiva Vasilj Andrejevič Žukovski po 4000 rubljev plače na leto za vse žive dni.

Iznenadi se izpolni slavnemu pesniku na ta način hrepenje po „nezavisnosti“.

Kakor čitamo v pismu, ki ga je Žukovski poslal nato prijatelju A. I. Turgenjevu, podbudila je velikodušnost Aleksandrova — carski obdarjenega pesnika k posebni zahvalnosti do svojega svetlega „pokrovitelja“ in k novi delavnosti zató, ker mu

¹⁾ misliti; — ²⁾ da se za-me trudiš; — ³⁾ jako; — ⁴⁾ dobro; — ⁵⁾ kar si ti osnoval; — ⁶⁾ obišlo (opravilo) se.

⁷⁾ Ne (ni) treba; — ⁸⁾ móra.

⁹⁾ Delati.

¹⁰⁾ „Nët“ (veli Beli Kranjec) = glej, ovo! —

je podaril car s tolikom darom vred najbolše blago: „nezavisnost“.

„Mojega življenja roman je dokončan; — zdaj se začénja zgodovina“, ¹⁾ — pisal je Žukovski odhajaje l. 1817 iz Derpta v Petrograd.

Resnične besede. — Pozvan je bil namreč ta slavni ruski pesnik še istega leta za učitelja ruskega jezika véliki kneginji Aleksandri Feodorovni, bodóči carici, t. j. soprogi tedanjemu vélikemu knezu Nikolaju (Pavloviču), ki je postal po bratovi (Aleksandrovi) smrti car, in ko je Nikolaj I. sédel na ruski prestol, izbere — sužnjičinega sina Vasilja Andrejeviča Žukovskega (uže od l. 1824 pridvornega svétnika), za odgojitelja svojemu prvorojencu, nasledniku Aleksandru Nikolajeviču.

Uže o njegovem rojstvu (1818) opéval je nadahnjeni pesnik ruske carske pesmi: „Bože carja hrani!“ svojega imenitnega gojenca z visokimi pesmami, ter si ga priljubil še bolj pozneje, potém ko se je bilo začelo težavno odgojevanje pred strogim očetom mladega cesarjeviča.

Pesnikovo miločutje, ki je imelo veliko moč celó do strogega cesarja, — delévalo je še mnogo bolj na njegovega mladega sina, ki je jako rad slušal svojega milega učitelja, ter se s časom navzel tudi učiteljeve obseneljive priljudnosti, miločutnosti in dobrosrčnosti.

Priljudni in slobodoljubni pesnik ni zábil v svojem novem stanu človeštva in slobode, ter je za oboje v nemal o vsaki ugodni priliki tudi svojega blagega gojenca, ki je pa (1824—34) imel še posebnega vojaškega gojitelja; a ta mu je bil: vojvoda Měrder. — Toda naslednikovemu srcu priljubil se je vendar bolj Žukovski. ²⁾

Jeden je skrbel za vojaškega častnika, jeden pa za bodóčega cara človeka, popravitelja in osloboditelja.

Takó se je godilo do l. 1834, oziroma do l. 1837 t. j. do 19. leta naslednikovega. Ob oni dobi bilo je odgojevanje pri kraju.

Rad bi se uvéril zdaj Žukovski, kakó mu se je posrečilo težavno delo, ter opravi pri caru Nikolaju, da mu je dovolil spremljati naslednika Aleksandra na potu v Sibirijo.

Zvédelo se je bilo uže poprej mnogo zgodéb o tem, kakó mehkega in blagega srca je bil cesarjevič še za mladih nog; potovanje v Sibirijo pa je pokazalo, da je detečja mehkost in blagosrčnost ostala i možu, — „da ga je prešinel gojiteljev duh“. —

¹⁾ „Roman mojej žiznji okončen — teper' načinajetsjá istorijá“.

²⁾ Vas. Karlovič na str. 19.

Priljudno in presrečno se je razgovarjal mladi naslednik z „mužiki“ (kmeti); a mnoge pismene prošnje, v katerih so prosili nesrečniki cesarja milosti (ter jih je strogi car vrlému sinu za voljo res tudi uslišal), potrdile so naslednikovo blagosrčnost še bolj.

Naglo se je priljubil bodóci car s toliko blagosrčnostjo vsemu svojemu narodu.

Ves svet vé, da se ni car Aleksander II. izneveril temu neprehvaljenemu svojstvu; ves svet vé, kaj je storil za človeštvo, toliko da je stopil na prestol; ves svet zna nesrečnega „cara osloboditelja“; — ali koliko jih je, kateri znajo moža, ki je cara gojil in učil? — A vendar ne moreš razumeti tega, če ne znaš ónega. —

Premda je bila odgoja naslednikova uže dovršena, ostane Žukovski vendar še tri leta v svoji prejšnji gojiteljski službi, in stopram l. 1840, ko je cesarjeviču teklo uže 22. leto, ločil se je na veke gojitelj od gojenca, učitelj od učenca. —

Za 23letne „pridvorne službe“ od l. 1817 do 1840 zložil ali pa prevel je Žukovski še mnogo prekrasnih pesmi. Čitamo jih v 3., 4. in 5. zvezku péte izdaje, ki jo je posvetil pesnik obožávanemu svojemu odgojencu, vélikemu knezu Aleksandru Nikolajeviču, s presrečno zahvalo, da mu je bilo dovoljeno ukra-siti ž njegovim slavnim imenom to polno, in — kakor je slutil pesnik — za živih mu dni poslednjo izdajo, ki obsega s pošmrtno vred vsega skupaj trinajst zvezkov v 8ⁿⁱ.¹⁾

Ker se očita Žukovskemu celó v „Istoriji ruske lit.“, da je za svoje „pridvorne službe“ zdelal jako malo („óčenj nemnogo“) . . ., ter so ondi na str. 474 navedene samó štiri pesme iz óne dobe, zato bódi tukaj povedano, da sem jih „iz óne dobe“ našel 86 (izvirnih in neizvirnih. Med njimi se nahajajo tudi ti pesniški proizvodi: „Gosudaryně velikoj knjagině Aleksandrovně na roždenije velik. knjaza Aleksandra Nikolajeviča“ (1818), „Graf gapsburgskij“ (sic), „Rycar Togenburg“ in vsa „Orleanskaja děva“ iz Schillerja), „Utěšenije v slezah“, „Věrnost' do groba“, „Mečta“ (domišljivost), „Utrennajá zvězda“, „Šiljonskij uznjčik“ („Pověst' iz Bejrona“), „Poběditelj“ in „Tri putnika“ (iz Uhlanda), „Putěšestvennik i poseljanka“ (iz Gótheja), „Razrušenije Trojč“ (iz eneide Virgil.), „Podrobnyj otčet o luně“ („poslanije k Gosudaryně Imperatricě Mariji Feodorovně“), „Leonora“ (prevod iz Bürgerja), „U groba gosudarynji Imperatrici Mariji Feodorovny“, „Sraženije s změjem“ (po Schill.), „Spjáščajá carevna“ (skazka, pripovedka), „Skazka o carě Be-

¹⁾ Izišla je v Petrogradu l. 1849 pod napisom: „Сѣихотворенія“, oziroma „Сочиненія въ прозѣ“ В. Жуковскаго. Pred smrtjo pesnikovo izišlo je bilo devet zvezkov, po njegovi smrti pa še štirje zvezki z letnico 1857. V dverski knjižnici Bečki pod znamenjem: „107. E. 24.“

rendeje“, „Ruskajá slava“, „Cid“ (odlomek, po Herderju), „Neo-židanoje svidanije“ (zgodba iz Hebelna), „Otryvok [odlomek] iz Iliady“, „Pěsnj na prisjágu Naslědnika (1834)“, „Narodnyjá pěsnji“, „Mnogolětije“, „Úndina“ (po L. Fukeju), „Borodinskajá godovščina“, „Nalj i Damajánti“ (po „Rjukkertu“, Rückert), i. t. d. i. t. d.

Največ jih je preložil iz Schillerja, Götheja, Uhlanda, Hebelna in Šamisa (Chamisso).

Po dokončanem službovanju pri dvoru Petrogradskem pa zapusti (1841) ruski Taso (obsut z obilno carsko milostjo) pre-milo domovino, ki mu je dala dosti časti, slave in bogatstva, a prave sreče ni mogel najti v njej; kajti prave sreče ni — brez zadovoljstva v srcu.

Navdajala ga je menda nada, da si najde tako zadovoljstvo kje drugje; zato se loči otožni pesnik na veke tudi od predrage domovine, od vseh domačih znancev in prijateljev, ter prejde prave sreče iskat na tuje . . . na Nemško; pa je, na žalost! — niti ondi ni našel imoviti „siromak“.

Ker je Žukovski namreč uže poprej često potoval na Nemško, seznanil in sprijateljil se je bil z mnogimi nemškimi učenjaki in umetniki. Med temi prijatelji je bil tudi slikar Reiter, ki je imel lepo, a otožno hčerko. — Vname se priletnemu pesniku srce na novo; preveri se ruski Taso, da najde pri njej — srcu zadovoljstva, ter jo dobi od prijatelja, očeta njenega, kakor si je želel, — res tudi v zakon. (Nevesti je bilo ondaj 19, a ženihu 60 let. Rodil se je l. 1783 v Mišenskem).

Ni čuda, da je cvetoča roža naglo venila, — da je mlada soproga skoraj vedno bolehal, in da, itako sama otožna, ni bila pripravna, razveseljevati otožnega soproga. — Koliko nadloge si je nakopal ubogi pesnik! — Tej nadlogi pridruževalo se je še več drugih, ki so bile menda krive, da se je nagibal zeló k „misticizmu“, in da ga je včasih silno trapila razbeljena pevska domišljivost, kakó grešno je njegovo življenje in kako nečimurno je vse, kar je posvetnega.

Razdraženi so mu bili često vsi živci; strašno je trpel na duši. — Zahman je iskal zadovoljstva, — zahman prave sreče.

Da bi zadušil srčno bolečino, išče po gostem tolažbe . . . v poeziji. L. 1847 dodela in izda Žukovski „Odiseje“ ruski prevod; l. 1849 razglasi prevod perzijske pesmi: „Rustem i Zorab“; (istega leta slavila se je 50letnica njegovega književanja); proti koncu svojih dnf spisal je tudi „skazko ob Ivaně Carevičě i Cěrom Volkě“ . . .

Takó trpko ukaničši se, izdahne „miločutni pesnik“ v Baden-Badnu 19. aprila 1852 v svojem sedemdesetem letu — samó nekoliko dni pred rojstnim dnevom svojega gojenca, ki ni bil doživel še nikdar poprej žalostnega rojstnega dné, ter se je od l. 1841 radoval po srečno dokočani odgoji ves čas v srečnem

zakonu z mlado, duhovito Marijo Aleksandrovnno, katero si je bil po srčnem nágonu sam izbral. —

Prvič je žaloval pri grobu, in to pri grobu presrčno ljubljenega prijatelja, ki so ga mrtvega, a vendar „brezsmrtnega“ prenesli iz tuje dežele zopet v premilo domovino ter pokopali v glavnem mestu ruskem poleg slavnega Karamzina.

Z Vasiljem Andrejevičem Žukovskim izgubil je Aleksander Nikolajevič najboljšega prijatelja na svetu. —

In res čudno, da je bilo nedavno po smrti pesnikovi konec veselí, mirni dobi Aleksandrovi.

Najprej (še za Nikolajeve vlade l. 1853) nastane nesrečna vojska krimska.

Predno je bil še mir dognan, pobere Aleksandru II. (1855) nenadna smrt krepkega očeta, strogega in ponosnega Nikolaja I., ki ga je pa sin-naslednik vendar jako ljubil, kakor i oča njega.

Novemu caru Aleksandru II. bilo je podpisati mir, ki je jako ponižal mogočno Rusijo na več let.

Pet let po očetovi smrti bila je caru Aleksandru II. vsekana nova rana; oplakovati mu je bilo, in oplakoval je miločutni, mehkosrčni car res z bridkimi solzami premile matere (Aleksandre Feodorovne) smrt. — Ne sme se očitno — niti pri grobu materinem plakati ruski car; ali ni se mogel iztrpeti Aleksander II., da se ne bi bil plakal kakor kakšen drug človek za preljubo materjo. Kakor déte ihtil se je pri pogrebu njen sin, mogočni ruski car.

„Naučil ga je Žukovski . . . čutiti po človečje.“¹⁾

Učil in naučil ga je pa čutiti tudi za človeštvo sploh, in to seme, ki ga je vsejal vrli učitelj, ni padlo na skalo, nego na rodoviten „svét“.

Toliko da se je bil Aleksander II. po nesrečni krimski vojski pomiril (l. 1856. v Parizu) s hudimi sovražniki premogočnega ruskega carstva, začne premišljevatí, kakó bi se dalo v njegovem carstvu zatreti takó imenovano „nevoljstvo“ (ruski: „nevoljničestvo“, Leibeigenschaft), ter ga je odpravil na moder náčin polagoma in srečno (od l. 1858 do 1863) brez kakega upora prebogatih in mogočnih graščakov, ki so bili pri tém poslu na strašno veliki zgubi.

Oslobodil in počlovečil je takó sam rad kakih trideset milijonov sužnjikov („nevoljnikov“), a med njimi v lep vzgled najprej — sam svoje. — —

Ako ne bi bil Aleksander II. storil nič drugega, uvek o-večilo bi ga bilo samo to preblago delo.

Mnogo voljnjejša bila je po njegovi želji tudi „cenzura“, ki je bila za poprejšnje vlade prehuda na velik kvar književnosti in znanstvu, posebno pa zgodovini, ki je bila poslej na velikem

¹⁾ Vas. Karlovič na str. 26. —

dobičku, ter smela praviti ruskemu narodu tudi take resnične zgodbe, o kakoršnih ni smela poprej ziniti nijedna ruska knjiga. To nam kaže vzlasti sloveča zgodovina Solovjeva. — Voljnejša „cenzura“ bila je pa na veliko korist tudi novinarstvu, ki se je smelo kretati mnogo slobodnejše nego pod železno roko Nikolaja I.

Uže iz početka svoje vlade skrbel je Aleksander II. za šolsko omiko vseh svojih podložnikov na národni (ravnopravni) podlagi, ter ukazal, naj se tudi na vseučilišču Varšavskem zopet poljski razlagajo vsi nauki.

Najlepše se pa sveti ter se bóde svetil vekomaj v zgodovini slovanski oni slavni „učin“, s katerim si je preblagi Aleksander II. sosebnó pri južnih Slovanih (1877—78) udobil častni pridevek: „car osloboditelj“ (ruski: „osvoboditelj“).

Ker ni hotela namreč turska vlada Slovanom na Turskem nikakor podeliti ravnopravnosti s podložniki muhamedanskimi, in se Slovani niso mogli sami osloboditi turskega jarma, premda je bilo v strašnih bojih s krvoločnim Turčinom (od l. 1875 do 1876) prelite uže mnogo slovanske krvi, — usmili se napósled ubogih krščanskih bratov blagosréní in velikodušni car Aleksander II., da si niso njegovemu premelkemu srcu nikdar godile krvave „vojaške igre“ — ter napové tedanjemu sultanu Abdul-Hamidu (24. aprila 1877) vojsko, prekorači mahom nato po noči Prut in ne prijenja, dokler po dolgem silnem rovanju in prevelikih žrtvah strahovito ne potolče do druge polovice januarja meseca 1878 upornega Turčina, ter oslobodi Srbe v kneževini srbski, (pa tudi Rumune), p o v s e turske „vrhovnosti“ (više oblasti), uboge Bolgare pa vsaj pretežkega turskega jarma, priborivši jim samoupravo pod posebnim, samoizbranim knezom. Ves svet vé, da bi bil velikodušni car i za Bolgare rad storil to, kar je storil za Srbe in Rumune, ako mu ne bi bili nagajali drugi sebični mogočniki.

Slišali smo, kako plačilo je „car osloboditelj“ dobil za to v lastni državi, — slišali smo, kako ga je uže 13. marca 1881 na peklenški način v Petrogradu o belem dnevu razmesarila zaslepljena („nihilistna“) drhal, ki ga je zalezovala skrivaj uže več let, ter ga hotela ugonobiti uže večkrat poprej. —

Kolika sreča za njegovega bivšega učitelja in gojitelja V. Žukovskega, da ni doživel ónega prestrašnega dne! —

Da pa še bolje spoznamo tega slavnega pesnika in pisatelja ruskega, preglejmo njegovo obilno delovanje še nekoliko natančneje. — Bodi nam pri tem poslu vodilo rečena pĕta izdaja (1849 in 1857) njegovih pesniških in prozaičnih umotvorov.

Zvédeli smo dozdej po vrhu vsebino prvim 5 zvezkom (od l. 1802 do 1840). O četrtem in petem zvezku bodi povedano samó še to, da, kakor nam je neutrudni pevec v IV. zvezku podal k svoji „Ljudmili“ tudi Bürgerjove „Lenore“ ruski pre-

v od, — takó nam ponuja v V. zvezku tudi svoj drugi „prevod“ elegije „Grejeve“: „Seljskoje kladbišče“.

VI. zvezek (1849) ima v sebi same pesmi („stihotvorenijá“) od l. 1841—1847; med njimi se nahajajo: „Rustem i Zorab“ („Persidskaja povest“. Voljnoje podražanje“ [posnemanje] „Rjukertu“ (sic) od str. 1—203, in „Skazki“ [pripovedke] i „pověsti“ od str. 223—331.

V VII. zvezku so zgoli „sočinjenijá v prozě“ od l. 1808—1838, in to 16 spiskov: „Kto istinno dobryj i ščastlivyj čelovek“; „Pisatelj v občestvě“; „O basně i basnjah Krylova“; „O satirě i satirah Kantemira“; „O kritikě“; „Rafaelova Madonna“; „Čerty [črte] istoriji gosudarstva Rossijskago“; „Poslednijá minuty Puškina“ in dr.

V VIII. in IX. zvezku (1849) čitamo vso „Odisejo“, tedaj vseh 24 pesem, namesto „predislovija“ (predgovora) pa „otryvok [odlomek] pisma“. Zanimljivo pripoveduje pesnik v njem, kakó je nezna je jezika grškega preložil Homerja po prof. Grashoffa vérnem nemškem (medvrstnem) prevodu in pismenem razlaganju; a na vprašanje, kakó mu je prišlo na misel („v golovu“), da se je poprijel „Odiseje“ ter iz sanjača-romantika postal trezen klasik („trezvym klassikom“), odgovarja po ruski takó:

„Vot vam prostoj (sic) otvët: perešedši na starost' v spo-
 „kojnjoje pristanišče semejnjo žiznji, ¹⁾ ja zahotěl poveselit' dušu
 „pervobytnoju poezijeju, kotorajá tak svetla i tiha, tak životvorit'
 „i pokojit', tak mirno ukrašajet vse nas okružajuščeje. — Starost'
 „— vtoroje rebjačestvo: ²⁾ pod starost' ljubíš razskazy ³⁾);
 „po etomu i mně zahotělos' prisosěditsjá k prostodušnejšemu iz
 „vsěh razskaščikov, ⁴⁾ i, ne imějá v zapas sobstvennyh basenj,
 „povtorit' po Russkijego Grečeskijá starodavnijá basnji. Odnim
 „slovom, cělj moja byla potěšit' samogo sebjá na prostorě poetiče-
 „skoju boltovnjeju“ ⁵⁾).

X. zvezek (1857) z napisom: „Sočinjenija“ (kakor vsi naslednji zvezki istega leta) obsega samó „posmertnyjá stihotvorenijá“. V predgovoru veli neimenovani izdatelj o teh pesmah in o pesniku: „V njih vidno, kak sijá duša do poslednej minuti „byla vérna samoj sebě, kak mužestvenno uderžala ona sebjá v „čistotě ničěm neomračennyh svjätih uběždenij“...“ ⁶⁾ — Óndi čitamo nadalje izdateljevo opombo, da se ni v tej izdaji ne nahajajo vse pesmi V. Žukovskega, z dodatkom vseh dotičnih virov.

Od 3. do 77. strani séga „Agasver, večny žid“, znana pripovedka, ki pa ni cela. „Možno skazat'“, veli izdatelj, „čto smert'

¹⁾ rodovinskega življenja; ²⁾ detinstvo; ³⁾ pověsti; ⁴⁾ pripovedovalec (Homer); ⁵⁾ s pesniškim kramljanjem.

⁶⁾ „Uběždenije“: prepričanje (uverjenost).

vyrvala pero iz ruk jeho“; kajti poslednjih 14 vrst napisal je pesnik po novem računu 12. aprila 1852, umrl pa 24. aprila 1852. ¹⁾

Dalje: „Dva otryvka iz Iliady“ (prva in druga pesem od str. 81—149); „Četyrje syna Franciji“ (5 političnih pesmic); „Rozy“ (roži); „Čárskoseljskij lebed“ [labud] in „Stihotvorjenijâ dljá dětej [4 pesmice dečinske], ki nam kažejo res detečje „míločutje“ pesnikovo.

Zgoli prozaične „posmrtné“ spiske V. Žukovskega čitamo v XI. zvezku, vseh skupaj 21 spiskov; med njimi: „Razmysljenija i zaměčanijâ“ [opazke]; „Filosofičeskij jázyk“, „Nauka“, „O melanholiji v žiznji i v poeziji“; „Dvě sceny iz Fausta“ (presodba): „Něčto o privedenijâh“ (prikaznih); „Istorija i istoričeskajâ živopis“; „Pismo k knjâzju P. A. Vjâzemskomu ob jeho stihotvorjeniji: Svjâtajâ Rus“ in dr.

Vsa ta dolga pesem, ki jo Žukovski presojuje [pa ne preugodno], čita se pretiskana v istem zvezku. —

XII. zvezek obsega same pesmi (vseh skupaj 76); med njimi so: 1) „Melkijâ (mala) stihotvorjenijâ i basni“ od l. 1803—1808; 2) „Stihotvorjenijâ, poměščennyjâ v raznyh žurnalah i sbornikah posle 1812. goda“; 3) „Melkijâ stihotvorjenijâ, raznyh godov“ (lét).

Med temi se nahaja v prvem predelu tudi 11 „epigramov“; „Epitafijâ liričeskemu poetu“ itd.; v drugem predelu „Narodnyj gimn“ (Bože, carja hrani!); „K knjâzju P. A. Vjâzemskomu“ („Otvět“ ²⁾ na jeho poslanije k družjâm“ ³⁾).

Sama „sočinjenijâ v prozě“, in to 20 spiskov podaje nam zopet poslednji (XIII.) zvezek. Odlikujejo se med njimi posebno naslednji: „O nravstvennoj poljžě (koristi) poeziji“; „Moskovskijâ zapiski“; „Razbor tragediji Krebil'jona: Radamist i Zenobijâ“; „Vospominanije o K. K. Měrderě“, (ki je umrl l. 1834 po kratki boleznj v Rimu, isti Měrder, ki je bil, kakor veli Žukovski sam „poslednjih deset let“ pred smrtjo tudi gojitelj tedanjemu nasledniku ruskemu A l e k s a n d r u Nikolajeviču); „Otryvki iz pisma ob Odisseje“ in „Pismo k gr. S. S. Uvarovu ob Odisseje.“

Kdo se ne čudi tolki delavnosti? — Žukovski, romantik ruski, nadomestil je — kakor piše duhovit znalec in prevoditelj ruskih knjig — Rusom s prekrasnimi svojimi proizvodi srednji vek, vrnil se pa vendar nehoté k ruskemu národnemu življu, ter izpodbádal tudi druge pesnike ruske k národnemu pesmarstvu. Poslavila sta se Žukovski in Puškin (Byron ruski), presajaje na národni svét rusko knjigo, ki je životarila poprej kakor kakšna tuja rastlina samó med dvoranstvom, naj

¹⁾ Poljevoj pa veli, da je po novem računu umrl uže 19. aprila 1852.

²⁾ „Otvět“: odgovor.

³⁾ „Drug“: prijatelj; družjâ: prijatelji.

bi se ondi razcvétala in razcvela do dobra. Jako ugajala je temu namenu Aleksandra I., pa iz početka tudi Nikolaja I. doba z obilnimi političnimi zgodbami, ki so prebudile Rusom národno zavést.

Zvezala je sicer v poznejših letih stroga vlada Nikolajeva prehudo roke vsem slobodljivim pisateljem ruskim; a razvézal jim je vezí, ali vsaj jako zrahljal — kakor smo slišali — car Aleksander II., ki mu je bil gojitelj in učitelj slavni ruski pesnik in narodnják — Vasilj Žukovski.

Črtice o gospodarstvenih razmérah Zjedinjenih držav.

Spisal Ivan Verhovec.

Tujih oblastí ne dela v gospodarskem oziru Evropi nobena toliko preglávic kakor mlada, a krepka in velikanska držáva Amerikanska. Iz 38 držav, 9 teritorijev in jednega distrikta sestavljena séverno-amerikanska velevlast je, kar se tiče svoje velikosti, skóraj vsej Evropi kós, in posamezne držáve so tolike, kakor največja evropska cesarstva. Texas je večja, ko Avstro-Ogerska, New-Mexico presega Trojedino Britiško kraljevino in Kalifornija sama je španski kroni kós in iz vse Amerike v ožjem zmyslu, to je iz Zjedinjenih držav nadrobilo bi se 15 avstro-ogerskih cesarstev. Pacifična železnica segla bi tostran Atlantskega Morja od Brüssla do perzijske meje v Aziji. Od najiztočnejšega mesta ameríkanskega do najzapadnejšega ob Tihem Morji je také daleč, kot iz Londona v Saharo. Iz New-Yorka v S. Francisco je dalje nego iz Pariza v Bagdad. Po Misisipiju in Misurijo vozijo se parobrodi po vsacem 400 milj daleč; 57 Misisipskih pritokov je večjih, od naše glavne evropske reke i. t. d. i. t. d.

In ves ta širi svet, izjemoma skalnatih gorskih krajev, jezer, močvirij in pušč, ki pak pokrivajo primeroma vendar le majhen del Zjedinjenih držav, je, (vsaj Amerikanci trdé také), sila rodovita in po nekoliko uže tudi obdelana zemlja. Da ne bi priden kmetovalec v nekaterih letih obogatel, pravijo Amerikanci, je do dobra nemogoče. Pri jednaki pridnosti prebija kmet v Evropi lakoto in revo, v tem ko bi v Ameriki v zadrego prihajal, kam z obilim bogastvom.

Ti zlati obéti so izvabili in izvablajo leto za letom tisoče in tisoče sestradanih, skóraj obupanih trpinov iz Evrope preko morja v „novo obljubljeno deželo“. Od novega léta do konca avgusta meseca 1881. l. naštelo se je v Ameriki nad 800.000 priseljencev, največ z Nemškega in Angleškega, kjer je kmetški stan skóraj do kosti oglodan. Te množice so také silne, da de-

lajo uže Amerikancem skôraj preglávica, češ, da bi utegnili tem gladnim pribéžnikom sčasoma prostora primanjkovati in utegnejo nastati evropskim jednake razmere, dasi tudi je sedaj še na tisoče štirjaških milj svetá, ki se ga plug ali motika še nista doteknila. Po razkazih generalnega urada za premerjevanje je imela država še 724 milijonov acres (à 40·46 ar.) premerjene in 1100 milj. acres nepremerjene zemlje v svojih rokah; mnogo tega svetá je, se vé, pušča, ki se ji ne more z lahka do živega. V obče so rodovite pokrajine uže zaseljene. Na iztoku, okolo velikanskih mest, kjer se vstavljajo iz Evrope prijadrajoče ladije, je zemlja uže sedaj dražja, nego li v Evropi, le zadaj za temi mesti, dve, tri do štiri sto milj globôko v deželi je še obilo pustega svetá, ki bi zadostoval še najmanj za 50 let, če tudi bi se preselilo iz Evrope leto za letom po milijon ljudstva.

Vedno praktični Amerikanci, saujaajoči noč in dan o tolarjih in o ničem družem, nego o tolarjih, uganili so brzo, kolike cene so za razvitek amerikalanskega poljedelstva in narodovega blagostanja utrjene, žuljave pesti evropskih kmetov, priseljujočih se na njih zemljo. Uže gotovina, iz Evrope seboj prinešena, množi amerikalansko národno bogastvo. Mnogi prihajajo res s praznimi rokami, še več pak jih je priplulo črez morje z polno mošnjico. Naj bi povprek šteto ne prinašal vsak priseljenec več, nego li 100 gold. seboj, kar je rajé premalo, kakor preveč rečeno, obogatela bi Amerika s 500.000 priseljenci uže zgolj na ta način za 50 milijonov; vsak priseljenec pak je v gospodarskem oziru, in to zlasti v Ameriki, tudi najmanj 100 gold. vreden, naj si je moški, ali ženska, ali otrok.

Ta velikanska korist se vé tam za morjem dobro ceniti in napenjajo se vse žile, da se izvabi iz Evrope kolikor največ móci pridnih kmetov in rokodelcev. Po knjigah in novinah trobijo zasebniki in trobi vlada o svojih bogatijah. Nalašč za preseljence osnovala je vlada velikansk závod v New-Yorku, „Castle-Garden“, kamor je vstop le jedino njim dovoljen in kjer se jim dajejo vsi svéti, kar jih želé, ter se skrbí, da ne padajo novinci sleparjem in oderuhom v pest. V Castle-Gardnu stoji dolga vrsta miz, za vsako vladin uradnik, vsak za kak drug pôsel odločen. Priseljenec povpraša tú lahko v vsacem mu lehkó odgovarjajo. Tú se prodajo vozni lístki za železnice, ter se naznanijo najkrajši poti v one kraje, kamor se ta ali oni meni naseliti. Vladni uradniki izpremljajo priseljence celó do vlakov. Tú se prodajajo vladina polja, kjer si izbere tujec lehkó kmetijstvo, kakoršno mu najboljše ugaja, dragó ali cenéno, bližnje ali oddaljeno. Osleparjenja se tú ni treba bati. Vestno se povedó priseljencem, ne seznanjenim še z amerikalansko zemljo, dobrote in napake pródanega svetá, ali je peščen, skalnat, močviren, ali ima premalo ali preveč vodé, kakó daleč je do tja, po čém se izpečáva v ónem kraji žito, po koliko ur, dni ali tednov bode

imel do prve, najbližnje železniške ali parobrodske postaje i. t. d., s kratka, kdor je slabo kupil, kriv je sam, ali so krive vsaj navzlic razjasnenju vendar le še nepoznane razmere, nepoznani kraji.

Vsi priseljenci, se vé, niso také srečni, da bi si mogli kupiti takoj potrebnega zemljišča, ker mnogi so teško celó voznično preko morja plačali. Ker pak je vladi zeló na mari, da se velikanske ledine in pušče kolikor móči hitro obdelajo, oddaja priseljencem in se vé, tudi Amerikancem po 150 orálov obsegajoče kóse še neobdelane zemlje za 70 gold. v najem. Po najemnikovi smrti pripada naj uže obdelan svet zopet držávi. A četrtno te zemlje prodaja tudi v svojino, če si je najemnik, kadar si je opomogel, kupiti želí. Cena je 250 gold.

Še celó oni, ki nimajo ni vinarja v žepu, morejo postati v Ameriki samostalni gospodarji. Nerodovita in zlasti pusta in daleč od železnic ležeča zemljišča vlada se vé, teško izpečava. Še le po železnicah zadobé zemljišča kako ceno in skóraj največji del železniške špekulacije spušča se v puste neobdelane kraje. Te samóte dajejo se železniškim zádrugam skóraj zastonj, brzo pa, ko se je zdelala železnica preko njih, poskákujú vrednost zemlje od dné do dné. Uže s prodajanjem teh po 40 do 50 angl. milj na levo in desno ob železnici ležečih krajev vrnila se je kupna cena in troški za izdelanje železnice. Z daljo kmetije od železnice pada nje cena sila hitro. V Kaliforniji prodaja se n. pr. ne več kakor po 3 angl. milje od železnice ali kacega mesta ležeč svet po 75—200 tolarjev za 1 acres, v Nebraski Kanzasi, Coloradi, Oregonu, Texasi po 25—75 tol., dalj ko 3 angl. milje oddaljen svet pak velja v Kaliforniji 10—100 tol., v družih ravno navedenih krajih 5—50 tol. za acres. Koliko manj vredni so še le bolj oddaljeni ali celó pusti kraji. Čisto ubožni priseljenci in domačini Amerikanci lotévajo se tacih zapuščenih krajev nekako z molčečim dovoljenjem države. V svesti si se vé niso ni jeden dan, da ne pridejo vladini uradniki z novico, da se je zemljišče, ki ga obdeljujejo, uže prodalo, ter naj se umaknejo novemu gospodarju. Sicer pak držáva ne pritiska rada tacih ljudi, saj je korist jasna dovolj.

A ti kraji ležé daleč tam za New-Yorkom proti zapadu v tujem, nepoznanem svetu, predno pak izpremimo evropske in amerikske poljedelce v te pušče, skažimo še prej amerikschemu značajú dolžno čast. Istinito, amerikske pušče so obdelali po večjem evropski kmetje in njih otroci, za amerikske gospodarstvo dobili so v nekaterih desetletjih neprecenljivo vrednost, ker Amerikanec se odteza plugu, sekiri in motiki, kolikor največ more, nasprotno pak se mora izjaviti, da bi bile vse obile množice evropskih priseljencev mrtva masa, ko ne bi jim Amerikanci vlivali potrebnega duha in srčnosti proti vsem težavam, nevarnostim in vsemu pomanjkanju, ki ga prebívajo v daljnih samotah. Pri vsem početji bil bi tujec le mrtvo truplo, kajti duša

vsemu življenju je vselej in povsod Amerikanec. Iz amerikanškega značaja še le napije se prišlec srčnosti za težavni boj z življenjem.

Pravega Amerikanca življenje ni družega, nego več en lov za tolarjem. Na tem poti ga ne ustavijo največje zapreke. Za življenje se ne boji, če se mu leskóče tolar naproti! Predrzen, toda nikoli neoprezen se ne vstraši najtežavnjšega dela, če se mu obeta lep dobiček. Ni mraz ni vročina, ni žeja ni glad mu ne dela skrbi. Še s takó borimi pomagáli lotéva se najtežavnjših reči, o tem pričajo njegova velikanska dela, njegove železnice, mostovi, nova mesta, iztrebljene pušče i. t. d. Amerikanec ne obupa nikoli. Danes mu je kak vendar le predrzen poskus izpodletel, izgubil je zadnji novc, a to ga ne zadržuje, da bi mu ne prišla jutri še večja predrznost na misel. Nesreča mu ne sega takó globoko v srcé, kakor Evropecu. V tem, ko mu pohištvo gorí, ukreplje uže, kakó bode z nova zidal! Če je Amerikancu pogoltnila nesreča zadnji novc — čemú bi se žalostil? Ne zmeni se dosta, če mu je z nova pričeti kovanje svoje sreče. Ni mu kaj mari, če se ima iz palače preseliti v leseno kočó, v kak temán pragozd, kjer te teškó brani nevihti, dežju in snégu. Iz lesene žlice najé se sedaj takó dobro, kakor prej iz srebrne ali zlaté. Evropec zapodil bi si o taki priliki kroglo v možgane. (Se vé, v Evropi v Ameriko preseljenemu hodi taka neumnost takó malo na misel, kot rojenemu Amerikancu, Yankeeju). Tudi v političnem življenju je Amerikanec takšen, da svojo barvo čez noč izpremení, ga ne stane ni najmanjšega pomisleka. Kar mu je bilo včeraj belo, kakor sneg, se mu je v nóči do dobra počrnilo. Čez noč izpremení se najznačajnjši politik v tatú, capína, rokovnjača, ako mu je pri tej izpremembi pričakovati le kacega dobička.

„Praktično“ je Yankeejevo geslo.

Ta lov za tolarji ga ne pušča ni hip mirnega. Ves život se mu trese od hrepenenja po zlatu. Počasnosti, treznega premišljevanja ne pozná. V desetih urah nakuje toliko novih naklepov, kakor Evropec v desetih letih ne. — Še takrat, ko si privoščí kako veselo uro, ni drugačen. Sicer pak praví Amerikanec za razveseljevanje nima ni jednega hipa odveč. V gostilni ne séde, stojé zvrne pijačo v sé, najraje — žganje! V gledališči otíde najraje sredi igre. Po slikarskih galerijah dirja pismonoši jednako od podobe do podobe. Ni čudo! Saj je prišel semkaj le svojim znancem in svojemu bogastvu na ljubáv. Razúma za umeletjnost in znanost nima, ker s tem v Ameriki še nihče ni obogátel, čemú bi se zatorej zanimal zánji!

Kdor hoče v Ameriki izhajati, dirjati mu je vse žive dni. Celó kmet se ne priraste k zemlji takó, kakor v nas. Če se mu obetajo kje boljši pridelki, brzo popusti svoja polja, ter poskusi tamkaj. Povsod, kamor obrne človek oči, srečuje se s hlastnostjo in naglico.

In takov mora biti evropski priseljenec, če noče, da od gladi pogine. Tokó mu veléva ameríkanski značaj. Se vé da je za takšno izpremembo še malo sposoben, zato ga pošljejo najpreje v šolo, v óstro šolo, v pragozde. Posadé ga na železnico, ter mu pokažejo iz New-York a dalje proti zapadu. Prvi dan potovanja pričnó tujcu upi, ki jih je prinesel seboj v novi svet še le v kaléh, uže v klasje siliti. Na levo in desno razgrinja se ob brzem vlaku bogata zemlja, polna mest in vasi; velikanske hiše so si druga drugi na poti; visoki dimniki nad továrnami drézajo skóraj v oblake. Nad mesti, koder mrgolí vse polno ljudstva, vozi se dim v gostih umazanih oblacih. Polje je vrptom podobno. A uže drugi, tretji dan se vidi svet bolj in bolj zapuščen. Trgovcev in njih komijev, elegantnih dâm, gospodskih ljudi sploh vidi se od ure do ure manj, namesto njih pak se prikazújejo skóraj zgolj mladi moški, krepki, toda zanemarjeni ljudje. Za pasom tičita vsacemu po dva, trije revolverji, poleg njih morebiti še nož in bodálo. Ti ljudje gredó proti severju sreče iskat. Oprtani so s hódnimi, debelimi vrečami, sedaj so še prazne, ali sè zlatom bodo napolnjene, kadar se vrnejo domóv.

Izseljenci pričnó se počasi srečevati uže tudi s svojimi vrstniki, s kmeti in vozniki. Nепrestrašenost, vstrajnost, korenjaško zdravje, dobrovoljnost in robátost bere se jim s poštenih obrazov, opaljenih od solnca in žganja. Blagó, katero vozijo, vredno je milijone. Nevarnosti se ne bojé nikacih, ni Indijancev, ni divjih zveri, ni sneženih zamétov po visócih planínah, ni težavnih potov, čez velikanske goré. Na poti so po 3, 4 in 5 mesecev. Tudi Evropci so med njimi, izpoznaš jih po glasnem govorjenji in vpitji, ker Amerikanec je navadno molčeč, rajše šepéče, nego lí govori.

Dalje ko divja vlak proti zapadu, tem réje so vasi in obdelani kraji sploh. Onstran Misisipija objamejo potnika od vseh strani grozne samóte. Visóka trava ali temni gozdi so jedino, kar se vidi; z ljudmi srečújejo se k večjem še na kolodvórih, toda naoroženi so vsi od nóg do glave. Vsaj če se po obrazih sodi, dejalo bi se lehkó, da teží vsacemu nekoliko umórov in ubojev vest in njih pogovori se sučejo zgolj o tolovajih in o smrti. —

Onstran Misisipija razkropé se priseljenci na vse strani, nekateri so celó prej železnico zapustili, ter peš v stran krenfli, brzo pak so se utópili in poizgubili po velikanski dežéli. Do Misisipija so se dali velikanski evropski pritóki še slediti, ónstran pak izginejo brzo, kakor bi jih bil vihář iz tál popihal in tú še le med Misisipijem in Misurijem, na jugu, zapadu in séverju teh velikanskih vodá pričenja se pravo ameríkansko življenje, za vse jednako, naj so se zasukáli na levo ali na desno v Prerije. Za potovanje po Prerijskih samóтах zbere se jih večja družčina, po 50, 100 in še več tacih ljudi, ki se bodo naselili v jednom in istem kraji. Posamezniku je pot skozi Prerije do dobra nemogoč.

Nevarnosti so silne in mnogo jih je. Ob Pacifični železnici je svet res tú in tam še obdelan, ali čim dalje rijejo potniki od železnice v stran, tem samótnejši je; prvi, drugi, tretji dan srečajo še kje kacega osamljenega kmetovalca, toda črez teden dni se ne zazná uže ni jeden človeški sled. Pač, sem in tja se vidijo še kolesnice in ob njih tú volovske, tam konjske, tam zopet človeške obéljene kosti, okolo katerih se gnetó orli in lačni volkovi, če je ostalo še kaj mesá na njih, sicer pak je v Preriji tiho vkrog in vkrog. Kamor seže okó, videti ni družega, nego trava in visoke cvetlice, goste kot ščét; ob njih se zvijajo v vročem solnci strupene kače ropotače. Zastonj išče okó drevesa ali vsaj grmiča, več dni na okolo ni nobenega. Svet je raván, kot po mizi, redko kjé molí kaka grba iz zemlje. Voda je vedno slabša; vroče mlake se z veseljem pozdravljajo.

Ob Prerijskih potih, po katerih se pričakuje največ voznikov in priseljencev, stojí tú pa tam kaka samótna koliba, „rancho“ zvana, kmetija in gostilna ob enem. Za drag novc dobí se tú požirek žganja, ali kósec divje pečenke, bivolske ali antilopske. Tudi živino napajajo tú, dobivajoč vodo iz zemlje, bodi si na kateri zvití način koli.

Žeja po bogastvu gnala je „ranhero“, gospodarja te kolibe, v puščó. V svesti si je, da bode gotovo obogatel, ker novci nimajo v Preriji nikake veljave. Po ceni potniki ne vprašujejo. Vozniki in Indijanci so ranherovi gosti. Za „žgano vodó“ prodaja Indijanec najljubše mu dragocenosti, celó svojo „squaw“, soprogo. Se vé da si Prerijski gostilničar, ranhero, ni niti jeden hip življenja v svesti. Voznika in o mirnem časi Indijanca je vesel, a mimo teh priromajo todí skozi tudi potepuhi, klateži, ki tirjajo brez novca v žepu, z nožem za pasom in revolverjem v róci zaželene pijače. Jeden obleží v tacem boji skóraj vselej gotovo, ali gost ali gostilničar. Le Amerikanec je tacemu divjemu življenju kós. Úp in žeja po zlatu dela ga neobčutljivega za vse reve, sposobnega za najhujše nevarnosti. Strah ga ni niti divjih zverí, niti divjih ljudi, razven če so Indijanci Zjedinjenim držávam vojsko napovedali, kar se takó rado pripeti. Takrat gorjé tem samótnim selom! Poginiti mora vse, kar doseže Indijancev nož, moški in ženske in otroci. Do tál požgane kočé in okolo njih posejane človeške kostí pričajo, da so stanovali tú preje ljudje belega plemena. A skóro zaraste trava te tožne spomíne, v jednom ali dveh letih preselili se bodo semkaj novi stanovniki, Amerikanci, morda celó Evropeci. Če jim zapretíš, da jih utegne uničiti jednaka usoda, ne bodeš jih prepódil iz tega kraja. Morda se jim pak ne bode.

Po tacih potih, v vednem bóji s težavami in nevarnostimi noč in dan, hodijo izseljenci časih po ves teden, po 14 dni, po 3 tedne, predno se prične Prerija na obzorji bolj in bolj grbančiti, ter tú pa tam višje in nižje hrbte iz trave iz cvetja moleti. Goré, za katere zapada solnce, zdé se kakor bi lezle vedno više

iz Prerije. Dobro znamenje, da jej bode morda v nekaterih dnéh kraj. Prerija človeku ni prijateljica, zlasti belopóltniku ne; brani se ga še bolj, nego Indijanec sam. Obdelovanji upira se z vso močjo. Poskúsiló se je úže na mnogih krajih, kakó bi jo ukrótili, nasadili drevja po nji, navrnili vodó vánjo, kjer se je dalo, a dosedaj so vsi poskusi izpodleteli. Plugu in motiki klóni se le gozd.

Gozd je nova domačija priseljencem. Velikanska debela, (težkó se jim vidi do vršička) tiščé se skóraj drug družega, okolo débel pak raste gosto grmovje, koder se skriva zverjád in se zvijajo strupene kače. Le s sekíro v róci je móči todi skozi. Sto milj lahko potuješ po pragozdu in skozi gosto vejevje ne bode pal ni jeden solnčen žarek náte. Odkar so se potikali tú „pionirji“ in „traperji“, je še ni bilo žive duše. Predrzen rod človeški so ti možje. Najema jih država za preiskavanje in obmerjevanje velikanskih samót. Vsacemu koraku v gózdno temó in samóto zija nova, največkrat smrtna nevarnost nasproti. Teh utrjenih, divjih tovarišev ne prime se ni solnce, ni dež, ni sneg. Sto in sto milj daleč romajo preko rek in gorá, ki jim dajejo še le oní imena, po krajih, kjer ni drugih potov, nego stezé, oglajene od Indijancev in bivolov. Najširše reke jih ne zadržujejo, najviše goré jim niso previsóke, nikjer niso takó divje in strmé, da ne bi priplezali čeznje. Nevstrašeni delajo olíki pot proti zapadu skozi divjo prirodu.

Brzo ko so preiskali in primérili še nepoznane kraje, pomiče se civilizacija úže za njimi, najpreje se vé z orožjem, zatem še le s plugom. Skóraj za „pionirji“ in „traperji“ pošilja vlada vojaške oddelke, ter jih razpostavlja po 100 in 150 móž po malih tverdnjavicah („forts“), namenjenih za obrambo pričakovanih priseljencev proti divjim Indijancem. Razpostavljene pak so te tverdnjave po 100 in 200 angl. milj narazen. Mnogokrat še samih sebe ne morejo ubraniti napadov Indijanskih, pa naj bi še takó oddaljene in daleč na okolo razkropljene kmetovalce branile! Najbolje je, če se morejo kmetje samí braniti; s početka plačujajo res svojo predrznost z življenjem, a polagoma se umaknejo Indijanci v gozde in okrog tverdnjavic raste vedno večji in debelji obód človeških stanovanj.

Taka je zatorej nova domačija. Svet je še takóv, kakoršnega je dél stvarnik pri stvarjenji iz rók. O sreči govoré, če so bližnji sosedje le po dve uri oddaljeni. Plug naj bode še nekoliko časa ležal pod kacim košátim drevesom! Najprej ima peti sekira. Predno bode njiva, ki je sedaj še teman gozd, prvikrat obróčila, treba je neznanskega truda. Da bi se ta velikanska débla posekala, o tem še misliti ni. Grmovju je sekira še kós, a drevesnim velikanom ni z lahka móči do živega. Če jih navrtajo, olupijo, nasekajo, storilo se je vse, kar se storiti more. (Tú pa tam so zažigali in zažigajo časih še gozde, toda sila nevarno je to). V dveh, treh letih bode nasekano drevje morda usahnélo, v naslednjih dveh ali treh segnili tudi štóri, če jim bode človek

nekoliko pomogel, dotlé pak se jih bode moral človek s plugom ogibati. Najtežavniše in najmenitnejše delo mora se prirodi sami prepuščati. Gozda se poskusi le toliko iztrebiti, da je prostor za kočo in malo njivico za krompir in koruzo. Koča sestavi se iz neotesanega, suróvega drevja, kakor kdo vé in zná. Za neumno živino bi bila v Evropi preslaba. Kdor je spretnejši, stanoval bode prijetneje, ker tesárja, mizarja, zidarja, rokodelca sploh tú ni móci najeti. Sosed pomaga sosedu, če sicer drug za družega vesta. Kdor je kedaj pri zidanji ali tesarjenji stregel in se brigal nekoliko za omenjano delo, služi mu to sedaj zeló v korist. Danes je priseljenec tesár, jutri króvec, pojutrišnjem pék, dan pozneje zidar, krojáč, črevljár i. t. d. Vse delo mora iti skozi njegovo roké. Železnega ni v koči nič, ni ključanica, ni tečaj pri vratih, ni najmanjši žrebelj v steni. Vse je leseno. Špranje v stenah zapážíjo se z mahom in blatom, da se kačam in mrazu zapre pot. Oken po teh iz lésnih skladov sestavljenih kočah ne poznajo. Kar je treba v koči luči, prihaja skozi odprte duri, v leti in v zimi. V izdólbenih déblih shranjuje se moka, zabela, sol in jednake vsakdanje potrebščine. Po razpokah v stenah tičí kaka zarujavela pila, šilo, kak odlomljen nož i. t. d. Nad ognjiščem visé po krajih, kjer divjačine še niso popolnoma udušili, jelenja, medvedja ali svinjska plečéta.

Najskromnejše potrebe, ki jih celó berač ne pogreša rad, morajo se v pragozdu zabiti. V to samóto posije redko kedaj kak žarek veselja. Odločen od vsega svetá je priseljenec s svojo družino kakor v grob položen. Prvi čas toži se pač marsikomu po solnčni veseli domovini. Če zaíde kedaj kak človek v to samóto, je za kočo velik praznik, ki ga vse leto ne zabijo!

V srečo pak teškó in obilo delo ne daje prilike tožnim mislim. Prva leta se žetev se vé, ne obnaša Bog zná kakó dobro. Po 10—20 volov je treba časih v teško brazdo vpreči. Sredi poljá stoji še sto in sto mogočnih štorov, z velicim trudom iztrebljeno grmovje sili na vseh koncih in krajih skozi pšenico in krompir. Prvi pridelek novega kmeta je koruza. Uže iz zelénih storžev izkuha si prvo kosilo, kadar pak dozoré, so mu najimnitnejša hrana, ki zalega toliko, kakor evropskemu kmetu krompir in rž. Letos se je s silo še le seme pridelalo, ali prihodnje leto bode boljše in v 5., 6. ali 10. letih izprehajal se bode prejšnji berač v istini po bogatem, rodovitem polji. Odslé še le mu bode nosila zemlja brez velicega truda stoteri sad. Srečen, če bode mogel zabiti znojnih kapljic, ki se drzé vsacega zrna!

Sedaj še le si je móci življenje nekoliko olepšati. Prvotna koliba se popusti, ter se zgradí novo, čednejše, če se dá, zidano, sicer leseno poslopje. Privoščiti si more kmet uže marsikaj. V tem, ko se je tvegál in trpinčil noč in dan, priselilo se je okolo njegovega htanovanja in poljá mnogo sosedov, ki jih pa morda še opaziti ni utégnil. Uže mu je mogoče žetev in mlačev hitreje

in ceneje končati, ker strôji prilazijo za kmetom celó v to samóto, ter romajo od soseda do soseda. Skóraj se opazilo ni, da je vzraslo okolo kmetije velika, se vé da še daleč vkrog raztresena vas. Uže se sučejo vladni uradniki okolo voglón, merijo zemljo, ter jo razkosávajo v velike kvadrate, „Township“. Pričakuje se namreč morda, da vzrase tú v malo letih mesto, in uže sedaj se poskrbé vsi za mesta potrebni slučaji. Vsaj na papirji zaznamujejo se črte, koder bodo tekle cesté; tú bode stala cerkev, tam mestna hiša, tam hotéli, banke, gledališča i. t. d. Prvi nekmetiski človek, ki se spušča v razširjajoča se sela v samóti, je skóraj vselej trgovec, kramar, ki priččenja posredovati med olikanim svetom in divjo samóto. Pri njem kupi se vsega, česar želi ali potrebuje uže obogateli kmet, špecerijsko blagó, obleka, železnina, zdravila, knjige, orožje i. t. d.

Ne dolgo in dreti bodo jeli od vseh strani rokodelci in trgovci skupaj, ustanovile se bodo novine, pritekla bode železnica mimo in predno si priseljenec misli, nastane vkrog njega in — v nekdanji samóti bogato, veliko mesto. Žitne cene poskákujejo od dné do dné; bogat se vrne kmet ali nazaj v nikdar zabljeno domovino, ali gré v večja mesta, poskušat v drugačnih pôsljih še večje sreče.

Koliko premore v Ameriki pridnost in nevstrašenost, o tem vé pripovedovati znana sekta Mormonov. S početka živeli so v Illinoisu, kjer se je pak vlada uprla njih polgamiji, požgala jim mesta in vasi, spustila Indijance in vojake nánje, ter jih primorala sredi zime na izseljenje proti zapadu. V najhujšem mrazi potovali so 1500 milj daleč v Utah, do vélicega Slanega Jézera, (Great Salt-Lake). Mnogo jih je obležalo na poti. Pijonirji popisovali so ondotni svet, da je grozovita pušča. V spomladi, če prične poganjati malo zelenja, žajbelj, pritlkave sôlnčnice, privrše neznanske množice koblic, ki ostrizejo zelenje do korenín. Gozda ni videti nikjer; trava, če je je sploh kje kaj, je trda in mehka, vodnjaki so slani, vsa zemlja slana. Razglasili so jo puščo, nesposobno, da bi mogli ljudjé živeti na nji.

A Mormoni bili so Amerikanci od glave do petá, kaki drugi ljudjé bili bi uže potoma poginili do zadnjega moza, toda Amerikanec prave krvi je človek, ki prebije vse; vse ob jednem je, bankír, mesár, komfj, tesár, voznfk, diplomat i. t. d. je, če je treba, in to vse po vrsti, bogat ženij je, ki si vé v vsaki priliki pomagati. Pék zna mostove delati, duhovnik divje konje brzdati, advokat zemlje peči i. t. d.

Danes je nekdanja pušča rajsk vrt in ob Mrtvem Jézeri steza se jedno najlepših amerikanskih mest. Vsa dolina je krasna oáza, nje stanovniki vsi bogati in v največi prijetnosti živeči ljudje. Pridnost in neutrujeno delo prestvarila sta puščavo v raj in še sedaj se vidi lehkó tam „patrijarha“ za plugom in kak „apostol“ (Mormonski škof) poganja mu voli. Ame-

rika je jedina država, kjer se delo visóko čísla, kjer ni najvišega gospoda sram prijeti za sekíro, če je treba.

To spoštovanje in číslanje dela neki rojéva čudovit sad. Kmeta v našem zmyslu tam ne poznajo; vsak, kdor obdeluje svojo zemljo, bodi si ali sam ali z najetimi ljudmi, je kmet, „farmer“, naj je njegova kmetija 10 ali 100.000 orálov obsežna. V socialnem življenji se ne dela nikacega razločka med njima.

V pojasnilo ameríkanskega poljedelstva ponudimo tú nekoliko števílek.

Kmetij (farms) našteli so 1870. l. 2,659.985, ki so pokrile 164,670.000 hektarov. Tega svetá 46 % so bile ali njive ali pašniki, drugo gozd in še neobdelana zemlja. Poljsko opravo brez živinčet, ki je sama bila vredna 1525 milijonov tolarjev, cenili so na 337 milijonov. Vrednost vseh poljskih pridelkov na omenjenih farmah bila je 2448 milijonov tolarjev, samó krompirja pridelalo se je 1880. l. za 100 milijonov tolarjev.

Zanimiva je primera ameríkanske národne imovíne z nekaterih evropskih držav. Najbogateja je Trojedina kraljevina Britanska. Vredna je národna imovína

v Britaniji	44.400 milijonov tolarjev		
na Francoskem	36.700	„	„
v Zjedinjenih državah	32.000	„	„
na Nemškem	22.600	„	„
„ Ruskem	15.000	„	„
„ Nizozemskem	11.500	„	„
i. t. d.			

Kar pak se tíče letnega dohodka, ste Britanija in sévero-ameríkanska republika najsrečnejši. V obeh državah pripada vsaki glavi letnega dohodka . . .	165 tolarjev
na Nizozemskem	130 „
„ Francoskem	125 „
„ Britiškíh kolonijah	90 „
„ Nemškem in v Avstriji	85 „

Preračunilo se je, da se pomnoži národno premoženje v Ameríki za	825 milijonov tolarjev na leto
na Francoskem za	375 „ „ „
„ Angleškem za	325 „ „ „
„ Nemškem za	200 „ „ „

Od 1850. l. obogatéla je ameríkanska republika toliko, da bi se moglo nakupiti vse nemško cesarstvo z mesti, trgi, vasmí, tovarnami, ladjami i. t. d. Vsacih deset let obogatí Amerika za vsoto, ki je večá kakor národna imovína španske ali laške krone.

Zaradi teh srečnih slučajev zmanjšujejo Zjedinjene države svoj državni dolg čudovito hitro. Pred dolgo trajajočo vojsko za sužnje 1861. l. imele so države le 87 milijonov tolarjev dolgá, 1862. l. pak uže 505 milijonov, 1863. l. poskočil je dolg na 1111,

1864. l. na 1709 in 1865. l. na 2756 milijonov tolarjev, a brzo po končani vojski jeli so ga plačevati takó hitro, da imajo danes le še 1880 milijon. tol. državnega dolgá. V Evropi se je državni dolg od 1848. l. podvojil in potrojil. L. 1880. imele so evropske države 33.590 milijonov gold. dolgá, vsacemu podaniku pripade v Evropi 151.28 gold., v Ameriki pa le 73.70 goldinarjev dolgá, ki se sila hitro znižuje, ter bode skóro do zadnjega groša plačan, če se razmere kakó na slabše ne zasúčejo. Meseca junija n. pr. plačalo se je 12,323.159 tolarjev dolgá, razdelé vse leto od 1. dné julija meseca 1880. l. do 31. dné junija meseca 1881. l. pak 101,575.483 tolarjev. Evropsko blagostanje ovérajó zeló državni troški, ki se razdelé po 20.30 gold. za posameznika, amerikska vlada potroši skóraj polovico manj, vsak Amerikanec plačuje le 10.70 gold. državnih troškov.

Največja teža, ki morí evropske države, so armade, ki jih v Ameriki skóraj ne poznajo. Namesto 2,100.000 stalne vojske, redé v Ameriki le 25.000 vojakov, še le vsak 2000. Amerikanec je vojak, v tem, ko zadeva v Evropi vsacega 110. državljana ta usoda.

Med vsemi viri, iz katerih priteka Amerikancem bogastvo, je poljedelstvo najizdatnejše. Razumnejše kmetovanje, uporabljavanje strojev, izboljševanje poljske priprave povračujejo vedno bogatejše pridelke. Namesto dolgih hvalospevov o napredku v vseh gospodarstvenih strokah, razglašajo Amerikanci sicer suha števila, ki pak so dovolj jasen in razumljiv govor. Suha števila sicer, vendar oznanjajo glasno, kakó čudovito hitro se je dežela razevêla, kakó brzo se je národna imovina pomnožila in kakó izvrstno so razumeli Amerikanci vporabljati vsa pomagála do bogastva. Razvitek ameriksni v 20. letih od 1860. l. do 1880. l. svedoči naj nam naslednja tabela:

	1860. l.	1880. l.
Stanovniki	31,443.323	50,185.000
Pšenica	60,586.723	154,000.000 hl.
Koruza	294,000.000	483,000.000 „
Volna	60,264.919	232,500.000 angl. funt.
Petrolej	500.000	20,000.000 barrel.
Železo	920.000	3,070.000 tón.
Maslo (eksport)	7,640.000	38,200.000 funtov.
Sir (eksport)	15,500.000	141,000.000 „

L. 1878. obsejalo se je 5,851.014 acres z nova s pšenico, to se pravi, vse angleško s pšenico obsejano poljé je za več, nego polovico manjše, kakor óno ameriksno poljé, ki se je v jednom samem letu prvič s pšenico obsejalo. Na tem novem polji pridelalo se je 49,000.000 centov žita in prav isto leto prodali so Amerikanci zgolj Angležem 35 milijonov centov pšenice in 10 milijonov moke. Uže samó v jednom letu v prvič obdelana zemlja zadostovala bi zatorej izvaženju za Angleško.

Po nazorih skóraj vseh nacionalekonomov je za razvitek kake države najboljši dokaz prevladanje izvaževanega blagá mimo uvaževanega. Tudi na to stran ne preseže Amerike nobena držáva. L. 1880. so tamkaj za 500 milijonov gold. več blaga prodali in iz države izvozili, kakor ga vánjo pripeljali, in ravno največji sovražniki Amerikancev, Angleži, pokupijo največ amerikskega blagá, zlasti žita in mesá.

Evropskih držav je te velikanske konkurence od dné do dné bolj groza in napenjajo se vse žile, kakó bi se amerikschemu žitu in amerikske živini zaprl pot na evropske trge, kar je tem težje, ker morejo amerikske trgovci svoje blagó na naših trgih celó ceneje prodajati, nego naš domači kmet. Ako se razmere kakó ne predrugačijo, zadušila bode Amerika zlasti naše živinorejce. Na Francoskem, v Avstriji in na Laškem so uvažanje amerikske svinjine kratko malo prepovedali, češ, da je bolna. Ne dolgo zagnali so Angleži velik hrup, da je v Chicagi poginilo lani 700.000 prašičev za trihinami in kolero, goveji živini amerikske pak so podteknili, v strahu za svojo živinorejco, parkljino in plučno kugo. Odkar so jeli Amerikske uvažati na Angleško živo živino, nastal je boj zlasti hud. Vendar jih je oškodoval za precej milijonov. Slanine in suhega svinjskega mesá prodali so Amerikske majnika meseca 1880. l. 76.000.000 funt., letos pak istega meseca le 27.000.000 funt., prav takó se je godilo maslu, ki so ga izpeljali (lani majnika meseca) 37.000.000 funt., letos pak le 20.000.000 funt., nasprotno pak je poskočilo izvaževanje présnega govejega mesá od 7 milijonov funtov na 10 $\frac{1}{2}$.

Ta boj proti amerikske konkurenci ne bode brzo končan, kajti poljedelske in živinorejske razmere amerikske niso po tem, da bi se bilo Amerikske bati pojemanja. Nepremérni prostori na zapadu so še neobdelani, a sposobni še jedenkrat toliko ljudstva z vsemi potrebami preskrbljevati, kakor ga sedaj. In tudi pozneje, ko se bode obdelala in obsejala vsaka péd amerikske zemlje — za kar pak je sto let navzlic velikanskemu priseljevanju iz Evrope še prekratka dóba — tudi takrat, pravimo, se Amerikske še ne bode treba bati lakote, ker amerikske svet je čudovito plodonosen. Po 30 in še več let obdelovana pólja so še sedaj takó plodovita, kakor takrat, ko se jim je izročilo prvo zrnce, dasi tudi so se obdelovala v tem po grozno sesálski sistemi.

Noben kmet drugod po sveti ne pije in ne sesá polja takó neusmiljeno, kakor amerikske farmer, brezobzirno, brez pomisleka na bodočnost. Evropske kmet mora s plodovitostjo svojih njiv zeló varčno gospodariti, sicer mu hitro onemorejo, ter mu namesto bogatega žita še plevéla in osata ne rodé. Amerikske kmet na zapadu, ónstran Misisipija in Misurija pak teh skrbi nima. Kaj mu mari jutri in pojutranje? Če bode zemljo toliko izsesál, da se mu jame upirati, prodá jo, in če tega ne bode

mogel, popustí jo, kakoršna je, ter se pomakne še dalje proti zapadu in prične tam staro navado z nova, saj je še obilo sicer pustih in neobdelanih, ali zelo rodovitih pokrajin.

Na iztoku, ob Atlantskih bregovih čutijo farmerji uže precej dolgo, da ta sistema ni prava, in marsikjé so se prijeli uže razumnejega kmetovanja. Ko so tam zemljo popolnoma izpili in izsesáli, ter jo morali prodáti, segli so kapitalisti, zlasti angleški, po nji in uže se oglašajo dvojbe, da utegnejo v Ameriki s časom nastati evropskim podobne razmere, kjer bogataši le še bolj bogaté, siromaki pak od dné do dné bóžajo. Trdí se sicer v New-Yorku in S. Franciscu, da velikoposestnik ne more tekmecevati z navadnim farmerjem, a prepričajo se lahko sami, da ni istina. Kakó velikanske so nekatere zapadne kmetije! V Kaliforniji ima neki dr. H. J. Glenn kmetijo, ki obsega 42.000 orálov, 30 do 35.000 orálov je je zgoj z pšenico obsejane. Ta kmetija, (farm, ranch) je razdeljena v devet kosov, na vsacem stojí poslopje za oskrbnika in kovača, žitnice in hlevi. V žetvi daje dela 500 ljudem, ter potrebuje 1000 konj; po 6 z ognjem gonjenih strojev mlati žito nekoliko mesecev. Vse poljsko orodje s stroji vred stalo ga je nad 125.000 tolarjev, živina pak, živina za delo in pleme, 100.000 tolarjev. O dobrih letinah nažanje se nad 300.000 hektolitrov pšenice.

V Illinois ima jeden sam velikoposestnik 115 strojev za žetev, kajti obsejanega ima poljá 26.000 orálov, zgoj s pšenico pak 9000. Stroji žanjejo po 1½ — 2 metra široke redóve in sicer kolikor hitro morejo konji stopati. Stroji ob jednem vežejo tudi snopovje, ter je pokladajo za seboj. Da gré delo brže izpod rók, najema posestnik vrhu svojih poslov še po 1000 dninarjev.

In óni Hall, ki je prodal v New-Mexico svojo goved za pol milijona, bil je gotovo gospodar velikanskim pašnikom, zlasti ker je govéd v zapadnih, od Atlantskih bregov oddaljenih krajih zelo cenéna in se tam za 50 gold. kupí najlepši pitan vol.

V obče pak mérijo farme po 80.200 acres, vsaj vlada ne oddaje posamezniku večjih kosóv. Obmerjene so v čveteroogelniku, zvitih mēj je ob farmah malo, izvzemši mimo rek, celó preko gorâ vodijo ravne črte. Pohišstvo stojí navadno sredi farme, in najraji na tacem kraji, da se more vóda na vse strani odtekati.

Na iztoku Alleghanijskega gorovja so morali ono izsesujóčo sistemo uže opustiti. Izvzemši zapadne Virginije in séverne Karoline vedó uže povsod umno kmetovanje ceniti, ki je uže takó dovršeno, da so ga celó nemški agronomi veseli. Izpito zemljó morajo uže redno v práhi puščati, sejáti po nji deteljo in jej uže tudi z gnojenjem pomagati. Razmere so se v teh skóro zgoj ob obrtstvi živečih pokrajinah takó shujšale, da morajo tamošnji kmetje uže dvojno žetev na leto poskušati, sicer jim ni móči izhajati. Od dné do dné prehajajo

njive v angleško last in tisoč in tisoč orálov ameríkanske zemlje je úže v angleških rokah. Ameríkcancem presedajo ti „kapitalisti“ úže zeló, zlasti zaradi nakupovanja ob železnicah ležéčih zemljíšč. Nedavno kupil je nek Mr. Hamilton 4.000.000 acres = 2.800.000 orálov zemlje v Florídi, to je več nego osmi del vse Florídske držáve. Angleži so zatorej Ameríkcancem hud tru v péti in tamošnja žurnalistika ne zamuja nobene prilike, da bi jih ne psovala, ter Ameríkcancem oznanjala, da, manj ko se bode úlulo o teh tujih kapitalistih, bolje bode za dežélo. Jedna sama pridna, krepka kmetska družina je Zjedinenim držávam bolj v prid, nego li vsa bogata angleška zaléga.

Uspešnemu poljedelstvu strežejo pak vlada in zasebniki z raznovrstnimi trgovskimi zavodi, železnicami, parobrodi i. t. d. krepkó v roke. V nekaterih velicah trgovskih mestih, n. pr. v Milwankeji, Toledu, Detroitu, Clevelandu, St. Louisu, zlasti pak v Chicagi, ki je srce vsemu kontinentalnemu ameríkanskemu trgovstvu, ustanovili so v vseh razmerah ženijalni in izumljivi Ameríkcanci zavod „elevatorjev“ v prospel žitnega trgovstva. Elevatorji so žitnice, zidane ali lesene po 8 — 9 nadstropij visóke. Kacih 20 stojí jih samó v Chicagi, namenjenih za vzprijem žita iz najoddaljenih krajev; za 6 milijonov hektolitrov je prostora v njih. Zaradi obilih železnic vró jako hitro od vseh strani bogati žitni pritoki. V dveh ali treh mesecih po žetvi izpečalo se je n. pr. kalifornijsko žito úže v elevatorje v Chicagi. Na jedni strani teh velikanskih poslopij stéčejo se vánje železnice vse držáve, na drugi čakajo obile ladje po kanalih, da se oblože z žitom in ga odpeljejo dalje proti iztoku. V jedni sami uri mogoče je izpečati 4000 hektolitrov žita iz vagonov pod streho.

Sicer je úže zvažanje žita iz najoddaljenjih krajev na jeden kraj, kjer ima popolnem drugačno ceno, nego li v samótah, skóraj nedosegljivih, velikansk napredek. Farmerju, ameríkanskemu poljedelcu, vzprime se v Chicagi, zatorej največjem žitnem trgi na sveti, ne le žito pod streho, ampak ustanova ima še neko drugo v trgovskem in národno-gospodarstvenem ozíru neprecenljivo dobro stran.

V elevatorjih spravljeno žito je odslé na prodaj, in polje-delec lehkó brez velicah troškov prodá svoje v elevatorji shranjeno žito, kadar se mu najugodnejše zdí. Sto in sto milj od Chicage oddaljen čaka lehkó višé žitne cene, o kateri priliki zaukaže zavodu, naj se žito prodá. Po tem poti ubrani se polje-delec lehkó žitnih oderúhov, ker pobotnice za vzprieto žito imajo veljavo vrednostnega papírja, ter se prodajajo po dnevnem kurzu.

Pri oddaji žita v elevator se je, se vé, cenila tudi dobrota njegova, in če je n. pr. za poljedelca ugodnejše, da se mu zopet žito dá nazaj, dobí ga tudi lehkó popolnoma, kakor se mu ljubi.

Trgovsko življenje v Chicagi osvedočuje najjasneje bogastvo američanskih pridelkov iz poljedelstva in tudi živinoreje. Mimo toliko in toliko milijonov hektolitrov žita, ki se izpečá v Chicagu in zopet iz Chicage, dovažajo še neštevilni vlakovi nebrojno živine. Prigodilo se je uže, da se je pripeljalo v Chicago v jeden sam dan do 70.000 prašičev. L. 1880. pripeljali so vlakovi v Chicago, središče tudi živinskega trgovstva

7,057.092	gláv	prašičev,
1,377.194	„	govéd,
334.566	„	ovác,
10.388	„	kónj.

Ogromnost teh števil se popolnoma umeje, če si stavimo vprašanje, koliko vlakov bi se s to živino oblóžili. Računajmo na vsak vóz po 60 prašičev, 20 kónj ali govéd in po 100 ovác, kar je, se vé, za naše železnice preveč tírjano, potem se obloží s to živino 103.933 vóz, ali recimo vsak vlak 30 vóz šteto, 6466 vlakov. Povprek šteto pridrdrálo je zatorej zgolj v Chicago vsak dan po 18 vlakov z živino obloženih. Če jemljemo še žitne in druge vlakove v poštev, stvarimo si lehkó pojem o živahnosti američanskega trgovstva. Napačno pak bi bilo in zeló bi se motil, kdor bi sklepal od tod tudi na čudovito rodovitost Amerike. Uže prej smo omenjali, da zlasti na iztoku farmerjem uže precej huda préde, in tudi na zapadu ni mnogo boljše, ako se farne uže mnogo let obdeljujejo. Na jednom acru, zatorej dobro na $\frac{2}{3}$ orála (à acres = 0,703 oralov) ne zrasede na najrodovitejšem polji več nego 14 hektolitrov žita. Po oficijelnih izjavih pridelalo se je na jednom acru

l. 1876. koruze 10, pšenice 4, rží 5, ovsá $9\frac{1}{2}$, ječmena 8, ajde $5\frac{1}{2}$
 l. 1877. „ 10, „ 5, „ $5\frac{1}{2}$, „ $12\frac{1}{2}$, „ 8, „ 6
 hektolitrov.

V New-Yorku zatorej, v držávi, kjer se najumneje kmétuje, pridelali so 1877. l.

pšenice	5·36	hektolitrov
ovsa	6·88	„
ječmena	6·40	„
koruze	11·40	„ na acru.

Te številke niso nikakor take, da ne bi se jim prečuditi mogli, celó manjše so, kakor bi jih človek pričakoval. Da se steka baš v Chicagi tolika žitnega bogastva, zahvaliti se je Amerikancem necemu družemu zavodu neprecenljive vrednosti, in to so železnice. Ker dobé poljski pridelki še le tedaj kako vrednost, kadar so pritekli po železniških prógah na ta ali óni žitni trg, obrnili so Amerikanci vso svojo pozornost na zdelovanje železnic in uže je razpróženih 130.000 kilometrov železnic, število železniških kilometrov je v Evropi le malo više: 150.000 kilom. Od 1876. l. do 1878. l. poskočila je dalja američanskim

železnicam za 10.000 kilom. Da imajo te s toliko hlastnostjo delane železnice mnogo napak in slabih strani, je popolnoma jasno, vrhu tega ne gleda ni amerikansko občinstvo, ni vlada, kakó se delajo. Sušmarski zgrajene so vse, ker železniške družbe delajo, kakor se jim ljubi, mostovi so skôraj le za videž, tramovje je prešibko in segnito, ali čim hitreje drevé vlakovi preko njih, tem ljubše je Amerikancu. Za nevarnost se ne meni. Mogoče je, da se most podere, mogoče tudi, da ne, nevarnost Yankéeja celó miče. Ovinki so sila ostrí, kolesa se na jedni strani pogrêzajo v globok žleb, na drugi se jedva šin dotičejo. Šine molé časih na konci po mnogo palcev črez lés, če pridirja vlak od spredaj nánje, pritisne jih doli, če od zadaj, jih ulomi ter uide največkrat s tira. Kjer presekujejo železnice kolovozne ceste, postavljamo v Evropi čuvaje, v Ameriki le deskó s svarilom. Bêri, če hočeš! Število nesreč je po železnicah zaradi tega grozno veliko. Če povozijo potnika ali vozníka, vóz in konje, Amerikancem to še nesreča ni, treba je najmanj, da uide vlak s tira, ter zdričí v prepad, mimo mostu v reko i. t. d. L. 1880. pripétilo se je 1364 nesreč, 2058 ljudi se je ali na smrt ponesrečilo, ali vsaj zeló pohábilo.

Če tečeta kje tira dveh železniških društev drug tik družega, kar se često dogaja, izpodbujajo potniki lokomotivnega vodjo, naj odpre vlaku ves sopár, kolikor ga imá, ter prehití sosedá, ne mené se za nevarnost. To tekmečovanje je zlasti na parobrodih po Misisipiju dôkaj navadno. Štejejo si v slavo, če drug družega prehití. Kapitani napnó o taki prilíki vse žile, pritiskajo sosedov parobrod iz globoke vode k bregu in v pesek, ljudstvo pak ploska, celó plašljivcev se prime o tacih slučajih srčnost. Ponesrečene ladje, razpočeni kôtlí so neizogibna posledica. Na Misisipskem parobrodu si nisi ni jeden hip življenja v svesti. Ladje so tenké in slabó zgrajéne, dasi tudi so naložili nánje do 2000 in 3000 ljudi, ali tisoč in tisoč stotov tega ali ónega poljskega pridelka. Velikanski hlodi, koreníne, veje, ki se kupčijo v Misisipski strugi, zabadajo se med groznim dirjanjem v ladje, ter jih potápljajo.

A navzlic nesrečam in kvári se naglica ne opušča, kajti kôrist je, če se kvára odšteje, v gospodarskem oziru vendar le gotovo, ter pospešuje gospodarski razvítek, o katerem smo podali tú nekoliko črtic.

S a v a.

Zemljepisni obrazec, spisal Davorin Valenčak.

Gornja, Podkórenska ali tudi Dolinska Sava izvira v istem deli Karniških Alp, katerim se pravi Babji Zób (Mangart). Razprostirajo se pa te goré blizu na Kranjsko-Koroško-Goriško-Benečanski meji med 46° ter 47° séverne zemljepisne širine in 30° ter $30^{\frac{2}{3}\circ}$ iztočne zemljepisne dolžine v podobi ozkega, dve in pol milje dolzega, a povprek 5000—7600' visócega grebéna v mnogih panogah ali razrastkih, med katerimi se nahajajo visóke povpréčne doline s hudourniki, stekajočimi se v Sočo in Savo, ki imate v zgornjih svojih koritih tudi jezera. Znamenitejši vrhi tega gorovja so úže omenjeni Babji Zób (Mangart) 8462', Mojstroka 7466', krasna piramida Presjnek 8100', Rasur 8244', v panogah pa Rogica 8135' in Črni Vrh 4806' visok; tukaj zatorej, pod grebénom krasnega Presinka rodi se iz dveh bístric 2544' in 3900' visóko na Kranjskih tleh Gornja Sava.

Ne dolgo potem, še nad Kórenom, glasovitim na svojem témenu 3372' visókim sedlom, poniče, to je, izgublja se v prodji, ter dela dvoje močvirnatih jezer, iz katerih čez nekaj časa priteka zopet kot čista bístrica. Ne daleč od poslednjega jezera blizu Bele Peči (Weissenfels) doseže Podkórensko vas; od onod se vije proti iztoko-séverju med visóci gorami mimo Kranjske Gore (Kronau), Dovja (Längenfeld), Hrušice, Jesenic, Save, Javornika, Záspega, starih gradov Bégunj (Katzenstein), in Starega gradu (Wallenburg), vzprijema zatem malo pred Rádovljico Savico, imenovano tudi Bohinjsko ali Dolnjo Savo, katera v Bohinji na Ogradniški planóti 3200' visóko ne daleč od Goriško-Benečanske meje in kralja kranjskih planín, v neobó kipečega velikana Triglava, izvira, osem malih jezer nareja, ter se po nekoliko stopnjah ali slapih — največi meče svoje peneče valove 35° globóko — v Bohinjsko dolino spušča, po kateri — véliko Bohinjsko jezero takoj na početku po vsej njegovi dolgosti preHITEVŠI — v malih urah veselo do Rádovljice priteče, kjer se, kakor úže rečeno, v Gornjo Savo izliva. Ravno v rahli

ali sohi, ki jo Savica in Sava také napravljate, ne daleč od Rádovljice, nahaja se najpoetičniši kraj vse Kranjske dežele, premili Bled s čarobnim svojim jezercem.

Takó združeni dobivate te dve izvirnici še le ime „Vélika Sava“ ali samó „Sava“ brez vsacega pridevka, katera od onoda naprej jugo-iztočno najprej mimo Dobrépolja, Podvina, Podbrézja, kjer od leve strani (1.) 3 milje dolga Tržiška Bistrica s svojimi prirečicami Lomšico in Mošenikom v njo vtiče, zatem mimo Kranja teče, kjer se jej (2.) Kokra, izvirajoča na Koroškem — samó na Kranjskem méri nje dolgost 3 milje — s Kókrico, a kratko potem nad Črnovčami (3.) miljo dolga Gameljščica od Šmárijne Gore dalje (4.) pet milj dolga Kamniška Bistrica, v katero se Motnica na levi, a Neveljca, Radomlja in Rača na desni strani izlivajo in pa (5.) pod Zagorjem 1 miljo dolga Medija na Kranjskih tleh pridružujejo.

Iz Štajerskega jej priteka (1.) miljo dolga Trbovljica z izvirkom v Zavodji v Celjskih Gorah in izlivom pri Trboveljski železnični postaji, dela nekaj časa mejo med Kranjsko in Štajersko; (2.) jedno miljo dolgi Boben z izvirkom pod Mrzlico v Celjskih Gorah in ustjem pri železnični postaji Hrastnik; (3.) 11 $\frac{1}{2}$ milje dolga Savinja (tudi Savina) z izvirkom v glasovitih Šolčavskih Planinah med Ostrico in Rinko, teče po prekrasni dolini (po njej Savinski imenovani) mimo Raduke, Ljuč, Ljubna, Ročice, samostana Nazareta, Mozirja, Letuša, kjer se ji uže sama na sebi splavna Paka, ki iz Pohorja pritěče, pridružuje, nadalje mimo Povzele blizu Braslovč, mimo Žavca, staroslavnega Celja, Franc-Jožefovih Toplic, Laškega Trga, Laških ali Rimskih Toplic, ter se pri Zidanem Mosti izliva; (4.) nad dve milj dolga Sévnična ali Sévnica z izvirkom na séverni strani Boha, najvišega vršiča obširnega gorovja, ki se med Zidanim Mostom in trgom Podsreda več milj na dolgo in široko razprostira, z ustjem pri trgu in železnični postaji Sévnica; (5.) Vranja; (6.) nekaj čez miljo dolga Bukovšica z vrelcem pod Sv. Lenartom v Zabukovji, a z izlivom pri Blanici (Blanci); (7.) nekaj čez miljo dolga Blanica (Belanica) z izvirkom pod Bohom in ustjem v vaši Blanici; (8.) dve in pol milj dolga Brestanica z vrelcem v Babjem dolu pod Veternikom, drugim najvišjim vršćem Bohorskega gorovja s pritoci Koprivnico pa Doljsko in izlivom pri Libereci; (9.) dve milj dolgi Močnik z vrelcem pod Orlico, gorovjem, ki se med Savo in Sotlo razteza od Krškega pa do Kraljevega Grada (Kunšperga) ob Sotli blizu Bizeljskega grada, a z ustjem nad Bréžicami nižje Gornjega Obrža; (10.) dve milj dolga Gabrnica z izvirkom v Orlici nad Pišecami in z izlivom pri Mostci; (11.) Negot z vrelcem uže v ravnini

pri vasi Vrhe in ustjem pod Mihalovcem; (12.) kaciš 12 milj dolga Sotla z vrelcem pod Prevojem, hribom med Maceljem in goro Njivico, izpod katere Rogatnica izvira, ter na drugo stran v Dravo odteka blizu na meji Ormuškega in Rogaškega sodnijskega okraja, dela ves čas mejo med Štajerskim in Hrvatskim, teče južnim malo k zapadu nagnenim pravcem mimo Trličnega pri Sv. Roku, skrajni župi Štajerski, mimo Rogatca, Sv. Križa pri Rogački Slatini, mimo Podčetrtka, Sv. Petra in Sv. Gore pri Bizelji (med razvalinami Kraljev- in Cesargrada) svoj največji pritok, 4 milje dolgo Kozjansko Bistrico, vzprijemši, mimo Sv. Lovrenca, Kapele, Dobove po najprej celó ozki dolini, ki se od Rogatca dalje nekoliko razširja, posebno, kjer se jej postranske dolinke pridružujejo, dôkler slednjic v Breško polje prihiti in se izliva nižje Rigonc.

Na Hrvatskem se iztekajo v njo (1.) 7 milj dolga Krapina, z vrelcem ne daleč od Sotlinega v Krapinskih gorah, ki so del takó imenovanih Kostelskih gor, razprostirajočih se od Macelja južno blizu do železnične proge in Save blizu Bréžic na Hrvatsko-Štajerski meji, teče ves čas soravno s Sotlo, ter se nad Zagrebom blizu Podsuseda izliva; (2.) nekaj za Siskom Lonja s Čazmo, Ilavo in drugimi pritoci; (3.) Mali; (4.) Veliki Strug; (5.) Orljava z Orljavico in (6.) Bosut v Slavoniji. Ker so bili do sedaj najznatnejši levi Savini pritoci omenjani, omenjajmo še desnih, in sicer:

(1.) Miljo dolga Mojstranska Bistrica z zanimivim slapom Perčnikom; (2.) tri milje dolga Radovnica s Krmó; (3.) uže omenjana Savica ali Bohinjska Sava; (4.) pet milj dolga Sora z izlivom pri Medvódah in priréčico Poljánščico, ki se pod Loko v Soro izteka; (5.) Ljubljanska, napósled izviraóča iz velike votline nad Vrhniko (Oberlaibach), izpod zemlje uže kot močna, za nositi ladje pripravna reka — od tamkaj pa do svojega izliva pod Zalogom je 5·7 milj dolga, 18' do 23' širóka, 18' do 25' globoka, a naglost jej znaša po 15' na miljo — vseskupna dolgost pod imeni „Pivka“, „Unec“, „Ljubljanska“ je pa 11·2 milj, od katerih je dve in pol milje podzemeljskega teka. Izmed nje levih priréčic, ki so vse odprte, imate Nánosica (v Pivko) pa iz Polhovgradskih gor prihajajoča Gradáščica nekovo važnost, a desni nje pritoci so pa silno vodnati in malo ne vsi ponikovalci. Največji med slednjimi je potok Rakek, ki se izgublja pod imenom Obrh v Cirkniško jezero; še trikrat se zatem pod zemljo skriva, ter zopet na dan prikazuje, dôkler se napósled z Uncem vred izgublja pod zemljo. Kot drugi pritok bodi navedena miljo dolga Bistra (nosi ladje) z izvirkom pri Bistri in potok Ižica pa Borovničica, oba ponikovalca, ki prihajata iz Suhe Krájine nad Ljubljano. — (6.) Reka (Litijska); (7.) tri milje

dolga Zapótk a z ustjem pri Radečah; (8.) miljo dolga Mirna z izlivom ravno nasproti Štajerski Sévnici; (9.) Krka čez deset milj dolga, izvira 870' visóko pri Turjaku iz jame. Nje najvažnejši pritoci in sicer na levi strani so: miljo dolga Čatežica, prihaja od Višnje Gore; štiri milje dolga Teménica (1 miljo teče pod zemljo, ima dva ponora in dva izvirka) z izlivom nad Novim mestom — zadnjemu kosu se pravi Brusnica — in potok Radulja; na desni strani: Črmošnica ali Poljánščica in Senuša z izlivom pri Novem mestu. (10.) Kolpa (Kupa), ki je za Savo samo najdaljša, pa zaradi plitvosti in mnogih ovinkov nebródna, izvira na Hrvatskih tleh pod Hribom (Razlogami) v Reški županiji, dela dolgo časa mejo med Kranjsko in Hrvatsko; iz Metliškega hribovja dve milj dolgo Lahinjo, Sušico, Káménico in pa Čubranko, a na Hrvatskem razven drugih Korano, Mréžnico, Glino in Odro v se vzprijemši, izliva se pri Sisku. Od Karlovca do Siska vozijo po njej na jako dolžih in ozkih plavih, „tambarih“ imenovanih, žito in druge pridelke. (11.) Una izvira na Čemernici = planini v Liki ali dosedanji Ličanski polkovini, je delala do zadnjih časov (l. 1878.) mejo proti Turski do Ermanije, kjer, združivši se z Uncem v Bosno prestopa, mimo Bihaća in Krupe teče, ter se pri Jasenovci izliva; od Novega, kjer v njo Sana vtiče, postaja bródna. (12.) Vrbas izvira blizu Privora iz Zeca, najvišjega nad 6800' visócega gorovja srednje Bosne, teče mimo Skoplja, Jajca in Banjeluke, ter se nedaleč od vasice Strbac izliva Svinjaru nasproti. (13.) Bosna (rieka), glavna reka vse kraljevine Bosne, izvira pri vasi Vrelo Bosne imenovani, kacih 1750' nad morskim površjem na podnožji Igman-gore poldrugo uro od Sarajeva ležeči, teče mimo mest Visoki, Zenica, Žepče, Maglaj, Doboj in Kotorsko, ter se pri vasici Novi Šamac Slavonskemu Šamcu nasproti izliva; od Žepča počemši je splavna, a od Maglaja naprej za pločnate čolne tudi bródna, razven tega pa vsa najbolj pa v svojem spodnjem teku jako ribovíta. (14.) Drina, jedna glavnih rék Bosne, postaja iz združenih rečic Tara, z izvirkom nad mestom Kolašin tik Bosensko-crnogorske meje, in pa Piva z vrelcem, kako uro nad pravoslavnim moškim samostanom Piva v okraji istega imena; po kratkem teki vtiče Piva pri vasi Hum v Taro, ki odslé dobiva ime Drina, katera od tamkaj naprej mimo mest Foča, Goradje (Goražde), Višegrad, Zvornik in Janja teče, precej dolgo časa dela mejo med Bosno in Srbijo, ter se končno izliva Rači nasproti. Slednjič in (15.) v kneževini Srbski Kolubara, s prilično kratkim tekom in ustjem malo pred Belim gradom.

Do združitve pred Rádovljico je Savica 5, a Gornja Sava 6 milj dolga; pád prvi znaša do tamkaj 1620', drugi 1380',

a hitrost one 324', te pak 230' na vsako miljo povprek. Od izvirka do Trbovelj pada Sava za 3300', takó, da méri tú ravno 600' nje višina, katera do Bréžic, kjer še 418' doseza, pada za 182'; od Bréžic naprej, koder svet zaradi blizu jednodnerne nizave jako malo visi, pa do ustja, ki je okolo 225' do 230' visóko, pada le za kacih 180' do 200'; za česar voljo v svojem spodnjem teku bolj lazi, nego teče.

Globočina Savina, ki nam je samó za nje tek ob Štajerski meji natančnejše znana, méri ob véliki vodi do Vidma oziroma Krškega 18', a nižje doli pa do Hrvatske meje 12', zatorej povprek 15', ob nenavadno veliki vodi povprečno kacih 22'. Velika voda priteka navadno svečana, suša in malega travna, časih pa tudi o kresi, a v jeseni najrajše vinotoka in listopada. Mala voda je prosinca, malega in vélicegea srpana in grudna; srednja globočina ob mali vodi znaša ob Štajerski meji 2'3', nenavadna plitvina pa 2'.

Siroka je Sava med Trbóvljami in Zidanim Mostom ob véliki vodi 40° do 45°, med Zidanim Mostom in Vidmom kacih 60°, med Vidmom in Bréžicami po 70°, med Bréžicami in Sotlinim ustjem po 75°, med slednjim in Zagrebom po 80°, pri ustji Lonje 100°, pri ustji Une kacih 116°, a pri svojem izlivu v Donavo 333'34" (2000').

Od izvirka do Kranja teče Sava po več ali menj ozki dolini, od Kranja naprej pa po precej prostrani ravnini blizu do Zaloga; od Trbóvelj naprej dela $9\frac{3}{8}$ milje daleč mejo med Štajersko in Kranjsko, ter dere do Krškega med ozkimi bregovi po sveti, ki jako visi in precej naglo pada. Dve uri nad Bréžicami začenja se nje do tamkaj ozka dolina zopet širiti, gubivši se malo po malo v precej znatno Hrvatsko-Slavonsko nizavo. Mimo Zagreba, ponosne stolice kraljevine Hrvatske, mimo starodavnega Siska, od koder do ustja Une je nekđaj $5\frac{1}{2}$ milje daleč Hrvatsko od Krájine delila, zatem mimo Gradiške, Broda, Rače, Mitrovice, Kupinovega begaje se končno blizu Zemuna, Belem gradu, slavni stolici zdaj neodvisne nadepolne kneževine Srbske, ravno nasproti — koder je mejo proti Turški nekđaj, hvala Bogu! da smemo in moremo reči: nekđaj od Une naprej delala, v mogočno Donavo in ž njo v Črno Morje izliva prehitevši 85, po drugih celó 94 milj vsega svojega pota vkup.

Od Ljubljane ali prav za prav od Zaloga, kjer Ljubljanico vzprijemlje, postaja Sava bródna. Svoj spodnji tek ima v nizkem ravnem sveti, bregovi so jej nizki in močvirnati, posebno levi; le nekoliko milj pred ustjem se tam pa tam zopet skalnate strmíne pokazujejo, v tem, ko jej desni breg na mnogih mestih redí mogočne, bujne šume.

Iz tega, kar smo doslé omenjali, lahko vsakdo, ki ima o zemljinem površji in zemljepisi količkaj pojma, uvidi, da je Savino porečje, Obsávje ali Posávina, to je, tisti svet, ki ga

reka Sava preteka, ter s svojimi pritoci kakor z žilami prepréza, najpodobnejši velikanskemu kodunjastemu jarku, ki se od sévero-zapada od $30\frac{1}{2}^{\circ}$ proti jugo-iztoku do nekaj érez 38° iztočne zemljepisne dolžine razprostira, ter od 3900' svoje največe visokosti od 225' do 230', zatorej za kakih 270' istim pravcem pada ali se znižuje; obroblyajo ga pa na sévero-zapadu Karniške Alpe, iz katerih ne izvira samo Gornja Sava in Savica, ampak na drugi strani s Savico vred iz istega vodnjaka tudi Soča s tekom proti jugu v Adrijansko morje, na severji Karavanke ali Grintovci, ki se nadaljujejo s početka sévernim, potle malo časa iztočnim, napósed pa zopet sévernim pravcem pod imenom Solčavskih Planin do gore Sv. Urše pri Slovenjem Gradci, a od tamkaj jugo-iztočnim pravcem érez Javor, Stenico, Konjiško Goro, Boč, Plešivec, Rogačko (Donatsko) Goro na Štajerskem, Macelj, Ivančičo in Kalnik na Hrvatskem, a na Slavon-skem érez Fruško goro, ki do Donave sega, pod splošnim imenom Dravsko-Savskega gorovja, na jugu Srbske in Hercegovinsko-Bosenske gore, a na zapadu Kraške visočine ali Juliške in Dinarske Alpe. Ta velerazprostrani jarek, na katerega najglobljem dnú se korito ali struga Savina nahaja, pa nikakor ni votel ali prazen, ampak njegovi ravnokar opisani robovi se mnogo in mnogo cepijo, ter razpošiljajo brezštevilne gorske panoge na vse strani po njem, izmed in érez katere mnogobrojni pritoci drevé, ter svoje valove izročajo materi Savi.

Kakor iz teh besed sleharni lahko povzame, je največji del Obsavja močno gorat svet, ki od najvišjih planin do najnižjih holmcév in gričév združuje vse različne visočine v sebi, katere visočine mnoge doline razne obsežnosti in visokósti na vse strani jedno od druge ločijo, ter se napósed z njimi vred gubé v uže imenovano Hrvatsko-slavonsko nižavo.

Ljudstvo se v Obsavji po največ pečá z živinorejo in poljedelstvom, pa tudi z obrstvom, rokodelstvom in trgovino, posebno po mestih in trgih; po léži, različnosti obnebja, tál in sveta sploh se vrstí jedno z drugim, da se potrebni živež laglje pridobíva. Takó so mrzle visóke goré in planine za poljedelstvo malo, pač pa za živinorejo in obrtnost pripravne, in zatorej nahajamo v tacih krajih razmerno mnogo rudokopov, izlasti za premog, železo, svinec itd. poleg raznih tvornic železninske, steklarninske in druge robe, v tem ko v južnem toplejšem delu po dolinah in ravninah, hribih in góricah pridno zemljo obdelavajo, žlahno sadje redijo, ter obilo rumenega žita in sladkega vinca pridelujejo.

Posávina sluje pa še tudi zaradi svojih posebnih pri-ródnih moči ali zdravilšč. Uže smo omenjali „Kranjskega raja“, prekrasnega Bleda, ki je daleč okolo na velicem glasi po svojem čistem, krepkem planinskem zraku in dobri vodi, zaradi česar vsako leto mnogo gospóde od blizu in daleč v obilem šte-

vilu rado tija prihaje, omenjali smo Franc-Jozefovih in Laških ali Rimskih Toplic na Štajerskem, kjer se ne daleč od Celja tudi jedne v Doberni (Neuhaus) nahajajo. Tem se naj še dostavijo Toplice pri Novem mestu na Kranjskem Dolenjskem, Sutinske (toplota 25° 30° R.), daleč sloveče Krapinske (toplota 33° 35° R.) obé v Varaždinski županiji ne daleč od Štajerske meje, dalje Stubičke (46° R.) v Zagrebški županiji, Lešče (toplota 29° R.) skóraj na meji Zagrebške in Reške županije na Hrvatskem, Topuske Toplice (toplota 45° 49° R.) v prvi Banski polkovini v Krájinu, a v Požeški županiji na Slavonskem tudi Lipik (toplota 33° 37° R.) z vodo za pitje in kopanje, in Daruvar ali Podborje (toplota 32° 37° R.) Tudi semkaj spadajočih Slatin ali Kiselih vod se v Posavini več nahaja, med katerimi je Rogačka Slatina na Štajerskem, čisto blizu Hrvatske meje, pravi biser Jugoslovenske zemlje, najbolj sloveča in skóraj po vsem svetu znana; na Hrvatskem je mimo drugih Jamnička Slatina, južno od Zagreba, precej sloveča. Bosenske Slatine so nam doslé še premalo znane.

Sava je najmočnejša in kar se tiče gospodarstva najimennitnejša reka v zemljah Jugoslovenov. Dôkler ni bilo železnice od Zidanega Mosta v Zagreb in Sisek, se je vsa trgovina med južnimi in sévero-zapadnimi Avstrijskimi deželami pa Adrijanskim Morjem skóraj samó po Savi premikala. Iz južnejših krajev do Siska prihajalo je večinoma trgovinsko blagó po parobrodih, od Siska do Ljubljane (Zaloga) pa v ladjah, katere so navzgor voli in konji vlačili, a nizdolu so tudi natovorne ladje samé plavale; odkar pa je železnica v istih krajih, je skóraj vsa trgovina po Savi, vsaj do Siska, odvzgor prestala, le Savinjčanje še vedno svoj les, dôkler ga kaj imajo, južnim bratom, Hrvatom, Srbom in Bolgarom — časih ter časih se celó tudi med tuje Romune zaleté — po Savinji in Savi dovažajo.

V najnovejših časih so začeli Savi strugo trebiti, bregove in tek vravnávati in vtrjevati, kar bo de nje koristnost mnogo povekšalo. Obrtnijski izvedenci sodijo, da je Sava uže sedaj za obrtnost in za raznovrstne tvornice takó prikladna, da ne more biti bolj.

Če je zatorej Jugoslovenom usojeno, če bodo kedaj imeli potrebni razum in novec pa dovolj jekléne volje, potrpežljivosti in vztrajnosti za velika obrtnijska podjetja, utégne njim Sava s svojimi obilimi vodnimi silami služiti za podlago in biti na pomoč velicemu, doslé neznanemu blagostanju.

Sava, na Slovenjem jugu največja čisto Slovenja reka, teče od konca do kraja po čisto Slovenji zemlji, ter veže tri po krvi in jezici najbliže brate, Slovence, Srbe in Hrvate, prava slika in prilika zdravega, nádejepolnega Jugoslovanstva!

Donesek zgodovini slovenskega knjigoznanstva.

Spisal Gašpar Križnik.

V predlanskem „Letopisu“ nam je veleučeni gosp. P. pl. Radics priobčil kulturno-zgodovinsko razpravo „Slovenščina v besedi in pismu po šolah in uradih“, nekoliko še ne priobčenih tiskanih zakonov, razglasov („Circulare“) in drugih slovenskih tiskovin pa letos jaz dodajam omenjanemu zanimivemu spisu, da se takó naši literarni zgodovini ohranijo nekatere beležke, po géslu pesnikovem, da iz „malega stvar prirase velika“.

Dobil sem jaz te tiskovine iz nekdanjega arhiva Trškega magistrata v Motniku, kateri je prestal februarja meseca 1810. l. in ko je dotična uradna pisma veter raznašal na vse štiri strani svetá. Kar tú priobčujem, sem pred nekaterimi leti odbral, češ, „v sedmih letih vse dobro dojde“. Naj zatorej „Slovenska Matica“ dobrostno objavi moje vrste.

Omenjani ukazi in razglasi so:

- L. 1784. 5. dné maja na Dunaji: „Red o prodaji tebaka“ — (na novo razglašen v Ljubljani l. 1806. 20. dné avgusta,) ima svojeróčni podpis cesarja Jožefa in nemško-slovensk tekst, 41 paragrafov.
- L. 1787. 29. dné septembra na Dunaji: „Poselski red na kmetih v notranji Avstriji“, z nemško-slovenskim tekstom, 66 paragrafov, ima svojeróčni podpis cesarja Jožefa.
- L. 1806. 25. dné septembra na Dunaji: „Razglas o odpravi kufrastiga (bakreniga) drobiža „soldov“ v primorskih deželah“ s slovenskim tekstom, ima svojeróčni podpis cesarja Franca I., pol póle.
- L. 1806. 20. dné avgusta na Dunaji: „Kako se ima novi vojaški davek pobirati od leta 1807 do 1811“, s slovenskim tekstom, 26 paragrafov.
- L. 1808. 6. dné oktobra v Celji: „Nagovor do deželobrambovcov od kresijskiga poglavarja“, z nemško-slovenskim tekstom.
- L. 1809. 9. dné maja v Celji: „C. k. okrog v Celji vabi vse prebivalce celjskiga okroga v črno vojsko zoper Francoze“, s slovenskim tekstom, na póli.

- L. 1809. 1. dné avgusta so pridrli Francozi v naše kraje, in so štajerski deželi naložili silen vojni davek: 44,880.000 frankov, t. j. na človeka po 6 gld. avstr. veljave. Ko Štajerci precej niso mogli plačati, vzeli so Francozi tri odlične osebe za poroštvo in o tem je bilo objavljenih mnogo razglasov s slovenskim tekstom.
- L. 1809. 10. dné oktobra: „Razglas od vojaškiga poglavarstva zarad pomiloščenja deželobrambovskih ubežnikov“, s slovenskim tekstom.
- L. 1809. 12. dné decembra v Požuni: „Razglas zarad v nič prišlih bankovcov“, z nemško-slovenskim tekstom in svojeročnim podpisom cesarja Franca.
- L. 1809. 19. dné decembra na Dunaji: „Razglas zastran deržauno-lotriskiga posojila“, z nemško-slovenskim tekstom, s cesarjevim podpisom in podpisi dotičnih loterijskih hiš.
- L. 1811. 9. dné aprila v Celji: „Razglas, de je Motniški trg novi Francoski oblasti prepuščen“, s samim slovenskim tekstom.

Da je notranje-avstrijska vlada skrbela tudi o dušni in materijalni povzdvigí dolenje-štajerskih Slovencev na podlagi slovensčine, pričate nam naslednji, slovenski kulturni zgodovini še ne znani knjižici, natisnjeni v Gradci in Celji.

L. 1805. se je namreč pri kresijskem knjigotiskarji v Celji na svitlo dala knjižica, obsezajoča „poúk, kakó se ima sejati lan“. Ta knjižica se je izdala po prizadetji „češko-moravsko-slezke družbe za umno obdelovanje“ v ondótnih jezicih na svitlo, in potlej za slovenske Štajerce pa v Celji, pod tem-le izvirnim naslovom: „Podvuzheine sa sedtve tega prediva sa Pemsko, Marsko, inu Shlesinsko Deshelo od kralove sa dobru Obdelvaine u kuperi postaulene drushbe Pemske deshelle. Sdei u lethu 1805 za slovensko Shtajersko deshelo u Zelli u tisnenu per rainiga Bastiana Kaiserja krasiskiga buku utiskouza sapusheni vdovi inu erbah“. (12° 31. str.)

Na konci te knjižice se čita: „Od te sa dobro obdelvaine ukup postaulene drushbe u Pemski desheli u Progu na IIIki dan mesinca listognoja 1803. Joseph Grof Malabailla od Kanal, Poglavar, Joseph Anton Schreyer, zesarski kralovi svetvauz tega komerzia. Franc Fuss, Secretar.“

Okolo l. 1800 do 1830 se je izdajal v Gradci: „Véliki katekizem za c. k. slovenske šole na deželi“ 12° (150 str., brez letnice). Na konci mu je prideján „abecednik“ in na čéli nosi c. k. pečat. Jaz hranim tega katekizma dva odtisa in vsak je druge izdaje.

Dvé nemški pesni Koseskega.

Poroča Jos. Cimperman.

Nepozabljivemu pokojnemu prvosedniku „Matičnemu“ in uredniku nje „Letopisa“ dr. Jan. vit. Bleiweisu-Trsteniškemu je poslal lansko poletje njega dragi prijatelj, visokočestiti gospod župnik Davorin Trstenjak list nekdanjih graških leposlovnih novín „Der Aufmerksame“ šte. 45, (14. dné aprila meseca 1821. l.), v katerem je natisnena z naslovom „Kurth von Roseck“ in s podpisom „Joh. Vessel“ jedna nemška balada Koseskega.*) Blagi dr. vit. Bleiweis, iskren čestitelj Koseskega, pošlje omenjanih novín list meni z naslednjim dopisom:

„Dragi gospod Cimperman!

Oni dan mi je gosp. Trstenjak poslal Koseskega nemško balado, ki jo je „Der Aufmerksame“ uže leta 1821 priobčil. Pesen ta nam kaže, da je Koseski uže nemški pesnik bil, predno je še mislil, da bode kedaj tudi slovenske skladal — nekaterim na žolč in togoto.

Gosp. Trstenjak misli, naj bi se to delo Koseskega ne ignoriralo, zdaj, ko se vse pobira, kar je kdo pisaril, ki ima izmej Slovenci kaj imena. Trstenjak misli celó, naj bi se natisnila nemška pesen — Vi pa bi morebiti jo poslovenili, in takó naj bi s primernim uvodom oboja se natisnila v „Letopisu“ letošnjem.

Kaj mislite Vi?

Na vsak način se svetu mora naznaniti ona „reliquija“ Koseskega.

Vaš

Dr. Bleiweis“.

Na to prísrečno pismo jaz prebíram in prebíram omenjano pesen, a napósled se je le pokazalo, da ne gré je prevajati;

*) Kakor se čita v koreniti kritiki, ki jo je o Kleinmayrovi literarni zgodovini priobčil gosp. Fr. Levstik v „Ljublj. Zvona“ I. letn. 8. šte. str. 502—509, je to balado uže prvič natisnil „Lalbacher Wochenblatt“ 1818. l. v 31. šte. 24. dné julija meseca.

tudi sem opómnil, da utégne biti še kaj nemških pesnij Koseskega v istih novinah itd. Hitro pótler je poslal postrežní gospod Trstenjak zopet drugo tú ponatisneno romanco „Die Tanne auf Rauhenneck“, natisneno tudi v novinah „Der Aufmerksame“ šte. 51. 29. dné aprila meseca 1820. l. in podpisano kakor prejšnjo.

Ker je iz pisma umršega uredníka „Letopisovega“ razvidno, da je meni pisati „pótni list“ tema pésnima, a jaz bi rad bil podal njima kolikor toliko potrebnega „tolmáča“, pisal sem po ukazu dr. vit. Bleiweisovem uljudnemu gospodu Trstenjaku, naj mi pošlje v interesu sl. „Maticе Slovenske“ kolikor móči natančno poročilo, od kod bi Koseski bil vzel snóvi obema téma pésnima? Tudi meni je velecenjeni gospod brzo odgovoril, pišóč:

„Velečestiti Gospodine!

Na Vaša vprašanja odgovorim, kolikor móžem. Pesni Veselovi našel sem v „Aufmerksame“ slučajno, da je Johann Vessel s Koseskim edno ista oseba, potrdili so mi štajersko-nemški pisatelji — Veselovi vrstniki, med katerimi edini Gottfried Ritter von Leitner še živi.

Mislím, da je Vesel takrat več nemških pesnij zložil in v raznih nemških listih objavil. Je li se te pesni nahajate v „Laib. Wochenblatt“, ne vém, ker ga némam. Sujet za te pesni je brž ko ne vzel iz národnih povestij — „Schloss- und Burgsagen“. Roseck je na Koroškem, za Rauhenneck ne vém. Od Koseskega kollegov živi na Štajerskem še edini Ž . . ., menda bi on vedel kaj povedati, naj se g. Dr. Bleiweis nánj obrne.

Obžalujem, da Vam ne morem po Vaši želji vstreči, in napotkov dati, kakó bi uvedli te pesni in je izročili občinstvu. Utégnete v Ljubljani najti človeka z dobrim svetom. Zdravstvujste!

Ves Vaš

Trstenjak.“

Stari trg 3. julija 1881.

To pismo visokočestitega gospoda Trstenjaka sem bil poslal dr. Jan. vit. Bleiweisu. Malo dni potem me obiše blagi gospod sam, kakor sicer mnogokrat, in prinese soboj omenjano pismo. Ni ga bila volja obračati se do nasvétovanega gospoda na Štajerskem, nego dejal mi je, da se obrne direktno na rodbino Koseskega. Ker sta bili pesni odločeni za konec „Letopisu“ 1881. l. in je bilo v tem drugih opravil, déla se je stvar začasno „ad acta“. Vendar je v tej dóbi moral menda biti v Ljubljani sin Koseskega, kakor svedóci naslednje njegovo pismo, meni poslano v porabo, a pisano dr. Jan. vit. Bleiweisu. Za občinstvo zanimiva vsebína listu slóve:

„Hochwohlgeborner Herr Ritter!

Kaum nach Gradiska zurückgekehrt beeile ich mich, das Euer Hochwohlgeboren bei meiner Anwesenheit in Laibach gegebene Versprechen zu lösen.

Der Vater sagte mir, dass, wenn er sich recht entsinne, das fragliche Gedicht „Kurth von Roseck“ betitelt war und dass die darin erwähnte Burg Roseck (Rožekarjev grad) dieselbe ist, die am Wallfahrtswege zum St. Valentin im Laibacher Kreise sich befindet.

Bei dieser Gelegenheit durchsuchte ich die Bücher und Schriften meines Vaters in der Hoffnung, noch andere ähnliche Gedichte zu finden, leider aber ohne Erfolg. Vielleicht wird es mir später einmal gelingen, ein günstigeres Resultat zu erzielen, wenn ich die Sache mit grösserer Musse werde vornehmen können.

Mit grösster Hochachtung verbleibe ich Euer Hochwohlgeboren

ergebenster Diener

Viktor Vessel.“

Gradiska 10. November 1881.

Dozdeva se mi, da omenjanima pesnima sedaj ni treba daljšega uvoda, in ker je slavni naš dr. Jan. vit. Bleiweis takó odločno žélel, naj prideti obé pesni v „Letopis“, nádejati se je, da ji vzprejmó Slovenci z istim veseljem, kakor je upal plemeniti naš voditelj, kateremu bodi slaven in hvaležen spomin v naródu našem!

Pesni ste na tanko ponatisnjeni.

Die Tanne auf Rauheneck.

Romanse.

Wehe, wen das wilde Wogen
Wüster Lust zur Sünde riss,
Zehrend Gift hat er gesogen,
Und der Rächer kommt gewiss. —

Seht ihr dort die stolzen Trümmer
An den waldumkränzten Höh'n,
In des Abendgoldes Schimmer,
Dicht mit Moos bewachsen stehn?
Und den Thurm sich hoch erheben,
Und die Tanne dicht und gross
Ueber seiner Mündung schweben,
Wo sie aus den Steinen schoos?
Dort, wo Raben, Kautz und Eulen

In der halb verfall'nen Wand,
Missgunst brütend düster weilen,
Eine Burg einst herrlich stand,
Mit dem Herrn, der sie besessen,
Mit dem kühnen Warbonik,
Konnte weit sich Keiner messen,
Nicht an Stärke, nicht an Glück.
Burgen, Reisige, Vasallen
Thaten seinen Reichthum kund,
Eine Gattin schön vor allen
Frauen auf dem Erdenrund,
Die ihn niemahls noch betrübte,
Die er aus der tiefsten Brust,
Wie sein eigen Leben liebte,

War sein Stolz, war seine Lust,
Freunde, die den Humpen leerten,
Kinder hüpfen um ihn her,
Und er wünschte nichts auf Erden,
Wünschte keine Freuden mehr. —

Doch, sieh da das dunkle Walten,
Die verhängnisvolle Hand,
Eben glaubt' er's fest zu halten,
Eben glaubt' er's — und es schwand.
Drum erwarte hier nicht Freuden,
Blüht dir auch ein Kränzchen Glück;
Denn mit doppelt schweren Leiden
Zahlst du deine Schuld zurück.

Eine gottverhasste Liebe
Schlich sich in der Gattin Brust,
Und sie nährt die frevlen Triebe,
Nährt sie mit geheimer Lust
Und die wilden Flammen greifen
Immer tiefer ihr in's Herz,
Und wie sich die Sünden häufen,
Mindert sich der Reue Schmerz.
Wüthende Begierden wogen
Auf und ab in ihrer Brust
Und des Gifts, das sie gesogen,
Wird sie nimmer sich bewusst,
Achtet nicht des edlen Gatten,
Achtet nicht der Kinder mehr,
Der Begierde dunkler Schatten
Floss um ihre Blicke her;
Liess sie alles Glück vergessen,
Was sie früher froh genoss,
Alles was sie eh' besessen,
Wie ein dunkler Traum zerfloss.
Und nur ihn will sie besitzen,
Will sich ihm dem Buhlen weih'n,
Mag der Himmel Rache blitzen,
Mag die Hölle, mag sie drün. —

Mit dem giftgemischten Trunke
Tritt sie vor den Gatten hin,
Und er trinkt, — und sich', der Funke
Fängt, genossen kaum, zu glüh'n.
Und er sinkt zur Erde nieder,
Flammend wallt's ihm durch's Geblüt,
Jammert, zuckt und jammert wieder,
Krümmt sich schmerzhaft und — verschied.

Sieh' da fällt der dicke Schleyer
Von dem nachtumflorten Sinn,
Und das gottverhasste Feuer
Stirbt wie ausgeblasen hin;
Und sie sieht das Unerhörte.
Und erkennt den Skorpion,

Den sie tief im Busen nährte,
Und der Hölle gift'gen Hohn.
Und im wild zerriss'nen Herzen
Wüthet der Erynen Brut,
Geisselt sie mit blut'gen Schmerzen,
Mit der Reue ganzer Gluth.
Und vergebens all ihr Ringen,
Immer heisser glüh't der Schmerz,
Denn die grausen Töchter schlingen
Immer fester sich um's Herz.
Dunkle Dunstgestalten schweifen
Links und rechts der wüsten Bahn,
Und aus ihren blut'gen Streifen
Grins't sie das Bewusstseyn an.
Nirgends Ruhe, nirgends Frieden,
Alles Flamme, alles Gluth,
Wo sie hinblickt, Eumeniden,
Wo sie hinblickt, Gift und Blut.
Ob durch Hallen und Gemächer
Stöhnt ihr Wehe, stöhnt ihr Ach,
Ueb'ral folgt der blut'ge Rächer,
Das Gewissen, geisselnd nach.

Sieh', da schien's ihr vorzuschweben,
Und sie steht, und dankt*) — und spricht:
Was ich nah'm, — ja! will ich geben,
Blut'ger Schatten zürne nicht!
Und vom hangenden Balkone
Stürzt sie in die Felsenkluft,
Und mit schauerlichem Tone
Todgericht ihr Urtheil ruft:
Fort, durch Gräber sollst du wallen,
Furien folgen deiner Bahn,
Und der Reue heisse Qualen
Werden dir verzehrend nah'n.
Jahre werden geh'n und schwinden,
Bis du frey der eig'nen Last,
Bis du frey von deinen Sünden
Dich dem Born des Lichtes nah'st.
Wird einst auf des Thurmes Zinnen
Schatticht über dein Gebein,
Eine hohe Tanne grünen,
Mögst du dich der Lösung freu'n;
Denn, dem Wurm', der in der Wiege,
Die aus ihr geformet, stöhnt,
Wird die Macht zum sichern Siege
Ueber deine Qual gegönt.
Und horch auf! — der Himmel dröhnet,
Und der Donner kracht und kracht,
Und, — ein dreyfach Weh' ertönt;
Und sie steh't in dunkler Nacht. —
Nächtlich wird sie ausgetrieben,
Nächtlich zur erneuten Last,
Das verlorne Leben lieben,
Muss begehren, was sie hasst.

*) Gotovo napačeno tiskano namesto: denkt.

Dort an jenen höchsten Zinnen,
 Wenn die Geisterstunde schlägt,
 Um die schwere Schuld zu sühnen,
 Jammert sie, und weint und klagt.
 Wenn der dumpfe Ton sie wecket,
 Steigt sie dort zur höchsten Wand,
 Durch den finstern Raum sie strecket
 Weinend die entfleischte Hand,
 Lässt die Klage dumpf erschallen,

Jammernd blickt sie himmelwärts,
 Und die bittren Thränen fallen
 Glühend auf ihr wundes Herz.
 Zwar der Baum ist aufgeschossen
 Aus dem modernden Ruin;
 Doch den zarten Sprossen,
 Wann und wo zeigt er uns ihn?

Joh. Vessel.

Kurth von Roseck.

Ballade.

Durch sausenden Sturm mit flammendem Blick
 Ritt Kurth auf dem schäumenden Rappen;
 Wohl flogen Wälder und Berge zurück,
 Ihm nach die keuchenden Knappen.

Sein Roseck erreicht er schnaubend vor Wuth,
 Und stürmt durch die einsamen Hallen.
 Es waltet, es siedet sein kochendes Blut,
 Und Flüche den Lippen entfallen.

„Ein Weib mich zu höhnen, Verderben und Tod!
 Will deinen Stolz dir schon beugen,
 Und wenn zu versinken der Erdball droh't
 Wenn Todte den Grüften entsteigen!“

Und nimmt den gefüllten Humpen zur Hand,
 Und schlürft nach den glühenden Funken,
 Bis er vom Wein und vom Schlaf übermannt,
 Auf's ruhlose Lager gesunken.

Er war beym Turnir auf des Herzogs Geheiss,
 Beym Wildeek mit allen den Knappen.
 Er kämpfte *) sich muthig der Tapferkeit Preis,
 Stach manchen Kämpfer vom Rappen.

Und wie er tritt in den schimmernden Saal,
 Den jubelnd beym rauschenden Feste,
 Erwartend das köstliche Necktarmahl
 Durchjauchzten die eisernen Gäste,

*) Zopet očit tiskársk pogrešek, stati bi imelo: Erkämpfte. C.

Bringt ihm Kunigundens schöne Gestalt
Den Preis des Turnires entgegen,
Und feurig ergreift ihn der Liebe Gewalt,
Und wilde Begierden sich regen.

Und nicht ihn locket der gold'ne Pokal,
Nicht stimmt er zum fröhlichen Tone;
Verlässt den freuderauschenden Saal,
Und sucht sie am hohen Balkone.

Und stürzt ihr zu Füßen, und flehend er spricht:
„Ich liebe Dich schönste der Schönen,
Ich liebe Dich, — mir es an Worten gebricht,
Dir alles so sagen zu können!“

Doch sie auf ihn voll Verachtung schaut:
„Was nährt ihr so frevelnde Triebe?
Ihr seyd ja — Herr Ritter, ihr seyd ja getraut,
Erwartet Verachtung nicht Liebe!“

Dem Stolzen das krachend zum Ohre dringt,
Er sammelt die zögernden Mannen,
Nicht seiner mehr mächtig auf's Ross er sich schwingt,
Auf jagt er und wüthend von dannen.

Und will er auch ruhen im Kämmerlein,
Sein tobendes Blut will nicht schlafen,
Nicht kann ihm der Humpen, der glühende Wein,
Der Schlaf ihm nicht Ruhe verschaffen.

Und springet vom Lager von Zorne erhitzt,
Und furchtbar die Worte erschallen:
„Und wenn der Gekrenzte selbst dich beschützt,
Ich will es dir blutig bezahlen!“

Und eh' noch der Wächter zum Morgen blies,
Sitzt er schon auf wieherndem Rappen,
Jagt fort nach des Waldes Finsterniss
Mit allen Dienern und Knappen. —

Und Kunigunde nicht ahnt die Gefahr,
Kommt ruhig die Strasse gefahren.
Und wird mit Entsetzen der Buben gewahr,
Die spähend im Hintergrund harren.

Und horch, sie stürzen aus finst'rer Schlucht,
Und drohen Verderben und Rache;
Des Fräuleins Knechte ergreifend die Flucht,
Verlassen die zagende Schwache.

Und ihr wird so weh, und ihr wird so bang,
Errathet der Buben Beginnen,
Flieht eilig den dunklen Wald entlang,
Der drohenden Schmach zu entrinnen.

Doch weh, doch weh! nicht weiter sie kann,
 Sie stürzt auf die Kniee behende,
 Und zittert und fleht zum Erbarinen *) hinan,
 Und faltet zum Himmel die Hände;

Und ihr Gebeth durch die Lüfte schallt:
 „Verzeih' mir, o Herr! die Sünden,
 Errette mich Vater aus wilder Gewalt,
 O Vater, lass Rettung mich finden!“

Und wie sie da knie't, und wie sie da fleh't,
 Gibt er dem Rappen den Sporen,
 Hart hinter ihr schon der Schreckliche steht,
 Ein Sprung noch, und sie ist verloren.

Sieh', da entfällt ihm sein drohendes Schwert,
 Die Knappen mit Zittern es sehen,
 Die blitzende Spitze nach oben gekehrt,
 Blieb es im Gestrüppe stehen.

Und wie sich der Rappe so bäumet und steigt,
 Und nicht mehr ist fort zu bewegen,
 Und wie sich der Ritter zum Sprunge neigt,
 Stürzt er in den eigenen Degen.

Und krümmt sich und sinkt, und sein Auge bricht;
 Lässt sterbend die Worte noch hören:
 Wohl furchtbar, Gerechter! ist dein Gericht,
 O furchtbar — doch muss ich's verehren!

Joh. Vessel.

*) Morebiti bi imelo stati: Erbarmer.

Bibliografija Slovenska.

Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1881. leta do
1. januarja 1882. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

Štev. 1—147 glej v „Letopisu“ za 1869. leto 268—281. strani; štev. 148—243 v „Letopisu“ za 1870. leto od 364—371. strani; štev. 244—351 v „Letopisu“ za 1871. leto od 346—354 strani; štev. 352—589 v „Letopisu“ za 1872. in 1873. leto od 280—301. strani; štev. 590—817 v „Letopisu“ za 1876. leto od 193—215 strani; štev. 818—925 v „Letopisu“ za 1877. leto od 324—335. strani; štev. 926—1124 v „Letopisu“ za 1878. leto od 192—213. strani; štev. 1125—1230 v „Letopisu“ za 1879. leto od 220—231. strani.

I. Časopisi.

1363. *Brencelj* v lažnjivi obleki. V Ljubljani. Vrednik in založnik: Jakob Aléšovec. Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. Letnik XIII. 1881. 4°.

(Izhaja po jedenkrat na mesec.)

1364. *Cerkveni glasbenik*. Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. Letnik IV. 1881. Z muzikalnimi prilogami. Odgovorni vrednik lista Janez Gnjezda. — Odgovorni vrednik muzikalnih prilog Anton Foerster. Zaloga Cecilijino društvo. — Tiska R. Milic 8°.

(Izhaja po enkrat na mesec. Vsacemu listu je priložena muzikalna priloga obsegajoča po 4 str. 8°.)

1365. *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*. Mesečni list za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. S posebnim blagoslovom Nj. svetosti papeža Leona XIII., Nj. ekscelencije kneza nadškofa goriškega in prečast. generalnega ministra celega frančiškanskega reda vrejuje in izdaja P. Evstahij Ozimek, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici. Hilarijanska Tiskarnica. 1881. Letnik II. 8°.

(Izhaja vsak mesec po jedenkrat v zvezkih po dve poli.)

1366. *Edinost*. Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Lastnik, društvo „Edinost“. — Izdatelj in odgo-

vorni vrednik: Anton Šlunder, Ivan Primošič; pozneje Josip Milanič. Tisk F. Huala v Trstu. Tečaj VI. 1881.

(Izhaja vsako sredo na celej poli.)

1367. *Gospodarski list*, Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Odgovorni urednik g. Klobučar.

(Začel je izhajati dné 15. julija.)

1368. *Kres*. Leposloven in znanstven list. Sodelovanjem prof. dr. Greg. Kreka in župn. Dav. Trstenjaka vreduje dr. Jakob Sket, c. k. gimn. prof. v Celovci. V Celovci. Tiska in založuje tiskarna družbe sv. Mohora. 1881. Leto I. 8°.

Izhaja vsak mesec po jedenkrat v snopičih po 3 pôle.)

1369. *Ljubljanski Zvon*. Leposloven in znanstven list. Izdajatelji: Janko Kersnik, Fr. Levec, dr. Ivan Tavčar. — Odgovorni urednik: Fr. Levec. Leto I. 1881. V Ljubljani. Tiska „Národna tiskarnica“. 8°.

(Izhaja štiri pole obsežen po jeden pot na mesec.)

1370. *Novice*, gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Tisk in založba: J. Blaznikovi nasledniki. Odgovorni vrednik Alojzi Majer. Tečaj XXXIX. 1881. 4°.

(Izhajajo vsako sredo.)

1371. *Popotnik*. List za šolo in dom. II. leto. Založnik M. Žolgar, urednik J. Lopan. Tiskar Jan. Rakuš v Celji. 1881. 8°.

(Izhaja 10. in 25. dan vsacega meseca.)

1372. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik IX. 1881. Fol. V Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni vrednik Filip Haderlap. Tiskali Jož. Blaznikovi nasledniki.

(Izhaja po trikrat na teden: v torek, četrtek in soboto.)

1373. *Slovenska čebela*. Družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Izdajatelj „čebelarstvo društvo“. Odgovorni vrednik J. Jerič. V Ljubljani. Tečaj IX. 1881. 8°. Tiskala Klein in Kovač.

1374. *Slovenski Gospodar*. List ljudstvu v poduk. Izdajatelj in založnik tiskovno katol. društvo v Mariboru. Odgovorni urednik Dr. Lavoslav Gregorčec. — V Mariboru. Tečaj XV. 1881. 4°. — Tisk Janez Leon-a v Mariboru.

(Izhaja vsak četrtek v tednu.)

Slovenski Gospodar ima po dve prilogi in sicer: 1) Gospodarstvena priloga. Priložena od štaj. kmetijske družbe. 2) Cerkvena priloga. Priložena od katol. tiskovnega društva.

1375. *Slovenski Narod*. V Ljubljani. Fol. XIV. leto, 1881. Izdajatelj in urednik Makso Armič. Lastnina in tisk „Národne tiskarne“.

(Izhaja vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznikih.)

1376. *Slovenski Praevnik*. Izdaja in ureduje dr. Alf Mosché. Tiska „Národna tiskarna“ v Ljubljani. Leto I. 1881. 8°. 384 str.
(Izhaja vsak mesec na 2 polah.)
1377. *Slovenski prijatelj*. Odgovorni izdajatelj in vrednik Andrej Einšpieler, knezoškofjski duhovni svetovalec, katehet in učitelj na ces. kralj. viši realki v Celovcu. — Leto 1881. XXX. tečaj.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
1378. *Soča*. (Političen list.) Izdajatelj in odgovorni urednik: F. Podgornik. — Tiska: „Hilarijanska tiskarna“ v Gorici. Tečaj XI. Fol. 1881.
(Izhaja vsak petek.)
1379. *Stenograf Jugoslovanski*. Tečaj IV. Ureduje in izdava prof. Anton Bezenšek v Sofiji.
(Donaša slovenske, hrvatsko-srbske in bolgarske pesni in članke.)
1380. *Sola*. Glasilo Goriških učiteljev. V. Cernic, založnik. — Hilarijanska tiskarnica v Gorici. Leto II. 1881. 8°.
(Izhaja v zvezkih vsako četrtletje.)
1381. *Učiteljski Tovariš*. List za šolo in dom. Tečaj XXI. 1881. Odgovorni urednik: Matej Močnik, učitelj v I. mestni ljudski šoli v Ljubljani. — Natisnil in založil Rudolf Milic. 8°.
(Izhaja 1. in 15. dné vsacega meseca.)
1382. *Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in založil Ivan Tomšič, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Jedenajsti tečaj, 1881. 8°. 192 str. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger).
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
1383. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Odgovorni vrednik: Luka Jeran. V Ljubljani, 1881. XXXIV. tečaj. — Tiskarji in založniki: Jožef Blaznikoví nasledniki 4°.
(Izhaja vsak petek na oeelej poli.)
1384. *Laibacher Diöcesanblatt*. 1881. 4°. Izdajatelj in urednik: Martin Pogačar. Tisk „Národne tiskarne“ v Ljubljani.
(List ima nemške, latinske in slovenske sestavke.)

II. Društvena dela.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

1385. *Letopis narodne čitalnice* v Ljubljani začetkom leta 1881. Založila čitalnica. Tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 31 str.

Dramatično društvo v Ljubljani.

1386. *Slovenska Talija*. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje dramatično društvo v Ljubljani.

48. Vezek. *Tonica*. Drama v treh dejanjih. Spisal Božidar Körner, poslovenil Svitoslav Pintar, stud. phil. 69 str. — Št! Igra v dveh dejanjih. V francoščini spisal E. Scribe, poslovenil Val. Mandelc. 79 str. — Blaznica v prvem nadstropji. Vesela igra v enem dejanji. Česki spisal F. F. Šamberk, poslovenil Josip Staré. 31 str. — Ali plavaj ali utoni! V italijanščini spisal Leo di Castelnovo, poslovenil P. 42 str. — V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1880. 12mo. (Cena 1 gl.)

49. Vezek. Zmešnjáva na zmešnjávo. Burka v petih dejanjih. Spisal A. Kotzebue, preložil Jos. Cimperman. 115 str. — Štempihar mlajši. Gluma v jednom dejanji. Spisal G. Belly, preložil V. Eržen. 39 str. — Izbiralka. Vesela igra v treh dejanjih s petjem. Spisala Kosta Trifković, preložil Viktor Eržen. 71 str. — Tajnikovo poročilo o društvenem letu 1879/80., čitano v občnem zboru „Dramatičnega društva“ dne 24. oktobra 1880. 9 str. — V Ljubljani. Natisnila „Národna tiskarna“. 1880. 12mo. (Cena 1 gl.).

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

1387. *Letno poročilo* društva v pomoč bolnikov in za oskrbljevanje v Ljubljani za petnajsto društveno leto 1880. 8°. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger). Založilo društveno vodstvo. 16 str.

Matica Slovenska.

1388. *Letopis Matice Slovenske* za leto 1881. Vredil dr. Janez vitez Bleiweis-Trsteniški. Z urednikovo podobo. Založila in na svitlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani. Natisnili Blaznikovi nasledniki. 1881. 8°.

Obseg: 1. Dr. Janezu Bleiweisu, 2. Rudolfu Habsburški in dežela Krajska. Zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics. 3. Lesingova in Sekspirova sodba o Židih. Spisal prof. Janko Pajk. 4. Nestor in ustanovljenje ruske države. Spisal Ivan Verhovec 5. Starost Slovanov v Evropi. Spisal J. Suman. 6. Staroslovansko prašanje. Spisal J. Suman. 7. Nekibe. Zgodovinski romantičen obraz. Spisal L. Gorenjec. 8. Ujetnika v Kavkazu. Povest. V francoščini spisal Xavier de Maistre. Prosto prevél Fr. Orthaber. 9. Petrus Paulus Vergerius in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem prelaganji sv. pisma. Spisal prof. Fr. Hubad. 10. Običaji slovanski. Spisal prof. Fran Hubad. 11. Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovski. Spisal J. Navratil. 12. Črtice o gospodarstvenih razmerah Zjedinjenih držav. Spisal Ivan Verhovec. 13. Sava. Zemljepisni obrazec, spisal Davorin Valenčak. 14. Donesek zgodovini slovenskega knjigoznanstva. Spisal Gašpar Križnik.

15. Dvé nemški pesni Koseskega. Poroča Jos. Cimperman. 16. Bibliografija slovenska. Sestavil Ivan Tomšič. 17. Poročilo o delovanju „Maticе Slovenske“ v Ljubljani od 1. januarja do 31. decembra 1881. l.
1389. *Slovenska Slovnica* po Miklošičevi primerjalni. Spisal J. Šuman. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki 1881. 8°. 381 str.
1390. *Geometrija za učiteljišča*. Po Močnikovi sestavil L. Lavtar, c. kr. profesor na učiteljišči v Mariboru. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1881. 8°.
1391. *Prirodopis živalstva s podobami*. Za spodnje razrede srednjih šol. Izdelal Dr. Alojzij Pokorny, poslovenil Fran Erjavec, profesor na c. kr. višji realki v Gorici. Tretje, po 15. nemškem povsem predelano izdanje s 522 podobami. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska v Ljubljani 1881. Natisnil Henrik Mercy v Pragi. 8°. 290 str.
1392. *Okó in Vid*. Spisal J. Znidaršič. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani. Natisnili Blaznikovi nasledniki. 1880. 8°. 106 str.
- (V lanjski bibliografiji po naključji izpuščeno.)
1393. *Vodilo človeške somatologije za učiteljišča in više šole*. Spisal dr. Janez N. Woldrich. Po četrtem nemškem natisu.
- (Pripravlja se za natis.)

Marijna bratovščina v Ljubljani.

1394. *Letno sporočilo* Marijne bratovščine v Ljubljani na koncu leta 1880. V Ljubljani. Založilo društvo Marijne bratovščine. Tisk Milicev. 8°. 15 str.

Katoliška družba za Kranjsko.

1395. *Pogledi na uni svet*. Spisal Dr. Konrad Martin, škof paderbornski. Poslovenil P. Hrisogon Majar. V Ljubljani. Založila in na svetlo dala kat. družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger.) 1881. 8°. 113 str.

Družba sv. Mohora v Celovcu.

(25.084 udov.)

1396. *Koledar* družbe sv. Mohora za navadno leto 1882. Na svetlo dala družba sv. Mohora v Celovcu 8°. 160 + 80 str.

Iz obsega: Njega cesarski in kraljevi visokosti svitlemu cesarjeviču nadvojvodi Rudólfu in uje kraljevi svitlosti princeesinji Štefaniji v Njiju slavnostni poroki dné 10. majnika 1881. leta; zložil Jož. Cimperman. — Valentin Wiery, knez in škof Kerški; Životopis. — Najdenček. Povest, spisal A. Koder. — Med hribovci. Spisal Iv. Verhovec. — Gospodarji, varujte se škode od novih zemljiških knjig!

Spisal dr. Fr. Sk. — Spomin na Benetke. Spisal Fr. B. — Kratek poduk o pošti in železnici. Spisal Anton Koder. — Potres. Spisal Ivan Verhovec. — Za kratek čas. Spisal Pivčani. — Domovini. Pesen; zložil X.

1397. *Slovenski Goffine* ali razlaganje cerkvenega leta. Predelal Lambert Ferčnik, dekan v Žabnicah. Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu. Z dovoljenjem vis. č. Kerškega knezoškofijstva. IV. snopič. 1881. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. XVI, 609—928 str.
1398. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Staré, kr. profesor više realke v Zagrebu. Izdala in založila družba sv. Mohora v Celovcu. VIII. snopič. 1881. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu 8°. 481—640 str.
1399. *Naše škodljive živali* v podobi in besedi. Opisal Fr. Erjavec, profesor v Gorici. Na svitlo dala in založila družba sv. Mohora v Celovcu. II. snopič. 1881. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 113—224 str.
1400. *Dr. Ignacij Knoblehar*, apostoljski provikar v osrednjej Afriki. Za slovensko ljudstvo spisal Fr. Jaroslav. Izdala družba sv. Mohora v Celovcu. Z dovoljenjem visokočastit. Kerškega knezoškofijstva. 1881. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 96 str.
1401. *Hoja za Marijo Devico* ali posnemanje njenih čednost. Po P. Sebastijanu Zajler-ju, premonstratencu posnel B. Bartol, duhoven. Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu. Z dovoljenjem visokočastit. Kerškega knezoškofijstva 1881. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 220 str.

C. kr. kmetijska družba v Ljubljani.

1402. *Naznanila*. Na svetlo dala c. k. kmetijska družba na Kranjskem. Letnik 1880. V Ljubljani. Založila kmetijska družba Kranjska. — Tisk Blaznikov. 1880. 8°.

Obseg: Poročilo v obnem zboru c. k. družbe kmetijske dne 24. novembra 1880. — Poročilo o delovanji centralnega odbora od poslednjega rednega obnega zboru dne 29. januarja 1879 do dne 1. novembra 1880. — Dodatek I. O pridelovanji debelega pitanega kostanja. — Dodatek II. Pripomočki za pomnoženje goveje živine, nasvetovani od sl. c. k. ministerstva kmetijstva. — Dodatek III. Kaj eksekutorji pri iztirjevanji davkov ne smejo zarubiti kmetovalcem in obrtnikom.

III. Državni zakonik.

1403. *Deželni zakonik* za vojvodstvo Kranjsko. 4°. V Ljubljani. Leto 1881. Natisnila Klein in Kovač (Eger.)
1404. *Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. Na Dunaju. Iz ces. kr. dvorne in državne tiskarnice. 4°. Leto 1881.

IV. Pravoznanska in državoznanska dela.

1405. *Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani od 24. septembra do 22. oktobra l. 1881.* (Po stenografskih zapisnikih), 21. zvezek. V Ljubljani 1881. 4°. VIII, XL, XL. 280, 621 strani.

V. Jezikoslovje.

1406. *Jezičnik.* A. Jožef Žemlja, — B. Bernard Tomšič. — C. France Malavašič. — D. Dr. Simon Klančnik. — E. Dr. Jožef Rogač. — F. Janez Bonač. — G. Matevž Lotrič. — H. Leon Engelman Nožarjev. — I. France Svetličič. Spisal J. Marn. XIX. Leto. V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. 1881. 8°. 62 str. (Cena 60 kr.)
1407. *Zgodovina slovenskega slovstva.* Spisal in založil Julij pl. Kleinmayr, c. kr. profesor v Kopru. 1881. Natisnila tiskarnica sv. Mohora v Celovcu. 8°. 226 str. (Cena 1 gl. 20 kr.)

VI. Lepoznanstvo.

1408. *Izbrane narodne srbske pesni z dodatkom iz smrti Smail — Age Čengića.* S srbsko slovnico, slovenskim tolmačenjem, rečnikom tujih besed in cirilsko abecedo, priredil Janko Pajk, c. kr. profesor. Drugi pomnoženi natis. V Ljubljani. Založila in izdala Klein in Kovač, knjigotiskarja. 1881. 12°. 131 str. (Cena 40 kr.)
1409. *Prestave najlepših himen sv. cerkve II. del.* Poslovenil J. Bilc. (Ponatis iz „Zgod. Danice“.) Z vikšim dovoljenjem. V Ljubljani. Založil L. Jeran. — Na prodaj v katoliški bukvarni. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 8°. 66 str. (Cena 30 kr.)
1410. *Tisoč in ena noč.* Pravljice iz jutrovih dežel. Za slovensko ljudstvo priredil L. Haderlap. (9 zvezkov.) Novomesto 1881. Tiskal in založil J. Krajec. 8°.
- (Do zdaj je izišlo v vsem skupaj 18 zvezkov te knjige.)
1411. *Zbirka štirih na slovenski jezik preloženih povestij.* V. Eržen. „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. 1881. 12°. 45 str. Založil izdajatelj. (Cena 15 kr.)

Vsebina: Osveta; — Naib in Gusmala; — Moj prijatelj Weresyeski; — Mati Alfonza.

1412. *Spisi Krištof Šmida.* S podobami. III. zvezek. Pridni Janezek in Hudobni Mihec. Poslovenil P. Florentin Hrovat. V Novomestu 1881. Tiskal in založil J. Krajec. 8°. 199 str.
1413. *Mladi samotar.* Povest. Spisal Krištof Šmid, poslovenil P. Adolf Mayr. V Ljubljani. Tisk in založba J. Blaz-

- nikovih naslednikov, 1881. (Z eno podobo.) 12°. 82 str. (Cena 15 kr.)
1414. *V spomin petindvajsetletnice obrtniškega podpornega društva v Ljubljani 17. dne julija meseca 1881. leta.* Založil Jos. Cimperman. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. 4°. 1 str.
- (Slavnostna pesen.)
1415. *Najdenček ali pravični se tudi živine usmili.* Prevedeno iz nemškega. Založil J. Giontini. Tiskal Kleinmayr et Bamberg. 8°. 93 str. (Cena 20 kr.)
1416. *Dee čudapolni pravljici za slovenski narod povedani.* I. Peter Krunov, rešitelj treh zakletih vitezov. — II. Okamnjenci na Blanskem gradu. Drugi popravljene natis. Založil J. Giontini. Tiskal Kleinmayr et Bamberg. 8°. 30 str. (Cena 20 kr.)
1417. *Vrtomirov prstan ali zmaj v Bistriški dolini.* Ljudska pravljica iz preteklih časov. Zapisal Jakob Alešovec. Drugi predelani natis. Založil J. Giontini. Natisnil Bamberg et Kleinmayr. 8°. 80 str. (Cena 20 kr.)
1418. *Répoštev, duh v Krkonoških gorah.* Pravljica, nemški spisal J. K. A. Musäus. Tretji popravljene natis. Založil J. Giontini. Natisnil Bamberg et Kleinmayr. 8°. 107 str. (Cena 20 kr.)
1419. *Cesarjevič Rudolf,* nastolnik avstrijski. Na slavo poroke Nj. c. in k. visokosti cesarjeviča Rudolfa. Spisal Ivan Tomšič, učitelj na c. k. vadnici v Ljubljani. — Na Dunaji. Natisnil in založil Karl Rauch, 1881. 12°. 20 str.
1420. *Ječarjeva hči* ali ubeg nedolžnikov iz državne ječe v Benetkah. Pripovedba izvirnik W. Frey-a. Poleg nemškega prosto poslovenil Ivan Urbanec. Natisnil in založil W. Blanke v Ptuju. 12°. 50 str.

VII. Šolske knjige.

1421. *Občna zgodovina.* Spisal in založil Janez Jesenko. Tretji del: Novi vek. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1881. 8°. 224 str. (Cena 80 kr.)
1422. *Ovetnik.* Berilo za slovensko mladino. Uredil Anton Janežič. Četrto popravljene natis oskrbel dr. Jakob Sket. Prvi del. V Celovci, 1881. Natisnila in založila tiskarna družbe sv. Mohora. 8°. 174 str.
1423. *Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred.* Izdal dr. Fr. Miklošič. Druga nekoliko predelana izdaja. Vredil J. Navratil. Odobrilo vis. c. kr. ministerstvo za bogočastje in uk. Na Dunaji 1881. Založil Karol Graeser. V Brnu

- natisnila c. kr. dvorska tiskarna Fr. Winiker in Schickhardt. 8°. 146 str. (Cena 72 kr.)
1424. *Liturgika* ali sveti obredi pri vnanji službi božji. Za gimnazijalno, realno in sploh odrastlo mladost. Spisal Anton Lésar, bivši profesor na c. k. veliki realki v Ljubljani. Drugi popravljeni natis. I. del. Potrdilo visokočastito ljubljansko škofijstvo. V Ljubljani 1881. 8°. 194 str. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg. (Cena 1 gld.)
1425. *Prvi poduk*. Navod za podučevanje na najnižji stopinji národne šole z ozirom na Razinger-Zumerjev Abecednik za slovenske ljudske šole. Sestavil Ivan Lapajne, ravnatelj meščanske šoli v Krškem. V Ljubljani 1882. Založila in tiskala Ig. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 8°. 116 str. (Cena 60 kr.)
1426. *Spisje* v ljudski šoli. Četrtega popravljenega in po učnih črtežih vredjenega natisa. Spisal Andrej Praprotnik. Velja zvezano v platnenem hrbtu 32 kr. V Ljubljani, 1881. Založil ter prodaja Matija Gerber, bukvovez. Natisnil R. Milic. 8°. 145 str.
1427. *Nazorni nauk* za slovensko mladino. Obsega 30 bárvanih tabél na debelem papirji sè 380 podobami. Po slovensko razjasnil Ivan Tomšič, učitelj na c. k. vadnici v Ljubljani. Prva knjiga. V Ljubljani, 1882. V založbi in na prodaj pri Jan. Giontini-ju, bukvarji. Drugi natis. (Cena 3 gl. 50 kr.)
1428. *Tretje berilo* za ljudske šole. Drugo, nepremenjeno izdanje. Velja vezano s platnenim hrptom 40 kr. Na Dunaji. V ces. kr. založbi šolskih knjig. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji. 1881. 8°. 268 str.
1429. *Drugo Berilo in slovnica* za ljudske šole. Tretje, pregledano izdanje. Velja vezano s platnenim hrptom 35 kr. Na Dunaji. V ces. kr. založbi šolskih knjig. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji. 1882. 8°. 223 str.
1430. *Musilove pisanke* s slovenskim tekstom in raznimi zgodovinskimi podobami. Izdal Ed. Musil na Dunaji.
1431. *Perva nemška slovnica* za ljudske šole. Na Dunaji. V ces. kr. založbi šolskih knjig. 1881. 8°. 172 str. (Cena 26 kr.)
1432. *Perva računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Števila od 1. do 20. Tretji natis. Na Dunaji. V ces. k. založbi šolskih knjig. 1881. 8°. 40 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1433. *Druga računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje sè številkami do 100. Početno računanje z drobci. Kako se izračuni cena kake stvari.

- Osmi natis. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1881. 8°. 67 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
1434. *Tretja računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s številkami do 1000 in do tisočin. Sklepovni računi. Peti, pregledani natis. Veljá v mehkih platnicah 15 kr. Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1881. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji. 8°. 59 str.
1435. *Četerta računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s celimi števili in desetinskimi drobci; z mnogoiménimi števili in navadnimi drobci. Šesti natis. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1881. 8°. 84 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.

VIII. Šolska poročila.

1436. *Letno sporočilo* čveterorazredne deške ljudske šole v Novomestu. 1880—81. V lastnej zalogi. Natisnil J. Krajec v Novomestu. 8°. 10 str.
1437. *Letno sporočilo* javne štirirazredne ljudske šole v Kranji 1881. Založila štirirazredna ljudska šola v Kranji. Tiskal J. R. Milic v Ljubljani. 8°. 12 str.
1438. *Razredba učencev in učenk* čveterorazredne ljudske šole v Staremtrgu poleg Loža koncem šolskega leta 1881. — Založila čveterorazredna ljudska šola v Staremtrgu p. Loža. Tiskal J. R. Milic v Ljubljani. 8°. 15 str.
(Ima spis: Beseda starišem in otrokom; spisal V. Žvagen.)
1439. *Razverstitev učencev* čveterorazredne deške ljudske šole v Loki koncem šolskega leta 1880/81. Založil krajni šolski svét v Loki. Natisnil J. R. Milic v Ljubljani. 8°. 7 str.
1440. *Razredba učenk* v dekliški ljudski šoli pri Č. Č. G. G. Uršularnicah v Škofji Loki 1881. Založil nunski samostan v Škofji Loki. Natisnil J. R. Milic v Ljubljani. 8°. 12 str.
1441. *Letno poročilo* I. mestne peterorazredne deške ljudske šole v Ljubljani. 1881. 8°.
(Nemško - slovensko.)
1442. *Letno poročilo* II. mestne peterorazredne deške ljudske šole v Ljubljani. 1881. 8°. 15 str.
(Nemško - slovensko.)

IX. Molitevne in poučne knjige.

1443. *Razlaganje sv. rožnega venca* za vse dni meseca maja, z dodatkom navadnih molitev, devetdnevnic, tridnevnic,

- in nekterih pesmi. Poslovenil, predelal, pomnožil P. Hri-zogon M. Po dovoljenji viših. Celovec, 1881. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora. 16°. 230 str.
1444. *Marijin Mesec ali Šmarnice* za leto 1881. Na svitlo dal častivec Marije v Ljubljani. V Ljubljani. Založil pisatelj. — Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. 1881. 12°. 351 str.
1445. *Lurška Mati Božja*. Francoski spisal Henrik Lassere, ki je zavoljo te knjige dobil pohvalo in blagoslov od svetega očeta papeža Pija IX. Poslovenil Franjo Marešič. Z dovoljenjem visokočastitega Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani. Samozaložba. — Tisk Klein in Kovačev. 1881. 8°. 272 str. (Cena 1 gld. 20 kr.)
1446. *Božja pot k sv. Joštu* ali Češenje sv. Jošta, spoznavavca in puščavnika, in obiskovanje sv. šteng na gori sv. Jošta v fari sv. Martina pri Kranji na Gorenjskem z ozirom na božjo pot k sv. Joštu na Kumu na Dolenjskem. (Večjidel po starih nemških bukvicah, ki so bile leta 1760 z dovoljenjem visoke duhovske gosposke natisnjene.) Drugi natis. V Ljubljani. Samozaložba. — Natisnila Klein in Kovač. 1881. 12°. 48 str.
1447. *Vijolice* bratom in sestram družbe vednega češenja svetega Jožefa nabral Janez Volčič, duhoven Ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočastitega Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani. Prodaja založnik Matija Gerber. Natisnil R. Milic. 16°. 572 str.
1448. *Spomin svetega misijona*. Z dovoljenjem visokočastitega ljubljanskega škofijstva 18. avgusta 1868. V Ljubljani. Natisnila Klein in Kovač (Eger). Založila Ana Valjavec. 1881. 12°. 16 str.
1449. *Pustite te male k meni*, ker njih je nebeško kraljestvo! Kratke molitvice pobožnih otrok. Nabral Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani. Založil M. Gerber. 1881. 16°. 205 str. (Cena 40 kr.)
1450. *Marijin mesec* ali Šmarnice za leto 1881. Na svitlo dal častivec Marijin, založil pisatelj, tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani 1881. 16°. 351 str.
1451. *Bukvice polne molitev* in lepih naukov za manjšo in večo mladost, kakor tudi za odrasčene ljudi. Poleg nemških bukvic P. Egidiija Jajsa. Šesti natis. V Ljubljani, 1881. Prodaja J. Giontini. 16°. 334 str.
1452. *Trojna božja pot* s svetimi stopnjicami na Kranjskem. Vredil Anton Žlogar, duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem vis. častitega škofijstva. V Ljubljani. Založila katoliška bukvarna. — Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1881. 8°. 72 str. (Cena 30 kr.)

1453. *Zaveza Marijine ljubezni* ali velika bratovščina prečastite Device Marije, pomočnice kristjanov in Matere Božje previdnosti. — Tisk Blaznikov v Ljubljani. 12°. 4 str.
1454. *Djanje sv. Detinstva*. V poduk malim in odrasčnim. II. zvezek. V Ljubljani. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1881. 16°.
1455. *Pas svetega Jožefa* in sedem nedelj svetemu Jožefu posvečenih. Spisal Janez Volčič, duhoven Ljubljanske škofije. Z dovolj. vis. čast. Ljublj. knezoškofijstva. Novomestu. 1881. Tiskal in založil J. Krajec. 16°. 182 str.
1456. *Sveto leto* s kratkim podukom, dotičnimi molitvami in z bogatim sestavkom vsak čas lahko zadobljivih odpustkov. Sostavil dr. Anton Jarc, predsednik katoliške družbe; na svitlo dala ravno ta družba o začetku svetega leta 1881. Z dovoljenjem visokočastitega Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani, 1881. Založila in prodaja katoliška bukvarna. — Tisk Milicev v Ljubljani. 32°. 127 str. (Cena 20 kr.)
1457. *Spovednik in njegova služba*. Spisal Franc Kosec, župnik v Truškah. Založil pisatelj. Tiskal Franc Hvala v Terstu. 1881. 8°. 304 str. (Cena 1 gl. 20 kr.)
1458. *Nauk za prvo spoved*. Sestavil Simon Zupan, katehet. Z dovoljenjem visokočastitega Ljublj. knezoškofijstva. V Ljubljani, 1881. Lastna založba. — Prodaja katol. bukvarna. Tisk Milicev. 16°. 31 str. (Cena 10 kr.)
1459. *Župnija in božja pot* Device Marije v Puščavi. Krajepisno-zgodovinske črtice. (Ponatis iz „Slov. Gospodarja“). V Mariboru 1881. Založil župnijski urad v Puščavi. — Tiskal Janez Leon. Mala 8°. 20 str.
1460. *Pavstirski list* knezoškofa ljubljanskega Janeza Krizostoma. Tisk „Narodne tiskarne“. Samozaložba. V Ljubljani 1881. 4°. 5 strani.
1461. *Pastirski list* Andreja nadškofa Goriškega. Založila nadškofija. Hilarijanska tiskarница v Gorici. 1881. 4°. 4 str.
1462. *Pastirski list* Jurija, škofa tržaško-koperskega. Tisk sinov K. Amati v Trstu. 1881. 4°. 4 str.
1463. *Pastirski list* Jakoba Maksimiljana, kneza in škofa lavanškega. Tisk J. Leona v Mariboru 1881. 4°. 7 str.

X. Različna dela.

1464. *Trtna uš*. Poljudno razlaganje o tem, kakšne lastnosti ima in kako živi ovi najnevarnejši sovražnik vinske trte in kaj moramo storiti v obrambo zoper ta mrčes. Spisal Arminij Goethe, ravnatelj deželne in vinorejske šole

- pri Mariboru. Izdalo štajersko društvo za omikanje ljudstva v Gradci. Z dvema tablicama barvanih podob. Zaloge društvena. V Gradci natisnil Leykam-Josefsthal 1881. 8°. 16 str.
1465. *Štefan Modrinjak*. Spisal Božidar Flegerič. Založil Maks Robič. V Celovcu. Tiskala družba sv. Mohora. 1881. 8°. 16 str.
1466. *Slavnostni govor pri svečanosti Štefana Modrinjaka*. Govoril Božidar Raič v Dravskem Središči na 25. den meseca septembra 1881. „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. Založil B. Raič. 4°. 8 str.
(Ponatis iz „Slovenskega Naroda“.)
1467. *Pravila prvega kranjskega obrtnega društva v Ljubljani z društvenim sedežem v Ljubljani*. 8°. 4 str. Tiskala Klein in Kovač.
1468. *Pravila za kmetško posojilnico ljubljanske okolice*. V Ljubljani 1881. 8°. 11 str. Natisnila „Narodna tiskarna“. Založil osnovalni odbor.
1469. *Pravila in službeni red* prostovoljne požarne brambe v Kranji. Lastna založba društva. Ljubljana. Natisnila Klein in Kovač (Eger.) 1881. 8°. 14 str.
1470. *Peto računsko poročilo* družbe sv. Vincencija v Ljubljani za čas od 24. aprila 1880 do 24. aprila 1881. Založila družba sv. Vincencija v Ljubljani. Tisk Milicev. 8°. 16 str.
1471. *O pritoževanju proti merilu za zemljišni davek*. Na svitlo dala kmetijska družba štajerska. V Gradcu, 1881. Tiskarnica Leykam-Josefsthal.
1472. *Reforme, ki naj bi se glede izpeljevanja človeških izmečkov, gnoja in smeti vpeljale*. 1881. Natisnila Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 8°. 8 str.
(V nemškem in slovenskem jeziku.)
1473. *Svojim volilcem o svojem delovanju v zborovanju državnega zbora na Dunaji l. 1880—1881*. Poroča Adolf Obreza, poslanec deželnih občin notranjskih. Založil poročevalec. Tisk J. Blaznikov. V Ljubljani. 1881.
1474. *Slavó častitega in visoko spoštovanega gospoda kaplana Št. Miklavžke škofije Jakoba Dolenca*. V Ljubljani. 1881, v malej 4°, 2 str.
1475. *Koledar in dnevnik za leto 1881*. V Novomestu. Tiskal in založil J. Krajec. 16°.
1476. *Velika Pratika za navadno leto 1882, ki ima 365 dni*. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16mo. (Cena 15 kr.)

Iz Obsega: Sv. brata Ciril in Metodij, apostola Slovanov. — Podučne stvari našim gospodarjem in gospodinjam. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — Naznanila,

1477. *Mala Pratika* za navadno leto 1882, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16mo. (Cena 13 kr.)
1478. *Slovenska Pratika* za navadno leto 1882, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnil in založil pl. Kleinmayr in Bamberg.

XI. Muzikalije.

1479. *Lavorika*. Zbirka možkih četverospbevov in zborov. Drugi del. Vredjen za I. in II. tenor; I. in II. bas. Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. Blaznikova knjigotiskarna in kamenopisalna. 8°. (Celo delo stane 2 for.)

Obseg po abecednem redu: Brambovska, P. A. Hribar; — Cesarska, J. Haydn; — Danes tukaj, jutri tam, J. Kocijančič; — Gorska cvetica, Dan. Fajgelj; — Ilirija oživiljena, dr. B. Ipavec; — Jadransko morje, A. Hajdrih; — Kranjska, Kam. Mašek; — Lahko noč, Kam. Mašek; — Lahko noč, A. Hajdrih; — Ljubezen do doma, D. Fajgelj; — Moja ljubav, Gj. Eisenhut; — Mojemu narodu, N. Stoos; — Mladini, A. Hajdrih; — Mornarska, dr. G. Ipavec; — Na gomili, Dan. Fajgelj; — Nagrobnica, P. A. Hribar; — Naprej, Dav. Jenko; — Pjesma hrv. pjev. saveza, Iv. pl. Zajc; — Pod oknom, A. Hajdrih; — Prošnja, dr. B. Ipavec; — Samo, A. Foerster; — San, Gj. Eisenhut; — Sporočilo, A. B. Tovačovsky; — Sredi vasi, dr. G. Ipavec; — Šabljenka, K. Knitl; — Tam gdje stoji, V. Lisinski; — U boj, Iv. pl. Zajc; — Ukazi, Fran Hlavka; — Večernica, dr. G. Ipavec; — V naravi, Gj. Eisenhut; — Vse mine, dr. G. Ipavec; — V tihí noči, A. Hajdrih; — Za Hervate, Kam. Mašek; — Zagorski zvonovi, A. Hajdrih; — Zvečer, dr. G. Ipavec; — Zvezdi, dr. G. Ipavec; — Žezulinka, K. Knitl; — Živila Hrvatska, Iv. pl. Zajc.

1480. „*Čuti v napevih*“. Vglasbil in neomahljivemu narodnjaku Ignaciju Gruntar-ju, c. k. bilježniku posvetil Josip Kocijančič. V Ljubljani. Lastna založba. — Tiskala Klein in Kovač. 1881. 4°. 24 str.

Obseg: 1. Slovo. Le nocej še luna mila. Poluzbor. — 2. Majnik. Le enkrat daj še majnik zlati! Zbor. — 3. Spoved. Vse to, kar si mi zdaj naštela. Zbor. — 4. Vabilo. Ljubica pojdi z menoj. Zbor. — 5. Lahko noč. V sladkih sanjah spiš kraljica. Poluzbor. — 6. Njega nij. Rože je na vrtu plela. Zbor. — 7. Oblačku. Za gore solnce mi zahaja. Zbor, bariton-solo in dvospjev. — 8. Popotna pesen. Danes tukaj, jutri tam. Zbor in bariton-solo.

1481. *Slovenska Jeka*. Tako se imenuje 43 strani vélike osmerke obsežna in gospodu dr. Janezu Bleiweisu posvečena zbirka četverospbevov in zborov, ki jih je zložil in na svitlo dal gosp. Fran Gerbič, skladatelj v Cirknici pri Rakeku. (Cena 1 gl. 50 kr.)

Obseg: a) Čveterospevi za moške glasove: 1. Pred slovesom; 2. Ljubici pod oknom; 3. Najlepšej; 4. Ukazi; 5. Želja Slovenca na tujem; 6. Lahko noč; 7. Pod prozorom; 8. Mila si mi; 9. Na lipici zelenej; — b) Čveterospevi za ženske glasove: 10.

Slavčku; 11. Bčelar; — o) Zbori; 12. Na vysosti hvězdy sviti; 13. Zdravljica; 14. Zdravljica; 15. Kolo; 16. Zagrebu; 17. Zdo mëkkym je; 18. Dijaška; 19. Slovanski brod.

1482. *Cerkvene pesmi* v čast Sv. Rešnjemu Telesu. Za mešan zbor vglasbil P. Hugolin Sattner. O. S. Fr. Z dovoljenjem visokočastitega Ljubljanskega knezoškofjstva. Delo II. Cena 80 kr. V Novomestu. Tiskal in založil J. Krajec. 4°. 14 str.

Obseg: 1. Hvali Sijon Rešenika; 2. Molim te ponižno; 3. Zdaj, o duša, moja pevaj! — 4. O kam, Gospod! — 5. Duša moja, zdaj so tvoja last nebesa; 6. Jezik, poj skrivnost častito; 7. Tu v kruhu vse svetosti; 8. Tukaj duša, se ponižaj; 9. O Jezus, božji sin; — 10. Sveta Začetnik blaženi; 11. Zdaj se zbudi duša moja! — 12. Kot po mrzli studenčini.

1483. *Zbirka slovenskih mašnih pesmi* v čast slovanskima apostoloma sv. Cirilu in Metodu. V spomin na 5. julij l. 1881. sestavil in zložil za sopran, alt, tenor in bas P. Angelik Hribar. O. S. Fr. V Ljubljani. Tiskali in založili J. Blaznikovi nasledniki. 1881. 4°. 48 str. (Cena 1 gl. 50 kr.)
1484. *Transkripcija narodne pesni „Luna sije“* za glasovir zložil in visokorodne gospici Mariji Winkler-jevi udano poklonil. Danilo Fajgelj. Izdala in založila Glasbena Matica. V Ljubljani, 1881. Blaznikova knjigotiskarna in kamenopisalna. Fol. 10 str. (Cena 60 kr.)
1485. *Nauk o harmoniji in generalbasu, o modulaciji, o kontrapunktu, o imitaciji, kánonu in fugi s predhajajočo občno teorijo glasbe* z glavnim ozirom na učence orgljarske šole. Spisal Anton Foerster. V Ljubljani, 1881. Natisnil in založil J. R. Milic. Vel. 8°. 84 str. (Cena 1 gl. 30 kr.)
1486. *K poroki cesarjeviča Rudolfa*. Zložil Anton Nedvčd. 8°. 4 str.

(Napev z životopisom.)

1487. *26 Tantum ergo*. Ad IV. voces inaequales composuit et collegit P. Angelicus Hribar. O. S. F. Labaci, 1881. Sumtibus et typis haeredum Blasnik. 4°. 16. str.

Poročilo

o delovanji „Matiče Slovenske“

za 1881. leto.

50. seja Matičinega odbora

16. svečana 1881.

Sešlo se je poleg podpredsednika gospoda dr. Antona Jarca, ki je namesti bolehnega predsednika dr. Jan. Bleiweisa odboru predsedoval, 13 odbornikov. Po obširnejših ali krajših obravnavah so obveljali ti predlogi.

Rokopis gosp. prof. Macuna o zgodovini slovenske literature na Štajarskem se je gosp. prof. Vodušku izročil v pregled.

Dopis gosp. dr. J. Ulage o imenovanji stalnega tajnika se je vzel na znanje.

O rokopisu z naslovom „Lessingova in Šekspirova sodba o Židih“, ki ga gosp. prof. Janko Pajk naznanja za „Matičin Letopis“, se sklene, da to znanstveno razpravo odbor rad sprejme, ako jo odsek za izdavanje knjig odobri; zato naj gospod profesor rokopis pošlje odboru v pregled.

Nekterim gosp. pisateljem odbor določi plačila.

Odločilo se je, naj se ustanovnikom, ki so že dolgo zaostali s pravilnim doplačevanjem svojih doneskov, naznani, da poravnajo svoj dolg v 4 tednih; ako tega ne storijo, izbrše je odbor izmed ustanovnikov.

97 zadnji čas na novo vpisanih udov se je sprejelo in več novih poverjenikov nastavilo; kajti likvidacijski operat, ki ga je odbornik gosp. Robič v 6 mesecih z velikim trdom in s pomočjo odbornika gosp. Stegnarja dovršil, je kazal, da je več in na nekterih krajih drugih poverjenikov neobhodno treba, da se uredi ta Matičin finančni posel. Odbor je topla zahvalo izrekel in nekoliko odškodnine za veliki trud določil gosp. Robiču pa tudi njegovemu pomočniku gosp. Stegnarju, ki sta zagotovila, da tako dolgo, dokler ni imenovan stalen tajnik, hočeta opravljati tajnikova opravila, ako jima, če treba,

pomaga prejšnji tajnik, odbornik Praprotnik, ki na razodeto mu to željo odgovori, da brezplačno rad to stori. Novi poverjeniki so:

1. Za Vodice in Komendo g. Tomaž Kajdiž, župnik v Vodica;h;
2. za Brdski sodnijski okraj g. Janko Kersnik, c. k. notar na Brdu;
3. za Kočevsko dekanijo g. Janez Komljanec, gimnaz. katehet v Kočevji;
4. za oddelek Mariborske dekanije g. Matija Wurzer, župnik v Rušah;
5. za dekanijo Šaleška dolina g. Franc Trafenik, dekan v Št. Ilji;
6. za Radgono in okolico g. Janez Gregorič, organist v Radgoni;
7. za dekanijo Belak g. Matija Monetti, uradnik južne železnice v Belaku;
8. za dekanijo Doberlaves g. Simon Muden, župnik v Kapli;
9. za dekanijo Bovec g. Alojz Sorč, c. k. poštar v Boveci;
10. za dekanijo Črniče g. Karol Ballogh, c. kr. telegr. uradnik v Ajdovščini;
11. za dekanijo Kobarid g. Dominko Franjo, učitelj in ravnatelj pripravnice v Kobaridu;
12. za dekanijo Komen g. dr. Josip Kavčič, notar v Komnu;
13. za dekanijo Dolina pri Trstu (c) g. Janez Benedik, župnijski oskrbnik v Brezovici;
14. za dekanijo Jelšane (b) g. Slavoj Jenko, trgovec pod Gradom;
15. za Karlovec g. Ivan Steklasa, profesor v Karlovc;h;
16. za Reko g. Ivan Markovič, vodja realke v Reki.

Prihodnji občni zbor, ki se naj zbere 27. dne aprila, voli po Matičinih pravilih tudi nove odbornike.

Ker so knjige za l. 1880. že natisnene in za odpošiljanje pripravljene bile, je odbor ceno, po kateri bodo na prodaj v bukvarnah, tako odločil:

„Oko in vid“ 50 kr., — „Vpliv vpijančljivih pijač na človeški organizem“ 25 kr. zato, ker odbor želi, da se ta knjiga razširi med ljudstvom; — „Kopitarjeva spomenica“ (12 pol) 80 krajc., — „Letopis za leto 1880.“ (24³/₄ pol) 1 gold.

Sedemnajsti občni zbor

17. aprila 1881.

Vrsta razgovorov:

1. Predsednikov ogovor.
2. Tajnikovo poročilo o odborovem delovanju od 1. januarja do konca decembra 1880. l.
3. Račun od 1. januarja do konca decembra 1880. l.
4. Proračun od 1. januarja do konca decembra 1881. l.
5. Volitev 3 udov, da pregledajo, presodijo in potrdijo odborov račun o novem gospodarstvu vsled §. 9. Matičinih pravil.
6. Odborov predlog za razpis tajnikove službe s 600 gl. letne plače.
7. Nasveti posameznih udov po §. 4. črka a družtvenih pravil.
8. Volitev 9 novih odbornikov, in sicer namesto onih, ki vsled §. 12. Matičinih pravil izstopijo iz odbora, in so gg.: Klun Dragotin, dr. Poklukar, Šouvan Franc stareji, Tomšič Ivan, Herman Mihael, Kosar Fr., dr. Sterbene, Šavnik Dragotin, dr. Tonkli.

Ko se je zbralo blizu 70 družtvenikov, tukajšnjih in vnanjih, tedaj mnogo čez število po Matičinih pravilih propisano, in je predsednik dr. Jan. Bleiweis oznanil, da so po takem sklepi 17. občnega zbora veljavni, je pozdravil došle gospode in začel zborovanje s tem nagovorom:

1.

„Iz predloženega Vam programa, velečastiti gospodje, razvidite predmet današnjih obravnav; naj dodam jaz le nekoliko besed.

Preteklo leto je Matica izdala čvetero knjig, ki je imate v rokah; odbor misli, da je ž njimi zadostil vsem pravičnim zahtevam.

Za letošnje leto, ko se kažejo narodni ravnopravnosti milejši časi, namerava odbor posebno skrbeti za izdavanje šolskih knjig. V tisku je že v Pragi „Živalstvo“ s podobami, katero je po najnovejši šolski knjigi dr. A. Pokornega poslovenil prof. Erjavc; v Blaznikovi tiskarni pa se tiska „Slovnica slovenska po Miklošičevi primerjalni“ prof. J. Šumana. Dalje je za tisk že tudi pripravljena „Logika“ in „Dušoslovje“ prof. dr. Križana. Vrh tega je prof. Ivan Macun dodelal mnogo let pričakovani del „Slovenskega Štajarja“ z naslovom „Zgodovina slovenskega slovstva na Štajarskem“. Se ve da tudi obširen „Letopis“ s poučnimi in zabavnimi spisi itd. ne bode izostal. To je preliminar odborovemu delovanju za letošnje leto.

Ogromno delo je zadelo odbor z uredbo zaostalih plačil gg. družtvenikov. Temu delu se je ves žrtvoval v tem poslu izvedeni odbornik gosp. Luka Robič, in njemu na pomoč je bil marljivi odbornik gosp. Feliks Stegnar, ker odborniku gosp. And. Praprotniku po novem letu vkljub njegovi dobri volji mno-

gotera šolska opravila niso več dopuščala, tajnikovim opravilom zadostovati. Dolžnost mi je, imenovanima gospodoma javno tu izreči toplo zahvalo za njun veliki trud pri opravljanji tega izvenrednega posla. Likvidacija, gospoda moja, je pokazala, kako važni faktorji so marljivi in vestni poverjeniki, prav desna roka Matici, in pa kako potreben jej je tajnik, ki bi vse svoje moči jej posvetil. V 6. točki dnešnjega dnevnega reda pride tajnikova služba v debato.

Konečno pa še nekaj. V malo dneh bode slavila vsa Avstrija in z našo domovino tudi Ljubljana svatbo svetlega cesarjeviča Rudolfa, ki se je pretekle dni tako ljubeznjivo obnašal do zastopnikov slovenskih občin v Trstu in Sežani, da so nam vsem srca igrala velike radosti, ko smo čuli prihodnjega našega vladarja govoriti slovanski. O svečanostih, ki je bodo veselemu godu na čast navdušeno obhajala tudi vsa narodna društva, ne more pa zaostati naša Matica in bode po svoji skromni moči storila, kar literarno društvo storiti more: z a p i s a l a bode, kakor je lani storila z encikliko papeža Leona XIII., Slovenom tako milo, v svoj letošnji „Letopis“ 10. dan maja, ko bo cesarjevič Rudolf v ljubezni podal svojo roko kraljevi nevesti Štefaniji. Da se bode deputacija oni dan poklonila gosp. deželnemu predsedniku in čestitala o tej za vso Avstrijo veseli dogodbi ter da bode z zastavami olepšala svoji hiši — vse to, vem, da je, čestiti gospodje, tudi Vaš sklep. Zato Vas pozivljam, da v potrjenje mojih besed vstanete s svojih sedežev in z menoj zakličete: „slava, slava svetlemu cesarjeviču in njegovi prihodnji soprogi!“ — In navdušeni slava- in živela-klici so doneli po dvorani.

2.

Po predsednikovem nagovoru je odbornik in prejšnji tajnik gosp. Andrej Praprotnik bral to poročilo o delovanji Matičinega odbora:

„Slavni zbor! Delovanje Maticinega odbora je bilo preteklo leto obširno, a ne toliko po vnanjih, kakor o notranjih društvenih zadevah.

Odbor je imel tri redne seje, in sicer 18. svečana, 8. maja in 10. novembra. Zraven teh rednih sej so imeli posamezni odseki, posebno gospodarski in književni oddelek, pogostoma seje in tudi ljubljanski odborniki so se shajali vselej, kdar je bilo nujno treba ukreniti kaj o raznih, vzlasti gospodarskih in književnih zadevah.

„Matica“ je preteklo leto, to je, za l. 1880. svojim udom podelila čvetero knjig, in sicer: 1.) „Letopis“ za 1880. leto, uredil predsednik dr. Bleiweis, črez 25 pol; 2.) „Kopitarjevo spomenico“, uredil prof. Marn, blizo 13 pol; 3.) „Okó in vid“, spisal J. Žnidaršič, s podobami, 7 pol; 4.) „Vpliv vpijančljivih pijač na posamni organizem in na človeško društvo v občé“,

spisal dr. M. Samec, čez 3 pole; želeti bi bilo, da bi rodoljubi na deželi prav veliko iztisov te poučne knjige, kateri je cena le 25 krajc., med ljudstvo posebno tam razširili, kder je pijančevanja čim dalje tem več.

Za prihodnje leto je v natisu „Slovenska slovnica“, spisal prof. J. Šuman in pa „Logika“ in „Dušoslovje“, spisal dr. Jos. Križan. Za „Letopis“ je nabranega že precej jako primerne gradiva. Tudi ima „Matica“ že v rokah od prof. Ivana Macuna dovršeni prav obširni rokopis „Zgodovina slovenskega slovstva na Štajarskem“ in pa „Slovensko-italijanska slovnica“, spisal Jos. Križman. Prof. Głowacki spisuje, kakor znano, „Floro slovenskih dežel“. Knjiga „Prirodopis živalstva“ s podobami, za spodnje razrede srednjih šol, izdelal dr. Alojz Pokorny, poslovenil Fran Erjavec, profesor na viši realki v Gorici, že tiskana v Mercy-jevi tiskarni v Pragi, je že dovršena, tedaj za prodaj za prihodnje šolsko leto pripravljena.

Prof. Hubad je pisal, da je pripravljen, nabrano „narodno blago“ pri Matici pregledati in za natis urediti. Odbor je določil, da se naj za pregledavanje nabranega „narodnega blaga“ ustanovi poseben odsek, ki se naj z gosp. prof. Hubadom dogovori o uredbi „narodnega blaga“.

Prof. Pleteršnik je poročil o nabiranju geografskih imen Slovenske zemlje, da je kakih 42% naprošenih domoljubov prošnjo izpolnilo in da še več doneskov pričakuje.

Gosp. Božidara Raiča je odbor naprosil, naj bi pregledal in uredil Vrazove rokopise, ki je ima še „Matica“. Gosp. Raič je obljubil, da stori to o priložnem času.

Željo lanskega občnega zbora, da se naj potrebno ukrene, da se s hiše „banke Slovenije“, ki je Matičina lastnina, izbrše ves dolg, kar ga je še vknjiženega, se je izpolnila. Da je to tako, prepriča se lahko vsak družtvenik, ako v pisarni pogleda zadevni izpisek, ki se nahaja pri gospodarskih pismih.

Predlog gospodov preglednikov Matičinih knjig, da bi se napravil popis ali inventar vseh tiskovin, ki je ima „Matica“ kot založnica, in da bi bilo to v vednem pregledu, se je popolno izvršil s tem, da je najprej odbornik dr. Poklukar naredil popoln inventar; na podlagi tega po razpošiljanji knjig pa sta ga popolno uredila in vknjižila odbornika gg. Robič in Stegnar.

Slavna zavarovalna banka „Slavija“ v Pragi je, kakor prejšnja leta, tudi za 1880. leto po svojem glavnem zastopniku v Ljubljani gosp. Hribarji „Matici“ darovala 100 gold., za kar se ji je predsedništvo spodobno zahvalilo. (Živela-klici.)

„Matica“ se je Kopitarjeve slavnosti udeležila po odbornikih in tudi s tem, da je za plošo, ki se je vzdala v rojstvo Kopitarjevo hišo, darovala 65 gl.

Nasvet občnega zbora, da se naj premenijo ali tudi pomnožijo Matičini poverjeniki, se je izvršil s tem, da je odbor

postavil več novih poverjenikov, kateri so to častno službo prevzeli z obljubo, da bodo po moči delali v prid našemu društvu.

Novih udov je pristopilo 70, mnogo pa jih je vsled likvidacije, to je, vsled izterjevanja zaostalih dolgov, izstopilo. Matica je štela tedaj koncem 1880. leta 7 častnih udov, 349 ustanovnikov, 1228 letnikov, tedaj vkup 1584 udov.

Tudi preteklo leto nam je nemila smrt pobrala več velecejenih Matičinih udov, med njimi tudi ustanovnikov. Naj omenim tu le rodoljuba dr. Razlaga, Fr. Svetličiča, župnika v Razdrtem, J. Mlinariča, župnika v Leskovci na Štajarskem, Fr. Blaža na Reki, Gust. Kōstlna, župnika pri sv. Jakobu v Ljubljani in drugih. Bodi vrlim rodoljubom blag spomin!

„Matica“ je tudi to leto več svojih knjig darovala takim, ki so za nje prosili.

Kar se tiče tajništva pri Matici, sem jaz že l. 1878. želel, da bi se tajnikova služba oddala stalnemu tajniku, kateri bi se mogel ves posvetiti temu važnemu poslu.

Odbor me je nagovoril, da naj ostanem pri tajništvu še do konca leta 1880., v kar sem se tudi udal in tajnikovo službo opravljal do 1. januarja t. l. Od tega časa to službo začasno opravljata gospoda odbornika Robič in Stegnar tako dolgo, dokler ne bode postavljen nov tajnik, o katerem bode današnji občni zbor potrebno ukrenil.

Po prebranem poročilu o delovanju Matičinega odbora pozivlja predsednik zbrane ude: Ali želi kdo o poročilu govoriti? Po precejšnjem premolku se oglasi odbornik gosp. Keržič in poudarja namene občnih zborov, med ktere tudi spada to, da odbor razjasnjuje in opravičuje svoje delovanje, če se v časnikih čujejo glasi, ki niso opravičeni in škodujejo društvu, ktero varovati je v prvi vrsti dolžnost odbora kot izvrševalnega organa. Naj mi je tedaj dovoljeno spregovoriti nekoliko besed.

Matičinemu delovanju se očita posebno to: 1.) Kaže se na „Matico Hrvatsko“, češ, da naša ni taka kakor ona. A taka obsodba je krivična, ker tukaj menjka tega, kar imenujemo „tertium comparationis“; Matica Hrvatska stoji na drugih tleh; dajte nam novcev, dajte podpornikov toliko, kolikor jih ima ona, Bogme, da bomo tudi mi njej enaki; prav in lepo je, da naši nasprotniki kličete: „Živela Matica Hrvatska!“ a ni prav, da kličete naši „pereat“. Taka krivična obsodba je našemu zavodu le na kvar. 2.) Tudi ne gre primerjati naše Maticе družbi sv. Mohora, kar se rado godi, ker je onemu društvu drug namen; ono je cerkvena naredba — bratovščina! in ondi so tudi drugi plačniki, to je, taki, ki dolgo štejejo, predno goldinarček naštejejo, kder pa revež sklada, se veliko naloži. In, gospoda, kakošna je agitacija pri družbi sv. Mohora! Jaz vem, kako je bilo, ko sem bil še na deželi. S prižnice smo jo oznanjevali in hvalili; če nam kaka reč ni bila popolno všeč, smo jo

zamolčali in le klicali: toliko in toliko knjig boste dobili, pa tako po ceni itd.! In če oznanilo ni izdalo, hodili smo po hišah; na svoja ušesa sem slišal: „Saj bi se ne zapisal, imam že dosti bukev, a zavoljo kaplana se zapišem“. Večkrat pa tudi kaplani in župniki goldinar založijo; če ga nazaj ne dobijo, je domovini zapisan. — Kako se pa za Matico agituje? Matica izda svoje knjige in „Ljubljanski Zvon“ prinese notico: „Matica Slovenska“ je izdala svoje knjige; potem je presodi po debelosti in, če slučajno med čveterimi zapazi kako drobnejšo knjižico, — črez vse napravi pogubno črto rekoč „Fünfkreuzerbibliothek“. Gospoda, če taka krivična sodba ne diskretuje „Matice“, kaj pa jo more še bolj! Zato pravim, da 3.) vsaj več škoduje naši „Matici“ krivična malenkostna kritika, ki celo papir in črke kliče na pomoč. Mi bi sami radi tiskali z najlepšimi črkami na najlepšem papirji — le denarja Matici dajte več! Tako pa smo razpisali tisk in smo delo oni tiskarni izročili, ki nam je po enakih pogojih nižjo ceno postavila; in da je ona obsodba krivična, kaže dopis Blaznikove tiskarne odboru, ki temeljito dokazuje, kako zloben je napad na njen tisk in papir. — Pa tudi to je Matici na veliko škodo, da se 4.) zoper odbor govori — in celo od take strani, od ktere bi se kaj takega ne pričakovalo. Oglejmo si odbornike po vrsti, kdo pa so? (Govornik našteva možake, ki se trudijo vsak na svojem mestu iskreno za to, da odbor po propisu Matičinih pravil opravlja različne posle in odbija prav iz trte razvite vgovore nekterih, da odborniki sami ne spisujejo knjig, ki je Matica izdaje, ter praša, ali je spisuje Matica Hrvatska, družba sv. Mohora itd.). Ne podirajmo, temveč zidajmo rajši, agitujmo pridno za Matico pod vodstvom našega ljubljenege očeta dr. Bleiweisa, pa bo krepko napredovala. Kakor za družbo sv. Mohora agitujejo duhovni, tako je poklicana svetna intelgencija, da agituje za Matico, naš prvi literarni zavod. Komur njene knjige niso všeč, naj pošlje boljših spisov, odbor je bo sprejel in po družtvenih pravilih dobro plačal.

G. dr. I. Tavčar: Gospod Keržič je bil gotovo na napade pripravljen, kterih pa nikdo ni delal. Proti odboru ni nikdo v boj stopil. Mi se nismo oglasili, ker tako vemo, da se naši sveti malo slušajo in bi boj bil brez vspeha; nekoliko pa smo vendar dosegli. Izmed Matičinih knjig so izginila V.-Koseskega dela in z velikim zadostenjem smo slišali, da bode „Matica Slovenska“ v prihodnje izdajala v prvi vrsti šolske knjige. Zoper Blaznikovo tiskarno se ne bomo vojskovali, ker vemo, da bode tiskarna zmerom ta, ktero bode odbor hotel, in tisk in papir tak, kakoršen je bil.

Po polnem nepotrebno pa je bilo postransko udarjati po „Ljubljanskem Zvonu“. V kakšni zvezi je z njim denešnje povzdigovanje gosp. dr. Bleiweisa? Da je dr. Bleiweis slaven mož, to vemo vsi prav dobro; a jaz prašam, v kakšni zvezi je njegova slava z napadom na „Ljubljanski Zvon“ in ali se mora slava

zasluženega od celega naroda pripoznanega moža zmirom le podarjati z nekim očitanjem? Mi ne bomo zaradi sloge in miru napadali odborovega delovanja, „Zvon“ pa naj kritizuje, kakor hoče. Zakaj se tedaj napadajo kritiki, ki nečejo tukaj odgovarjati. To se pač pravi dražiti brez vsega vzroka.

Gosp. prof. Raić omenja, da je nevarno v tem zboru besedico ziniti, če se ne hvali „Matica“ in kdor njeno delovanje graja, mora pripravljen biti, da ga po različnih časnikih zdelajo. Če pa on vkljub temu svoje opazke pove in nekatere predloge stavi, prihaja od tod, ker je njemu za „Matico“, naš edini imenitnejši narodni zavod, mar. — Z letošnjimi knjigami je primeroma zadovoljen, ali to še vendar nikakor ne svedoči, da „Matica“ napreduje, kar se leto za letom s predsednikovega stola in po nekaterih časopisih trdi, ampak ona hodi rakovo pot. Da rakovo pot hodi, pričajo številke. Iz „Letopisov“ je videti, da je „Matica“ začetkom veselo napredovala, kajti prvo leto svojega delovanja je imela 712 Matičarjev in 7679 gld. 22 kr. premoženja; do leta 1874. je število Matičarjev poskočilo na 2291, premoženje pa je naraslo na 59.887 gld. 81 kr. S tem pa je „Matica“ tudi svoj vrhunec dosegla, kajti l. 1875. se je jelo število Matičarjev krčiti, ter se je do l. 1880. že skrčilo na 1584 udov in premoženje na 54.260 gld. 76 kr., tedaj se je premoženje za 5627 gld. 5 kr. zmanjšalo, število Matičarjev pa za 707. — Te številke tako glasno in jasno govore, da se jim nasproti ne dá nič tajiti! Govornik nahaja vzrok tej žalostni prikazni v tem, ker ne izpolnjujejo ne odbor ne poverjeniki svojih dolžnosti. Po §. 3. Matičinih pravil ima odbor pravico vsakega Matičarja, kateri ne plačuje redno in sicer, ne vsaj v prvi polovici vsakega leta, izmed družbenikov izbrisati; če pa hoče biti milostljiv, pa naj čaka do decembra ter neplačujoče Matičarje naj meseca decembra izbriše. Dalje je tudi dosti in predosti poverjenikov brez potrebnega rodoljublja, brez potrebne navdušenosti za narodno stvar, za narodni napredek, ki nikakor Matičinega napredka ne pospešujejo, ampak ga še le zadržujejo; taki poverjeniki se naj odstrane in na njihovo častno mesto se naj vrednejši postavé, ki bodo doneske vestno pobirali in nove ude nabirali. Kdor pa letnine ne plača, pa se naj izbriše, da „Matica“ ne bode po nepotrebem preveč knjig tiskati dala in jih po svojih shraniščih nalagala, katerih potem ne more prodati. Poglejmo si posestrimo „Matico Hrvatsko“, kako veselo ona napreduje! Kot „Matica Ilirska“ je hodila tistim potem, kterega smo mi nastopili, dokler ne na zadnje zaspala; vendar je imela še toliko moči, da si je sama pravila pametno preuredila in na podlagi preurejenih pravil se jako jako veselo razcveta. Posnemajmo jo ter si tudi preuredimo pravila po njenih pravilih. Razve nabrojjenih nedostatkosti so še drugi manjši vzroki, ki „Matici“ nikakor novih udov ne privabijo; sem se sme in celo mora šteti različni dostikrat silno slabi jezik, ki se v Matičinih knjigah piše. Vsak

pisatelj piše svoj jezik, in vendar bi pametno in dobro bilo, ko bi „Matica Slovenska“, naša akademija, v vseh svojih knjigah le en jezik rabila, se le po eni slovnici ravnala. Tej mnogoličnosti v Matičinih knjigah se lahko s tem izogne, da popravljavec Matičinih tiskovin vse spise po eni priznani slovenski slovnici dosledno popravlja; v to bi najboljša bila Šumanova slovnica, katero je g. prof. Marn v 48. seji Matičinega odbora kot „vrhunec slovniške vede“ priporočal in ktere prvi dve poli je tudi govornik v roke dobil ter jo tudi imenuje izvrstno, kolikor se more iz dveh pol sklepati. Da pa ne bodo pisatelji razžaljeni, če se njihovi spisi popravljajo, pa se naj že v pozivu do pisateljev omeni, da se naj Šumanove slovnice drže in da se bodo njihovi spisi tudi po tej slovnici popravljali. S tem se bode ob enem dosti dobrega za slovenščino zgodilo. Različna pisava dosti preglavice učencem dela, kar najbolje školniki čutijo. Če se učencu to ali ono popravi, pa se sklicujejo na ta ali oni časopis, na to ali ono knjigo — tudi na Matičine knjige rekši: saj so pri Matici najučenejši možje zbrani, ki gotovo vedé, kaj je prav! Če bode Matica v svojih knjigah edinstven pravičen jezik pisala, se tudi učiteljem delo olajša, ker se bodo mogli na Matičine knjige sklicavati. Govornik tedaj predlaga: a) naj se pravila naše Matice preuredé po pravilih „Matice Hrvatske“; glede svojega premoženja pa se naj ravna po pravilih „Jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti“ v Zagrebu. — Matičin odbor naj preuredbo pravil pretrese in naj skliče občen zbor ad hoc, da preurejena pravila odobri. Vlada, ki nam je zdaj prijazna, nam gotovo preurejena in popravljena pravila potrdi. Če pa se pravila preuredé, pridejo tudi literarno izobraženi možje v odbor, kar se pri literarnem društvu mora zahtevati. Ni še vsak sposoben biti odbornikom Matici, kdor kako poslanico v politiški list prav „po učenjaškem“ spiše; b) naj se popravljajo vse od Matice izdane knjige po Šumanovi slovenski slovnici.

Odbornik Ivan Vilhar: Gospod predgovornik ima na videz prav, če trdi, da se je Matičino premoženje prva leta hitro in krepko množilo, zadnja leta pa zmanjšavalo; ali v istini ni po vsem tako, n. pr. se je leta 1865. in 1866. kupilo s 13.840 gld. 67 kr. in 19.200 gld. obligacij in ta nominalna svota se je v račun vzela. Na tak način se je premoženje za 5359 gld. 37 kr. povečalo, ali temu ni bilo večje ali menje število Matičinih udov vzrok. Tako so se prejšnja leta še druge obligacije za 20.310 gld. z izdatnim dobičkom v račun vzele; ta dobiček bi bil imel prav za prav še le 1879. leta, ko so se obligacije prodale, v račun priti ne pa primenjklej 4483 gld. 22 kr., kar se je to leto po prodanih 26.750 gld. nominalne vrednosti menj dobilo. Pa celó ta diferenca bi izginila, ako bi se cela vrednost Matičine hiše, kupljene od banke Slovenije, zaračunila namesto samo one svote, ktera se je brž v gotovini izplačala. Gospodarstvo, vedno skrbno in strogo varčno, je gledalo na to, da se je „papirja“ izne-

bilo in premoženje v nepremekljivo blago preložilo, in to se mu je konečno tudi z jako lepim vspehom — z dobičkom pri obli-gacijah in pri nakupu hiše banke Slovenije — posrečilo.

Predsednik g. dr. J. Bleiweis: Kar je g. odbornik Keržič omenil, moral je storiti nasproti sl. zboru. Lehko je zahtevati knjig, lepo, čedno in dobro tiskanih, ali, gospoda, ako se stavijo take zahteve, velja to tudi dosti več denarja. Matičin odbor je imel dolžnost pozvati tiskarno na odgovor, ali je to istina, kar se očita Matičinim knjigam v Zvonu. Odgovor je došel meni in jaz sem ga izročil g. Keržiču, naj bi ga občnemu zboru oznanil.

Kar se tiče drugega razgovora pri tej točki, želim samo to, naj ena beseda meso postane, namreč sloga; saj veste slavna gospoda, da sloga jači, nesloga tlači. Meni bi se dosti primerneje in koristneje zdelo, ko bi se pri Matičinih knjigah ne kritizovali tisk in knjige, kakšni so, nego rajši vse-bina. Toliko se mi je potrebno zdelo povedati v zagovor.

G. profesorju Raiču sem za njegove opazke jako hvaležen. Ena se tiče prenaredbe pravil, druga, naj bi bila pisava v Mati-činih knjigah edina. Kar se tiče predloga o prenaredbi pravil, ga ne morem na glasovanje dati, ker ni bil, kakor to zahtevajo naša pravila, prej naznanjen, da se bo stavil. Predložil ga pa bodem odboru v pretres.

Kar se tiče drugega predloga, naj bi se v pisavi zedinili in naj bi nam bila slovnica profesorja Šumana kašipot, menim, da bi bilo pač mogoče, se v tem zediniti. Ali Šumanova slovnica bode obsegala 30 pol, in gosp. profesor s korekturo zlo odlaša, da je zmirom težko pričakujemo iz Beča. Enolična pisava bode pa tudi zato težavna, ker so nekteri pisatelji jako svoje-glavni in rajši svojih spisov tiskati ne pustijo, kakor pa da bi dovolili, da bi se jim popravili. Tako na primer se je g. profesor Macun odločno izjavil, da se mora njegova Zgodovina sloven-skega Štajarja tiskati tako, kakor jo je on spisal, in jaz dvomim resno, da bi bil on zadovoljen, če bi se mu kaj popravilo. Jaz sl. zboru obljubim, da bodem oba predloga g. Raiča predložil Mati-činemu odboru, da nju na tenko pretrese in o tem do prihodnjega občnega zbora pripravi predloge.

G. profesor Raič: Jaz sem zadovoljen s tem, da odbor potrebno o mojih predlogih ukrene.

Odbornik g. Andrej Praprotnik: Jaz mislim, da bi ne bilo „Matici Slovenski“ koristno, ako bi bili vsi njeni odborniki izključljivo le pisatelji. Odbor ima gospodarski odsek, kateri imade dosti posla z oskrbovanjem dveh Matičinih hiš. Tedaj je po mojem mnenju po polnem prav, da sedé v odboru, „Maticice Slo-venske“ v večjem številu pisatelji, pa tudi potrebno število do-brih gospodarjev.

G. profesor Raič: Jaz nisem rekel, naj bi bili vsi Mati-čini odborniki pisatelji, ampak govoril sem za to, naj bi njih bila večina kakor je to pri Matici Hrvatski.

Gospod kaplan Novak: Kdor ne plača knjig o pravem času, temu se tudi naj ne izročé. Tedaj se naj odloči poverjenikom gotov čas, do kdaj imajo poslati letnino, da je potem še mogoče določiti število knjig, koliko se njih ima tiskati. Kdor pa ne plača o pravem času, ta naj ne dobi knjig in tudi ne sme imeti pravice glasovanja.

Odbornik g. L. Robič: Takim društvenikom, ki ne plačajo letnine, se ne dadé odslej več knjige. Ali določiti število, koliko njih bode plačalo, je težko, kajti gospodje poverjeniki pobirajo še le tedaj letnino, ko jim dojdejo Matičine knjige za razdelitev. **To pa velja zdaj odboru za trdno načelo, da, kdor ne plača letnine, ne dobi Matičinih knjig.** —

S tem je bila razprava o tajnikovem poročilu končana.

3.

Ko je odbornik gosp. Ivan Vilhar prebral račun od 1. januarja do konca decembra 1880. l., ki je zboru natisnen bil predložen (Sklep računa, stran 244 in 245), poroča gosp. L. Robič o delovanji likvidacijskega odseka tako: Kakor je znano, izterjeval je likvidacijski odbor od društvenikov stare dolgove. Dolga je bilo od mrtvih in živih velika svota. Od tega dolga se je izterjalo do zdaj 1066 gold. in pričakovati je še nekaj od poverjenikov, kakor tudi od drugih udov, kateri še niso odgovorili. Mnogim ustanovnikom, kateri imajo doplačati po 30 ali 40 gold., pisalo se je, naj naznanijo, ali jih je volja doplačati ali ne. Vspéh je dozdej majhen, akoravno je bilo dela dosti. Dolg se je nakopičil najbolj od leta 1872. in 1873; takrat se je veliko udov vpisalo, kateri pa potem niso več plačevali. Od ustanovnikov bi imela Matica dobiti še do 700 gold., od letnikov mnogo več; morebiti da se še kaj dobi, ker še zmirom prihajajo plačila.

Odbornik gosp. dr. J. Zupanc: Ko sem bil jaz Matičin blagajnik, oznanjali smo v „Novicah“ zmerom, kdo je plačal letnino ali doplačal ustanovnino. To se je zadnja leta opustilo, po mojem mnenji gotovo ne Matici na korist. Jaz bi bil za to, naj bi se vsaj enkrat na mesec priobčili v „Novicah“ vsi, kateri so kaj plačali. Marsikdo bi potem, ko bo v časniku plačnike bral, se spomnil, da je on še svoj delež dolžen in bi potem plačal. — Predsednik obljubi, da bo se tudi ta predlog odboru predložil v preudarek.

4.

Predsednik g. dr. J. Bleiweis: Ako ima kdo gospodov kako opazko o proračunu za l. 1881. (Proračun, str. 246 in 247), prosim, naj jo razodene.

Gosp. prof. Raič: V proračunu za l. 1881. je med stroške tek. štev. 3. postavljenih 50 glđ. za knjižničarja; po §. 35. črka f

opravnega reda „Matice Slovenske“ pa mora biti knjižničarjev posel združen s tajnikovim poslom. Ker se kani danes o nastavljanji stalnega tajnika sklepati, mislim, da se bode implicite tudi sklenilo, naj bode tajnik resnično tudi knjižničar. Tajnik-knjižničar bode imel s knjižnico, ako bode hotel svoj posel vestno in na tenko izpolnjevati, jako dosti posla, ker je vsa knjižnica silno zanemarjena, česar sem se osebno dovolj prepričal. Med drugim sem tudi opazil, da Matica ne dobiva knjig od družtev, s kojimi je „v djanski zvezi književne vzajemnosti“ in vendar sodim, da jim naša Matica svoje knjige redno v zamenjo pošilja. Našel sem n. pr., da Matica „Glasnika srpskog učenog društva“ že od l. 1871. več ni dobila, česar noben knjižničar deset let ni zapazil; ravno tako se mi zdi, da tudi „Časopisa musea kraljestvi českého“ ni vsega in nekterih ruskih knjig od več let itd.

Bodočemu tajniku tedaj naj odbor naloži, da se na tenko ravna zastran knjižnice po §§. 39. in 40. opravnega reda, da se omogoči Matičarjem v knjižnici brati; zato pa je tudi potrebno, da se tajnik-knjižničar uradnih ur drži. Dalje naj knjižničar skrbi, da se bodo izposojene knjige redneje vračale kakor dozdej, ko so nektre izposojene trinajst let, tedaj so že skoraj izposojevalčeva lastnina postale.

Predsednik g. dr. J. Bleiweis: Ako pritrđi slavni zbor odborovemu predlogu, da se nastavi tajnik, je samo ob sebi umevno, da bode tajnik eo ipso tudi knjižničar, kakor to veli §. 35. Matičinih pravil.

Tudi se bodo določile po §. 40. Matičinih pravil nektre ure, med kterimi se bodo knjige v družtvenem stanovanji lahko brale in izposojevale.

Odbornik g. J. Vilhar: Svota 50 gld. za knjižničarja stavi se že mnogo let v proračun, ali izplačana dozdej še ni bila nikdar, ker se je ta posel doslej brezplačno opravljal.

Gosp. dr. Josip Stare: Pod št. 4. najdem zaznamovano: „Za opravila likvidacijskega odseka honorar 210 gld. Jaz bi prosil, da se mi razjasni, za koga se je porabil ta honorar?“

Odbornik g. J. Vilhar: Plačalo se je g. L. Robiču po 30 gld. in g. F. Stegnarju po 15 gld., da sta oskrbela delo za likvidacijo.

Predsednik g. dr. Bleiweis: Razven tega sta gospoda opravljala tudi službo tajnika, kterega Matica zdaj po odstopu odbornika g. A. Praprotnika že dalj časa nema.

G. dr. Josip Stare: Mislim, da bi se bilo med 40 Matičinimi odborniki vendar lahko dva našla, ktera bi bila prevzela delo zastonj in tako bi se bilo prihranilo Matici toliko denarja.

Odbornik gosp. P. Grasselli: Slavni zbor! Leto dni je preteklo, kar je meni čast, biti članom odbora „Matice Slo-

venske". Nisem imel prej prilike presojevati, koliko posla je imel in ima likvidacijski odsek. Med 40 Matičinimi odborniki je polovica vnanjih, na ktere se nikakor ni moglo računati, da bi prevzeli to delo. Med tukajšnjimi udi Matičinega odbora je znanstveni in gospodarski odsek ustanovljen. Od znanstvenega odseka ni bilo zahtevati, da bi kdo likvidacijo prevzel, ostala je tedaj le še peščica udov gospodarskega odseka. Odkritosrčno morem izpovedati, da se velikanskega likvidacijskega dela brezplačno lotiti ni nikomur poljubilo; kajti, da bi se ta silno zamotani posel temeljito opravil, treba je bilo neprestane delavnosti, pa tudi posebnega računarskega znanstva. Ne vem, kdo med odborniki bi bil ta posel prevzel, razven gosp. odbornika Robiča, kateri ima vso sposobnost in potrpežljivost za tako delo za tako majhno plačilo. Taka likvidacija ni nobena igrača. Vrh tega so še pristopila tudi tajnikova opravila in treba je bilo za dvojni posel dvojne moči, ki jo je odbornik Robič našel v pripomoči odbornika gosp. Stegnarja.

Poročilu gosp. Grassellija dodaje gosp. Robič nekaj opazek ter pravi: Ko bi bil vedel, koliko bo dela, ne bil bi se ga lotil, tudi ne, če bi se mi dalo 600 gld. in še več plačila. Od jutra zgodaj do pozne noči sem delal za en goldinar na dan in še ne bi bil mogel opraviti vsega, ko bi ne imel pomočnika gosp. Stegnarja. Tri cele mesece poprej, predno se je v istini začela likvidacija, sem pa delal zastonj, od meseca avgusta l. l. pa do zdaj proti malemu plačilu, pozneje s pomočjo g. Stegnarja; a še enkrat odkritosrčno rečem, da bi mi ljubše bilo, da bi se ne bil lotil likvidacije.

Za gos. L. Robičem se oglasi gospod Stegnar tako: Ako se je hotela likvidacija točno izvršiti, treba je bilo strogo postopati, da se je vsaj nekoliko prišlo do namena. Gosp. Robič je delal od 8. ure zjutraj z malim prestankom do 8. ure zvečer; zato pač smem prašati, kdo izmed Vas gospodov bi bil toliko dela prevzel za en goldinar na dan. Tudi jaz sem se trudil vsak dan po 3 in 4 ure, in mislim, da se tudi moj trud nikakor ni odškodoval.

Gosp. dr. Stare: Ni mi prišlo na um, da bi hotel oporekati plačilu, katero sta gospoda Robič in Stegnar za likvidacijsko delo dobila, ker dobro vem, kako težko delo sta gospoda prevzela; ali njima bi se bilo delo lahko zdatno olajšalo, ako bi njima bili tudi drugi odborniki pomagali.

Predsednik g. dr. Bleiweis: Misel, katero je g. dr. Stare izrazil, da bi delalo pri likvidaciji več odbornikov, je neizpeljiva. Stvar mora biti v eni roki in tisti, kateri dela, jo mora na tenko poznati. —

Ker v vsem razgovoru ni bil noben predlog o proračunu za l. 1881. stavljen, oznani predsednik, da je proračun odobren.

5.

Po §. 9. Matičinih pravil bi bila zdaj volitev treh udov, da bi pregledali račun o Matičinem novčnem gospodarstvu.

Ker pa zbor to imenovanje predsedniku prepusti, imenuje ta gosp. Ivana Hribarja, gosp. prof. J. Celestino in gosp. Fr. Kadilnika.

6.

Predsednik g. dr. J. Bleiweis: Na dnevnem redu je zdaj odborov predlog, naj se razpiše tajnikova služba z letno plačo 600 gld. G. odbornik P. Grasselli boče o tem poročal.

Odbornik g. P. Grasselli: Slavni zbor! Vsakemu Matičarju je znano, da ima „Matica Slovenska“ po pravilih pravico, najeti stalnega tajnika. Dokler se je tajništvo lahko oskrbovalo po §. 37. družtvenega opravnega reda, ki se glasi: „Dokler se najdejo odborniki, ki so pri volji, opravljati tajnikovo službo tako, da je eden tajnik (§. 35. b. c. d. g. h. opr. reda), eden zapisnikar (§. 35. a) opr. reda), eden pa knjižničar (§. 35. e. f. in §. 39. 40. opr. reda), ne razpiše se služba tajnikova, da se Matici prihranijo stroški. Odbor pa ima pravico, dovoliti jim nekako nagrado, vendar vsem trem nikoli ne čez polovico plačila, katero občni zbor za tajnika potrdi v proračunu“ — ni bila potreba, najeti posebnega tajnika. Godilo se je tako nekoliko let. A zadnja leta so se slišali pri občnih zborih in sploh v javnosti glasovi, naj bi se opustilo tajnikovanje po tem poti in naj bi se nastavljal stalen, plačan tajnik.

Dokler je prejšnji tajnik g. A. Praprotnik mogel opravljati tajnikovo službo, delalo se je na to, da bi zamotane stvari prej uredili. Ko pa g. Praprotnik ni zamogel več delovati zaradi pomenjkanja časa, izvolil se je likvidacijski odsek, da ne bi tajnik imel opravljati starih grehov. Nikdo ne bi bil prevzel tajnikove službe prej, dokler ni likvidacijski odsek stvari uredil. Zdaj, ko smo tako daleč prišli, da se zamorejo opravila izročiti, sklenil je odbor, da se slavnemu zboru nasvetuje, naj izvoli stalnega, plačanega tajnika. Da bi se to zgodilo, došlo je tudi mnogo nasvetov z dežele, sosebno je Matičar prečestiti g. dekan dr. J. Ulaga v Konjicah pogostoma nasvetoval nastavitvi stalnega tajnika. Izjavilo se je, da do zdaj vredba ima mnogo nezgod, da Matica nima svojega urada (bureau). Reklo se je tudi in stavljal se je konkretni predlog, naj se nastavi poseben tajnik, kateri bi stanoval v Matičini hiši in tudi sprejemal vse dopise in denarje. V praksi bi bila izvršitev teh predlogov pač mogoča, ali doslej nasprotuje določbam §. 35. opravnega reda.

V tem §. je narisan tajnikov delokrog. Odbor pa ima pravico po §. 36. opravnega reda tajnikovo službo oddati na tri leta v misli §. 13. Matičinih pravil s plačo, katero določi, in to je 600 gld. za zdaj. Ali je stalen tajnik potreben, o tem pač

ni treba govoriti, kajti za njega govori pač najbolj denešnji položaj našega društva. Ali je plača s 600 gld. primerna ali ne, o tem bodo morebiti gospodje raznih misli, ali Matica za zdaj ne more boljši plačati tajnika. Ko se denarne razmere zboljšajo, lahko se plača tajniku poviša. V prvi vrsti pa ne bode tajnik, kateri se ima zdaj najeti, znanstven tajnik v pravem pomenu besede, to je tak, kakega bi moralo imeti znanstveno društvo, nego on bode v prvi vrsti samo opravnik Matičine pisarne; baval se bode torej le bolj z mehaniškim delom, ktero pa mora biti natanko, kajti od njega je odvisen ugoden napredek tega društva. Marsiktero pismo potrebuje hitre rešitve, treba je tudi, da se tajnik najde ob gotovem času v pisarni. Jaz mislim, da sem odborov nasvet o nastavljanji stalnega tajnika na vse strani razjasnil, in priporočam sl. zboru, da odobri odborov nasvet, da se razpiše tajnikova služba. Nasvetoval bi tudi, da bi se služba le z zelo kratkim obrokem razpisala.

Gosp. Ivan Hribar: Po poročilu čestitega odbora Matice Slovenske odločil se je isti za to, da se razpiše tajnikova služba z letno plačo 600 gl. Gospod poročevalec je natančno razjasnil, da hoče odbor v prvi vrsti ogibati se enakih homatij, kakoršne so se žalibog zadnja leta vgnjezdile, potem, da se nastavi tajnik. A treba je pomisliti, da bode plača s 600 gl. dosti premajhna, ako se sploh misli dobiti literarno izobraženega tajnika, da bi se društvo razcvetalo. Če mora tajnik knjige voditi, opravljati vse korespondence, sploh izvrševati vsa opravila za Matico, ne bode se našel noben literarno izobražen mož, kateri bi to službo dalje časa obdržal, ampak dobili bomo vselej le tajnika za nekoliko časa. Zato se meni tudi jako nespametno zdi, ako kdo trdi, da se Matica ne sme primerjati drugim zavodom enakega namena. Le ako se enaki zavod primerja z enakim, nam je mogoče česa se učiti. V tem pa, kar se razcveta tiče, mora nam biti Hrvatska Matica vzor, posebno pa njena uprava. Tam je tajnik društvu duša. Če pa hočemo na enako stopinjo dospeti, če hočemo, da bode tajnik sam iskreno deloval na to, da se društvo razcveta, potem je treba, da se letna plača od 600 gl. na 1000 gl. poviša; zato stavim predlog, da se tajnikova služba s plačo 1000 gl. razpiše.

Gosp. profesor Raič: Da ne bi dobili literarno izobraženega tajnika za nasvetovano plačo, o tem jaz pač dvomim. Kolikor je izobraženih aprobanih kandidatov in kolikor jih je brez službe, to se lahko razvidi iz „Verordnungsblatt des Unterrichtsministeriums“. Ti se bodo prav radi za tajnikovo službo oglasili. In ako primeknemo še tistih 50 gl., kateri so že tako postavljeni v proračun za knjižničarja, kterega posle bode tudi tajnik opravljal, dobi 650 gl.; ko se njemu izroči tudi posel korektur in se mu, če tudi zdaj ne, a pozneje, odloči pristojevanje v Matičini hiši, ni dvoma, da dobimo literarno izobraženega taj-

nika. Hrvatske Matice tajnik g. bibliotekar J. Kostrenčić ima samo 400 gl. plače od Hrvatske Matice, ali on je v srečnem položaji, da njegovo službo v biblioteki večinoma opravljajo drugi uradniki. Ako tedaj damo našemu bodočemu tajniku 650 gld. in mu prepustimo zaslužek korekture Matičinih knjig, dobimo gotovo literarno izobraženega tajnika. Konečno bi še izrazil željo, naj bi se bodočemu tajniku od odborove strani naročilo, da bi v Letopisu na novo poročal, kaj da je vse v Matičini knjižnici, kakor je to delal velezasluženi profesor Vavruš do l. 1874., da Matičarji vsaj zvedé, kake in koliko knjig ima Matica v svoji knjižnici.

Gosp. Ivan Hribar: Ne dvomim nikakor, da bode lahko dobiti tajnika Matici tudi za 600 gl. A temu možu, kateri ta posel prevzeme, ne bode eksistenca zagotovljena. On ne bode mogel agitovati, da bi pristopilo več udov, tudi se mu ne bode lahko posrečilo dobiti pisateljev. Ostal bode gotovo edino le dninar.

Poročevalec gosp. P. Grasselli: Glasovi o tajniku, kateri so se izjavili tu, slišali so se že tudi v Matičinem odboru. Tudi tam se je reklo, da je plača premajhna. A vgovarjalo se je tudi v odboru, da bi bilo težko najti tajnika, kateri bi tudi za večjo plačo za zmirom posvetil svoje moči Matici. Gosp. Hribar je te misli, da bi se z 1000 gl. letne plače dobil tajnik, kateri bi ne ustrezal samo določbam pravičnega reda, nego storil za Matico še dosti več. Jaz pa mislim, da z 1000 gl. tudi ne more izhajati literarno izobražen mož, kateri bi se po polnem na Matico navezal, posebno če ve, da se ta plača ne bode mogla izdatno povišati, in če ve, da po zdanjih Matičinih pravilih in opravnem redu bode moral opravljati tudi mnogo služeb, ktere se njemu, kot znanstvenemu možu, ne bodo posebno prilagale. Tajnik, kateri se bode zdaj najel, ne bode v prvi vrsti znanstven tajnik, ampak skrbeti bode najprvo moral, da red v knjigah, kateri se je zdaj vvel, tudi vzdrži. Če bi bil pa tajnik mož, kateri bi se le pečal z znanstvom, potem bi bilo treba, da se plača za vse druge posle še poseben delavec. Drugače pa dvomim, da bi hotel tajnik oskrbovati vse posle, ktere mu nalaga §. 35. pravičnega reda. Ako se pa pravila in opravljeni red prenarede, potem je mogoče, da se v misli gospodov nasvetovalcev kaj doseže. Tajnikova služba pa se odda le na tri leta; ta doba se pa more tudi skrajšati, in to proti odpovedi, tedaj je vsako leto možno odnošaj prenarediti. Naša Matica pa po mojem mnenji zdaj ni v denarnem položaji posebnega tajnika plačati, kateri bi ob tem živel, nego služba ostane vsaj zdaj le postranska. Nam je treba narodnega izobraženega moža, kateri bode vodil knjige in korespondence in bode vzdrževal zavez z znanstvenimi pisatelji.

Vzglede g. prof. Raiča, kateri je kazal na Matico Hrvatsko, ktera ima tajnika, ki dela le za malo denarno žrtvo, nema primere za našo Matico. Jaz bi iskreno želel, da bi imela tudi naša Matica moč, literarno izobraženo moč — ktero nam naj Bog da! — kakor je tajnik Matice Hrvatske, ki za malo denarno žrtvo tako uspešno deluje za svoje društvo. Reklo se je tudi, naj bi se tajniku prihranila korektura Matičinih knjig. No, gospoda, to je posel, za kterega se malokdo puli; zagotovim pa lahko slavni zbor, da bode odbor za to skrbel, da bode novi tajnik pri tem delu imel prednost pred vsakim drugim, če ga bode le hotel prevzeti.

Predlog, naj se napravi nov izkaz knjig Matičine knjižnice, z veseljem pozdravljam, in ne dvomim, da bode Matičin odbor novemu tajniku naložil, da ga od l. 1874. nadaljuje in da se priobčuje potem v „Letopisu“. Iz navedenih razlogov ne odstopim od predloga, kterega sem stavil po naročilu Matičinega odbora. Kdar dozori predlog, da se prenarede pravila Matici na korist, in kdar se premeni tajnikov delokrog, kateri je zdaj obrisan v §. 35. opravnega reda, tedaj se bode moglo tudi misliti na znanstveno izobraženega tajnika in na večjo plačo. Dotlej pa ostanem pri predlogu, naj se tajnik nastavi s plačo 600 glđ.

Gosp. Fr. Bučar: Jaz mislim, da tajnika, od kterega se toliko zahteva in kateri bi naj bil vsaj mnogo ur v pisarni, ne bo mogoče dobiti za 600 glđ. K večjemu utegne biti od 12. do 1. ure v pisarni, če opravlja še toliko pisarij.

Pri glasovanji je bil predlog o razpisu tajnikove službe z letno plačo 600 gold. z veliko večino sprejet.

7.

Ker nikdo v zboru pričujočih društvenikov ni stavil v obravnavo nobenega posebnega nasveta, sklene predsednik dr. J. Bleiweis sejo z zahvalo društvenikom, da so v velikem številu došli v zbor in se njegovih obravnav iskreno udeležili.

8.

V odbor so bili z veliko večino glasov izvoljeni gospodje: Karol Klun, France Kosar, dr. Poklukar, Ivan Tomšič, prof. Wiesthaler, dr. Sterbenc, dr. Tonkli, dr. Jeglič in Karol Šavnik.

51. seja Matičinega odbora.

9. julija 1881.

Ko se je zbralo 16 odbornikov, je predsednik oznanil odborovo sklepčnost, in začele so se obravnave.

Ker sta zapisnika 50. odborove seje in 17. občnega zbora bila v „Novicah“ objavljena, opusti se njuno branje.

Pred vsem se je v tej seji, ki je bila po novih volitvah prva, odbor na novo ustanovil in bili so izvoljeni:

Za predsednika g. dr. Jan. Bleiweis, za podpredsednika g. dr. Jarc in g. Peter Grasselli, — za blagajnika g. Ivan Vilhar, — za ključarja g. Luka Robič in g. Anton Keržič, v gospodarski odsek se volijo gospodje: P. Grasselli, K. Klun, L. Robič, I. Tomšič, I. Vilhar in dr. J. Zupanec, — v književni odsek pa izmed ljubljanskih odbornikov gospodje: dr. Jan. Bleiweis, dr. Anton Jeglič, Karl Klun, Anton Keržič, Josip Marn, Matej Močnik, Andrej Praprotnik, Feliks Stegnar, Ivan Tomšič, Ivan Vavrû, Matej Vodušek, Vilibald Zupančič, in izmed vnanjih odbornikov gospodje: Fran Erjavec v Gorici, Franjo Hubad v Ptuj, Franc Šuklje v Dunajskem Novem Mestu in Viljem Urbas v Trstu. —

Predsednik g. dr. J. Bleiweis izreka željo, naj mu odbor delo olajša s tem, da ostane g. Josip Cimperman korektor Matičinih tiskovin, ker je jako marljiv in napreden pisatelj, naloga Slovenske Matice pa podpirati pisatelje. Odbor radovoljno privoli v ta pogoj.

Potem je prišlo imenovanje stalnega tajnika na vrsto. Za dotično poročanje od predsednika izbrani odsek treh odbornikov, namreč g. Grassellija, g. Kluna in g. dr. Jegliča si je g. Grassellija izvolil za referenta, ki je vsestransko pretehtal sposobnosti vsakega kompetenta v literarnem in vsakem drugem oziru, posebno tudi v tem, da bi si Matica pridobila tajnika, ki bi utegnil najdalje ostati v tej službi. Soglasno z obema odbornikoma, ki sta bila v dotičnem odseku, je referent potem izmed 8 kompetentov nasvetoval tri, na katere naj bi odbor v prvi vrsti ozir vzel, in to so: g. Franc Orešec, g. Anton Trstenjak in g. Ivan Vrhovec. — Po občirni razpravi, kateri je zmirom le načelo bilo to, da se vedno in vestno opravljajo mnogovrstni posli, ki jih bode imel prihodnji tajnik dalje časa v svoji službi, je bil iz nasvetovane trojice enoglasno izvoljen gosp. Franc Orešec. Gosp. Orešec je bil suplent na gimnazijah v Gorici, Celji in Mariboru in na realki v Ljubljani. Odbor je določil, da službo nastopi 1. dne avgusta.

Odbornik gosp. Robič je poročal o zaostalih plačilih nekterih družtvenikov; odbor je pritrdil njegovim nasvetom, in je vzel na znanje nektera poročila o zadevah Matičine hiše poleg zvezdnega drevoreda.

Predsednik izročuje odboru nekatere Matici poslane rokopise; odbor sklene, naj se v pretres in potem v poročanje izročé: „Slovenci in Hrvati v borbi zarad investiture“, spisal prof. Steklasa, — dr. Jegliču; — „Ali je filozofija Slovanom mogoča“, spisal Podgornik, — dr. Jarcu; — „Planimetrija“, spisal Pintar,

— prof. Celestini; — „Zgodovina slovenskega Štajerja“, spisal Lapajne, — prof. Zupančiču; spis prof. Majcigerja o „Slovenskem Štajerji“ in „Narodne šege štajerskih Slovencev“, spisal dr. J. Pajek — prof. Marnu, ki je pregledal tudi Macunov „Slovenski Štajer“, ter nasvetoval ga letos izdati, in „Toplota“, spisal Križan, — prof. Senekoviču. — Za pregled „narodnega blaga“, sklene odbor, trud dotičnemu gospodu nekoliko odškodovati. Ponovi se sklep, da se nagrade pisateljem ne dovoljujejo naprej. — Za letos so dozdej določene te knjige: „Letopis“, Šumanova „Slovnica“ pa Macunov „Štajer“.

52. seja Matičinega odbora

21. decembra 1881.

V tej seji je bilo pričujočih 17 ljubljanskih in eden izmed vnanjih odbornikov. Sejo je vodil prvosednikov namestnik, gospod P. Grasselli, ki se je častno spominjal umrlega prvosednika dr. Janeza Bleiweisa viteza Trsteniškega in odbor povabil, da bi vstal v znamenje žalovanja. (Zgodilo se je.)

Odbor potrdi potem zapisnik zadnje odborove seje 9. julija. Med tem časom je bilo 7 drugih sej. Književni odsek je 26. julija sklenil, za 1881 odložiti tiskanje „Slovenskega Štajerja“ gosp. prof. Macuna, po želji c. k. deželnega šolskega sveta pa izdati „Geometrijo“ in „Somatologijo“ za učiteljišča (Novice str. 243); isti se je posvetoval 10. decembra o knjigah za 1881, posebno o „Samotologiji“, in je nasvetoval nove za 1882. Knjigam za 1881 so odločili število iztisov ljubljanski odborniki 17. avgusta v izredni seji, v zadnji pod vodstvom gosp. dr. Jan. Bleiweisa, kajti 29. novembra — tudi v izredni seji — se je Matici bilo pripravljati na pogreb slavnega prvosednika. Za njegovega namestnika je bil potem izvoljen gosp. P. Grasselli, za prvomestnika književnega odseka pa gosp. prof. J. Marn. Gospodarski odsek se je ustanovil 4. avgusta izbravši gosp. dr. J. Zupanca za prvomestnika, gosp. P. Grasselija pa njemu za namestnika, ter je v treh sejah (4/8, 5/9, 18/12) skrbel za gospodarstvo (popravljanja hiš, oddajanje stanovanj, Matičino preseljevanje itd.).

Veselo znamenje je število novih udov; od 9. julija jih je namreč pristopilo 142 (lani vse leto 78), med njimi 5 ustanovnikov. Za poverjenika na Igu postavi odbor nadučitelja gosp. Fr. Govekarja, o drugih poverjeništvih bo razgovarjanje v prihodnji seji.

Prvosednika izvoli Matici novi odbor v prvi seji po občnem zboru; med tem pa opravlja namestnik gosp. P. Grasselli prvosednikovo službo.

Letopisu za 1881 se pridene rajnega prvosednika mrtvaški list, izdan od Matice in čitalnice, potem nagrobni govor deželnega poslanca gosp. L. Svetca, in pesen, katero njemu na čast zloži gospa L. Pesjakova. Druga knjiga za 1881, „Slovnica slovenska“ gosp. prof. Šumana, je natisnena do kazala, gledé „Somatologije“ pa sklene odbor, dotični prevod gosp. dr. Samca poslati gosp. prof. Erjavcu in ga naprositi, da bi ga pregledal in za natis pripravil. Geometrija, odločena samo za prodajo, je natisnena do 6. pole.

Za leto 1882. izda Matica „Letopis“ kakor do zdaj. Došle rokopise prevzame književni odsek v pregled, kar jih pa ni za natis, se vrne. Druga knjiga, spisana od gosp. Križmana in za 1882 priporočena od književnega odseka, je „Slovnica italijanskega jezika“; odbor sklene po dolgem razgovorjanji, da se o tej knjigi odloči še le v prihodnji seji, med tem pa rokopis tudi gosp. prof. Marušiču pošlje v pregled. Slovanstvo (Čehi) bo v treh ali štirih mesecih spisano.

Spisa gosp. prof. dr. Križana: „Logika“ in „Dušoslovje“ izroči odbor gosp. dr. Svetini v pregled, „Šege in običaje štajerskih Slovencev“, nabrane od gosp. dr. Pajeka, in „Zgodovino slovenskega Štajerja“, ki jo je spisal gosp. Lapajne, pa gosp. Slekovcu.

Tiskarna naj svoje račune predlaga odboru vsako leto proti in sicer do tiste seje, v kateri se sklene razpošiljanje knjig.

Prvo in drugo nadstropje Matičine hiše pri Zvezdi odda odbor banki „Slaviji“. Likvidacijski odbor banke „Slovenije“ pa zapusti ob Jurijevem svoje stanovanje v isti Matičini hiši. V to stanovanje, ki je po poročilu strokovnjakov gg. Jerančiča in Zupančiča tako močno in dobro, da bo lahko nosilo veliko težo Matičinih knjig, se preseli Matica ob Jurijevem, njeno stanovanje na Bregu št. 8. pa se odda.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“

Tek. št.	Dohodki		v gotovini		v obli- gaci- jah	Opombe	
			posa- mezno				skupaj
			gld.	kr.			
						K št. 2 b).	
1	—	—	2788	40	12760	Za leto 1872 2 fl.	
2	Plačila družtenikov:					1873 6 "	
	110	—				" " 1874 26 "	
	2276	—	2386	—		" " 1875 62 "	
3	Obresti:					" " 1876 95 "	
	486	55				" " 1877 130 "	
	110	10	596	65		" " 1878 208 "	
4	Hišni dohodki . . .					" " 1879 731 "	
	svoje stanovanje ne					" " 1880 954 "	
	vračunjeno					" " 1881 60 "	
5	—	—	100	—		" " 1882 2 "	
6	—	—	2139	01		skupaj 2276 fl.	
7	—	—	82	—		K tek. št. 11.	
8	—	—	180	—		Od ostanka v gotovini	
9	—	—	11202	10	12760	je v hranilnici pod št. 90878	
10	—	—	8476	10	3000	naloženih 1242 gl.	
11	—	—	2126	—	9760	26 kr. in drugod 1356 gl.	
12	in če se k ostanku pri- šteje dozdej vplačani znesek novo kupljene hiše na kongresnem trgu št. 7 . . .						4 kr.
	25061	62					
	in vrednost hiše na bregu št. 8 . . .						
	11400	—	36461	62			
13	potem vrednost inven- tarja in zaloge knjig okoli						
	—	—	2000	—			
14	se kaže konečnega pre- moženja						
	—	—	41187	62	9760		

računa

za XVI. družtv. leto od 1. jan. do 31. dec. 1880. 1.

Tek. št.	Stroški		v gotovini		v obli- gaci- jah	Opombe	
			posa- mezno				skupaj
			gld.	kr.			
1	Upravni stroški:						
	a)	tajniku	250	—			
	b)	blagajniku	—	—			
	c)	knjižničarju	—	—			
	d)	za pisarno	155	—	405		
2	Izdavanje knjig:						
	a)	spisi	878	24			
	b)	tisk	1500	—			
	c)	vezanje knjig	377	70	2755	94	
3	Na račun kupne cene za hišo na kongr. trgu						
					3449	26	
4	Obresti od dolga te hiše						
					200	—	
5	Stroški 2 hiš						
	a)	davki	1141	36			
	b)	razni stroški	367	54	1508	90	
6	Prodane obligacije						
						3000	
7	Kopitarjeva slavnost in ploša						
					65	—	
8	Razni izdatki						
					92	—	
9	Skupni stroški						
					8476	10	
						3000	

V Ljubljani 1. januarja 1881.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Pro-

„Matice Slovenske“ za XVII. leto, to je od

Tek. štev.	Dohodki	Nominalna vrednost obligacij		Letni obresti		Skupaj		Opombe
		gld.	kr	gld.	kr	gld.	kr	
1	Obresti po odbitem davku in sicer:							
	a) iz rente v srebru:							
	5 po 100 gld. št. 546378, 548115, 548116, 256407, 257408	500		21				
	9 po 1000 gld. št. 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 219685, 142691	9000		378				
	b) iz drž. posojila leta 1860 serija 18312, št. srečke 16	100		4		403		
	c) od gotovine okoli	—		—		100		
2	Čisti dohodek Matičinih hiš	—		—		1600		
3	Od udov (letnikov)	—		—		2000		
4	Za knjige, ki se morda prodajo	—		—		100		
	Skupaj	—		—		4203		

račun

1. januarja do 31. decembra 1881.

Tek. štev.	Stroški	Posamezno		Skupaj		Opombe
		gld.	kr	gld.	kr	
1	Tajniku	600	—			
2	Blagajniku	60	—			
3	Knjižničarju	50	—			
4	Za opravila likvidacijskega odseka honorar	210	—	920		
5	Vežanje knjig	—	—	300		
6	Potrebščine za pisarno	—	—	150		
7	Razni izdatki	—	—	100		
	Skupaj	—	—	1470		
	V primeri z dohodkom	—	—	4203		
	ostaja za izdavanje knjig (to je za spise in tisk)	—	—	2733		

V Ljubljani 1. januarja 1881.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Odbor Národne ljubljanske čitalnice in odbor Slovenske Matice naznanjata v svojem in v imeni vseh narodnih družtev pretužno vest, da je preslavni naš

Dr. Janez vitez Bleiweis - Trsteniški,

vitez avstrijskih redov železne krone III. vrste in Franc-Josipovega reda, ruskega Vladimirovega reda; predsednik Slovenske Matice in ljubljanske čitalnice; c. k. profesor; deželni poslanec; tajnik c. k. kmetijske družbe; vodja živinozdravniške šole; pravi člen jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu; častni člen mnogih učenih družtev; častni meščan ljubljanskega, kranjskega in mnogih drugih mest in trgov, častni občan skoro vseh slovenskih srenj itd. itd. itd.,

rojen v Kradji 19. novembra 1880. leta, po kratki bolezni, prejemši sv. zakramente za umirajočce, danes ob pol 1. uri po noči izdehnil svojo blago dušo.

Svečani sprevod bode v četrtek dne 1. decembra ob 4. uri popoldne iz lastne hiše dragega pokojnega pred knezoškofijsko palačo.

Sprevodni red se bode posebe natisnen prijavil.

Čestite členove vseh narodnih in drugih družtev uljudno vabimo, da se spreveda visokospoštovanega, nepozabljivega nam očeta in ljubljenea naroda slovenskega udeleže v obilem številu.

V Ljubljani dne 29. novembra 1881.

Odbor

Narodne čitalnice ljubljanske.

Odbor

Matice Slovenske.

Družabnikom Matice Slovenske!

Z letopisom za 1881. leto Matica Slovenska svojim družabnikom izroča poslednjo knjigo, katero je uredoval pokojni društveni prvosednik, gospod dr. Janez Bleiweis vitez Trsteniški. Ugasnola mu je luč oči, predno je še knjiga zagledala beli dan. O njegovej smrti sta Ljubljanske Čitalnice in Matica Slovenske odbora izdala mrtvaško oznanilo, katero je postavljeno pred te vrstice. Globoko je čutilo vsako rodoljubno srce udarec, ki ga nam je prizadela tolika izguba. Nihče ne pričakuje, da bomo na tem mestu ocenivali umrlega našega voditelja življenje in delovanje: sveta dolžnost Matičinega odbora je skrbeti, da dr. Janez Bleiweis dobode dostojen slovstven spomenik.

Dolgo nam je Božja milost ohranila rajnika, in če bi bil živel še mnogo let, vselej bi nas bil ostavil prerano. Primerneje se slovenski narod ni mogel posloviti od svojega prvaka nego z ginjaivimi besedami, katere je pri pogrebu na pokopališči govoril deželni poslanec in Matičin odbornik gospod Luka Svetec. Naj tedaj tudi to tožno poročilo sklene.

GOVOR GOSPODA LUKE SVETCA

pri grobu

dr. Janeza viteza Bleiweisa - Trsteniškega

dné 1. decembra 1881.

Častita gospoda!

Dragi bratje in sestre!

Utrnila je zopet zvezda na obnebji naše mile domovine. Utrnila in ugasnila za vselej je svitla zvezda, ki je tako lepo, tako dobrotno svetila slovenskemu narodu skoro cel pol stoletja!

V črno se zavija vsa slovenska zemlja.

Dr. Janeza Bleiweisa-Trsteniškega, katerega je naš narod tako visoko spoštoval, tako srčno ljubil, katerega smo s tolikim zaupanjem in s tolikim ponosom klicali svojega očeta — njega ni več. Ta tužni glas odmeva od vseh strani slovenske zemlje: ni ga več!

In s Slovenci sočutno žalujejo drugi slovanski rodovi. —

Nezapopadljivi so sklepi modrosti božje. Mi se jim moramo udati brez prašanja. Naše solze teko, ali mrliča ne skličejo več iz groba.

Žalostni in potrti smo se tukaj zbrali, da izkažemo zadnjo čast možu, kakoršen je le redka prikazen v narodnem življenji,

možu, ki je glede našega narodnega življenja in napredka nam stvarnik nove dobe.

Tvoja delavnost, dragi Janez, bila je vsestranska. Kako si ti budil našo literaturo, kako skrbno zbiral njene proizvode v „Novicah“, v Matičinih in drugih spisih! Kako marljivo si skrbel ob enem za povzdigo narodnega gospodarstva in naš kmetovalec, naš rokodelec in obrtnik ni imel boljšega učitelja, boljšega svetnika, boljšega podpornika od tebe.

In v srditem boji, ki ga bijemo za politiske in narodne pravice, ali nisi ti bil najprevidnejši, najzanesljivejši naš vojvoda, in ob enem sam najpogumnejši vojak?

Vsi stanovi smo čutili dobroto tvojega dela in tvojega truda; izrekamo ti zato tukaj svojo najtoplejšo zahvalo.

Zapustil si nam pa ti tudi najlepši zgled, kako je treba zbirati in družiti vse moči k skupnemu delu; kako je treba delati neprestano, z železno stanovitnostjo, ako se hoče doseči visoki namen — narodno blagostanje.

Mi čemo tvoj zgled posnemati.

Kadar bi hotela hidra razprtije dvigati mej nami svojo glavo, tvoj zgled potolaži nasprotujoče strasti! Kadar bi prišle nezgode na naš narod in bi hoteli nevspehi majati naše zaupanje, tvoj zgled nas ohrabri in potrdi!

Da, da, ravnati se hočemo po tvojem zgledu, to ti obetamo, to na tvoji gomili prisegamo.

In kakor seme, ki si ga ti sejal po vsem polji naše slovenske zemlje, uže klije in cvete in sad donša in ga donšalo bo še našim poznim vnukom, tako nam več en ostane tvoj spomin. V svojih delih nam ostaneš nepozabljiv, nesmrten.

Blagor mrtvim, pravi evangelist, ki v Gospodu umerjejo, ker njih dela grede za njimi. Blagor tebi, dragi Janez, ker te spremljajo mnogoštevilna dobra dela, storjena za narod in dom, za državo in človeštvo, pred večnega sodnika.

Obračal si dobro svoj talent, kakor evangeljski hlapec, kateremu je gospod rekel: blagor tebi, vrli hlapec, ker si bil zvest v malem, jaz te zdaj nad veliko postavim.

Tako si slavno dokončal svojega življenja pot; zdaj počivaj od dela in truda. Mirno počivaj pod to gomilo, ki bo sveta nam in našim vnukom, dokler se bo razlegala slovenska beseda po teh prijaznih ravninah.

Tvoj duh pa naj veje nad nami, kakor angelj božji; naj nas navdaje z gorečnostjo in pogumom za narod in delo, za slogo in jedinstvo, da se bomo tudi za naprej trdno držali tvojega starega gesla: vse za vero, za dom, za cesarja in da bomo srečno nadaljevali delo, katero si ti pričel.

In zdaj dragi rajni, z Bogom, z Bogom za vselej!

Dr. Janezu Bleiweisu.

1.

Dné 19. novembra 1878. 1.

Glej, kamor se danes oziraš, ljubezni
Vzprijemáš in hvale iskréne dokáz;
Poslušal stotero voščíl si izbórnih —
Svoj nágni prijazno še meni obráz!

Ni móči! — Premágalo čuvstvo me živo,
Izrekati hvalo poskušam zamán;
A vendar bi nekaj povedala rada,
Kar davno vže sili skrivnostno na dán.

Ko dušo sem jaz posvetila žarečo
Domovju predragemu z vdanostjo vsó,
Ti úmel si voljo mi trdno in zvesto,
Pozdravljal z besedo me divno-lepó!

Z besedo svetló! Poslavljlá sa j žarno
Očeta je ljubega sveti spomín,
Očeta mi, kateri bil v dôbi še tožni
Sloveniji zlati najvdanejši sín.

Pri vsem bi obupala srčnost mi bila,
A Ti si buditelj nevtrujen mi bil,
Ti nisi prominjal se nikdar, nikoli,
Ostal mi prijatelj si véren in mil!

Zatorej naj tudi ves svet Ti čestita,
Naj vrednost visóko Ti vsak izpozná:
Bolj srčno od mene ne more prositi
Dnes za-Te na zemlji nijeden Bogá!

Dné 29. novembra 1881. I.

- In zopet sili gneča k Tebi,
Slovenski spet se zbira svet,
A v vencih, ktere danes vije,
Od solz je rôsen list in cvet! —
- Potrj med njimi vsak togúje,
Del Tvojih pomni in beséd,
Katere Slava blagoslavlja
Doklèr se ne razdrúži svét.
- Oj, narod moj, ti si sirota,
Najboljše si izgubil tí,
Poglej, o tebi le sanjaje
Zdaj smrtno spanje O ča spí!
- In dôkler svéta ne zakrije
Nočí poslednje gost ovòj,
Ne bode nikdar ne pomračil
Imena Ti se čisti sòj! —
- A čutiš, da v trepetu zadnjem
Še tvoje bilo je srcé,
Da zá-te duh se trudil, delal
Do bridke je ločitve dné?
- Zdaj, bratje, lipo najbolj lepo,
Ki log domači jo rodíl,
Na grob preblagemu vsadimo,
Saj on branitelj nje je bil.
- O klanjaj, klanjaj se globóko,
Ljubezni taki se čudèč,
Ki tebi se je žrtvovala,
Za dom z veseljem vse trpèč!
- V dehtečih vejah tam naj slavec
Prepeva pesni presladké,
Njegove tožbe našim solzam
Naj ondu milo se družé.
- Počivaj mirno, nezabljivi,
In prošnjo svojih čuj otrok,
Hvaležno vsak med njimi vsklika:
„Poplati njemu večni Bog!“
- A v krogu débła čvrste lipe
Oplétaj gosto se cvetóč
Zelèni lavor, ki iz gróba
Priraste krasen, nevenóč!

Lujisa Šojakova.

Opravništvo

„Slovenske Matice“ za leto 1881.

Prvosednikova namestnika:

Grasselli Peter.
Dr. Jarc Anton.

Blagajnik:

Vilhar Ivan.

Pregledovalec društvenih računov:

Klun Karl.

Ključarja:

Keržič Anton.
Robič Luka.

Tajnik in knjižničar:

Orešec Franc.

O d b o r.

a) Ljubljanski odborniki.

1. Dr. Jarc Anton 1878. *)	10. Stegnar Feliks 1879.
2. Grasselli Peter 1880.	11. Šuklje France 1878.
3. Keržič Anton 1878.	12. Tomšič Ivan 1881.
4. Klun Karl 1881.	13. Vavrů Ivan 1879.
5. Marn Josip 1880.	14. Vilhar Ivan 1878.
6. Močnik Matej 1878.	15. Vodušek Matej 1880.
7. Dr. Poklukar Josip 1881.	16. Dr. Zupanec Jernej 1878.
8. Praprotnik Andrej 1880.	17. Zupančič Vilibald 1878.
9. Robič Luka 1878.	

b) Vnanji odborniki.

1. Cigale Matej 1880.	11. Raič Božidar 1879.
2. Einšpieler Andrej 1880.	12. Svetec Luka 1879.
3. Erjavec Fran 1878.	13. Dr. Sterbenc Jurij 1881.
4. Grabrijan Jurij 1880.	14. Šavnik Dragotin 1881.
5. Hubad France 1878	15. Šolar Janez 1880.
6. Dr. Jeglič Anton 1881.	16. Šuman Josip 1879.
7. Kosar France 1881.	17. Dr. Šust Janez 1880.
8. Krisper Valentin 1878.	18. Dr. Tonkli Josip 1881.
9. Majejger Janez 1878.	19. Urbas Viljem 1879.
10. Marušič Andrej 1878.	20. Žolgar Miha 1878.

O d s e k a.

a) Književni odsek.

1. Erjavec Fran.	9. Stegnar Feliks.
2. Hubad France.	10. Šuklje France.
3. Dr. Jeglič Anton.	11. Tomšič Ivan.
4. Klun Karl.	12. Urbas Viljem.
5. Keržič Anton.	13. Vavrů Ivan.
6. Marn Josip, prvomestnik.	14. Vodušek Matej.
7. Močnik Matej.	15. Zupančič Vilibald.
8. Praprotnik Andrej.	

b) Gospodarski odsek.

1. Grasselli Peter.	4. Tomšič Ivan.
2. Klun Karl.	5. Vilhar Ivan.
3. Robič Luka.	6. Dr. Zupanec Jernej, prvomestnik.

* Letna številka kaže, katerega leta je bil kdo poslednjič odbornik izvoljen.

I M E N I K

Matičinih udov leta 1881.

Častni udi:

1. Miklošič France, vitez, dr., c k vseučiliščni profesor na Dunaji.
2. Rački France, dr., kanonik in predsednik jugoslav. akademije.
3. Rjevskij Mihael, škof pri ruskem poročništvu na Dunaji.
4. Rieger France Ladislav, dr., v Pragi.
5. Trstenjak Davorin, župnik v Starem Trgu na Štajerskem.
6. Vesel-Koseski Janez, finančni svetovavec v Trstu.

I. Kranjsko.

Ljubljana. — Poverjenik: Orešec Franc.

Ustanovniki.

Ajce Rajko, c k. poštni uradnik.	Dreo Aleksander, trgovec.
Auer Jurij, posestnik.	Fabian Janez, trgovec in hišni posestnik.
Blaznikova Fani, gospica.	Fabiani o. Placid, vikar frančišk. Frančiškanska knjižnica.
Bleiweis - Trsteniški Karl, vitez, dr., primar deželne bolnice.	Frelih Anton, hišni posestnik.
Bučar France, trgovec in hišni posestnik.	Gariboldi Anton, pl., grajščak.
Ceško Valentin, trgovec in posestnik.	Gariboldi Franc, pl., bivši svetovalec višje deželne sodnije.
Codelli Anton, baron Fahrenfeld, grajščak.	Gogala Janez, dr., čast. kanonik, katehet više gimnazije in vodja v Alojzijevišči.
Čebašek Andrej, dr., kanonik.	Grasselli Peter, hišni posestnik in deželnega glavarja namestnik.
Čitalnica, društvo.	Heidrih Dragotin, redovnik.
Dolenc Henrik, dr., c k. sodnijski adjunkt.	Hranilnica Kranjska.
Dolenc Oroslav, svečar in hišni posestnik.	

Opazka. Kdor svoje izpremembe ni o pravem času naznanil in ni natisnen, kder zdaj živi, naj išče knjig pri poverjeniku, pri katerem jih je zadnji-krat prejel, ali pa naj se oglasi pri tajništvu in nemudoma se mu postreže.

- Hren France, trgovec in posestnik.
 Jamšek Janez, trgovec in hišni posestnik.
 Jarc Anton, dr., prošt.
 Jerajeva Ivana, zasebnica.
 Jeran Luka, monsign., urednik „Zg. Danice“.
 Kadilnik France, knjigovodja.
 Kastelic France, c. k. stotnik v p.
 Klemenčič Jožef, katehet c. k. učiteljskega izobraževališča.
 Klun Karl, Ravbarjev beneficiat pri stolnici, dež. in drž. poslanec.
 Knjižnica c. kr. učiteljišča.
 Kozler Janez, grajščak.
 Kozler Jožef, dr., posestnik.
 Kreč Matej, tajnik dež. odbora.
 Križnar Mir., profesor c. k. realke.
 Kušar Jožef, trgovec in hišni posestnik.
 Lukman Jakob, c. k. rač. svetovavec.
 Marn Josip, c. k. gimn. profesor.
 Milic Rudolf, tiskar in hišni posestnik.
 Močnik Matej, učitelj 1. mestne šole.
 Munda France, dr., advokat.
 Murnik Janez, vitez Franc-Jožefovega reda, tajnik kup. zbornice.
 Pavšler Jožef, kanonik.
 Peternel Mihael, profesor c. k. realke v p.
 Petričič Vaso, trgovec, hišni posestnik in mestni odbornik.
 Pfeifer France, c. k. rač. uradnik.
 Pirnat Andrej, rudn. uradnik.
 Pleteršnik Maks, c. k. gimn. profesor.
 Pogačar Janez, Zl., dr., knezoškof.
 Pogačar Martin, knezošk. kancelar in čast. kanonik.
 Poklukar Josip, dr., posestnik, dež. in drž. poslanec.
 Pongrac Oskar, dr., zasebnik.
 Pribovšič Janez, vojni duhoven.
 Ravnihar France, predstojnik dež. blagajnice.
 Robič Luka, c. k. davkarski nadzornik v pokoji in dež. poslanec.
 Rozman Janez, mestni župnik pri sv. Jakobu.
 Samassa Anton, zvonar.
 Skubic Anton, c. k. gimn. profesor. „Sokol“, telovadno društvo.
 Souvan Ferdinand, trgovec.
 Souvan France Ks. starejši, posestnik.
 Souvan France Ks. mlajši, trgovec in posestnik.
 Starč Jožef, dr., koncipist c. k. finančne prokurature in hišni posestnik.
 Sušnik Gašper, c. k. stotnik in auditor.
 Tavčar Janez, hišn. posestnika sin.
 Valenta Alojz, dr., prof. in vodja deželne bolnice.
 Vavrū Janez, c. k. gimn. profesor.
 Vilhar Ivan, posestnik.
 Vošnjak Jožef, dr., primar deželne prisilne delavnice, drž. in dež. poslanec.
 Vujčić Paskal, škof in apostolski namestnik za Bosnijo.
 Winkler Andrej, c. k. deželni predsednik.
 Zamejje Andrej, kanonik.
 Zarnik Valentin, dr., advokat, dež. poslanec in mestni odbornik.
 Zupan Jožef, dr., pravdosrednik.
 Zupan Tomaž, c. k. gimn. profesor.
 Zupanec Jernej, dr., c. k. notar.
 Zupančič France, dr., pravdosrednik.
 Žagar Karl, kontrolor deželne blagajnice.

Letniki.

- Ahačič Karl, dr., advokat.
 Aléšovec Jakob, pisatelj.
 Alojzijevišče.
 Ambrožič Fr., dr., mestni zdravnik.
 Arh Ivan, stud. agron. na Dunaji.
 Arko Albin, žurnalist.
 Bahovec France, učitelj 2. mestne šole.

- Belar Leopold, ravnajoči nadučitelj
 2. mestne ljudske deške šole.
 Bernik Valentin, bogoslovec.
 Bizavičar o. Jožef, frančiškan.
 Bohinec Žiga, knezošk. tajnik.
 Bregar Vilibald, rač. uradnik pri
 c. k. deželni vladi.
 Brus Andrej, tajnik kmet. družbe.
 Bulovec Mihael, bogoslovec.
 Celestina Josip, profesor na c. k.
 učit. izobraževališči.
 Čuren Karl, uradnik v hranilnici.
 Dekval Aleksander.
 Dimic Avgust, c. k. viši finančni
 svetnik.
 Dolinar Franjo, duhovnik v semenišči.
 Drašler Pavl, trg. pomočnik.
 Drč Josip, dr., zdravnik.
 Drenik Franc, glavni zastopnik za-
 varovalnega društva peštanskega.
 Društvo kranjskih tiskarjev.
 Družba rokodelskih pomočnikov.
 Elbert Sebastijan, bogoslovec.
 Endlicher Rudolf, c. k. uradnik.
 Eppich Janez, učitelj v c. k. vad-
 nici in okrajni šolski nadzornik.
 Erker Jožef, stolni kaplan.
 Flis Janez, spiritual v duhovnišnici.
 Fortuna France, trgovec, posestnik
 in ljubljanski podžupan.
 Fuchs France, dr., primar v bolnici.
 Gnjezda Janez, prefekt in katehet.
 Goričnik France, trgovec.
 Goršič o. Pavlin, frančiškan.
 Grkman France, učitelj v c. k. vadnici.
 Gutman Emilij, adv. koncipient.
 Hafner Jakob, učitelj na Waldher-
 jevem učilišči.
 Hladnik Ivan.
 Hohn Edvard, posestnik in bukvozev.
 Hohn Hugon, c. k. poštni uradnik
 v Sučavi.
 Hohn Robert, uradnik pri železnici.
 Hribar Ivan, glavni zastopnik banke
 „Slavije“.
 Hrovat Blaž, ravnatelj c. k. izobra-
 ževališča za učitelje in učiteljice.
 Iber Ivan, trgovec.
 Izobraževališče za učiteljice.
 Jaklič Anton, bogoslovec.
 Jentel Anton, trgovec.
 Jerič Jožef, župnik v pokoji.
 Juvančič Ivan, trg. pomočnik.
 Kaprec Ivan, c. k. nadsodn. svetnik.
 Karun France, župnik v Trnovem.
 Katoliška družba.
 Kermavner Valentin, c. k. gimn.
 profesor.
 Keržič o. Andrej, frančiškan.
 Keržič Anton, katehet.
 Kilar Janez, kaplan v Trnovem.
 Klein Anton, lastnik tiskarne.
 Klemenčič Miško, bogoslovec.
 Klofutar Lenart, dr., profesor bog.
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica c. k. gimnazije.
 Knjižnica c. k. realke.
 Koblar Anton, knezošk. kaplan.
 Kogl Barbara, hišna posestnica.
 Kokalj France, učitelj 2. mestne šole.
 Kolman France, trgovec.
 Končar Marija.
 Kotnik Ognjeslav, drd.
 Kovač Janez, lastnik tiskarne.
 Kragelj Andrej, gimn. učitelj.
 Kramar France, kanonik.
 Krek Simon.
 Kremžar Andrej, upravnik deželnih
 dobrotnih naprav.
 Kušar Fran, bogoslovec.
 Lampe France, sem. duhovnik.
 Lasnik Peter, trgovec.
 Lavrenčič Matej, bogoslovec.
 Lazar Mih., glavni učitelj na c. k.
 izobraževališči za učiteljice.
 Leben Matija, dr., častni korar.
 Ledenik Alfred, trgovec.
 Levec France, c. k. velike realke
 profesor.
 Levstik France, skriptor v c. k. li-
 cealni knjižnici.
 Lichtenberg Leopold, baron, graj-
 ščak v Habahu.
 Lilek Emilijan, gimn. učitelj.
 Lozar Jožef, trgovec.
 Macák Janez, c. k. mapni arhivar.

- Mahr Ferdinand, lastnik in ravnatelj kupčijskega učilišča.
- Majar Jožef, učitelj 1. mestne šole.
- Marinko Josip, dr., kaplan pri sv. Petru.
- Medič o. Kalist, župnik in predstojnik frančišk. samostana.
- Merčun Rok, prefekt v Alojznici.
- Moše Alfons, dr., advokat.
- Mrak Matija, bogoslovec.
- Mulej Andrej, c. kr. uradnik.
- Munda Jakob, dr., c. k. sod. adjkt. Narodna tiskarna.
- Orešec Franc, tajnik Slovenske Maticе.
- Pakič Mihael, pos. in trgovec.
- Papež France, dr., odvetnik.
- Pauker Henrik, pl. Glaufeld, dr., kanonik itd.
- Pavlin Alfons, gimn. učitelj.
- Perles France, posestnik.
- Perona Ljudevit, magist. svetovalec.
- Pfeifer Jožef, koncipist deželnega odbora.
- Pintar Matej, bogoslovec.
- Pirec Iv., uradnik južne železnice.
- Pirnat Ivan, c. k. cenilni nadkomisar.
- Pirnat Tomaž, hišni posestnik.
- Porenta Janez, stolni kaplan.
- Potočnik Mihael, nunski spovednik.
- Praprotnik Andrej, ravnatelj mestne šole.
- Predika Jakob, c. k. profesor na učiteljski.
- Premk Anton, poštni uradnik.
- Puhar Dragotin, posestnik.
- Radies pl. P., urednik časnika „Lai-bacher Zeitung“.
- Raič Anton, c. k. profesor velike realke.
- Raktelj Fr., učitelj 2. mestne ljudske deške šole.
- Ravnikar Ljud., dež. sod. svetovalec.
- Regoršek France, trgovec.
- Remeč Fr., c. k. telegrafski uradnik.
- Simčič Jos., c. k. finančni koncipist.
- Senekovič Andrej, c. k. profesor ve-like realke.
- Slovensko učiteljsko društvo.
- Smolej Jakob, c. k. gimn. ravnatelj šolski svetnik, nadzornik srednjih šol na Kranjskem.
- Smrekar Jožef, profesor bogoslovja.
- Spoljarič Jakob, ključar, hišni posestnik.
- Stare Perd., c. k. sodnijski adjunkt.
- Stegnar Feliks, c. k. učitelj v kaz-nilnici na Gradu.
- Sterbenc Jožef, duhovnik v p. Suhadobnik Lovr., zasebnik.
- Svetek Anton, c. k. računski uradnik.
- Svetek Ivan, urad. južne železnice.
- Svetina Janez, dr. modr., prefekt v Alojznici.
- Šašelj Janez, bogoslovec.
- Šašelj Feliks, okrajni komisar.
- Šiška Josip, bogoslovec.
- Škofic Lovro, davkarski denarničar.
- Štempihar Valentin, dr., odvetnik.
- Šuklje Franc, c. k. gimn. profesor.
- Šumi France, sladikovarnik.
- Šušteršič Kristan, uradnik južne že-leznice.
- Schündelen Božidar (2 iztisa).
- Tavčar Dragotin, posestnik.
- Tavčar Ivan, dr., advokat. kandidat.
- Toman Helena, posestnica.
- Tomec Jakob, magist. uradnik.
- Tomšič Ivan, učitelj c. k. vadnice.
- Tratnik Antonija.
- Travnar Jožef, učitelj 1. m. šole.
- Turek Hugon, trgovec.
- Urh Peter, kanonik.
- Valenta Vojteh, kontrolor mestne denarnice.
- Več Ivan, trgovec.
- Vičič Janez, trgovec.
- Vizjak Anton, učitelj na c. k. učit. obraževališči in okrajni šolski nad-zornik.
- Vodušek Matej, c. k. gimn. profesor.
- Wascher Rajko, uradnik v hranilnici.
- Wiesthaler Fr., c. k. gimn. profesor.
- Wolkensperg Avgustin, baron, graj-ščak.
- Zagorjan Ivan, kaplan pri sv. Petru.
- Zavodnik Feliks, bogoslovec.

Zeplichal Ognjeslav, kamenopisec.
 Zitterer Andrej, črevlj. mojster.
 Zupan Jožef, stolni prošt.
 Zupančič Ant., kaplan pri sv. Jakobu.
 Zupančič Vilib., c. k. profesor na
 izobraževališči za učiteljice.

Žakelj Miroslav, c. k. gimn. profesor.
 Žlogar Anton, kaplan pri sv. Jakobu.
 Žumer Andrej, učitelj.
 Žvab Lovro, učitelj na trgovskem
 učilišči.

Štev. 249.

Naročniki. 1)

Gasperčič Branislav,	} dijaki.
Seigerschmid Matija,	
Sušteršič Franc,	
Zupancec Janez,	

b) Poverjenik za ljubljansko okolico: Govekar Franc.

*Mazek Lovro, župnik v Črnučah.
 Čitalnica v Spodnji Šiški.
 Fine Anton, župnik v Sostrem.
 Gams Jan., posestnik v Loki pri Igu.
 Govekar France, nadučitelj na Igu.
 Jakelj Gregor, župnik v Rudniku.
 Kermavner Janez, nadučitelj pri Št.
 Vidu.
 Knez Janez, posestnik v Šiški.

Kobilica Janez, kaplan pri Dev. M.
 v Polji.
 Marešič Franc, kaplan v Šent-Vidu.
 Pipan Andrej, kaplan na Brezovici.
 Potočnik Janez, župnik na Brezovici.
 Povše France, župnik na Ježici.
 Štrukelj France, duhoven na Šmarni
 Gori.

Štev. 14.

Cirknica. a) Poverjenik: Krašovec Anton.

*Obreza Adolf, posestnik v Cirknici.
 Čibašek Janez, župnik pri sv. Vidu
 nad Cirknico.

Žerovnik Tomaž, župnik v Grabovem.
 Štev. 3.

b) Poverjenik: Vilar Jakob.

*Kaplnek Jan., župnik na Blokah.
 Lenček Blaž, župnik v Starem Trgu.
 Mandelj Iv., nadučit. v Starem Trgu.
 Schweiger Martin, zdravnik v Sta-
 rem Trgu.

Vilar Jak., trg. v Pudobu pri Loži.
 Volčič Jurij, c. k. sodnijski pristav
 v Loži.

Štev. 6.

c) Poverjenik: Rihar Franc.

Jeršan Anton, posestnik na Unci.
 Koren Miroslav, posestnik v Planini.

Kovšča France, posestnik v Planini.
 Lavrič Jurij, posestnik na Rakeku.
 Štev. 4.

1) Naročniki niso udi.

* kaže ustanovnike.

Idrija. a) *Poverjenik: Treven Valentin.*

*Občina mestna v Idriji.	Lapajne Štefan, trgovec.
*Vidmar Jožef, župnik v Žirih.	Lapajne Valentin, trgovec.
Belec Ivan, kaplan v Žirih.	Leskovec Boštjan, posestnik in župan
v Spodnji Idriji.
Čitalnica v Idriji.	Primožič Jernej, župnik pri sv. Mag-
dalení.
Goli France Ks., trgovec.	Treven Valentin, trgovec in župan
v Idriji.
Kogej Jožef, dekan v Idriji.	Urbas Leopold, ces. kr. topilnični
oskrb. v pokoji v Idriji.
Kopše France, dr., okrožni fizikar
v Vranji v Srbiji.	
Kos France, trgovec.	
Lapajne France, trgovec v Idriji.	

Štev. 15.

b) *Poverjenik: Domicelj Anton.*

Čitalnica na Črnem Vrh.	Lenasi Anton, kaplan na Črnem Vrh.
Domicelj Anton, vikar na Črnem
Vrh.	Majnik Miha, kmet v Mrzlem Logu.
Križaj Nikolaj, župnik v Godoviči.	Rudolf Gašpar, posestnik v Lomih.

Štev. 6.

Kamnik. a) *Poverjenik: Debevec Janez.*

*Kokalj o. Rainerij, frančiškan.	Kralj Matija, župnik v Tujnicah.
*Staré Alojz, administrator na Rovi.	Ložar Janez, posestnik v Trzinu.
*Stranjska fara po ustanovi Mih.
Dobovška. (Gosp. župnik delí
knjige med tri posest. iz Dobov-
ške rodovine, po njihovi smrti
pa faranom po svoji previdnosti.)	Murnik Janez, trgovec v Kamniku.
*Nabernik Ivan, c. k. sodn. pristav.	Pečnik Valentin, admin. na Vranji
Peči.
Jereb o. Romuald, frančiškan v Kam-
niku.	Veršec Franc, notar. kandidat v
Kamniku.
	Vindišar o. Viljem, frančiškan v
Kamniku.

Štev. 11.

b) *Poverjenik: Kersnik Janko.*

*Jarc Jernej, župnik v Dolu.	*Verbanček Jan., župnik v Krašnji.
*Oblak Janez, župnik pri sv. Heleni.	

Štev. 3.

c) *Poverjenik: Kajdiž Tomaž.*

Kajdiž Tomaž, župnik v Vodica.	Svetlin Andr., posestnik v Komendi.
Kukelj Anton, kaplan v Vodica.	Tavčar Matej, župnik v Komendi.
Lomberger Jos., benef. v Komendi.	

Štev. 5.

Kočevje. Poverjenik: Komljanec Janez.

- *Lovšin Simon, župnik pri Fari v Kostelu.
 *Novak Josip, dekan v Kočevji.
 Bajec Jakob, kaplan v Krki.
 Jaklič Jožef, župnik v Starem Logu.
 Kalan Jakob, župnik v Morovci.
 Ključevšek Ignac, župnik v Spodnjem Logu.
 Knjižnica okrajna učiteljska v Kočevji.
 Komljanec Janez, katehet c. k. gimnazije v Kočevji.
 Mandele Anton, župnik v Banji Loki.
 Senčar Jožef, c. k. adjunkt.
 Videmšek Matija, adm. v Osilnici.
 Zbašnik Franjo, adm. v Topli Rebri.

Štev. 12.

Kranj. Poverjenik: Šavnik Dragotin.

- *Bartol Baltazar, župnik v Cerkljah.
 *Debeljak Jan., župnik pred Dvorom.
 *Globočnik Edv., dr., zdravnik v Cerkljah.
 *Kraševac Jurij, župnik v Šmartnem.
 *Mali Ognjeslav, dr., c. k. okrajni zdravnik v Kranji.
 *Mežnarc Anton, dekan v Kranji.
 *Omersa France, trgovec v Kranji.
 *Pirec Matej, trgovec v Kranji.
 *Pleiwisova Ivana, posestnica v Kranji.
 *Prevec Tine, dr., zasebnik.
 *Ros Matej, trgovec v Kranji.
 *Rožič Alojz, kaplan v Cerkljah.
 *Sajevic Ferd., trgovec v Kranji.
 *Šavnik Dragotin, lekar v Kranji.
 *Šavnik Sebastijan, posest. v Kranji.
 *Urbančič Lujiza, grajščakinja na Turnu.
 *Widmer Jernej, dr., knezoškof.
 *Zarnik Anton, župnik v Naklem.
 Alijančič Valentin, kaplan pred Dvorom.
 Bohinc Fr., župnik v Križah.
 Čitalnica, društvo v Kranji.
 Dolencec France, trgovec v Kranji.
 Erjavec Janez, duhoven v Kranji.
 Florijan Karl, zasebnik v Kranji.
 Gogala Franjo, zasebni uradnik v Kranji.
 Golobič Anton, župnik v Cerkljah.
 Gregorič Ign., župnik na Trsteniku.
 Hiti Janez, župnik v p. v Zalogu.
 Karlin Andrej, kaplan v Smedniku.
 Karlin Davorin, c. k. gimn. profesor v Kranji.
 Knjižnica učiteljska kranjskega šolskega okraja.
 Krisper Raim., trgovec v Kranji.
 Krčon Jožef, župnik v Predosljah.
 Kregar France, kaplan v Kranji.
 Kršič Jožef, posestnik v Trbojah.
 Mencinger Janez, dr., odvetnik v Kranji.
 Novak Martin, poštni odpravnik v Kranji.
 Oblak Lorenc, kaplan v Cerkljah.
 Povše Martin, župnik Št. Jurji pri Kranji.
 Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
 Robič Simon, oskrbnik župnije na Šentjurski Gori pri Cerkljah.
 Stanonik Nikolaj, učitelj v Šmartnem pri Kranji.
 Šlibar Tomaž, župnik v Dupljah.
 Špental France, žup. osk. v Tržiči.
 Tavčar France, kaplan pri Št. Joštu.
 Vomberger Blaž, župnik v p. na Primskovem.
 Vrhovnik Ivan, kaplan v Naklem.
 Zarnik Matija, kaplan v Šmartnem pri Kranji.

Štev. 48.

Leskovec. a) *Poverjenik: Polak Edvard.*

- *Bušič Jožef, posestnik v Šent-Jernej.
 *Grivic France, kaplan v Leskovci.
 *Hočevar Martin, posestnik v Krškem.
 *Polak Edvard, dekan in čast. kanonik v Leskovci.
 *Rudež Dragotin, grajščak v Gračarskem turnu.
 *Strobelj France v Št. Jerneji.
 *Šola pri Št. Jerneji.
 *Tavčar Anton, župnik na Raki.
 *Učiteljska bukvarnica šolsk. okraja v Krškem.
 *Vesel Ivan, župnik pri sv. Dubu.
 Ahčin Rudolf, c. k. dav. adjunkt v Krškem.
 Bezljaj Jos., učitelj mešč. šole v Krškem.
 Brulec France, župnik v Dólini
- Jarc France, kaplan v Leskovci.
 Knavs Janez, vikar v Krškem.
 Kurent Karl, kaplan v Doberničah.
 Lapajne Janez, ravnatelj meščanske šole v Krškem.
 Lapajne Janez, župnik na Studenci.
 Lebar Jakob, kaplan pri sv. Križi.
 Maurer Gustav, posestnik na Raki.
 Mervec Janez, kaplan v Št. Jerneji.
 Pfeifer Viljem, župan v Krškem.
 Ravnikar Jernej, učitelj meščanske šole v Krškem.
 Sajò Janez, nadučitelj v Šent-Jerneji.
 Šusteršič Mat., posest. v Krškem.
 Tavčar Ignac, župnik pri sv. Križi
 Varl Tomaž, kaplan v Škocijanu.
 Vovk Janez, župnik v Šent-Jerneji.
 Zadnik Šimen, župnik v Čateži.
 Štev. 29.

b) *Poverjenik: Lesjak Janez.*

- *Gestrin Dragotin, dr., c. k. okrajni sodnik v Kostanjevici.
 *Lesjak Janez, župnik in duh. svetnik v Kostanjevici.
 Abram Lavoslav, nadučitelj v Kostanjevici.
- Candolini Vojteh, c. k. okrajni sodnik v p. v Kostanjevici.
 Perpar France, kaplan v Kostanjevici.
 Štev. 5.

Litija. *Poverjenik: Svetec Luka.*

- *Kobler Alojz, posestnik v Litiji.
 *Krisper Valentin, posestnik papirnice v Radečah.
 *Sajò Mihael, župnik v Štangi.
 *Svetec Luka, c. k. notar v Litiji.
 *Župan Mihael, župnik na Prežganji.
 Brezovar Jernej, (kujige Pavlu Brezovarju v Šmartnem pri Litiji).
 Gestrin Leopold, župnik pri Št. Jurji.
 Jaklič Janez, posestnik v Šmartnem.
- Jeretin Martin, tajnik c. k. okrajnega glavarstva v Litiji.
 Klofutar Janez, župnik na Dolah.
 Kunstl Fr., župnik na Jančem.
 Pavlič Ignac, dr., c. k. okrajni zdravnik v Litiji.
 Pleško Dragotin, c. k. sodnik v Litiji.
 Rožnik Anton, c. k. sodnijski adjunkt v Litiji.
 Rus Jakob, dekan v Šmartnem.

Loka. a) *Poverjenik: Kožuh Matej.*

- *Debeljakova hiša v Poljanah št. 2. Peterlin Primož, duh. adm. pri sv.
 *Dolinar France, župnik na Trati. Lenartu.
 *Kožuh Matej, dekan v Stari Loki. Štev. 4.

Kuralt Jožef, dijak, v Žabnici. Naročnik.

b) *Poverjenik: Mohar Blaž.*

- *Detela Oton, grajščak pri Loki. Demšar Janez, župnik v Bukovšici.
 *Košir Janez, c. k. sodnijski svetovalec v p. Kosmač Simon, duboven v p.
 Arko Anton, dr., okrajni zdravnik v Loki. Mohar Blaž, mestni župan in posestnik v Škofji Loki. Štev. 6.

c) *Poverjenik: Levičnik Jožef.*

- Bralno društvo v Selcih. Štev. 1.

Metlika. a) *Poverjenik: Aleš Anton.*

- Aleš Anton, dekan v Semiči. Okrajna učiteljska bukvarna v Črnomlji.
 Deu Edvard, c. k. okrajni sodnik v Črnomlji. Režek Peter, župnik v Starem Trgu.
 Gasperin Viljem, adm. na Planini. Šola farna v Starem Trgu (plačuje g. dr. Jurij Sterbenc).
 Gerzin Matija, kaplan v Starem Trgu. Schweiger France, župnik na Radovici.
 Gorenjec Lavoslav, župnik v Adlešičah. Tomc Martin, župnik v Suhorji. Štev. 13.
 Kalan Rajmund, admin. na Vrhu.
 Kupljen Ant., c. k. notar v Črnomlji.
 Mohor Peter, župnik v Dragatuši.

b) *Poverjenik: Navratil Anton.*

- *Lampe Jožef, c. kr. uradnik v Metliki. Kapelle Janez, komendski oskrbnik v p.
 Burger Milan, dr., c. k. notar v Metliki. Laboš Ladislav, župnik v Kaštu.
 Dovgan Franjo, župnik v Podzemlji. Navratil Anton, zasebnik.
 Furlan Franjo, posestnik. Papa France, ravnajoči nadučitelj v Metliki.
 Gangl Lavoslav, posestnik. Premer Anton, zasebnik.
 Gustin Franjo, trgovec. Prosenik Anton, trgovec.
 Hranilovič Janez, župnik pri Št. Nedelji. Trček Mihael, kaplan v Metliki.
 Jančar Franjo, kaplan v Podzemlji. Vakselj Janez, kaplan v Metliki. Štev. 17.
 Jankovič Gavro, kaplan žakanjski.

Moravče. Poverjenik: Toman Janez.

- *Preša Jožef, župnik v Pečah.
 *Šranc Stanko, župnik v Retečah.
 Absec Matija, adm. na Sveti Gori.
 Gros Jakob, župnik v Zagorji.
 Knjižnica šolska v Blagovici.
 Koprivnikar Janez, župnik na Savi.
 Kos Mihael, učitelj v Krašnji.
- Lavtar Valentin, kaplan v Moravčah.
 Petrovčič Fr., kaplan v Moravčah.
 Pleško France, beneficiat na Vrhpolji.
 Pogorele Andrej, župnik v Kolovratu.
 Toman Janez, dekan v Moravčah.
 Štev. 12.

Novo mesto. Poverjenik: Barbo Mihael.

- *Babnik Janez, župnik v Soteski.
 *Kerčon Anton, župnik v Vavti Vasi.
 *Rome Janez, župnik pri Šempetru.
 *Vojska Andrej, dr., c. k. okrajne sodnije svetnik v Novem mestu.
 *Volčič Janez, župnik v Šmarjeti.
 Bačnik Janez, župnik v Prečini.
 Barbo Mihael, vikar v Novem mestu.
 Bergant Valentin, župnik v Brusnicah.
 Breznik France, c. k. profesor v Novem mestu.
 Čitalnica v Novem mestu.
 Dovič Janez, župnik v Mirni Peči.
 Frančiškanski samostan v Novem mestu.
 Frank Rihard, kanonik v Novem mestu.
 Gantar Lovro, kaplan v Črmošnjicah.
 Hočevar Jožef, kanonik v Novem mestu.
 Kastelic Franjo, posestnik v Novem mestu.
 Krajec Janez, tiskar v Novem mestu.
 Knjižnica c. k. gimnazije.
- Knjižnica učiteljska v Novem mestu.
 Lavtizar Mihael, kaplan v Prečini.
 Majntinger Janez, c. k. uradnik v Novem mestu.
 Mohar Martin, uradnik v Novem mestu.
 Nachtigall Rajko, c. k. gimn. profesor v Novem mestu.
 Oblak Valentin, trgovec v Novem mestu.
 Pee Viljemina, učiteljica v Novem mestu.
 Polanec Ivan, c. k. gimn. profesor v Novem mestu.
 Rizzolli Dominik, lekar v Novem mestu.
 Staudacher o. Ignac, frančiškan v Novem mestu.
 Škofje Franjo, dr., c. k. sodnijski pristav v Novem mestu.
 Schoss Mihael, župnik pri Beli Cerkvi.
 Vilman Gašper, kaplan v Mirni Peči.
 Virant Janez, župnik pod Gradom.
 Zajdel Nande, filozof. Štev. 33.

Jagodje France, { dijaka,
 Ovsec France, { naročnika.

Postojna. a) Poverjenik: Hofstetter Janez.

- *Globočnik Anton, c. k. okrajni glavar v Postojni.
 *Razpet Martin, dr., c. k. okrajni zdravnik v Postojni.
- *Sajovic Janez, župnik v Slavini.
 *Sterbene Jurij, dr. prava, župnik v Hrenovicah.
 Brodnik Anton, kaplan v Postojni.

Bezeljak Pavl, c. k. notar v Postojni.

Čitalnica v Postojni.

Ditrih Anton, pekovski sin v Postojni.

Doksat Ignac, posestnik v Postojni.

Grosman Gustav, učitelj pri sv. Ivanu.

Hofstetter Janez, dekan v Postojni.

Krajgher Peter, posestnik v Hrašah.

Pekovec Jožef, kaplan v Hrenovicah.

Podkrajšek France, nadzornik železniške postaje v Prestranku.

Rakovec Alojz, železniški uradnik v Postojni.

Sterlè France, načelnik pri železnici v Postojni.

Šola v Hrenovicah.

Šolska knjižnica v Trnju.

Žužek Franjo, c. k. stavbeni pristav v Postojni. Štev. 19.

b) Poverjenik: Okorn Ignac.

*Križič Gregor, c. k. okrajni sodnik v Senožečah.

*Občina v Razdrtem.

Fettich-Frankheim Anton, župnik v Vremah.

Kavčič Hinko, posestnik v Razdrtem.

Kraker Ivan, c. k. poštar v Senožečah.

Legan France, duhoven na Ubeljskem.

Okorn Ignac, župnik v Senožečah.

Pogačar Andrej, gozdnar v Senožečah.

Suša France, posestnik v Senožečah.

Zelen Jožef, posestnik v Senožečah. Štev. 10.

Radolca. *Poverjenik: Trojar Janez.*

*Ruard Viktor, grajšček na Bledu.

Trojar Janez, nadučitelj v Gradu.

Žirovnik Janez, nadučitelj v Gorjah.

Žumer Jakob, posestnik in župan v Gorjah.

Štev. 4.

b) Poverjenik: Keršič Janez.

Ažman Janez, župnik na Dovjem.

Keršič Janez, župnik na Jesenicah.

Robič Matija, jamski nadzornik na Jesenicah.

Štev. 3.

c) Poverjenik: Keše Silvester.

*Bernik Lovro, župnik v Kamni Gorici.

Keše Silvester, dekan v Begunjah.

Kumer France, župnik v Mošnjah.

Novak Janez, kaplan v Mošnjah.

Olifčič Josip, usnjarski mojster v Žapužah.

Teran Janez, župnik v Ljubnem.

Zupan Ulrik, duhoven v p. v Mošnjah.

Štev. 7.

Ribnica. *a) Poverjenik: Skubic Martin.*

*Jereb Jožef, župnik v Dragi.

*Kljun Marija, posestnica v Slatniku.

*Kuralt Ivau, c. k. pristav v Ribnici.

*Lesar Janez, posestnik v Hrovačah.

*Lesar Martin, posestnik v Sušji.

*Lovšin Marija, posest. v Jurjeviči.

*Skubic Martin, dekan v Ribnici.

Štev. 7.

b) Poverjenik: Fröhlich Matej.

*Martinak Jožef, c. k. sodnik v Lašičah.
Fröhlich Matej, župnik v Lašičah.
Gruden Jakob, župnik v p. v Turjaku.

Hočevar Matija, c. k. poštar v Lašičah.
Jan Primož, župnik na Robu.
Kočevar Matija, trg. pod Turjakom.
Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.
Štev. 7.

Šmarija. Poverjenik: Drobnič Andrej.

*Stritar Janez, benef. v Št. Vidu.
Borštnik Janez, nadučitelj v Šmariji.
Drčar Martin, župnik na Polici.
Drobnič Andrej, dekan v Šmariji.
Jenčič Alojz, c. k. okrajni sodnik v Zatičini.
Kljun Janez, kaplan v Šent-Vidu.
Kovač Franjo, učitelj v Zatičini.
Kulavc Matija, župnik v Šent-Vidu.

Lesznik Jožef, kaplan v Šmariji.
Lukan Jakob, zdravnik v Šent Vidu.
Mazek Anton, posestnik v Šmariji.
Podboj Ivan, kaplan v Šent-Vidu.
Razpotnik Jakob, župnik na Višnji Gori.
Trepal Anton, župnik v Kopanji.
Vrančič Ignac, župnik v Zagradci.
Zorc Jurij, župnik na Krki.

Št. 16.

Trnovo. Poverjenik: Pavlič Damijan.

*Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
*Domicelj Alojz, trgovec v Zagorji.
*Jenko Skender, trgovec v Trnovem.
*Ličan Skender, trgovec v Trnovem.
*Štrucelj Jurij, c. k. sodnik v Bistrici.
Bilec Jan., duhoven v p. v Trnovem.
Kacin Anton, kurat v Šmihelu.
Küssel Vendelin, c. k. uradnik v Bistrici.
Lukanec Jožef, kurat v Suhorji.

Mežnar Jožef, posestnik v Harijah.
Pavlič Damijan, vikar v Zagorji.
Ponikvar Anton, župnik v Knežaku.
Strupi Jakob, kaplan v Trnovem.
Tomšič Ivan v Bistrici.
Torkar Matija, župnik v Košani.
Višnikar Franjo, c. k. sodn. pristav v Bistrici.
Zarnik Martin, učitelj v Trnovem.
Žgur Anton, župnik v Premu.

Št. 19.

Trebnje. Poverjenik: Kovačič Janez.

*Kovačič Janez, dekan v Trebnjem.
Barbo-Waxenstein Valcska, grofinja, grajščakinja v Rakovniku.
Blagne Anton, oskrbnik v Rakovniku.
Bogolin Mihael, župnik v Ajdovici.
Dolinar Janez, župnik v Šent-Janži.
Grčar Jožef, župnik pri sv. Trojici.
Hočevar Anton, župnik pri sv. Lovrenci.

Hofer Karl, župnik v Čateži.
Karlin Janez, župnik v Doberničah.
Kolar Matija, kaplan v Trebnjem.
Koncilija France, nadučitelj v Žužemberku.
Košir Alojz, župnik v Št. Rupertu.
Marolt Jakob, župnik pri sv. Križi.
Nemec Anton, kaplan pri sv. Trojici.
Schuller Janez, župnik v Trebelnem.

Tavčar Mihael, župnik v Žužemberku.
 Tramte Anton, kaplan v Žužemberku.
 Urbanija Lovro, župnik na Mirni.

Vašič Ljudovik, dr., zdravnik v
 Trebnjem.
 Zore Anton, župnik v Mokronogu.
 Štev. 20.

Vipava. Poverjenik: Grabrijan Jurij.

*Erjavec Matija, kaplan v Šturji.
 *Grabrijan Jurij, kan. in dekan v
 Vipavi, vitez Fr. J. reda.
 *Hiti Luka, kaplan v Ustiji.
 *Kavčič Franc, posestnik v Št. Vidu.
 *Koder Matej, kaplan na Slapu.
 *Lampe Anton, kaplan v Góčab.

*Nakus Josip, kaplan v Planini.
 Čitalnica kmetijska v Podragi.
 Doléne Rihard, vodja sadje- in vi-
 norejske šole na Slapu.
 Kenda Josip, dr., zdravnik v Vipavi.
 Pogačnik Jan., beneficiat v Podragi.
 Štev. 11.

Vrhnika. a) Poverjenik Šlibar Martin.

*Kotnik France, posest. na Vrhniki.
 *Mahkot Jakob, c. k. okrajni glavar
 v Logatci.
 *Markič Matej, župnik v Logatci.
 *Šlibar Martin, dekan na Vrhniki.
 Belar Josip, župnik v Hotedršici.
 Borštnik France, profesor (kujige v
 Borovnico št. 8).
 Borštnik Janez, posestnik v Borov-
 nici.
 Dolinar France, župnik v Horjulu.
 Globočnik Viktor, c. k. pristav na
 Vrhniki.
 Gruden Janez, c. k. davkar na Vrh-
 niki.
 Hočevar Anton, župnik v Šent-Joštu.

Jelovšek Gabriel, trgovec na Vrhniki.
 Justin Blaž, administrator v Črnem
 Vrhu.
 Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtah.
 Lenarčič Jožef, posestnik na Vrhniki.
 Levičnik Valentin, c. k. davkarski
 nadzornik v Logatci.
 Levstik Vinc., nadučitelj na Vrhniki.
 Papler Fr., nadučitelj v Borovnici.
 Podobnik Ignac, župnik v Praserji.
 Rogelj Florijan, notarski uradnik v
 Logatci.
 Rott Gotthard, kaplan v Logatci.
 Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
 Vonča Anton, kaplan v Belkah.
 Zdražba Janez, kaplan na Vrhniki.
 Štev. 24.

b) Poverjenik: Gruntar Ignac.

Arko France v Logatci.
 Arrigler Mimica, učiteljica v Logatci.
 Gruntar Ignac, dr., c. k. notar. v
 Logatci.
 Hočevar Jožef, pomočni uradnik v
 Logatci.
 Mulley Adolf v Logatci.

Osebek France, kancelist v Logatci.
 Puppis Karl, kupec v Logatci.
 Ribnikar Adolf, nadučitelj v Logatci.
 Sicherl Janez v Logatci.
 Stergar Stanko, dr., c. k. okrajni
 zdravnik v Logatci.

Štev. 10.

Štev. udov v ljubljanski škofiji: ustanovnikov . . . 176

letnikov 491

Skupaj . . . 667

II. Lavantinska škofija.

Bistrica Slovenska. *Poverjenik: Štepišnik Lovro.*

*Hajšek Anton, župnik v Makolah.	Purgaj Jurij, kaplan v Laporji.
*Ratej Franc, dr., c. k. notar v Slov. Bistrici.	Železnikar Ivan, notar, uradnik v Slov. Bistrici. Štev. 4.

Braslovče. *Poverjenik: Balon Anton.*

*Balon Anton, župnik na Vranskem.	Čitalnica národna na Vranskem.
*Bobine Jakob, dekan v Braslovčah.	Gradišnik Luka, zdravnik na Vranskem.
*Šentak Franc, posestnik na Vranskem.	Knjižnica okrajna učilniška na Vranskem.
*Šventner Leopold, trgovec na Vranskem.	Križnik Gašpar v Motniku.
*Valenčak Martin, c. k. gimn. profesor v p. na Vranskem.	Šorn Gašpar, župan v Grajski Vasi. Štev. 10.

Brežice. *Poverjenik: Tanšek Ivan.*

*Repič Andrej, župnik v Kapelah.	Mešiček Jožef, učitelj v Brežicah.
*Knjižnica učiteljska v Brežicah.	Novotny Emanuel, c. k. okr. sodnik v Brežicah.
*Lenček Alojz, posestnik na Blanici.	Tanšek Ivan, koncip. in posestnik.
*Ripšl Karl Ferd., župnik v Vidmu.	Ziherl o. Lenart, frančiškan v Brežicah.
*Slomšek Janez, župnik pri sv. Lenartu v Zabukovji.	Žnidaršič Ignac, lekarničar v Brežicah.
*Srebre Gvido, dr., odvetnik v Brežicah.	
Gomilšak Jožef, uradnik v Vidmu.	
Kavčič Jakob, knjigovodja v Brežicah.	Štev. 13.

Celje. a) *Poverjenik: Žolgar Mihael.*

*Čitalnica národna v Celji.	*Žuža Ivan, rud. posestn. v Grižah.
*Kapus Franc, trgovec v Celji.	Filipič Ljudovik, dr., v Celji.
*Kočevar Štefan, dr., okr. zdravnik v Celji.	Hrašovec Franc, dr., odvetniški koncipient v Celji.
*Krušič Ivan, c. k. gimn. profesor v Celji.	Knjižnica c. k. gimnazije v Celji.
*Lipold Franc, odv. koncip. v Celji.	Líkar Janez, odvetniški tajoik v Celji.
*Občina selska na Teharjih.	Ribar Anton, kaplan pri sv. Martinu v Teharjih.
*Podružnica kmetijska v Celji.	Zelenc Jožef, župnik v pokoji v Celji.
*Sernec Josip, dr., odvetnik v Celji.	Žičkar Josip, kaplan v Celji.
*Topljak Josip, posestnik v Celji.	Žolgar Mihael, c. k. gimn. profesor v Celji. Štev. 19.
*Vošnjak Mihael, inženir.	

b) *Poverjenik: Širca Jožef.*

*Arzenšek Matija, župnik v Grižah.
*Janežič Jakob, rudn. posestnik v
Grižah.

*Jeraj Jožef, župnik in duh. sveto-
valec v Žavci.

Štev. 3.

Dravsko polje. a) *Poverjenik: Rath Franc Ser.*

*Strajnsak Martin, nadžupnik in
dekan v Hočah.

Ogerl Jakob, kaplan v Slivnici pri
Mariboru.

Černko Jožef, kaplan v Hočah.
Hren Anton, nadučitelj v Frajhamu.
Mahor Feliks, podučitelj v Frajhamu.

Rath Franc Ser., župnik v Fraj-
hamu.

Štev. 6.

b) *Poverjenik: Antolič Ivan.*

Presečnik Gregor, kaplan v Cirkovcah.

Gornji grad. a) *Poverjenik: Potočnik Lovro.*

*Potočnik Lovro, dekan v Gornjem
gradu.

Pajmon Anton, župnik pri Novi Štifti.
Roin Ignac, kaplan v Ljubnem.

*Sternad Matija, župnik v Ljubnem.
Budna Martin, organist v Ljubnem.
Kralj Davorin, kaplan v Gornjem
gradu.

Sternad Anton, posestnik pri Novi
Štifti.

Štev. 7.

b) *Poverjenik: Škoflek Jakob.*

*Lipold Jožef, posestnik v Mozirji.
Čitalnica v Mozirji.

Pirš Josip, okr. tajnik v Mozirji.
Škoflek Jak., nadučitelj v Mozirji.

Goričar Anton, poštar v Mozirji.
Krajnik o. Atanazij, frančiškan v
Nazaretu.

Štev. 6.

Jarenina. a) *Poverjenik: Čuček Jožef.*

*Lajh o. Korbinijan, župnijski vikar
pri sv. Juriji.

Merčnik Anton, župnik pri Št. Ilu.
Repa France, župnik pri Št. Jakobu.

Čuček Jožef, dekan v Jarenini.
Goršič Matija, kaplan v Jarenini.

Slekovec Jožef, učitelj v Jarenini.
Šerbela Jožef, cerkvenik v Jarenini.

Štev. 7.

Št. Jurij na Ščavnici. — *Poverjenik: Horvat Jožef.*

Božič Anton, pos. pri Mali nedelji.
Čitalnica v Ljutomeru.

Kukovec Ivan, posestnik in deželni
poslanec v Ljutomeru.

Fridav Peter v Noršincih.

Mlasko Jožef, kaplan pri sv. Petru.

Gomilšak Franc, uradnik v Ljutomeru.

Mravljak Anton, dr., odvetnik v
Ljutomeru.

Gomilšak Jožef, uradnik v Ljutomeru.

Simonič Janez, kaplan v Ljutomeru.

Horvat Jožef, nadučitelj v Ljutomeru.

Šlamberger Anton, c. k. notar v
Ljutomeru.

Huber J., knjigar v Ljutomeru.

Šrol France, župnik v Ljutomeru.

Jurkovič Martin, kaplan v Ljutomeru.

Šrol France, župnik v Ljutomeru.

Kralj Ivan, posestnik v Iljaševcih.

Štev. 15.

Konjice.

- *Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.
 *Knjižnica nadžupnijska.
 *Kovač Jožef, krojač in posestnik v Žrečah.
 *Mikuš Franc, nadžupnik in dekan v Konjicah.
- *Modic Janez, župnik na Prihovi.
 *Škerbec Martin, kaplan v Konjicah.
 *Verlič Franc, župnik v Stranicah.
 Lenart Janez, župnik v Tinjah.
 Štev. 8.

Kozje. *Poverjenik: Bosina Janez.*

- *Knjižnica učiteljska v Kozjem.
 Bosina Jan., dekan v Kozjem.
 Dvoršek Anton, župnik v Št. Vidu.
 Geršak Vinko, župnik v Podčetrtku.
- Smole Jakob, kaplan pri sv. Petru.
 Zabukovšek Iv., trgovec in posestn.
 v Tuhlji.
 Štev. 6.

Laški trg. *Poverjenik: Žuža Anton.*

- *Vrečko Matej, župnik v Jurijevev kloštru.
 *Žuža Anton, vitez Fr. J. reda, častni kanonik in dekan v Laškem.
 Böheim Jan., kaplan v Laškem.
 Elsbacher Andrej, trg. v Laškem.
 Heber France, kaplan v Laškem.
- Kolarič Jožef, župnik na Razborji.
 Krajni šolski svet pri Zidanem mostu.
 Mikuž Rafael, c. k. davk pristav v Laškem.
 Rodošek Anton, kaplan v Trebovljah.
 Ulrih Franc, c. k. notar v Laškem.
 Štev. 10.

Št. Lenart v Slov. Goricah.

- *Čolnik Dom., posestnik na Drvanji.
 Štev. 1.

Poverjenik: Gregorič Janko.

- *Jančar Franc, duhoven v pokoji pri sv. Petru.
 *Simonič Jan. Aleks., kaplan pri sv. Juriji na Ščavnici.
 Štev. 2.

Maribor. a) *Poverjenik: Majciger Janez.*

- *Čitalnica národna.
 *Dominkuš Ferdinand, dr., odvetnik.
 *Gregorec Lavoslav, dr., profesor bogoslovja.
 *Knjižnica c. k. gimnazije.
 *Knjižnica semeniška.
 *Kosar Fr., kanonik in profesor bog.
 *Majciger Janez, c. k. gimn. profesor.
 *Ogradi France, spirital.
 *Radaj Franc, dr., c. k. notar.
 *Rapoč Franc, c. k. notar v Šoštajnu.
- *Skuhala Janez, ravnatelj dijaškega semenišča in profesor bogoslovja.
 *Sorčič Franc, inful. prošt.
 *Sorglechner Jožef, župnik pri Dev. Mariji v puščavi.
 *Srnc Janko, dr., odvetnik.
 Ambruš Valentin, c. k. gimn. profesor.
 Berdajs Davorin, trgovec.
 Borzečnik Anton, kaplan pri sv. Magdalenii.
 Brelih Franc, c. k. profesor na realki.

- Caf Jakob, kaplan pri sv. Magdalenii.
 Ferk Feliks, zdravnik.
 Ferk Franc, kaplan pri sv. Petru pri Mariboru.
 Feuš Franc, dr., stolni kaplan v Mariboru.
 Flek Jožef, župnik v Lembahu.
 Glančnik Jernej, dr., odvetnik.
 Herg Lovro, kanonik.
 Heržič Jožef, stolni vikar.
 Jenko Ivan, železniški uradnik.
 Jentel Bernard, trgovec.
 Koprivnik Ivan, c. k. vadniški učitelj v Mariboru.
 Koser Makso, notar, kandidat.
 Kovačič Štefan, učitelj pri sv. Marjeti.
 Križanič Janez, dr., prof. bogoslovja, podravnatelj duhovskega semenišča.
 Lavtar Lukež, c. k. profesor na učiteljski.
- Miklošič Janez, učitelj na c. k. vadnici.
 Mlakar Janez, dr., podravnatelj dijaškega semenišča, profesor bog.
 Morič Maks, trgovec.
 Napotnik Mihael, dr., prof. bog.
 Orozelj Janez, dr., odvetnik.
 Pajek Jožef, dr., c. k. gimn. profesor.
 Pekolj Janez, dr., c. k. sodnijski pristav.
 Ploj Anton, vseučiliščnik v Gradci.
 Pravdič Jožef, gimn. učitelj.
 Robič Fr., okr. šolski nadzornik.
 Rošker Franc, nadučitelj v Lembahu.
 Suhač Anton, dr., stolni kaplan.
 Schwarz Franc, župnik v Kamnici.
 Vovšek Franc, c. k. pristav v Mariboru.
 Žmave Jurij, provizor na Remšniku.
 Žuža Janez, dr., knezošk. tajnik in pridv. kaplan. Štev. 49.

b) Poverjenik: Wurzer Matija.

- *Vučnik Franc, naduč. v pokoji v Selnici za Dravo.
 Kocmut Janez, učitelj v Rušah.
 Lednik Anton, kaplan v Rušah. Štev. 3.

Marnberg.

Ostrožnik Anton, župnik na Pernicah.

Nova cerkva. Poverjenik: Juvančič Franc.

- *Gajšek Karl, duhovni svetovalec, župnik na Doberni.
 *Koš Alojz, župnik v Črešnjicah.
 *Lapuh Martin, župnik pri sv. Joštu.
 Bratuša Alojz, kaplan pri Novi cerkvi.
 Juvančič Franc, častni kanonik in dekan pri Novi cerkvi.
 Karba Matija, kaplan na Doberni.
 Kukovič Avguštin, dr., kaplan v Vojniku.
 Šijanec Alojz, kaplan pri sv. Martinu.
 Tomanič Janez, kaplan v Vitanji.
 Voh Jernej, kaplan pri Novi cerkvi. Štev. 10.

Ptuj. Poverjenik: Lendovšek Mihael.

- *Hrtiš o. Benko, minorit v Ptuj.
 *Jurca A. v Ptuj.
 *Kancler o. Pavl, minorit v Ptuj.
 *Kukovec Jož., župnik pri sv. Andreji.
 *Meško Jakob, župnik pri sv. Lovrenci.

- *Modrinjak Matija, inf. prošt i. t. d. v Ptuji.
 *Trstenjak Jakob, župnik pri sv. Marjeti.
 Alekšič o. Fidalij, gvardijan v Ptuji.
 Čuček Jožef, dr., odvetnik.
 Fegeš Valentin, uradnik v Ptuji.
 Ferjančič Andrej, dr., c. k. sodn. pristav v Ptuji.
 Ferk Jakob, ravnatelj ljudske narodne šole v Ptuji.
 Gregorič Alojz, dr., odvetnik v Ptuji.
 Haubenreich Alojz, kaplan pri sv. Marjeti.
 Hirti Franc, beneficiat in katehet v Ptuji.
 Hubad Franc, gimn. profesor v Ptuji.
 Jurca Anton, trgovec v Ptuji.
 Jurtela Franc, dr., odvetn. koncipient v Ptuji.
 Kocmut Janez, nadučitelj pri sv. Urbanu zunaj Ptuja.
 Kocuvan Ant., župnik pri sv. Urbanu.
 Kolenko Martin, kaplan pri sv. Urbanu.
 Krajnc Boštjan, učitelj v Ptuji.
 Krop Janez, c. k. davk. pristav v Ptuji.
 Kunstek Luka, gimn. profesor v Ptuji.
 Lendovšek Mihael, vikar v Ptuji.
 Novak Jožef, c. k. sodn. uradnik v Ptuji.
 Planinšek Mihael, meščan v Ptuji.
 Plešek o. Jožef, minorit v Ptuji.
 Ploj Jakob, odvetnik v Ptuji.
 Poljanec Alojz, koncipient v Ptuji.
 Prus o. Stanko, minorit v Ptuji.
 Raab Terezija, pl., učiteljica v Ptuji.
 Ranner Janez, nadučitelj v Laškem, c. k. nadzornik za ljudske šole.
 Sinko Jožef, kaplan pri sv. Lovrenci.
 Slekovec Matej, kaplan pri sv. Marksu.
 Šalamun o. Klement, minorit v Ptuji.
 Šijanec Franc, učitelj pri sv. Lovrenci.
 Učiteljska okrajna knjižnica v Ptuji.
 Urbanec Janez, uradnik v Ptuji.
 Vuk Andrej, župnik v Hajdini.
 Winger Alojz, c. k. sodn. pristav v Ptuji.
 Žitek Jožef, gimn. profesor v Ptuji.
 Štev. 42.

Rogatec.

- *Orač, nadzornik v Rogatci.
 *Sovič Jožef, župnik v Stopercah.
 *Vraz Janez, kaplan v Rogatci.
 Štev. 3.

Šaleška dolina. Poverjenik: Trafenik Franc.

- *Lipold Janez, dr., župnik v Šmartnem.
 *Trafenik Franc, dekan v Št. Ilu.
 Štev. 2.

Šmarje. a) Poverjenik: Ivanc Martin.

- *Arnuš Franjo, kaplan v Zibiki.
 *Uлага Jožef, župnik v Št. Vidu.
 Kotnik Jožef, učitelj v Žusmu.
 Pestevšek Dragoslav, učitelj v p. in krajni šol. načelnik v Sladki Gori.
 Rakoše Mihael, župnik v Žusmu.
 Štev. 5.

b) Poverjenik: Dr. Ipavic Gustav.

- *Hašnik Jožef, župnik pri sv. Juriji.
 *Ipavic Gustav, dr., zdravnik pri sv. Juriji.
 Štev. 2.

III. Sekovska škofija.

Admont. Poverjenik: Pivec o. Maksimilijan.

*Matevžič o. Eginard, gimn. prof.	Rešek o. Henrik.
*Pivec o. Maksimilijan.	Trček o. Egid.
*Vagaja o. Rudolf.	

Štev. 5.

Cmurek. Pavalec Jurij, kaplan.

Gradec.

*Ipavc Benj., dr., zdravnik.	Lendovšek Josip, učitelj e. k. I. državne gimnazije.
*Krek G., dr., e. k. profesor na vseučilišči.	Macun Ivan, e. k. profesor I. državne gimnazije.
*Macun France, bivši sodn. pristav.	Purgaj Jakob, dr., e. k. profesor I. državne gimnazije.
*Muršec Jož., dr., e. k. realke profesor v pokoji.	Rojnik Štefan, učitelj v škof. semenišči.
*Škodlar Henrik, trgovec.	Seyfried Ljudovik, duhovnik v e. k. kaznilnici.
*Švajgar Gabriel, gvardijan minorit. samostana.	Senior K., dr., mestni okrajni zdravnik.
Čitalnica slovanska v Gradci.	Stanič Jožef, notarski koncipient.
Hauptmann Franc, e. k. profesor na izobraževališči za učiteljice.	Stanonik Jožef, dr., profesor bog. na vseučilišči.
Herman Mihael, deželni odbornik.	Žnidaršič Jakob, učitelj v škof. semenišči.
Kapler Janez, bogoslovec.	
Klemenčič Nace, dr., privatni docent na vseučilišči.	
Kočevar France, e. k. više sodnije svetovalec.	

Štev. 21.

Judenburg. Pajtler Jakob, mestni kaplan.

Ljubno. Cilenšek Martin, gimn. profesor.

Število udov v sekovski škofiji: ustanovnikov . . .	9
letnikov . . .	20
Skupaj . . .	29

IV. Krška škofija.

Belak. *Poverjenik: Monetti Matija.*

Knaflič Radoslav, župnik v Ločah.
Lutman Matej, oskrb. kaplan v Trebnjem.

Štev. 2.

Celovec. *Poverjenik: Janežič Simon.*

*Čitalnica slovanska.	Janežič Simon, nadporočnik v pokoji.
*Einspieler Andrej, c. k. profesor na realki.	Janežič Valentin, dr., štab. zdravnik.
*Janežič Evgen, sin † g. Antona Janežiča, profesorja.	Pesjak Franc, trgovski opravnik.
Alijančič And., kanonik in dekan.	Poljak Gvido, bank. pooblastnik.
Ambrož Matija, župnik v Svečah.	Rosbacher Bernard, trgovec.
Božič Valentin, župnik v Pokerčah.	Sket Radoslav, dr., c. k. gimn. profesor.
Breznik Jožef, c. k. finančni viši nadzornik v Celovci.	Sočebranski.
Čare Peter, župnik v Porečah.	Šušl Martin, dub. svetovalec in katehet.
Einspieler Lamb., knezoškof. tajnik, kanonik.	Wieser Andrej, župnik v Grabštanji.
Janežič Jožef, posestnik v Lešah.	Wieser Janez, župnik pri sv. Lovrenci.
	Zupan Josip, tajnik grof. Eggerjeve.

Štev. 21.

Doberla ves. — *Poverjenik: Muden Simon.*

*Šervicelj Matej, župnik pri sv. Kocijanu.

Kanalska dolina.

Einspieler Gregor, kaplan v Žabnicah.	Ferčnik Lambert, dekan v Žabnicah.
---------------------------------------	------------------------------------

Štev. 2.

Lavantinska dolina.

*Pirc o. Franc Sal., predstojnik gimn. konvikta v Št. Pavlu.

Tinje. Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.

Velikovec.

Kulterer Jurij, dr., odvetnik v Velikovci.	Messner Jožef, odvet. koncipient v Velikovci.
--	---

Štev. 2.

Zilska dolina. *Poverjenik: Dr. Levičnik Jernej.*

Levičnik Jernej, dr. modr., dekan Stembal Davorin, župnik v Čačah,
pri sv. Mohoru. Štev. 2.

Število udov v krški škofiji: ustanovnikov . . .	5
letnikov . . .	27
Skupaj . . .	32

V. Goriška nadškofija.

Bovec. *Poverjenik: Sorč Alojz.*

Bratina Kristijan, ravnajoči učitelj v Srpenci.	Kurinčič Janez, vikar v Srpenci.
Grželj Ivan, učitelj v Srpenci.	Mlekuž Tomaž, c. k. cestni nadzor- nik v Bovci.
Jarec Ivan, vikar v Trenti.	Sorč Alojz, posestnik v Bovci.
Kodrič France, kaplan v Bovci.	Strukelj Mihael, vikar v Logu.
Kravanja Andrej, kurat pri Soči.	Štev. 9.

Cirkno. *Poverjenik: Jeram Josip.*

Harmel Adolf, župnik v Šebreljih.	Selak Anton, vikar v Novakah.
Hovar France, župnik na Šentviški Gori.	Sitar France, župnik na Bukovem.
Jeram Josip, dekan v Cirknem.	Starman Štefan, vikar v Orehku.
Jereb Joahim, kurat v Jagerščah.	Wester Janez, vikar v Otaleži.
	Štev. 8.

Črnice. *Poverjenik: Ballogh Karl.*

*„Edinost“, društvo v Ajdovščini.	Vodopivec Janez, trgovec v Kamnji.
Kerkoč Štefan, vikar v Lokavici.	Štev. 3.

Gorica in okolica. *Poverjenik: Marušič Andrej.*

*Gollmayr Andrej, dr., knez-nadškof.	*Čitalnica solkanska.
*Bensa Štefan, kanonik, ravnatelj knezonadškof. pisarne.	*Grča Blaž, vikar v Čepovanu.
*Budal Bernard, inženir v Bosniji.	*Knjižnica cent. bog. semenišča.
	*Knjižnica c. k. študijska.

- *Kocijančič Štefan, profesor bog. in častni kanonik.
 *Marušič Andrej, c. k. gimn. prof.
 *Tonkli Josip, dr., advokat.
 *Vales Marko, vikar v Oseku.
 *Wolf Ivan, mestni župnik.
 Cibič Anton, dekan v Črnicah.
 Čebular Jakob, c. k. profesor vel. realke v Gorici.
 Čuček Rainund, c. k. profesor na učilišči za učiteljice.
 Erjavec Fran, c. k. profesor velike realke.
 Faganelj Štefan, kaplan v Renčah.
 Gaberšček Simon, vikar v Šent-An draži.
 Gabrijelčič Jožef, dr., profesor bog. in 'spiritual.
 Gerbec Ivan, kaplan v Ločniku.
 Godnič Jožef, kaplan v Solkanu.
 Gregorčič Anton, dr., profesor bog.
 Gregorčič Anton, vikar pri sv. Florijanu pri Gorici.
 Jakončič Leopold, lekarničar.
 Kafol Štefan, monsignóre, častni kanonik in nadškof. kancelar.
 Knjižnica c. k. gimnazije.
 Knjižnica c. k. realke.
 Knjižnica učiteljska goriške okolice.
 Kos Franc, dr., gimn. učitelj.
 Kumar Valentin, učitelj c. kr. deške vadnice.
 Mahnič Anton, dr., profesor bog.
 Mercina Ivan, učitelj c. k. deške vadnice.
 Pagliaruzzi Jožef, pravnik v Gorici.
 Pavletič Andrej, monsignóre, vodja gluhonemškega učilišča.
 Pečenko Andrej, vikar v Gabrijah.
 Pezdič Mihael, poštni opravnik v Solkanu.
 Povše Franjo, vodja in profesor deželne kmetijske šole.
 Rojic A. R., dr., zdravnik v Gorici.
 Rudež Anton, učitelj gluhonemcev.
 Rutar Lovro, ravnatelj na Sv. Gori.
 Semenišče mladenško knozoškof.
 Toman Ema Albina, c. k. dekliske vadnice učiteljica.
 Zavadlav France, posestnik v Šent-Audraži.

Štev. 43.

Kanal. Poverjenik: Vidic Franc.

- *Vidic Franc, dekan v Kanalu.
 Čerin Tomaž, vikar v Avčah.
 Čitalnica narodna v Kanalu.
 Jug Janez, vikar v Lokovci.
 Kumar Ljudovik, kaplan v Kanalu.
 Lisjak Andrej, dr., zdravnik v Kanalu.
 Lukančič Tomaž, učitelj v Gornjem Polji.
 Rožič Franc, kaplan v Kanalu.
 Škert Andrej, vikar v Kalu.
 Tomšič Jožef, vikar v Levpi.
 Trpin Anton, vikar v Zapotoku.
 Tušar Anton, dr., c. k. okr. sodnik v Kanalu.
 Ukmar Anton, vikar v Marija Celji.
 Vogrič Janez, nadučitelj v Kanalu.
 Vuga Andrej, vikar v Ročinji.
 Zega Mihael, učitelj v Kanalu.

Štev. 16.

Kobarid. Poverjenik: Dominko Franc.

- Dominko Franc, učitelj in ravnatelj pripravnice v Kobaridu.
 Gregorčič Simon, kaplan v Kobaridu.
 Šekli Anton, učitelj v Kobaridu.

Štev. 3.

Komen. a) Poverjenik: Kavčič Josip.

- *Kavčič Josip, dr., notar v Komenu.

Štev. 1.

b) *Poverjenik: Gregorčič Simon.*

Gregorčič Simon, kaplan v Rifenbergu.
 Poniž Ambrož, nadučitelj v Rifenbergu.

Štev. 2.

Št. Peter. Kobal Peter, dekan v Št. Petru pri Gorici.

Tomin. *Poverjenik: Kragelj Josip.*

*Čitalnica národna v Tominu.
 *Knjižnica okrajna učiteljska v Tominu.
 Carli Alojz, župnik pri sv. Luciji.
 Fon Jakob, vikar v Stržišči.
 Grželj Janez, ravnajoči nadučitelj v Tominu.

Kovačič Nace, pos. pri sv. Luciji.
 Kragelj Josip, dekan v Tominu.
 Kumar Ivan, kaplan pri sv. Luciji.
 Premerstein Janez, pl., dr., c. k. notar.

Štev. 9.

Število udov v goriški nadškofiji: ustanovnikov	. . .	17
letnikov	. . .	78
Skupaj	. . .	95

VI. Tržaško-koperska škofija.

Dolina. a) *Poverjenik: Jan Jurij.*

*Jan Jurij, dekan v Dolini
 Brezovar Jožef, kaplan v Boljunci.
 Klemenc Franc, kaplan v Podgorji.

Pavli Alojz, kaplan v Borštu.
 Svet Janez, kaplan v Klanci.

Štev. 5.

b) *Poverjenik: Rekar Janez.*

Berščak Ivan, učitelj na Vatovljah.
 Bogatec Kristislav, učitelj v Divači.
 Pakiž Anton, učitelj pri Škocijanu.

Rakovec Lovrenc, kaplan pri Škocijanu.

Štev. 4.

c) *Poverjenik: Benedik Janez.*

Benedik Janez, župnik v Brezovici.
 Kraljič France, kaplan v Slivji.

Štev. 2.

Jelšane. a) *Poverjenik: Pušavc Valentin.*

*Notar Anton, kaplan v Jelšanah.

Štev. 1.

b) *Poverjenik: Jenko Slavoj.*

Brecelnik Janez, župnik v Hrušici.	Poklukar Martin, župnik v Vodicach.
Jenko Slavoj, trgovec pod Gradom.	Zajec Anzelm, kaplan v Hrušici.
Mahnič Janez, kaplan v Pregarjah.	Štev. 5.

Kastav.

Jane Jožef, kaplan v Rukavci.	Rebek Anton, c. k. davk. nadzornik
Kotarska učiteljska knjižnica v	v Volovski.
Kastvi.	Štev. 3.

Koper in Krkovec. *Poverjenik: Sila Jakob.*

Kleinmayr plem. Julij, c. k. profesor	Sancin Jožef, duhoven na Rižani.
na učiteljski v Kopr.	Sila Jakob, katehet na učiteljski v
Kosec Franc, župnik v Truškah.	Kopr.
Poniž Benedikt, učitelj na vadnici.	Teran France, duhoven v Pomjanu.
Ravnateljstvo c. k. moškega učite-	Štev. 7.
teljišča v Kopr.	

Naročniki.

Bekar Bernard,	} učiteljski pripravniki v Kopr.
Gabršček Andrej,	
Kabaj Miha,	
Luvin Peter,	
Luznik Alojz,	

Kršan. Matičič Franc, župnik v Boljunu.**Ospo.** Mikuš Jožef, župnik v Kubeđu.**Pazin in Pičan.** *Poverjenik: Venedig Herman.*

*Volčič Jakob, kaplan v Zarečji.	Sajevec Jakob, pl., beneficiat „de
Jelušič Raimund, plem., oskrbnik v	Godenberg“ na Gradišči.
Tinjani.	Venedig Herman, c. k. gimn. pro-
Križman Jožef, katehet c. k. velike	fesor v Pazinu.
gimnazije v Pazinu.	Štev. 6.
Nemanič Davorin, c. k. gimn. prof.	
v Pazinu.	

Piran. Ravnik Franc, župnik v Kortah.

Tomaj. *Poverjenik: Brence Jernej.*

*Črne Anton, posestnik v Tomaji.
Brence Jernej, duhoven v Dutovljah.
Gulič Frančiška, posestnica v Sežani.
Kante Matejko, narodni učitelj v Sežani.
Knjižnica učiteljska v Sežani.

Knjižnica v Dutovljah (plačuje gosp. Luka Tavčar v Ljubljani).
Legat Edvard, kaplan v Lipici.
Sila Matija, župnik v Repnem Taboru.
Zupan Jožef, kaplan v Tomaji.
Štev 9.

Trst in okolica. *Poverjenik: Jereb Gregor.*

*Cegnar Franc, c. k. tel. kontrolor.
*Gorup Jožef, vel. trgovec.
*Kastelec Franc, trgovec.
*Klodič-Sabladoški Anton, vitez, c. k. deželni šolski nadzornik.
*Komar Vekoslav, uradnik deželne glavne blagajnice.
*Lautmann Janez, trgovec.
*Pertot Janez, posestnik v Barkovlji.
*Vesel Koseski Janez, c. k. finančni svetovalec, častni ud.
*Vovk Janez, župnik v Bazovici.
Črne Janez, kaplan pri sv. Antonu.
Čitalnica slovanska v Trstu.
Debelak Mihael, kaplan pri sv. Antonu v Trstu.
Dekleva France, trg. opravnik.
Delavsko slovensko podporno društvo v Trstu.
Doleneč Viktor, trgovec.
Dolinar Janez, c. k. učitelj na mešč. šoli v Trstu.
Dovgan Anton, uradnik južne železnice.
Fajdiga Svitoslav, učitelj na c. k. veliki realki v Trstu.
Flego Peter, škofov kaplan.
Gerželj Anton, trgovec.
Gomišlak Jakob, nemški pridigar pri sv. Antonu v Trstu.
Huth Karl, c. k. vojni kaplan.
Jančar Jožef, učitelj na Ketnari.
Jereb Gregor, c. k. telegr. uradnik.
Kalister Ivan, zasebnik v Trstu.
Kapus Simon, škofov strežnik.
Kenda Anton, uradnik pri „assec. generali“.

Kljuder Anton, kaplan pri sv. Ivanu.
Klemenčič Ivan, c. k. telegr. uradnik.
Legat Jan. Nep., c. kr. gimn. prof. v Trstu.
Mankoč Josip, trgovec.
Mubej Jožef, c. k. namorski uradnik v Trstu.
Muha Jože, E., corso št. 43 v Trstu.
Nabergoj Ivan, državni poslanec, posestnik v Proseku.
Omers Jožef, duhovnik v bolnišnici v Trstu.
Paternost Franc, trgovski pomočnik.
Pertot S., dr., zdravnik v tržaški bolnišnici.
Pfeifer Jurij v Trstu.
Piskar Franc, uradnik južne železnice v Trstu.
Pogorelec Ivan, c. k. telegr. uradnik.
Polič Matej, trgovec in predsednik čitalnice v Trstu.
Rogač Anton, župnik v Ketnari.
Rus Franc, trg. pomočnik v Trstu.
Sinkovič Martin, učitelj na c. k. meščanski šoli v Trstu.
Skerl Jožef, kaplan pri sv. Jakobu v Trstu.
Staudacher Ferd., častni kanonik in c. k. gimn. profesor v pokoji.
Šabec Ivan, zasebnik in hišni posestnik v Trstu.
Šilec Ivan, trgovec v Trstu.
Šorli Janez v Trstu.
Šorli Matej, c. k. poštni uradnik v Trstu.
Šust Jan., dr., kanonik in škofov kancelar.

Tosti Janez, tehniški uradnik v Trstu.
 Truden Miha, veliki trgovec.
 Urbas Viljem, c. k. profesor velike
 realke v Trstu.
 Užnik Ivan, c. k. profesor velike
 realke.
 Valenčič Ivan, trgovec v Trstu.

Vodnov Davorin, pri Kalistrovih de-
 dičih v Trstu.
 Vončina Filip, kaplan na Opčini.
 Žbona Andrej, uradnik južne želez-
 nice v Trstu.
 Žerjav Luka, profesor v Borštu pri
 Trstu. Štev. 60.

Naročnik: Piščanec Jožef, dijak.

Število udov v tržaški škofiji: ustanovnikov . . .	13
letnikov . . .	92
Skupaj . . .	105

VII. Udje v raznih krajih.

Brčka. Miglič Peter, dr., c. k. polkovni zdravnik.

Brno. Pajk Janko, c. k. profesor II. nemške gimnazije.

Buda-Pešt. *Dr. Pavl Turner.

Djakovar. *Strossmayer Jožef Jurij, škof.

Dobrovnik. Pavlica Ljudovik, c. k. profesor na nautiki.

Dunaj in okolica. *Poverjenik: Cigale Matej.*

*Cigale Matej, c. k. minist. tajnik.

*Conrad Sigmund, njeg. ekscelencija
 baron Eybesfeld, minister za uk
 in bogočastje.

*Firbas Franc, odgojitelj.

*Kandernal Franc, c. k. profesor
 državne gimnazije, III. Rasu-
 moffskygasse 25.

*Miklošič Franc, vitez, dvorni svet-
 nik, c. k. profesor na vseučilišči.

*Napret Teodor, dvorni svetnik pri
 najviši sodnji.

*Pogačnik Ferd., dr., odvetnik.

*Schneid-Treuenfeld Josip, vitez, c.
 k. stolnik in posestnik mnogih
 visokih redov i. t. d.

*Simonič Franc, dr., c. k. uradnik
 vseučiliščne knjižnice.

*Šuman Josip, c. k. profesor aka-
 demiške gimnazije.

*Žvegel Josip, baron, ministerski
 svetovalec vnanjih oprav.

Detela Franc, dr., c. k. gimn. pro-
 fesor v Dunajskem Novem mestu.

- Dolence Josip, drd. v Avgustineji.
 Janežič Janez, drd. v Avgustineji.
 Jevnikar Jakob, ravnatelj pri ministertvu za deželno brambo.
 Jurtela Andrej, stud. phil.
 Koželj Anton, prefekt v c. k. Terez. akademiji.
 Kulavic Jan., dr., c. k. dvorni kaplan in vodja v Avgustineji.
 Murko Matija, stud. phil.
 Navratil Ivan, c. k. najvišega sodišča pristav.
- Novak Peter, prefekt v Terez. akademiji.
 Pukl Radoslav, odvetn. koncipient.
 Sedej Franc, drd. v Avgustineji.
 Sežan Žiga bank. uradnik.
 Slovensko literarno društvo na Dunaji.
 Zmerzlikar France, tehniški kemik v Angernu pri Beči.

Štev. 26.

Gänsersdorf. Maselj Franc, c. k. računski stražmešter 8. drag. polka.

Hallstadt. Križnicka Karl, c. k. sal. blagajnik.

Jindrihov Hradec. Mašek Ignac, c. k. gimn. profesor.

Karlovec. *Poverjenik: Steklasa Ivan.*

- *Steklasa Ivan, kr. gimn. profesor. Trstenjak Davorin, gimn. učitelj.
 Lipež Viktor, ravnatelj realke v Vamberger M., gimn. učitelj.
 Rakovci.
 Majntinger Vojteh, dr., kr. podžup. Štev. 5.
 zdravnik.

Konščina. *Kosiček Ubaldo, župnik.

Krems p. D. *Poznik Radivoj, c. k. staviteljski pristav.

Lesina. Namar Franc, c. k. žandarski stražmester.

Levov.

- *Chocholovšek Emanuel, zemljomerec.
 Ogórek Jesip, c. k. profesor II. gimnazije.

Novi Ičin. Apih Jožef, profesor deželne realke.

Orebič. Čuček Lovro, dr., zdravnik.

Osek. *Jelovšek Martin, ravnatelj realke.

Reka. *Poverjenik: Markovič Ivan.*

Barčič Erazem, dr.
 Čičigoj Jakob, gimn. profesor.
 Fiamin Ivan, dr., kanonik.

Markovič Ivan, vodja realke.
 Slamnik Ljudovik, gimnazijalni ravnatelj.

Štev. 5.

Rusija. Poverjenik: *Rajevskij Mihael.*

*Bolè Davorin, profesor (knjige Slavinski šoli, Prestranek).
 *Slavjanski dobrodelni komité v St. Peterburgu.

Brezovar Jernej, gimn. profesor (knjige Pavlu Brezovarju v Šmarten pri Litiji).

Mulej M., gimn. učitelj v Uralsku.

Štev. 4.

Samabor. Majar o. Hrisogon, frančiškan.

Serajevo.

*Kranjec V. J., c. k. inženirski stotnik.

Jeglič Anton, dr., kanonik.
 Perušek Raimund, c. k. profesor.

Štev. 3.

Slunj. Zor Lovro, okrajni zdravnik.

Splet. Rutar Simon, c. k. gimn. učitelj.

Tersat. Merk o. Sofronij.

Varaždin. Poverjenik: *Dr. Josip Križan.*

*Francelj Jernej, profesor niže realke v pokoji.
 Erhartić Franc, dr., odvetnik.
 Križan Josip, dr., gimn. profesor.

Raič o. Ivan, kapucin.
 Vežič Vladislav, kr. notar in odvetnik.

Zupan Janez, gimn. profesor.

Štev. 6.

Naročniki: Breznik Vekoslav, }
 Janžekovič Vid, } dijaki.
 Maci Valentin, }
 Vojek Vekoslav, }

Videm. Trinko Janez.

Wabasha. *Jeram Peter, misijonar.

Zader. *Šolar Janez, c. k. dež. šolski nadzornik.

Zagreb. Poverjenik: Kos Anton.

*Bradaška Franc, ravnatelj kr. gimn. v Zagrebu.	*Vančas Aleksander, dr., zdravnik.
*Kopač Jožef, dr., odvetnik.	*Weber Adolf, kanonik.
*Kos Anton, tajnik banskega stola.	Celestin Franc, dr., kr. profesor na vseučilišči.
*Mažuranić Anton, gimn. ravnatelj v pokoji.	Marn France, gimn. profesor.
*Stare Josip, profesor velike realke.	Valjavec Matija, gimn. profesor.
	Žepič Sebastijan, gimn. profesor.
	Štev. 11.

Število udov v raznih krajih; ustanovnikov . . .	30
letnikov . . .	53
Skupaj . . .	83

Z „Matico“ so v djanski zvezi književne vzajemnosti:

1. Akademija cesarska v St. Peterburgu od 1861. l.
2. Akademija jugoslavenska v Zagrebu od 1874. l. *)
3. Beseda umetniška v Pragi od 1866. l.
4. Društvo bolgarsko učeno v Brajli.
5. Društvo prvo Gabelsbergerjevih stenografov v Pragi od 1870. l.
6. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu od 1869. l.
7. Društvo (spolek) pravniško v Pragi od 1866. l.
8. Društvo srbsko učeno v Belem gradu od 1868. l.
9. Družba sv. Mohora v Celovci od 1866. l.
10. Knjižnica slavjanskega komiteta v Moskvi od 1869. l.
11. Matica česka v Pragi od 1865. l.
12. Matica dalmatinska v Zadru od 1864. l.
13. Matica gališka ruska v Levovu od 1865. l.
14. Matica moravska v Brnu od 1869. l.
15. Matica srbska v Novem Sadu od 1864. l.
16. Občestvo filologiško v Voroneži od 1872. l.
17. Občestvo imperatorsko rusko geografiško v St. Peterburgu od 1869. l.
18. Sbor hrvatski pedagogijsko-književni v Zagrebu.
19. Smithsonianova ustanova (Smithsonian Institution) v Washingtonu.
20. Universiteta imperatorska v Varšavi od 1872. l.
21. Universiteta kraljeva v Kristijaniji od 1872. l.
22. Universiteta v Moskvi od 1872. l.

*) Njenemu predsedništvu pošiljajo se po trije iztisi vsake knjige: eden akademjski knjižnici, dva pa, da ju slavno predsedništvo po želji dr. J. Muršiča daje najizvrstnejšima slovenskima dijakoma na vseučilišči.

„Matica“ daruje svoje knjige :

1. Slavni c. k. pravdniji v Ljubljani za kaznilnice (po 3 iztise).
2. Slavni c. k. nadpravdniji v Trstu za kaznilnico v Gradiški (po 1 iztis).
3. Slavni c. k. okrožni sodniji v Gorici za knjižnico tamkajšnje kaznilnice (po 1 iztis).
4. C. k. baron Kuhnovemu polku št. 17. od 1869. l. (po 1 iztis).
5. Sl. deželnemu odboru v Ljubljani za posilno delavnico od 1869. l.
6. Sl. kat. družbi v Ljubljani za knjižnico od 1869. l. (po 1 iztis).
7. Vis. c. k. nadsodniji v Gradci za kaznilnico (po 6 iztisov).
8. Učiteljskim izobraževališčem za onega pripravnika poslednjega leta, ki je z najboljšim vspehom dovršil svoje nauke, in sicer: a) ljubljanskima (moškemu in ženskemu, b) zagrebškima (moškemu in ženskemu), c) zadarskemu, č) petrinjskemu, d) pakraškemu, e) djakovarskemu, f) samaborskemu, g) kragujevskemu in h) koperškemu.
9. Vodstvu dobrodelnih naprav v Ljubljani.

Pregled vseh Matičinih udov.

V š k o f i j i	Častnih udov	ustanovnikov	letnikov	skupaj
I. ljubljanski	} 6	176	491	667
II. lavantinski		95	182	277
III. sekovski		9	20	29
IV. krški		5	27	32
V. goriški		17	78	95
VI. tržaško-koperski		13	92	105
VII. V raznih krajih		30	53	83
Skupaj	6	345	943	1288

Gospodom poverjenikom in udom Slovenske Matice na znanje in ravnanje.

§. 1. Matici Slovenski, ki ima sedež v Ljubljani, je namen, slovenskemu narodu pripomoči do prave omike s tem, da primerne knjige v slovenskem jeziku na svitlo daje ali vsaj podpira, da se izdada.

§. 2. Ud Slovenske Matice je, kdor je sprejet po društvenem odboru in

- a) kot ustanovnik plača 50 gld. a. v. precej ali v petletnih obrokih, ali pa
- b) kot letnik se zaveže, da bode Matici plačeval po 2 gld. a. v. na leto.
- c) Častne ude izvoli veliki zbor.
- d) Knjižnice in družbe so nesmrtné; če se torej hočejo zagotoviti, da bodo prejemale vse knjige, kolikor jih na svitlo dá Matica, morajo plačati po 100 gld. a. v. ali precej ali pa v petletnih obrokih.

§. 3. Kdor ne bi v redu plačeval, in sicer ne vsaj v prvi polovici vsakega leta, kolikor je podpisal Matici podpore, tak se po odborovem sklepu sme izbrisati izmed družbenikov. *)

§. 4. Vsak ud ima pravico:

- a) podajati društvu nasvete po odboru;
- b) priti na veliki zbor, udeleževati se v njem razgovorov, glasovati in voliti odbornike, pa tudi sam biti izvoljen;
- c) prejeti vsako leto poročilo o tem, kaj je storilo društvo, kako je gospodarilo z novci, in dobiti tudi imenik vseh družbenikov.

§. 5. Vsak častni ud in vsak ustanovnik praviloma dobiva po en iztisek vsake knjige, kolikor jih društvo dá na svitlo. — Letniki pa dobivajo po odborovem sklepu na leto vsaj po toliko takih ob Matičinih stroških natisnenih knjig, da bodo te knjige po prodalni ceni vredne vsaj polovico toliko, kolikor so po tej ceni vredne vse knjige, kar jih društvo dá tisto leto na svitlo.

§. 6. Ali udje dobodo, ali ne, po nižji ceni knjige, ktere so prišle z Matičino pomočjo na svitlo, to mora za vsako priliko posebej odbor odločiti in razglasiti.

§. 7. Stroške za pošiljanje društvenih knjig plača vsak sam.

*) Kdor ne plača, ne dobi Matičinih knjig in njegovo ime ne bode natisneno v imeniku Matičinih udov.